

ICMUSS
ANKARA

INTERNATIONAL
CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES
ULUSLARARASI MULTİDISİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Full Text Booklet

Tam Metinler Kitabı

**Uluslararası Multidisipliner Sosyal Bilimler Kongresi
Tam Metinler Kitabı**

**International Congress on Multidisciplinary Social Sciences
Full Text Booklet**

07-10 Mayıs/May 2019

**Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi/ Faculty of Languages History
and Geography**

Ankara/Turkey

Bütün Yayın Hakları Saklıdır

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve edidörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

ISBN:

1.Baskı

2019

Uluslararası Multidisipliner Sosyal Bilimler Kongresi

Tam Metinler Kitabı

International Congress on Multidisciplinary Social Sciences

Full Text Booklet

Türkçe ve İngilizce yayın hakları Bilgin Kültür Sanat Yayın Dağıtım Pazarlama Ltd. Şti.'e aittir. Fikir ve sanat eserleri yasası gereğince yazılı izin alınmadan kısmen ya da tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Editörler/Editors

Salih ÇEÇEN

Zeynel KARACAGİL

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Cansu ARAL

Yayınlayan

Engin DEVREZ

Bilgin Kültür Sanat Yayınları

Sertifika No: 20193

Selânik Cd. No: 68/10 06640 Kızılay / Ankara

Telefon: 0 (312) 419 85 67 – Fax: 0 (312) 419 85 68

www.bilginkultursanat.com

bilginkultursanat@gmail.com

Uluslararası Multidisipliner Sosyal Bilimler Kongresi
Tam Metinler Kitabı

International Congress on Multidisciplinary Social Sciences

Full Text Booklet

Editörler/Editors

Salih ÇEÇEN

Zeynel KARACAGİL

07-10 Mayıs/May 2019

Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi/ Faculty of Languages History and Geography

Ankara/Turkey

Bilgin Kültür Sanat Yayınları

2019

ONURSAL KONUKLAR/ HONORARY GUESTS

Prof. Dr. Erkan İbiş	Rector of Ankara University
Prof. Dr. Refik Turan	The President of Turkish History Institution
Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan	Director of Turkish Revolution History Institute
Prof. Dr. İhsan Çiçek	Dean of the Faculty of Language, History and Geography

BİLİM KURULU/ SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Ali Ulvi Mehmedoğlu	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Aysu Ata	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Battal Arvasi	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Kaya	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent İplikçioğlu	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Doğan Gürsoy	Washington State University
Prof. Dr. Erdal Cengiz	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ertuğrul Rufayi Turan	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Fevzi Okumuş	University of Central Florida
Prof. Dr. Hacı-Halil Uslucan	Universität Duisburg-Essen
Prof. Dr. Haluk Ünal	University of Maryland
Prof. Dr. Harun Taşkıran	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. İrfan Albayrak	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal Silay	Indiana University
Prof. Dr. L. Gürkan Gökçek	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mahir Şaul	University of Illinois at Urbana-Champaign
Prof. Dr. Meral Kelleci	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Yıldız	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Hançer	University of Central Florida
Prof. Dr. Mustafa Koç	Ryerson University

Prof. Dr. Naim Kapucu	University of Central Florida
Prof. Dr. Nejla Türkoğlu	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Sebahattin Bayram	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Salih Çeçen	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Selma Tozanlı	Mediterranean Agronomic Institute of Montpellier
Prof. Dr. Şeyhmus Baloğlu	University of Nevada Las Vegas
Prof. Dr. Şükrü Haniogđlu	Princeton University
Prof. Dr. Tayfun Yıldırım	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Timur Gültekin	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Üzeyir Ok	İbn Haldun Üniversitesi
Prof. Dr. Yener Altunbaş	Bangor University
Prof. Dr. Zeynep Çizmeli Öğün	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Meryem Bulut	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Umut Kedikli	Karabük Üniversitesi

HAKEM KURULU/ REVIEWER COMMITTEE

- Abdülkadir Çevik – Ankara Üniversitesi
- Tuncay Ercan Sepetçioğlu – Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
- Kazım Biber – Balıkesir Üniversitesi
- Şahin Kızıldaş – Bitlis Eren Üniversitesi
- Özge Altıntaş – Ankara Üniversitesi
- Bengü Türkoğlu – Necmettin Erbakan Üniversitesi
- İsmail Oğuz – Manisa Celal Bayar Üniversitesi
- Savaş Karagöz – Aksaray Üniversitesi
- Şahin Karabulut – Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
- Ayşe Çiçek Korkmaz -Kilis 7 Aralık Üniversitesi
- Gülay Günay – Karabük Üniversitesi
- Kurtuluş Merdan – Gümüşhane Üniversitesi
- Hüseyin Tezer – Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
- Sevra Fırıncioğulları – Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Harun Göçerler – Namık Kemal Üniversitesi

İbrahim Halil Yurdakal – Pamukkale Üniversitesi

Mahmut Samar – Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

Fevziye Eker – Ordu Üniversitesi

Arzu Özyön – Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Özge Çolakoğlu Havare – Mersin Üniversitesi

Abdüsselam Sağın – Kırklareli Üniversitesi

Hatice Nilüfer Süzen – Uşak Üniversitesi

İnan Keser – Dicle Üniversitesi

Şükran Sırkıntıoğlu Yıldırım – Kastamonu Üniversitesi

Celal İnce – Bitlis Eren Üniversitesi

Turan Akkoyun – Afyon Kocatepe Üniversitesi

Abdulsemet Aydın – Dicle Üniversitesi

Kadriye Sayın Kasar – Aksaray Üniversitesi

Türkey Henkoğlu – Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Hatip Yıldız – Dicle Üniversitesi

Okan Çolak – Harran Üniversitesi

Muzaffer Derya Nazlıpınar Subaşı – Dumlupınar Üniversitesi

Arzu Gürdoğan – Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Hande Şahin – Kırıkkale Üniversitesi

Ömer Kutlu – Ankara Üniversitesi

Hatice Kumandaş Öztürk -Artvin Çoruh Üniversitesi

Hamdi Karakaş – Cumhuriyet Üniversitesi

Çağdaş Cengiz – Dokuz Eylül Üniversitesi

Barış Gür – Dokuz Eylül Üniversitesi

Murat Necip Arman – Adnan Menderes Üniversitesi

Avni Önder Hanedar – Sakarya Üniversitesi

Yeşim Kubar – Fırat Üniversitesi

Halil İbrahim Şahin – Balıkesir Üniversitesi

Yunus Namaz – Fırat Üniversitesi

Bekir Emiroğlu – Dokuz Eylül Üniversitesi
Zehra alışkan – Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Abdülvahid Sezer – Mersin Üniversitesi
Arzu Kılıç – Ardahan Üniversitesi
İbrahim Yemez – Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Bihter Akın – Selçuk Üniversitesi
Mehmet Songur – Munzur Üniversitesi
Osman Oral – Yozgat Bozok Üniversitesi
Anıl Gacar – Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Mustafa Talha Uzuner – Yalova Üniversitesi
Ünal Özdemir – Karabük Üniversitesi
Fatih Aydın – Karabük Üniversitesi
Osman Çepni – Karabük Üniversitesi
Oğuzhan Zengin – Karabük Üniversitesi
Ali Asker – Karabük Üniversitesi
Ayfer Aydın Boylu – Hacettepe Üniversitesi
Buğra Yıldırım – Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Adem Efe – Süleyman Demirel Üniversitesi
Miraç Burak Gönültaş – Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Bekir Zengin – Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

DÜZENLEME KURULU/ ORGANIZERS COMMITTEE

Zeynel Karacagil – Ankara Üniversitesi
Efecan Anaz – Ankara Üniversitesi
Ömer Kahya – Ankara Üniversitesi
Ali Osman Tiro – Ankara Üniversitesi
Faruk Akyüz – Ankara Üniversitesi
şafak Bozgun – Ankara Üniversitesi

KONGREYİ DESTEKLEYEN KURUMLAR/ INSTITUTIONS SUPPORTING THE CONGRESS

Ankara Üniversitesi

Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi

Türk Tarih Kurumu

TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON
AJANSI BAŞKANLIĞI

Türk İşbirliği ve
Koordinasyon Ajansı
Başkanlığı

Bilimi Destekleme ve
Geliştirme Derneği

Uluslararası İnsan
Çalışmaları Dergisi

ICMUSS

İçindekiler

Endüstri 4.0'ın Uluslararası Güvenlik Üzerindeki Etkisi	13
Ahmet Hakim Esmel	13
Seyitömer Höyük'te Bulunmuş Orta Tunç Çağına Ait Dua Jesti	33
Ali ÖZCAN.....	33
Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*.....	45
Burcu YILDIRAY	45
Aslı KILIÇ	45
Arife AYDIN	45
Emre AKDEMİR.....	45
Nihat SAĞLAM.....	45
Genç Kadınların “Yeni” Feminizmi: Kampüs Cadıları ve Kadın Meclisleri üzerine Etnografik bir Çalışma	57
Damla Duman.....	57
İlkokul Öğrencilerinin Okuma Kaygıları Üzerine Bir Araştırma	75
Ebru DEMİRTAŞ	75
Mustafa KOCAARSLAN.....	75
Kemal Tahir'in Sağırdere ve Körduman Adlı Romanlarında Köylüye Biçim Verme Aracı Olarak Yâren Teşkilatının Eğitsel Yönü	86
Elif Namalır	86
Comparative Analysis of the New Urban Cooperatives: Hungary and Turkey.....	96
Elif Tuğba Şimşek.....	96
Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Etkileşimli Sunumu: Beypazarı Yaşayan Müze Örneği	108
Hicran Hanım HALAÇ	108
Furkan BAYRAM.....	108
Türkiye Toplumunda Eğitim Kurumunun Transformasyon Sürecinde Aydınların Rolü	118
Hale Nur UYANIK.....	118
Restorasyon Sırasında Ortaya Çıkan Bulgularla Restorasyonun Yeniden İrdelenmesi: Kahramanmaraş Üdürgücüler Konağı Örneği.....	132
Hicran Hanım HALAÇ	132
Hatice Kübra ATICI.....	132
Para Politikası Şoklarının Enflasyon İşsizlik ve Büyüme Üzerindeki Asimetrik Etkisi	143
Nil Çağlar Bektaş	143

Bir Kent Simgesi Olarak Erzurum Evleri ve Kùltür Turizmi	163
Selcan AKKUŞ.....	163
Semiha İSMAİLOĞLU	163
Sürdürülebilirliğin Dördüncü Dayanağı Olarak Kùltür ve Erzurum Rùstem Paşa Kervansarayı (Taşhan).....	176
Semiha İSMAİLOĞLU	176
Selcan AKKUŞ.....	176
Reel Etkif Döviz Kurunun Makroekonomik Etkileri: Azerbaycan Örneği.....	187
Toghrol NABIZADA	187
Çağdaş Sanatın Değişen Parametreleri IŞığında Bubi (David Hayon) Üretimleri.....	197
Tùlay Özkul	197
Bir Heizer Okuması: Kompleks Kent Ve Çifte Negatif	207
Tùlay Özkul	207
The Faustian Journey of Mary Traverse: Challenging the Patriarchal Norms of the 18th Century London	216
Yasemin Şanal	216
Baskı Resim Sanatında Yeni Arayışlar.....	225
Zeliha Kayahan	225

ICMUS

TAM METİNLER KİTABI

ICMUSS

INTERNATIONAL

CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES

ULUSLARARASI MULTIDİSİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ ISBN:NNNN-NNNN

Endüstri 4.0'ın Uluslararası Güvenlik Üzerindeki Etkisi

Impact of Industry 4.0 on Onternational Security

Ahmet Hakim Esmer¹

Abstract

In this study, to provide a serious vision and new perspectives on national and international security in terms of defense policies. Furthermore, development process of industry 4.0, Industry 4.0 in Turkey, security in the 21st century and to examine industry 4.0 in the world and Turkey .The problem of this study, recently studies have indicated that the industry 4.0 emergence as a new phenomenon .Even though both around the world and some of the studies carried out in Turkey, Industry 4.0 is not fully understood. The importance of the study; In the literature, there are few studies about industry 4.0, Method of study; to benefit from secondary sources, statistics, books, articles...act. Findings and results of this the study; It was seen that the studies on security concepts were neglected to a great extent. Especially, no measures were taken regarding the high technology and the security weakness that could be generated by Industry 4.0. Nowadays, It has become clear that changing policies, strategies, economic, insights,

Özet

Bu çalışmayla, Ulusal, uluslararası güvenlik ve savunma politikaları açısından ciddi bir vizyon ve yeni perspektifler sunmaktadır. Buna ek olarak, bu çalışmada endüstri 4.0'ın gelişim süreci, Türkiye'de endüstri 4.0, 21. yüzyılda güvenlik ve Dünyada ve Türkiye'de endüstri 4.0'ın endüstri 4.0 anlamaya yardımcı olmaktadır. Çalışmanın sorunu, son yıllarda yapılan çalışmalar göstermektedir ki, Endüstri 4.0'ın yeni bir olgu olarak ortaya çıkması ve gerek dünyada gerekse Türkiye'de yapılan kısmi çalışmalar olmasına rağmen, endüstri 4.0 tam olarak anlaşılmamıştır. Çalışmanın önemi ise; literatürde endüstri 4.0'ın ile ilgili çalışmaların az olması, özellikle endüstri 4.0 uluslararası güvenlik üzerindeki çalışmaları. Ayrıca, Kurumsal düzeyde ve karar alma mercilerinde bulunan kişilerin mevcut uygulama ve zafiyetlerinin sorgulanmasına yönelik rehberlik etmektedir. Çalışmanın yöntemi; ikincil kaynaklar, istatistikler, kitap, makale yararlanmaktadır. Çalışmanın bulguları ve sonuçları ise; güvenlik kavramları ilgili yapılan

¹Ahmet Hakim Esmer, Öğrenci, Sakarya Üniversitesi, Uluslararası Ticaret, ahmet_hakim@yahoo.com

technological developments, demographic structures and sociological events have been in contact with the notion of security.

Keywords: Industry 4.0 ,Security, Intelligence ,İnternet ,Technology

çalışmalarının büyük bir ölçüde imal edildiği görülmüştür.Özellikle, endüstri 4.0'la gelebilecek olan yüksek teknoloji ve oluşturabileceği güvenlik zafiyeti ile ilgili önlem alınmamıştır. Son zamanlar da değişen politikalar, stratejiler, ekonomik anlayışlar, teknolojik gelişmeler, demografik yapılar ve sosyolojik olayların güvenlik kavramı ile irtibatının olduğu kesinleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 4.0, Güvenlik, İstihbarat,İnternet ,Teknoloji

1. GİRİŞ

Dünya da değişim ve dönüşüm noktalarından biriside hiç kuşku yok ki uluslararası güvenlidir. Uluslararası güvenlik dünya barışının sağlanması açısından önemli bir kavram ve olgudur.İnsanlar canlarını korumak için maddi ve manevi olarak güvenli yaşamaya muhtaçtırlar. Geçmişten günümüze kadar güvenlik ve savunma ihtiyacı giderek değişime uğramaktadır.Günümüzdeki yeni koşullara baktığımızda yöntem ve araçları farklılaşarak daha karmaşık ve daha tehlikeli hale gelmektedir.Özellikle, günümüz de güç kavramı sadece savaşa ilişkilendirilmesi doğru değildir.Siyasi ve felsefi olarak farklı anlamlar taşımaktadır. Biz de güçlü devlet ekonomik, askeri, siyasi, teknolojik, endüstriyel ve caydırıcı gücü ve potansiyeli bulan devlet olarak tarif edilmektedir. Bir ülkede stratejik kavram ise; o ülkenin amacına ulaşmak için politik, askeri, ekonomik, psikolojik, ahlakiliği gibi tüm imkanları kullanma yeteneği ve sanatıdır.

21. yüzyılda uluslararası güvenlik artık askeri yapıların dışına taşarak, üniversitedeki akademisyenlerin ilgi alanına dönüşmüştür. Zaman içinde değişen politikalar,stratejiler, ekonomik anlayışlar, teknolojik gelişmeler, demografik yapılar ve sosyolojik olayların güvenlik kavramı ile irtibatının olduğu kesindir.Bundan dolayı,günümüzde akıllı güç kavramı oraya çıkmıştır. Akıllı güç demek neyin, ne zaman, nasıl kullanılacağını, dengeli ve yerinden kullanılmasını sağlayan güç olarak kendini göstermektedir. Buna ek olarak,güvenliğin uluslararası boyutu terör başta olmak üzere her alanda kendini göstermektedir.Bu sebepten ötürü , devletlerin güvenlik konusunda birbiriyle irtibat, dayanışma ve işbirliği içinde olmaları ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Özellikle ,ekonomik güvenlik, küresel terörizm, siber güvenlik, uzay güvenliği, enerji güvenliği olmak üzere pek çok konuda aktif hale gelmeleri gerekmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz olguları göz önünde bulundurarak çalışmamızın akışı ve ilerleyişi aşağıda gösterildiği gibi devam edecektir.

Birinci bölüm de ,Endüstri4.0'ın tanımı ,endüstriyel devrimlerin tarihsel gelişim süreci,endüstri 4.0 avantaj ve dezavantajlarını ve endüstri 4.0'ın devriminde kullanılabilecek teknolojiler ele

alınacaktır.İkinci bölümde, 21.yüzyılda güvenlik ve istihbarat. Üçüncü bölümde, literatür verilerin nitel analizi ,endüstri4.0 Uluslararası güvenlik üzerinde etkisi , bulgular ,sonuç ve değerlendirme ele alınacaktır.

BÖLÜM 1:ENDÜSTRİ 4.0(DÖRDÜNCÜ SANAYİ DEVRİMİ)

1.1 Tanımı

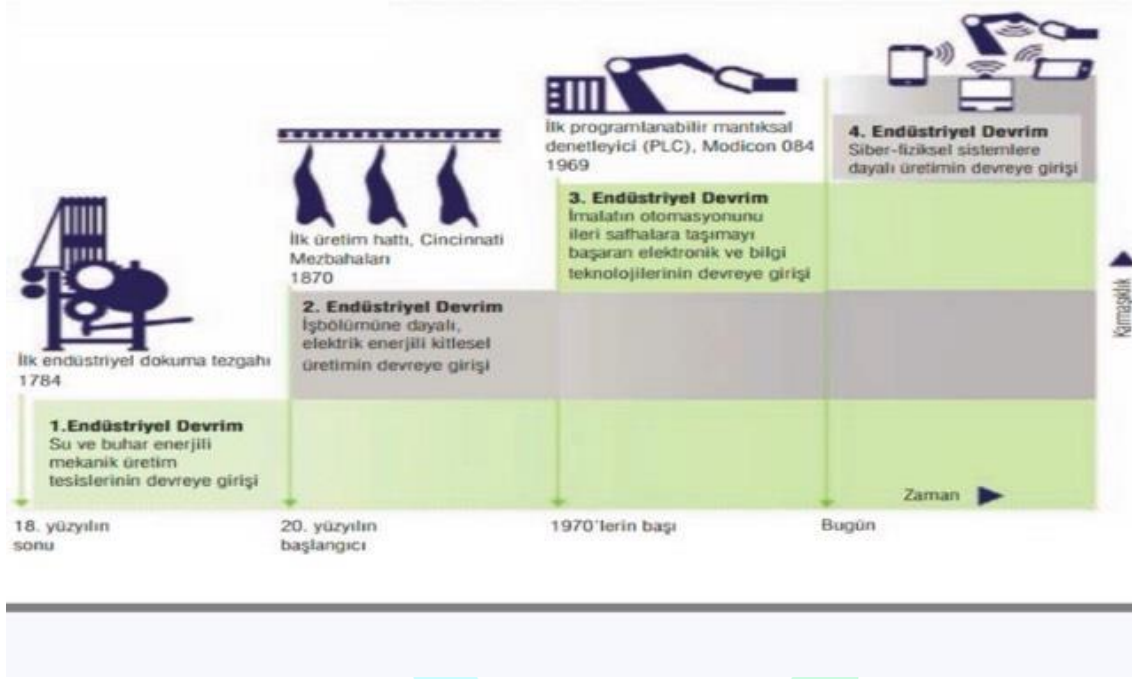
Dünyanın giderek hızlı değişmesi ile yakın zamanda Alman hükümeti tarafından ortaya atılan Endüstri 4.0: ilk kez 2011 yılında Hannover fuarında ilk kez geniş halk kitlesine tanıtılarak dile getirilmiş bir yaklaşımdır. Geleneksel sanayiye bilgisayar yönünden teşvik etmek,bu sanayiye yüksek teknolojilerle donatarak başlatılmış bir projedir. (Görçün, 2016)

1.2 . Endüstriyel Devrimlerin Tarihsel Gelişimi

Endüstri 4.0'ı tam olarak anlayabilmek için 300 yıl geri gitmemiz gerekiyor. 18. yüzyıl dan önce insanlar geçimlerini sağlayabilmek için üretebilmek adına kas güçlerini kullanıyorlardı. Bunun dışında hayvanların güçlerinden, az da olsa suyun ve rüzgarın gücünden yararlandılar. Bu durum aşağı yukarı olarak 18. yüz yılın ortalarına doğru devam etti . 1700 yıllarda Avrupa da bir sorun ortaya çıktığı görülmüştür. Avrupalı ülkeler İngilizler, Fransızlar İspanyollar ,Portekizliler ve İtalyanlar gibi devletler dünyanın dört bir yanına yayılarak kendi kolonilerini ve sömürgeci kurmuşlardır. Bu sömürgeci devletler Avrupa ana karasına çok büyük miktarda ham madde getiriyorlardı.Bol miktarda ham madde Avrupa ana karasına girince,doğal olarak Avrupa ekonomisi canlanmaya başladı.Canlanma olunca insanların gelir seviyeleri arttı.Buna paralel olarak, insanların gelir seviyeleri artmaya başlayınca doğal olarak tüketim de artmaya başladı. Tüketim artınca ciddi anlamda arz talep dengesizliğini ortaya çıkarttı. Başka bir deyişle , talep edilen mal miktarı klasik üretim teknolojileriyle üretiliyordu. (Eymen, 2018)

1740 yılında gelindiğinde buharla çalışan ilk makine icat edildi . Bu makine daha sonra inanılmaz bir şekilde endüstriyel devrime sebep oldu .Böylece 1700 yılların sonlarına doğru birinci sanayi devrimi orta çıktı .Başka bir ifade ile endüstri 1.0 ortaya çıktı . Buhar gücüyle çalışan devasa makineler yüzlerce insanın bir günde yaptığı işi bir kaç saate yapabiliyor hale geldiler.Endüstri1.0 sürecinde icat edilen dev makilerin kullanımıyla birlikte üretim şiddetli bir şekilde artmaya başladı . Üretim hem ucuzladı hem de üretilen mal miktarı artmaya başladı.Bu üretim artışıyla Avrupa'nın demografi yapısı da ciddi bir şekilde değişti . İnsanlar köylerden şehirler göç etmeye başladılar .Berlin ,Paris,Madrid ,Londra gibi şehirlerin nüfusları ani bir şekilde katlanarak artmaya başladı.Bunun dışında buhar gücüyle çalışan fabrikalarda doğal olarak kömür kullanılmaya başlayınca, kömür üretimi için yeni şehirler ve yeni kasabalar kuruldu . 19.yüz yılına gelindiğinde Avrupa da güçlü bir işçi sınıfı ortaya çıktı.Netice itibariyle birinci sanayi devrimi oluşumunu tamamlamış oldu. Avrupa başta olmak üzere dünya bir çok yerinde geri dönülemez bir şekilde değişmeye başladı. (Soylu, 2018)

Şekil:1 Endüstriyel devrimlerin Tarihsel devrimi

Kaynak: (Öztuna, 2017, s. 52)

Birinci endüstriyel devrim büyük bir zenginlik getirmesinin yanı sıra , aynı zamanda rekabet kavramını da ortaya çıkarmış oldu. Bu rekabetin için bir çok zengin şirket ve bir çok zengin insan kendini buldu.Böylece kapitalist sistemin ayak izleri yavaş yavaş görünmeye başladı. 20. yüzyılın başına gelindiğinde Henry Ford ikinci nesil endüstri devrimini başlattı.Başka bir ifadeyle, Endüstri2.0'ın başlangıç aşaması başlamış oldu. Henry Ford otomobil üretmek istiyordu.Ancak , o dönemde otomobil üretmek çok pahalı ve maliyetli bir işti.Çünkü,otomobillerin üretimi büyük atölyelerde gerçekleştiriliyordu.Atölyelerde üretilen otomobillerin yapımı aşağı yukarı olarak iki günde fazla sürüyordu. Bu yüzden, otomobillerin üretimi hem pahalı hem de zaman alıcıydı. Bir otomobile sahip olmak için aylarca sırada beklemek zorunda kalıyorsunuz. Henry Ford ilk seri üretim arabası olan "model T" üreterek bu soruna çözüm buldu. (Gilchrist, 2016)

İşte bu endüstri 2.0 olarak tanımladığımız bir süreci ifade etmektedir. Artık üretim buharlı makinelerden çıkarak , elektrikli makinelere ve seri üretim bantlarına devredilerek, üretim tesislerde yapılmaya başlandı .1960 yılların sonuna doğru bilgisayarların fabrikada üretim işlerine dahil edilmeye başlaması ve 1970'in yılların başında Japonya ilk üretim sanayi robotlarını dünyaya ihraç etmeye başlaması endüstri 3.0 başlamasına zemin hazırladı. (Yazıcı & Düzkaya, 2016)

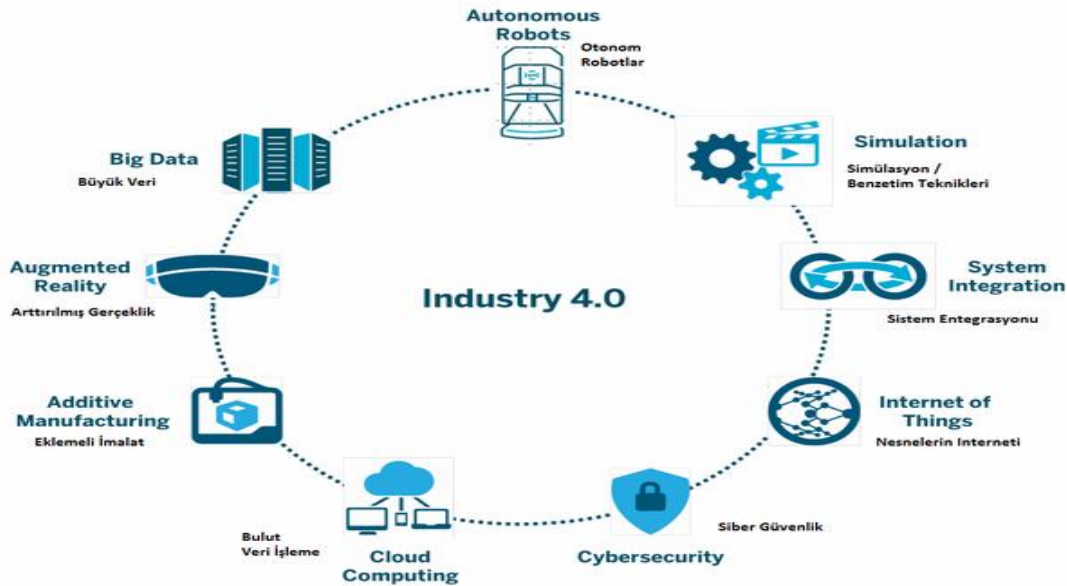
Endüstri 3.0'ın başlamasıyla üretim artık bilgisayarlar aracılığıyla yapılmaya başlandı. 1900 yıllara gelindiğinde artık üretimde bilgisayarların etkisi çok büyüdü. Bu süreçte artık her şey sanayileşmeye başladı. Endüstri 4.0 ile ilgili çalışmalar ise 2011 yılında düzenlenen Hannover Fuarında Endüstri 4.0 için bir başlangıç olarak kabul edilir. Almanya'nın resmi olarak sanayi politikasını belirleme sonucunda Endüstri 4.0 fiilen başlamıştır. Hatta Almanya Endüstri 4.0 ile ilgili çalışmalarını yürütebilmek için, bir çalışma grubu oluşturmuştur. Bu çalışma grubuna işlerlik kazandırmak için her yıl rapor hazırlattırılmıştır. Bu hazırladıkları raporları Almanya'nın ilgili bakanına sunulmaktadır. Endüstri 4.0 ile ilgili Almanya'da yapılan çalışmaların yürütücüsü, Bosch şirketinin yöneticisi olan Siegfried Dias ile SAP AG firmasında üst düzey yönetici olarak görev yapan Henning Kagerman tarafından yürütülmektedir. (Gilchrist, 2016)

1.2 .Devrimde Kullanılacak Teknolojiler

1.2.1. Akıllı Makineler ve Akıllı Fabrikalar

Endüstri 4.0'daki amaç; üretim sistemlerini ve fabrikaları son derece akıllı hale getirip kendini kendini yöneten bir süreç tasarlanmaktadır. Endüstri 4.0 'da akıllı fabrikalar; üretim sistemlerinin tamamını oluşturan ve otonom olarak çalışan birde birbirleriyle iletişim halinde olan fonksiyonlarını gerçekleştirdiği fabrikalardır. Geleneksel fabrikalarından farklı olarak insan faktörü tümüyle sistem dışına bırakılmıştır. Ama olağanüstü bir durum meydana geldiğinde insan müdahalesi göre tasarlanmışlardır. Dolayısıyla normal bir süreçte makineler, robotlar ve diğer ekipmanlar otonom bir özellik sergilerler. Akıllı fabrikaların temel unsuru enerji tüketimi, materyal akışları v, müşterilerin siparişleri ve tedarikçilere gerçek zamanlı verilerdir. Akıllı fabrikalar dışsal ve içsel unsurlar ile iletişimi nesnelerin interneti aracılığıyla algılama sayesinde gerçekleştirmektedirler. (Eymen, 2018)

Şekil:2 Endüstri 4.0 Sürecinin Bileşenleri

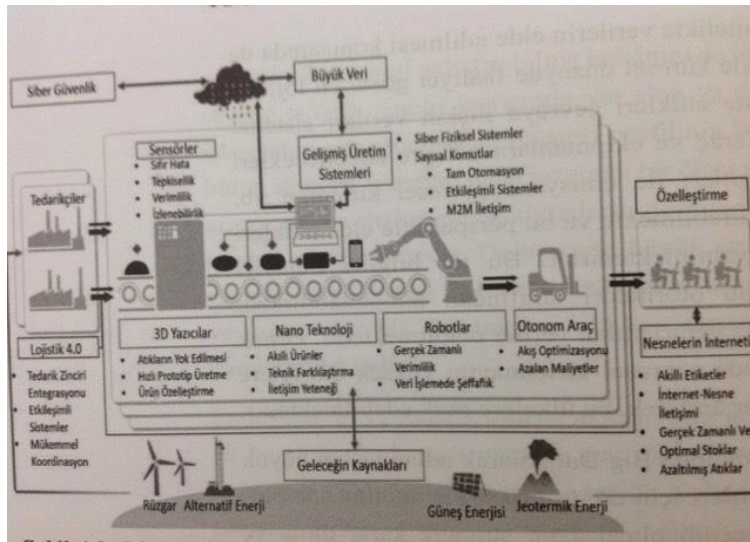
Akıllı makineler ve akıllı fabrikalarla cihazlar birbiriyle ilişki kurarak tüm sistemler bilgisayar, makine,akıllı cihazlar birbiriyle ilişkilendiren dikey entegrasyon söz konusudur. Akıllı fabrikalar kendi dışında tedarikçilerle internet üzerinden entegrasyon da sağlayacaklardır. (Öztuna, 2017)

1.2.2. Siber Fiziksel Sistemler ve Güvenlik

Siber fiziksel sistem unsurları entegre edilen bilgisayar teknolojileri aracılığıyla yeni jenerasyon mühendislik uygulamalarını tanımlayan, disiplinler arası bir özelliğe sahip olan ve son derece kompleks özellikte olan sistemleri ifade eden bir terimdir. Siber fiziksel sistemler, farklı koşullara göre değişebilen ve bu duruma göre değişkenlik gösteren teknoloji ve akıllı unsurlarla donatılmış makine ve ekipmanlardır. Başka bir deyişle siber fiziksel sistemler gözlemlemek, kontrol etme ve koordinasyon sağlama gibi süreçlerin temel prensiplerini hesaplama ve iletişim bileşkesinden oluşan karma teknolojik tarafından idare edilen sistemdir. Siber fiziksel sistemler internete direk olarak bağlantılı olduğu için doğrudan ulaşılabilir ve elde ettiği verileri işleyerek üretim ve lojistik gibi faaliyetlerde de kullanılabilir.

Siber fiziksel sistemler aralarında iletişim kurarak ve birbiriyle bağlantı kurabilen makro tabanlı cihazlardır. Dolayısıyla siber fiziksel sistemler çeşitli düzeyde hesaplamalar, analizler ve optimizasyon kabiliyeti sağlayan aynı zaman da bu sistemlere algoritmalar tanımlanarak cihazlarda kullanılması sağlanarak günümüzdeki akıllı evlerde kullanılabilecekleri gibi elektronik cihazlar ,otomobiller ve benzeri bir çok sistem de kullanılabilir. Siber fiziksel sistemler insanların belirli koşullar altındaki davranışlarını modelleyerek ve bu davranışları algoritmalara dönüştürüp bilgisayar ortamlarına aktarılması neticesinde,insan davranışlarını sistemler aracılığıyla elde ettikleri verileri işleyip bu veriler sayesinde her seferinde aynı tepki ve komutu makilere gönderebileceklerdir. (Özdoğan, 2018)

Şekil:3 Siber Sistemler ve Endüstri 4.0

Kaynak: (Gilchrist, 2016, s. 184)

Kişiler ve kurumlar tarafından giderek tehlikeli hale gelen siber güvenlik ise, son zamanlarda daha fazla konuşulmaya başlanmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojileri 'nin (BİT) hızlı bir şekilde gelişmesi hem özel kesimin hem de kamu kesiminde uygulamalarının teknolojik ortama aktarılması nedeniyle, Bilgi ve İletişim Teknolojilerine bağımlılık giderek artmıştır. BİT'ler İnsanların hayatını bir taraftan kolaylaştırırken ,diğer taftanda bir çok güvenlik sorunu ortaya çıkartmaktadırlar. Endüstri4.0'daki en önemli unsur güvenlik ve gizlilik risklerinin var olmasıdır. Mevcut güvenlik sistemlerinin çözülmesi nedeniyle , bu alanda Ar-Ge faaliyetlerine giderek yatırım yapılmasına zemin hazırlamıştır.Bu sebepten ötürü finans kuruluşları olsun bankalar olsun 'biyolojik şifreleme 'denen sistemi kullanmak zorunda kalacaklardır. Özellikle , şahıslar kendi DNA'larından parmak izi ,retina okuma ,ses ve damar tanıma gibi olanaklardan şifreler üretilenlerdir .Bu durum karşısında,mevcut cihazlardaki şifre belirme ve bu şifreyi hatırlama gibi opsiyonlar ortadan kalkacaktır .Her geçen gün siber güvenlikle ilgili çeşitli kavramlar türemektedir. Örneğin, siber terörizm, siber tehdit, siber savaş ve siber çeteler gibi kavramlardır . Bunların içerisinde en önemlisi siber tehditlerdir.Siber tehditler içerisinde,Şebeke trafiğinin dinlenmesi(sniffing ve monitoring), Yemleme(phishing), İstem dışı elektronik posta(spam), kötücül yazılımlar

Hizmetin engellenmesi(DoS-Denial of Service ya da DDoS-Distributed Denial of Service) gibi alanlarda kendi varlıklarını göstermektedirler.Avrupa Konseyi tarafından 2004 yılında yürürlüğe giren Avrupa Siber Suç sözleşmesinde beş asli suç spesifik olarak tanımlanmıştır. Bu suçları şöyle sıralayabiliriz.Cihazların amacı dışında kullanılması(Misuse of devices), Veri engelleme(Data interference), Sistem engelleme(Syseminterference), Yetkisiz müdahale(Illegalinterception) ve Yetkisiz erişim(Illegalaccess) dır. Endüstri4.0'la Sibel güvenlik daha da önemli hale gelecektir. Robotların çalışma dünyasında yer alan, akıllı fabrikaların varlığı ve yapay zeka , işletmeler ve endüstriler için ciddi riskler oluşturmaktadır. Siber güvenlik sadece işletmelerde ve endüstrilerde kullanılmayacak ,aynı zamanda savunma sanayisinde de gün gittikçe daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. (Schwab, 2016)

1.2.3.3D Yazıcılar ve İmalat

Üç boyutlu yazıcılar bilgisayar verileri üç boyutlu nesnelere dönüştürebilen makinelerdir. Sanal ortamlarda tasarımı bitmiş ürünlerin bu makineler sayesinde doğrudan üretim sürecine sokula bilmektedir. Üç boyutlu yazıcılar henüz gelişme seviyesinde oldukları için, müşteri taleplerine hızlı cevap vermektirler. Buna karşılık yaratacakları avantajlar düşünüldüğünde 3D yazıcıların devrim yaratacakları şimdiden görülmektedir. Bu makineleri endüstriyel makine ve ekipmanların yerini alabileceklerdedir. 3D yazıcı teknolojiler; sıfır stok yaklaşımını mümkün hale getirebilecek mahiyettedirler.Bu sayede bilgisayar ortamında istediğiniz kadar ve istediği zaman ürün üretebileceksiniz. Buna bağlı olarak maliyetler de hem üretim de hem de tedarik sırasın da azalacaktır.3D yazıcılar gerçek yaşamda mevcut olan her nesneyi üretebileceklerdir.Üstelik sıfır hata ile üretim gerçekleşecektir. (Kılıç & Alkan, 2018)

1.2.4. Nesnelerin İnterneti (IoT) ve Lojistik Faaliyetler

Nesnelerin interneti; bir çok fabrikanın veya kurumun akıllı okuyucular ile donatılarak çeşitli verileri anlık analiz edebilme imkanını sağlayan bir teknolojidir. Nesnelerin interneti ile üretimde kullanılan makine ve ekipmanlar teknoloji ağırlıklı olarak hizmet üretebileceklerdir. Örneğin, iletişimin mobil kablosuz okuyucu ağlar üzerinden bir bulut bilişim sistemine erişerek veriyi aktarmasıdır. Bununla birlikte, bütün üretim süreçleri buna göre şekillenecektir. Nesnelerin interneti ile bütün eşyalar birbiriyle iletişim kurarak kendi aralarında konuşmasıdır. Nesnelerin interneti; Akıllı çevre, endüstriyel kontrol, güvenlik ve acil durumlar, e-sağlık, alışveriş ve lojistik gibi uygulamalarda kullanılmaktadır. Bu alanda sensörler aracılığıyla toplanan veriyi bir arada toplayıp, bulut bilişim sistemi üzerinden ilgili cihaza anında iletilecektir. Böylece nesnelerin interneti aracılığıyla üretimde meydana gelen herhangi bir hatayı bertaraf etmek için sensörler yardımıyla problemler giderilecektir. Buna ek olarak, yeni işlerin yaratılması, hizmet sunumunda maliyetin azaltılması, kaynak kullanımında verimlilik, işgücü piyasalarda meydan gelebilecek değişimleri önceden haber verme gibi bir çok olumlu etkileri de vardır. (Öztuna, 2017)

1.2.5 .Büyük Veri "Big Data"

McKinsey Büyük Veri konusunda yaptığı tanıma göre; verilerin yönetilip analiz edilmesinden verileri yakalama ve depolamaya kadar karakteristik veritabanı ile üstesinden gelinemeyen veri kümeleridir. Büyük veri ; internet ve diğer unsurlar sayesinde bir araya getirilmiş bilgilerin toplandığı devasa bir büyüklükte veritabanlarının tanımlamak için kullanılan bir ifadedir. Çeşitli veriler aracılığıyla bilgiler sisteme akmakta ve belli bir yerde de depolanmaktadır. "Big data" Büyük Veri sadece insanlar üzerinde değil aynı zamanda nesnelerin internetinin üzerinde de etkisi mevcuttur.

İşletmeler ve endüstriler Büyük Veri, sayesinde nüfusa ilişkin veriler, doğum, ölüm, yaşlanma oranı, gelir ve eğitim düzeyleri hakkında son derece önemli bilgiler elde edeceklerdir. Bundan dolayı bu bilgilerin sürekli güncellenmesi ve dinamik bir yapı sergilemesi işletmenin politik ve stratejik karar alma konusunda yardımcı olacaktır. Büyük veri sayesinde müşteri ve tedarikçi arasında ki iletişim adresleri kolay bir şekilde elde edilebileceklerdir. Böylece dağıtım ve taşıma süreçlerinin optimizasyonu kolay ve doğru bir şekilde sağlanacaktır. (Mayer-Schönberger & Cukier, 2013)

1.2.6. Robotik Sistemler ve Hizmetleri

Robotik hizmetler perakendecilikten imalat tarımına kadar ,bir çok sektörde çalışma yerlerini etkileyecektir. Uluslararası robotik federasyona göre, an itibari ile 1,1 milyondan fazla sahada etkin olarak çalışan robotlar var .

"Sosyal paylaşım sitesi Reddit'te soruları yanıtlayan Bill Gates "Ben yapay zekadan kaygı duyanlar grubundayım.. Önce makineler bizim için çok iş yapacak ve süper zeki olmayacak. Bunu iyi yönetebilirsek çok olumlu olacak. Ancak sonraki yıllarda yapay zeka endişe yaratacak kadar güçlenecek. Gates, robotların meyve toplama, hastanelerde hastaları taşıma gibi işler yapacağını , makinelerin görme ve hareket kabiliyetlerini gerektiren işlerde daha yaygın kullanımlaacağını "kaydetti. Profesör Stephen Hawking "yapay zekanın insanların sonunu getirebileceği uyarısında bulunmaktadır. BBC

'ye konuşan Hawking , yapay zekanın çok geliştiğini ve faydalı olduğunu ancak insan zekasına geçebilecek bir düzeye gelmesinden endişe duyduğunu "söylemiştir."

Geçmişte insan gücüyle yapılabilen işleri günümüzde insan gücü ile yapılması yeterli düzeyde olmayan ve üretilirken katma değer yaratmayan faaliyetler robotlar tarafından üretimi yamalabilecektir. Robotların endüstri tarihi aslında 1960 yılların başlarına kadar uzanır. Robotlar ilk olarak 1961 yılında generally motors ' da kullanılmaya başlanmıştır. Bu zamanda kullanılan robotlar kaynak ve montaj gibi çeşitli faaliyetlerde insan faktörüne dayanılarak yapılmaktadır. İlerleyen zamanlarda insanın gücünün yetmediği bir çok endüstriyel faaliyetlerde de robotlara devredildi. Akıllı robot teknolojisiyle üretim maliyetleri olabildiğince azalacaktır. Robotların satın alma ve kurulum maliyetleri dışında maliyetleri olmayan makinelerdir. Robotlar karanlık ortamlarda işlem yapabilen ve böylece enerji maliyetini önemli ölçüde azaltılması sağlanacaktır. (Bağcı, 2018)

1.2.7 .Bulut Bilişim Sistemleri ,Veri Bilimi ve Uzmanlığı

Bulut bilişim sistemi ve bilişim teknolojileri her çeşitli çözümün ötesine geçerek, bir hizmet olarak sunulmaktadır. Örneğin bir donanımı satın almaktan ziyade o donanımı bir bulut veri merkezinde işleyip hizmet olarak alabiliyorsunuz. Başka bir ifadeyle, kullanmak istediğiniz ürünü daima kirliyorsunuz. Burada hem yazılım hem de donanım hizmeti alabiliyorsunuz. Günümüzde bulut bilişim sistemlerinde hizmet olarak, hem kurumsal kaynak planlaması hem de veri taban hizmeti almak mümkündür. Bulut bilişim hizmetlerini ve veri merkezi ilgili internet sitesini tanımlamaya çalışan Alman yazılım üreticisi SAP , her geçen gün bu hizmetin nasıl işlediğini ve güvenlik seviyesinin nasıl sağlandığını gibi hizmetleri tanıtmaktadır. Bulut bilişim sisteminde en önemli istenen hizmetin hızlı bir şekilde kullanıcılara sunulmasıdır. Bulut bilişim sisteminin dezavantajı başka ülkeler tarafından depolanmasıdır. Burada güvenlik söz konusu ön planda çıkmaktadır. Amerika birleşik devletlerinin federal hükümeti her sene 5,5 milyar dolarlık bulut bilişim hizmetinden kar elde ediyor. Aynı şekilde Morgan Stanley firması Microsoft'un Bulut bilişim ürünlerinden 2018'in sonunda firma gelirinin %30 unu oluşturduğunu öngörmüştür. Amazon firması 2016 başında bulut bilişim sisteminden 7,88 milyar dolar gelir elde etti . 2019 sonunda ise Amazon firması bu işten 141 milyar dolar gelir elde etmeyi planlamaktadır. 2026 yılına gelindiğinde ise 228 milyar dolarlık geliri geçeceği tahmin edilmektedir .Günümüzde verinin kullanımı, verinin anlaşılması ve veriyi incelenmesi oldukça pek çok yöntemi bulunuyor. Bu yöntemlerin başında ilişkisel veritabanı yöntemi ve yazılımlar ön planda çıkmaktadır. Endüstri4.0 ilerlerken endüstriler ve işletmeler özellikle eğitilmiş insan gücünü talep edeceklerdir. Çünkü; bu teknolojileri kullanabilecek okuryazarlık dışında eğitilmiş ve entelektüel sermaye birikimine sahip kişiler ön plana çıkmaktadır. Dünyada ki öncü endüstriyel firmalar gün gittikçe veri uzmanı istihdamına önem vermektedirler. Bunun nedenlerin biri ise;Endüstri4.0'a yaklaşırken uluslararası alanda rekabet etmektir.Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin üniversitelerinde veri bilimi lisans programları oluşturulmuş vaziyettedir. Türkiye'nin de bu konuda gerekli hassasiyeti gösterip bu alanda ilerleyebilmesi için Endüstri4.0 bakışı çerçevesinde büyük veri ,bulut bilişim ve veri bilim uzmanlığı dallarını ciddiye alması gerekir.Gerekirse, ilgili fakültelerde bu bölümleri lisans programları adı altında okutulmalıdır. (Schwab, 2016)

1. 3.Endüstri 4.0 'ın Avantaj ve Dezavantajları

1.3.1. Endüstri 4.0'ın Dezavantajları

Robotların üretimi devralmasıyla insan gücüne duyulan gereksinim azalacak ve robotlar bir anlamda insanları işlerinden kılacaktır. Bu durum sadece fabrikadaki mavi yakalılar değil, aynı zamanda beyaz yakalılar içinde bir risktir. Bundan dolayı yapay zeka ile üretim de robotların organize edilmesi ile kodlama sistemi devreye girecek ve böylece robotlar üretimi de var olacaklardır. Buna ek olarak endüstri 4.0 Sibel riskleri de beraberinde getirmektedir. Dijital dönüşümle hem şirketlerin hem de devletin önemli kurumları siber saldırılara daha açık hale gelecektir. Bu da bir devletin gerekli güvenlik konusunda gerekse uluslararası güvenlikten ciddi tedbirlerin alınması ve bunun için çalışmaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca endüstri 4.0'la dijital bir evrene girdiğimiz için, nesnelere interneti(IOT), Yeni servisler, bilgiler ve bağlantılar aynı zamanda bilgisayar korsanlarına veri hırsızlığı ve saniye selcan susluk amacıyla yeni yollar açmaktadır. Bundan dolayı endüstri 4.0'a getirebilecek teknolojilere karşı ciddi risklerin elimine edilebilmesi için çözüm yollarının bulunması gerekir. Sonuç olarak, Özel sektör için üretim hatlarının güvenliği bir devlet için ise , ulusal ve uluslararası alanda tedbirler alarak, aman sosyal yapısının bozulmasının önüne geçebilir. Özellikle veri hırsızlığı, bilgisayar korsanlığı ,saniyesel casusluk gibi riskler günümüzde oldukça bir devlet veya bir firma için tehlike arz etmektedirler. (Banger, 2018)

1.3.2 .Endüstri 4.0 'ın Avantajları

Her geçen gün teknoloji gittikçe ilerlemektedir. Fazla, daha güvenilir ve daha sağlam üretebilmek için olabildiğince kendini geliştirmektedir. Ekte bilgisayar üzerinde üretimi gerçekleştirip daha hızlı bir şekilde müşteriye sorulması gibi bir özel sektöre fayda sağlamaktadır. Ancak devletler içinden hızlı iletişim ,verilerinin anlık iletilmesi, savunma sistemlerinde ise İnsan faktörünü ortadan kaldırarak robotlar aracılığıyla riskli alanlara müdahale edilebilme söz konusudur. Özellikle bir özel sektör ve Devlet için daha yüksek verimliliğin meydana gelmesi, hatasız üretim, gelişmekte olan ülkeler için ciddi yatırım fırsatı, İnsan gücünü minimize edilerek makine gücünün kullanılması, Yeni hizmet ve iş modellerinin fazlasıyla geliştirilerek ortaya çıkması , Üretim maliyetlerinde ciddi düşüşlerin sağlanarak esneklik ve yalın üretimin artması, uzaktan Eğitim modeliyle Üniversitede üniversitelerdeki yoğunluğun azaltılması , Çevre dostu ve kaynak tasarrufu sağlayan ürünlerin ve politikaların istikrarlı bir şekilde devreye sokulması ve üretilmesidir. (Özdoğan, 2018)

BÖLÜM 2 :21.YÜZYILDA GÜVENLİK VE İSTİHBARAT

2.1 . Savaş ve çatışma

İnsanlar yerleşik hayata geçtikten sonra düzenli ordular kurup hayatlarını devam ettirmeye başladılar . 20. yüzyıl boyunca değişen teknolojik gelişmeler ve siyasi çatışmalar bu düzenli orduların hedefi haline gelerek tehdit oluşturmaya başlamışlardır. Burada halen varlığını sorgulamak savaş ve çatışma siyasi çıkarlar uğruna milyonlarca insan bulunduğu yerden başka yerlere göç etmek zorunda kalan ak hayati tehlikeleri altında girmiştir. (Yılmaz S. , 2017)

2.2. Nükleer,Biyolojik ve Kimyasal silah güvenliği

Soğuk savaş sonrası dönemlerde nükleer silahların yayılmasını önlemek için ciddi çabalar sarf edilmiştir. Ama bazı ülkeler tarafından önlenemeyen nükleer geliştirme programlarının halen dünyayı tehdit etmektedir. Kuzey Kore ve İran'ın nükleer programları teknolojik gelişmeler ışığında gün gittikçe tehdit oluşturmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar nükleer biyolojik ve kimyasal silahlarla ilgili endişeler gün gittikçe artmaktadır. Her ne kadar gelişmiş ülkeler nükleer silahlanma güvenliği ile ilgili ittifak yaparak önemli adımlarına rağmen halen insanlar tarafından büyük bir tehdit olarak görülmektedir. (Çıtak, 2017)

2.3 Enerji Güvenliği

Sanayi devrinden günümüze kadar petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının doğrudan ilgisinin olduğu açıktır. Petrol ve doğal gaz Dünya sanayisinin üzerindeki etkisi tüm bittikçe artmaktadır. Zira endüstri 4.0 ile geliştirilen yeni gelecek kaynaklarının keşfi bu iki önemli enerjiyi hayatından çıkarmaya çalışmaktadır. Dünya'dan her ne kadar petrol ve doğal gaz hakim olmaya başlamışsa da , endüstri 4.0'da doğal kaynaklardan enerji üretilip insanların hizmetine sunmaya çalışılmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra petrol Petrol kaynaklarının azalmaya başlamasıyla birlikte ülkeler yeni bir güç müdahale mücadelesine girerek enerji üzerinden uluslararası platformlarda birbirine tehditler başlamaktadırlar. Endüstri 4.0'da uluslararası alanda enerji konusunda yeni çalışmaların başlanacağı güç dengelerinin yeniden değişeceği öngörülmektedir. (Paker, 2017)

2.4. Uzak Güvenliği

Dünyanın iki süper gücü olarak bilinen ABD ve Rusya ,uzay yarışı konusunda hem diğer ülkelerin gündeminde hem de ciddi mesafe kat etmiş durumdadırlar. İkinci dünya savaşından sonra uzay çalışmalarının başlamasıyla, akıllara ticari uzay kara askeri operasyonlar için uzay desteği uzayla ilgili teknolojilerin gibi çalışmalar yapılarak uzay sistemlerinin korunması, uzay sistemlerinin kullanmaz hale getirilmesi gibi çalışmalarla uzaya dayalı saldırı kabiliyetlerini artırmaktadır. (Yılmaz S. , 2017)

2.5 . Etnik Çatışmalar

Son zamanlarda oldukça terör şokuyla karşı karşıyayız. Terör korku yayarak insanları güvenliklerini tehdit etmektedir. Buna ek olarak ,sosyal problemlerin ortaya çıkması gibi şikayet ,kırgınlık,acı ve intikam hissi ile misilleme yapılarak ciddi bir şiddet ortamı oluşturmaktadır. Durum böyle devam edince iç savaş ve devletin yıkılışı tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Böylece uluslararası alanda olmak üzere ulusal alanda da ciddi güvenlik zaafiyeti söz konusu meydana gelmektedir. (Paker, 2017)

2.6. Nüfus hareketleri ve Göç

Ülkeler içerisinde yaşanan sosyal problemler nedeniyle , nüfus hareketleri meydana gelmektedir ve bunun neticesinde ise göç dalgası oluşmaktadır. İnsanların yaşam alanlarına kısıtlayarak başka ülkelere gitme ve başka ülkelerde hayatlarını sürdürmek gibi fırsatlar sunmaktadır. Bu göçlerin ana sebeplerinden birisi de genel olarak ekonomik ,teknolojik ,siyasal ve psikolojik olarakta söylenebilir. (Seren, 2017)

2.7. İnsan Güvenliği

İnsan güvenliği ilk olarak, açlık, hastalık ve baskı gibi kronik tehditler meydana getirmektedir. İkincisi ise; toplum içinde yaşadığı durumda beklenemeyen, Anı ve ızdırap verici olayların yaşanmasıdır. Böylece insan güvenliği ile ilgili Üç kavram öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi yaşama ve mutluluk aramayı esas alan liberal bir kavram, İkincisi ise, İnsan güvenliği, Bu kapsamda Soykırım ve savaş suçlarının önlenmesidir. Üçüncüsü ise, insan demelerinde komik çevre ve sosyal ve diğer boyutlarıdır. (Görçün, 2016)

2.8. İstihbarat ve güvenlik

Günümüzde gelişen teknolojiler sayesinde, bilgi devrimi olarak nitelendirilmektedir özellikle 21. yüzyılın savaş politikaları, güç dengeleri, ticaret ve endüstri, sanat ve kültür, bilim ve teknik alanında internet üzerinden bilgi alışverişi son derece yapılmaktadır. Dan dolayı istihbaratın farklı bir açıdan incelenmesine olanak tanımıştır özellikle gözetleme, izleme ve dinleme olarak ön planda çıkmaktadır. Netice itibari ile gizlilik kavramı farklı boyut değiştirmiş oldu ve böylece gizli bilgilere erişim kolaylaşmış hale geldim. 21. yüzyılda gelişen teknolojiyle cezalandırmak, suikast, sabotaj, arama kurtarma gibi operasyonların analoji sayesinde daha sık başvurulacaktır. 2030'a kadar 90 milyar aletim internete bağlı olacak, Her şey internete bağlı olacaktır Buda uluslararası güvenlik alanında farklı bir alana evrileceğimizin bir kanıtıdır. Teknolojik ilerlemeler sayesinde 2060'a kadar dünyadaki devletlerin %20 beş'inin açık ve gizli nükleer programlar olacak, 2080'e kadar isem nükleer silahların yerini daha öfkeli kitle imha silahları yer alacaktır.

Bütün bu tehditlere ek olarak iki değişkenin getirilmiş olduğu küresel ısınma, o zaman delinmesi ve çölleşme ve ormanların yok olması buna bağlı olarak bir gözlerin meydana gelmesi içilebilir su kaynaklarının azalması ise çevre sorunlarını beraberinde getirecektir. Buna ek olarak 21. yüzyılda istihbarat alanında endüstri 4.0'ın vaat ettiği teknolojiler sayesinde, İstihbarat alanında şu değişimler beklenmektedir: bilgi toplamanın farklılaşması, değerlendirme kriterlerinin değişmesi, uyarı ve güvenlik alanında, Son teknolojilerin kullanılması, organizasyon ve insan gücü değişime uğraması, robot istihbaratının hayatın her alanına girmesi, yapay zeka aracılığıyla istihbarat, uyum gösterme ve radikal çözümlerin ise farklı bir kategoriye taşınmasıdır.

Ulusal güvenlik ve uluslar arası devleti tehdit eden yeni yöntemlerin başında kuşkusuz zorlayıcı diplomasi ve toplum mühendisliği gelmektedir. Bu kavramın altında özellikle zorlayıcı diplomasi ve kontrol altına alma açık toplum stratejileri ve yıkıcı faaliyetler yer almaktadır. İkincisi ise ekonomik güveniktir ekonomik ürünlerin içinde özellikle günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik yaptırımları, İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik politik çatışmalar, baskı aracı olarak ekonomi ve dış borç tuzağının devreye sokulmasıdır. Üçüncüsü ise askeri yöntemlerdir başka yöntemlerle kuşkusuz Silahlı kuvvetlerinin doğrudan sert güç kullanarak toplumu yıldırmasın düşük yoğunluklu savaş stratejilerinin gelişmesi, gerilla savaşı, ve ayaklanmalara karşı hareket. Dördüncüsü ise terörizimdir. Özellikle teorisinden terör örgütlerinin devreye girerek ülkeleri tehdit etmesi buna örnek olarak 11 Eylül saldırısı ve 21. gece petrol faaliyetlerinin etkin olması, küresel terörle mücadele durumunun tespiti konusunda yapılan ciddi çalışmalar, terörle mücadeleyi Afrika'da terör ve yeni ABD-Fransız emperyalist hareketleri, Beşincisi ise siber güveniktir. Özellikle Siber güvenlik alanında taktiksel saldırıların yapılmasının, siber güvenlik çatışmaları Üstünlük sağlamak ve siber

Terörizimdir. Altıncısı ise misyonerlik ve din jeopolitikliğidir . Başlık altında özellikle İslamcı akımlar ve misyonerlik ve sıfır projeleri gibi çalışmalar oldukça bu sana salonda tehdit oluşturmaktadır (Yılmaz S. , 2017)

2.9. Endüstri 4.0 ve güvenlik

Endüstri 4.0 lan özel hayatın gizliliği kalmayacaktır. Özellikle Cansu'ya selamlar geliştirilerek insanların özel hayatına ait bilgileri elde edeceklerdir. Endüstri 4.0'ın getirdiği üst düzey teknolojilerle hem üretim artacak hem de tüketim. Üstü 4.01 yandan gelişmiş ülkeler için ciddi avantaj sağlarken, özellikle İnsansız malzeme taşıma araçları, akıllı robotlar da yönetimim ve toplumsal yapı zekaya emanet edilecektir. Bundan dolayı gerek ulusal gerek uluslararası alanda güvenliğin hukuku yeniden yazılmalıdır. İnsan hayatı açısından değerlendirdiğimizden özel hayatın gizliliği diye bir şey kalmayacaktır göter 2083'te 10 milyar nüfus , yalnız yaşama, avatar arkadaşlık ,sağlık sensörleri, okulsuz eğitim, insan evrimi kontrolü ve yenilenme kapı gibi tehditlerle karşı karşıyayız. Toplum ve ekonomik açısından ise , dijital demokrasi, akıllı ve dikey tarım . mega-akıllı akıllı şehirler ve gezegen madenciliği. Uluslararası güvenlik açısından baktığımızda ise, Üçüncü Dünya Savaşı'nın başlaması , elektronik suçlar, asteroit çarpışması, robot polisler ve volkanik göçlerdir. Teknoloji açısından girse , nanoteknoloji gıdalar, uzayda güneş enerjisi, müzisyen robotlar, askeri robotlar ve internet -beyin makineleridir . (Seren, 2017)

BÖLÜM 3: LİTERATÜR VERİLERİN NİTEL ANALİZİ , ENDÜSTRİ 4.0'IN ULUSLARARASI GÜVENLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ ,BULGULAR SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

BULGULAR

3.1. Araştırma Süreci

3.1.1. Araştırma Yöntemi

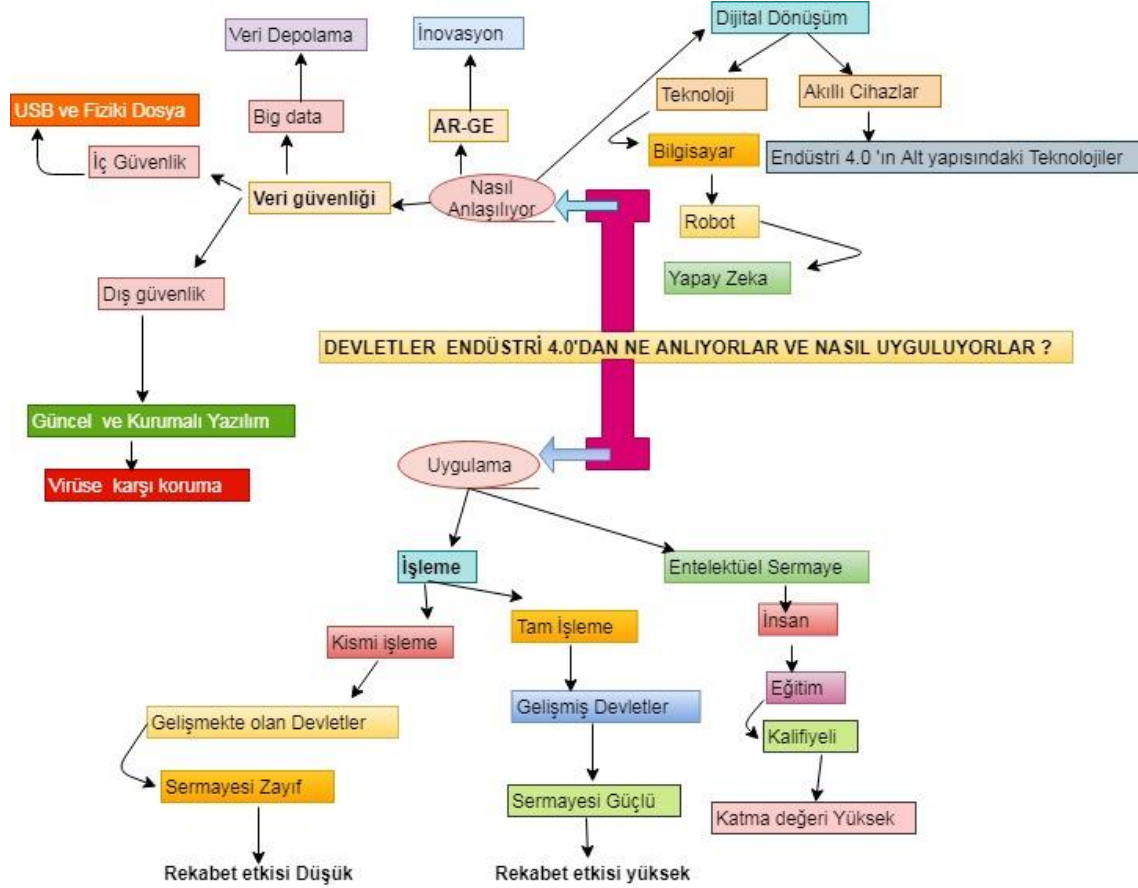
Endüstri 4.0 uluslararası güvenlik üzerindeki etkisini anlamak ve keşfetmek amacıyla yürütülen bu çalışma nitel olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar "ne oluyor ?" Sorusuna cevap arayarak keşifsel özelliklerini ortaya koyup en ideal araştırma türleridir. (W.Creswell, 2018)

Buna bağlı olarak bu araştırma da veri toplamak için literatür taraması tekniği kullanılarak, ikincil verilerden yararlanmıştır. Literatür taraması bittikten sonra tema ve kod listesi oluşturulmuştur. Tema ve kod listeleri oluşturulduktan sonra Draw.io 2019 analiz programı kullanılmıştır. Son olarak , ana kod ve temalar oluşturulduktan sonra analiz gerçekleştirilmiştir.

3.1.2. Verilerin Deşifre Edilmesi ve Kodlanması

İkincil verilerden elde edilen bulgular, her konunun ele alınış şekline göre kodlanmıştır. Bütün literatür taramasından sonra elde edilen kodlar , düzenlenip tasnif edildikten sonra,aralarındaki ilişkiye ve anlam benzerliklerine göre kategorilere ayrılarak tekrar anlamlı kodlar oluşturulmuştur.Daha sonra ,bu anlamlı kodlardan anlamlı temalar oluşturulmuştur.

3.2. Analizin 1. Aşaması : Devletler Endüstri 4.0'ı ve Uluslararası Güvenliği Nasıl Anlıyorlar ve Nasıl Uyguladıklarına Dair çözümleme

Şekil 5: Araştırmanın Tema ve Kodları

Şekil 5'te. Görüldüğü gibi devletlerin endüstri 4.0'dan ne anladıkları ve nasıl uyguladıklarını dair ana kodla belirlenmiştir. Bu ana kodlar uygulama kısmında işleme ve entelektüel sermaye vardır. Bu iki ana kodun altında alt kodlar da bulunmaktadır. Bu alt kodların altında da tekrar alt kodlar şekilde görüldüğü gibi belirlenmiştir. Devletlerin endüstri 4.0'ı nasıl anladıkları kısmın altında da ana kodlar belirlenmiştir. Ana kodları ise şöyledir; veri güvenliği, araştırma ve geliştirme (AR-GE) ve dijital dönüşümdür. Bu ana kodların altında da alt kodlar şekilde görüldüğü gibi belirlenmiştir. Endüstri 4.0'ın uluslararası güvenlik üzerindeki etkisinin ne olduğuna dair araştırmamızı iki aşmardan anlatılarak, etkisi ölçülecektir.

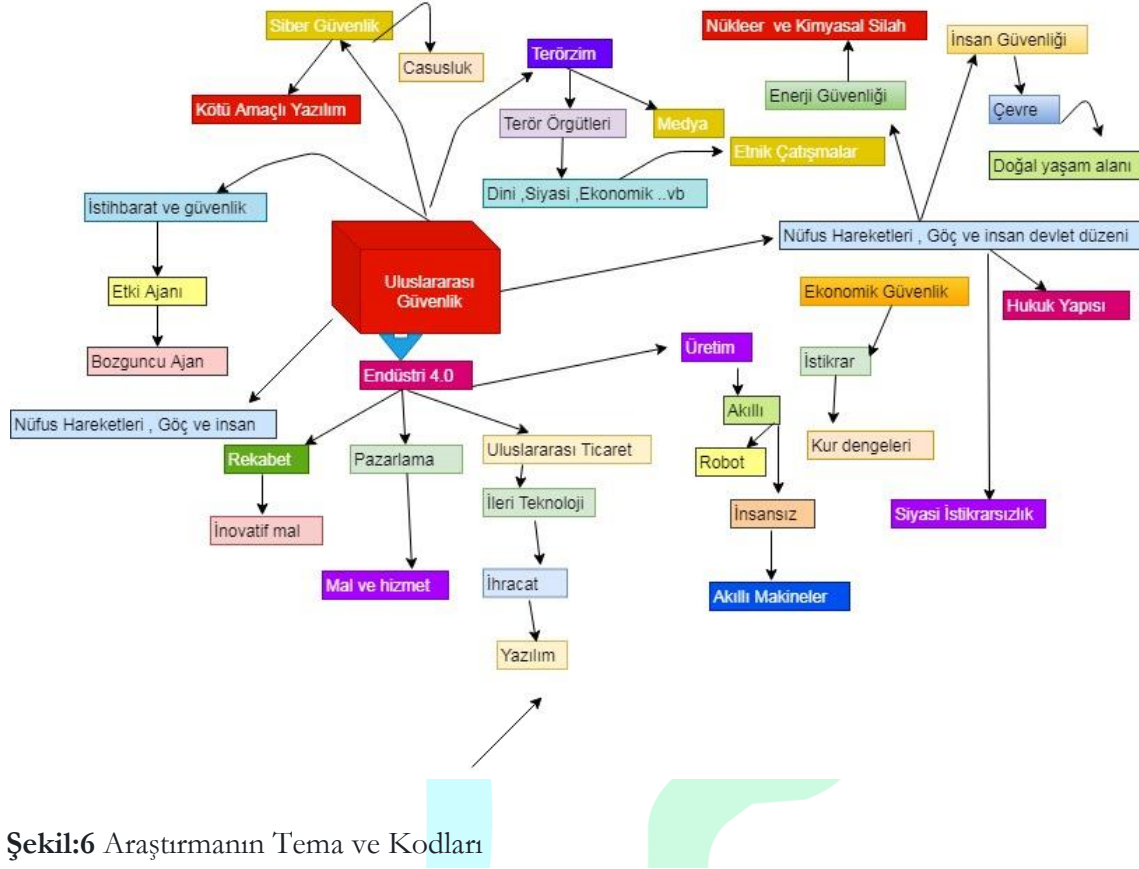
3.2.1. Endüstri 4.0'ın uluslararası güvenlik üzerindeki etkisi

3.2.1.1. Birinci aşama : devletler endüstri 4.0'dan ne anlıyorlar ve nasıl uyguluyorlar ?

Endüstri 4.0'a uluslararası güvenlik üzerindeki etkisine dair , birinci aşmada gelişmiş ve gelişmekte olan devletler açısından analizimde , gelişmiş ülkeler endüstri 4.0'ın hem anlaşılmasında hem de uygulanmasında ciddi sorunlar yaşamamaktadırlar. Bunun nedeni ise uygulama kısmında hem entelektüel sermaye altyapıları hem de işleme konusunda özellikle güçlü sermaye ve rekabet edebilecek katma değerli inovatif malların olmasıdır. Anlaşılma konusunda ise veri güvenliği dış güvenlik, iç güvenlik ve big data şeklinde sınıflandırılmışlardır . Dış güvenlikte güncel ve korumalı yazılım ,iç güvenlikte ise fiziki araç ve gereçlerin ilgili devlet mekanizmasında taşınmasının yasak olmasıdır. Ayrıca gelişmiş ülkeler Big data oluşturarak,veri depolama konusunda oldukça başarılıdırlar. AR-GE konusunda ise , gayrisafı milli hasıladan elde ettikleri gelirlerin çoğunu araştırma ve geliştirme bölümüne ayırarak ,inovasyon ve teknoloji konusunda gün gittikçe ilerlemektedirler. Dijital dönüşüm adı altında ise, teknolojik ve akıllı cihazlar kullanılarak gerek üretimde gerekse dış güvenlik konusunda yapay zekanın kullanımına son derece ağırlık vermektedirler. Özellikle,insansız üretim konusunda ciddi altyapı çalışmaları yapmaktadırlar. Bu konuda ABD ve Almanya'nın başını çektiği endüstri 4.0 konusunda ciddi projeleri hayata geçirmiş durumdadırlar. Gelişmekte olan ülkeler nazarında endüstri 4.0 ise ;hem uygulama kısmından hem de anlaşılma kısmında problemler yaşamaktadırlar . Bunlardan birincisi gelişmekte olan ülkelerin geleneksel güvenlik ve üretim kısımlarından vazgeçmemeleridir.Gün gittikçe teknolojinin gelişmesine bağlı olarak hem güvenlik alanında hem üretim alanında hem de hayatın geri kalan kısımlarında değişim ve dönüşümler yapılmaktadır. Bu değişim ve dönüşümlere ayak uyduramayan gelişmekte olan ülkelerin ise gelişmiş ülkelerin gerisinde kalarak,uluslararası güvenlik konusunda ciddi zafiyetler yaşamaktadırlar. Şekil 5'te el ettiğimiz analiz neticesinde endüstri 4.0'ın gelişmiş ülkelerin uluslararası güvenlik kısmında , Bu çalışmanın literatür taramasından ve elde edilen verilere göre uluslararası güvenlikleri olumsuz etkilememektedir. Bir diğer ifadeyle, endüstri 4.0'ın uluslararası güvenlik üzerindeki etkisi gelişmiş ülkeler açısından pozitifdir.

Gelişmekte olan ülkeler açısından ise o pozitif sonuç vermemektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkeler endüstri 4.0'ın anlaşılmasında problemler yaşamaktadırlar.Bu sebebin altında, gelişmekte olan ülkelerin teknolojik alt yapısından eğitim sistemine kadar problemlerin daima tekrar etmesi ve belli bir çözüme kavuşturulamamasıdır.Gelişmekte olan ülkeler endüstri 4.0'ın va'dettiği teknolojik alt yapılarının bir kısmı hayata geçirmiş durumdadır. Ama istenilen verimli sonuçlar elde edilemedikleri için gerek ulusal gerek uluslararası konusunda sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bunun ana nedeni ise yurtdışından ithal ettikleri teknolojiden kaynaklandığını ve kendi yazılımlarını oluşturmadıklarından ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı endüstri 4.0'ın gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirdiğinizde güvenliklerini tam koruyamadıkları ortaya çıkmıştır. Bunun neticesinde hem sosyal problemlerin ortaya çıkmasına hem de güvenlik birimlerinden zafiyetlerin ortaya çıkarak bu zafiyetleri teknolojik alt yapılarıyla üstesinden gelemedikleri ortaya çıkmıştır . Endüstri 4.0'ın uluslararası güvenlik açısından gelişmekte olan ülkeler açısından olumsuz sonuç doğurmaktadır.

3.3. Analizin 2. Aşaması : Uluslararası Güvenlik ve Alt yapıların Neler Olduklarına Dair çözümleme

Şekil:6 Araştırmanın Tema ve Kodları

Şekil :6 da görüldüğü gibi uluslararası güvenliğin alt yapılarında ana kodlar ve bu ana kodların altında alt kodlar bulunmaktadır. Ana kodlar şöyledir: Endüstri 4.0 ,nüfus hareketleri ,göç ,insan ve devlet düzeni, istihbarat ve güvenlik, siber güvenlik, terörizm ve ekonomik güvenliktir. Bu ana kodların altında ise alt kodlar şekilde görüldüğü gibi düzenlenmiştir.

Şekil:6 da devletler uluslararası güvenlik açısından analizimize endüstri 4.0 dan başlayarak grafiği tamamlayacağız. Endüstri 4.0'ın alt yapısında rekabet, pazarlama ve uluslararası ticaret mevcuttur. Devletler uluslararası güvenliklerini teminat altına alabilmek için ekonomik alanında rekabet etmeleri gerekir .Bu rekabet alanında özellikle inovatif malların payının yüksek olması gerekir. Pazarlama konusunda ise mal ve hizmet payı yüksek olmalı, uluslararası ticaret konusunda ise ileri teknoloji ihracat ederek,cari açığın kapatılmasında katkı sağlayacaktır.Uluslararası güvenlik konusunda üretim kısmında ise özellikle akıllı robota dayalı ve insanın olmadığı bir üretimden bahsedilmektedir. İstihbarat ve güvenlik konusunda, endüstri 4.0'ın uluslararası güvenlik üzerindeki katkısı özellikle etki ajanlığının gelişmesi , bu etki ajanlığının alt yasında ise bozguncu ajanlık gelişerek ,gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeleri tehdit altına almaktadır. Siber güvenlik konusuna bakacak olursak, Özellikle

nitelikli casusluk ve kötü amaçlı yazılımlar ileri sürülerek, devletlerin gerek siyasi ,ekonomik ve kültürel alanında tehditlerini sonuna kadar kullanmaktadırlar. Son yıllarda en çok tartışılan konulardan birisi de terörizmdir. Terörizmin alt yapısında özellikle medya odaklı terörizm ve terör örgütlerinin kendi bölgelerinde oluşturdukları yapılanmalardır. Bu yapılanmalar özellikle din kisvesi altında faaliyet göstererek ülkenin milli birlik ve beraberliklerini tehdit altına sokmaktadırlar . Buna ek olarak, siyasi ve ekonomik alanında terör örgütlerinin kullanmış oldukları argümanları ileri sürerek,gelişmemiş gelişmekte olan ülkeleri hedef alarak milli birlik ve beraberliklerini tehlike altına almaktadırlar .Son olarak nüfus hareketleri, göç, insan ve devlet düzenini hedef alan oluşumlar.Bu ana kodun altında özellikle ekonomik güvenlik öne çıkmaktadır.Bir ülkenin ekonomi alanında ki zafiyetinden yararlanarak ,ülkedeki siyasi istikrarsızlık ve hukuk yapısının bozulmasına kadar argümanlar meydana gelmektedir. Özellikle ekonomik güvenlik konusunda kur savaşlarının yapılması ve bu kur savaşlarından gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri hedef alınmaktadır. Bundan çıkar elde etmek isteyen çeşitli terör örgütleri ve illegal yapılanmalar ise ülkenin iç ve dış yapısındaki istikrarı bozarak iç çatışmalara sebep olmaktadır. Kuşku yoktur ki ülkedeki iç çatışmalar artınca uluslararası güvenlikte bundan dolayı olarak etkilemektedir. İnsan güvenliği konusunda ise yapılan hataların başında özellikle insanlar tarafından doğal yaşamın tahrip edilmesi ve nükleer ve kimyasal silahların geliştirilerek hem insan hayatına hem de doğanın vazgeçilmez güzelliklerini tehdit altına alarak, bir ülkenin uluslararası güvenliklerini tehlikeye koyarak zafiyet oluşturmaktadırlar. Özellikle son zamanlarda nüfus hareketlerinde meydana gelen iç ve dış göçler gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine ciddi sıkıntılar yüklemektedirler. Bundan çıkar elde eden ülkeler ise durumu kendi menfaatlerin doğrultusunda kullanmaktadırlar. Böylece hem gelişmemiş hem de gelişmekte olan ülkelerin ulusal güvenliklerini tehlikeye koyarak çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. Netice itibari ile ,endüstri 4.0 uluslararası güvenlik üzerindeki etkisi son zamanlarda meydana gelen göç hareketleri, ekonomik istikrarsızlık ,siyasi istikrarsızlık ve üretimde inovatif, katma değerli marka üretilmemesi , gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere bağımlı hale getirmektedir. Endüstri 4.0 çatısı altında uluslararası güvenlik gelişmiş ülkeler açısından bundan şimdilik zarar görmezken, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler ise ciddi zararlar görmektedirler.

ÖNERİ,SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Endüstri 4.0 alanında yapılan çalışmalar ihmal edildikçe hem istihbarat alanındaki belirsizliğin artması hem de ulusal basın güvenliğinin tehlikeye girmesi söz konusudur. 21. yüzyıldaki istihbarat ve güvenlik konusunda başarılı olabilmemiz için özellikle endüstri 4.0'ın alt yapısında mevcut olan teknolojilerinin hayata geçirilmesi ve bir ülke için bu konunun ciddi bir mesele haline getirilmesi gerekir. Gelecekte bir ülkenin özellikle kriz ve çatışmalarını önlemek ve uluslararası alanda terörizm, casusluk, kötü amaçlı istihbarat gibi hareketlerin önlenmesi için bir ülkenin teknolojik olarak zamanın şartlarına göre kendini geliştirmelidir. Endüstri 4.0'la gelecekte istihbaratın yapısı ve özelliği de değişecektir bundan dolayı, geçmişten günümüze kadar gelen istihbarı olayların yeniden gözden geçilmesi gerekir.Hem çağın hem de zamanın koşullarına göre yeniden yapılanması gerekir. Başta istihbaratçılar ve akademisyenler olmak üzere istihbaratın bir bilim dalı olduğu ve çok disiplinli olmasının getirdiği piramidin en üstündeki yeri herkesçe bilinip kabul edilmelidir. Endüstri 4.0 alanında

çeşitli istihbarat çalışmaları yapılarak, Bu oluşunun tekrar gözden geçirilmesi gerekir. Doğru bilgiyi zamanında ve yerinde ilgili kurum ve kuruluşları bildirilerek ülkenin iç ve dış güvenlikleri tehdit edebilecek olayları önceden haber vermek gerekir. Artık teknolojik alt yapılarla farklı bir evrene geçmiş durumdayız bundan dolayı,gerek uluslararası güvenlik konusunda gerekse iç ve dış istihbarat konusunda oluşumlarının yeniden gözden geçilmesi ve endüstri 4.0 'ın teknolojik alt yapıları baz olarak tasarlanmalı ve bununla ilgili projeler hayata geçirilmelidir. Aksi takdirde ,bir ülkenin bir endüstriyel devrim sonucunda iç ve dış güvenliği tehlikeye girerek ülkenin birlik ve bütünlüğü bozabilecek kadar etkilidir. Artık 21. yüzyıl paradigmasında yeni yöntemler bulmak zorundayız. Son zamanlarda ,özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ekonomik rekabetin artması sonucunda çeşitli uluslararası güvenlikler tehlikeye girmektedir.

Bu ülkeler arasında çetin rekabet neticesinde savaşlar bazen kaçınılmaz olmaktadır. Özetle, günümüzden 2050' ye kadar 2050'den sonrası için hem uluslararası güvenlik hem de istihbarat meseleleri çok farklı bakışlar altında değişime uğrayacaktır . Bunun ana sebeplerinden birisi dördüncü endüstri devrimi olarak tanımladığımız endüstri 4.0'ın getirmiş olduğu insansız üretim ve robot alanında yapılan devrimlerdir. Bize düşen görev , zamanın ihtiyaçlarını iyi okuyarak ve buna iyi çalışarak ulus devlet yapılarımızı korumamız lazım .Sonra çeşitli politikalar ve projeler geliştirmek, evrensel çıkarlarımızı korumak anlayışla birliğimize sahip çıkmamız lazım. Böylece, endüstri 4.0'ın uluslararası güvenlik etkisini yüksek teknoloji ve inovasyon alanında yapılan dijital dönüşümlerde karlı çıkabiliriz. Literatürdeki çalışmamıza dayanarak,endüstri 4.0'ın uluslararası güvenlik üzerindeki etkisi, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerinde olumsuz etki yapmaktadır.Gelişmiş ülkeler için ise kısa zamanda olumlu uzun zaman diliminde ise bir şey söylemek zordur. Netice itibariyle ülke olarak,bütün zamanın şartlarını iyi okuyarak, gerek ticaret savaşlarının gerekse kur savaşlarının endüstri 4.0'ın teknolojik yapılarından yararlanıp ülkemizi olumsuz etkilemesine izin vermememiz gerekir. Bu konuda hem akademisyenlere hem de devletin önemli mevkilerinde çalışan siyasi, ekonomik ve politik alandaki bürokratlara çok iş düşmektedir. Artık hem uluslararası güvenlik konularında hem de istihbarattaki çalışmaların bir akademisyenin olduğu bilimsel teorilerden yararlanarak ve bu teorileri baz alarak ülke çıkarları doğrultusunda kullanmamız lazım.Bundan dolayı,genç akademisyenlere bu konuda fırsat verilmesi gerekir. Böylece,ülkenin hem dini alanda yapılan illegal yapılanmaları hem de terör ve güvenlik saldırıları gibi ekonomimizi ve çeşitli sosyal ,kültürel gibi hayatımızı hedef alan politik ve taktiksel çalışmalarına izin vermememiz lazım.

KAYNAKÇA

- Bağcı, E. (2018). Endüstri 4.0:Yeni Üretim Tarzını Anlamak. *Gümüşhane Üniversitesi ,Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi* , 123-146.
- Banger, G. (2018). *Endüstri 4.0 ve Akıllı İşletme*. Ankara: Dorlion Yayınları.
- Bulut, E. (2017). Endüstri4.0 ve İnovasyon Göstergeleri Kapsamında Türkiye Analizi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi(ASSAM-UHAD) ASSAM International Refereed Journal* , 50-72.
- Çıtak, D. (2017). *Yeni Güvenlik Politikaları ve Türkiye'de İstihbaratın Dönüşümü,Güvenlik ve İstihbarat* . İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.

- Eymen, E. (2018, Mayıs 20). İhracatçı İşletmelerin Endüstri 4.0 Dönüşümü. *Bitirme Projesi* . Sakarya, Serdivan, Türkiye: Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü.
- Gilchrist, A. (2016). *Industry 4.0, The Internet of Things* . Thailand: Apress.
- Görçün, Y. Ö. (2016). *Dördüncü Endüstri Devrimi: Endüstri 4.0*. İstanbul: Beta yayınları.
- Kılıç, D., & Alkan, P. M. (2018). Dördüncü Sanayi Devrimi Endüstri 4.0 :Dünya ve Türkiye Değerlendirmesi. *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi* , 29-49.
- Koç, Y. (2017). *Yeni Nesil Dış Ticaret İstihbaratı*. Bursa: Kuzgun Kitap.
- Mayer-Schönberger, V., & Cukier, K. (2013). *Büyük Veri, Yaşama Çalışma ve Düşünme Şeklimizi Dönüştürecek Bir Devrim*. İstanbul: Paloma Yayınevi.
- Özdoğan, O. (2018). *Endüstri4.0, Dördüncü Sanayi Devrimi ve Endüstriyel Dönüşümün Anahatları*. İstanbul: Pusula Yayınları.
- Öztuna, Y. (2017). *Endüstri 4.0(Dördüncü Sanayi Devrimi) İle Çalışma Yaşamının Geleceği*. Ankara: Gece Yayınevi.
- Paker, E. B. (2017). *Küresel Güvenlik Kompleksi*. İstanbul : İletişim .
- Schwab, K. (2016). *Dördüncü Sanayi Devrimi*. İstanbul: World Economic Forum.
- Seren, M. (2017). *Stratejik İstihbarat ve Uluslar Güvenlik* . Ankara : Orion Yayın evi .
- Soylu, A. (2018). Endüstri 4.0 ve Girişimcilikte Yeni Yaklaşımlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* , 43-57.
- W.Creswell, J. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri ,Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Ankara: Siyasal Kitap Evi.
- Yazıcı, E., & Düzkaça, H. (2016). Endüstri Devriminde Dördüncü Dalga ve Eğitim:Türkiyede Dördüncü Daga Endüstri Devrimine Hazır mı? *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi* , 49-88.
- Yılmaz, P. (2018). *Temel İstihbarat ,Toplam Analiz ve Operasyonlar* . Ankara : Kripto Yayınları.
- Yılmaz, S. (2017). *Uluslararası Güvenlik ,Teori Pratik ve Gelecek*. Ankara : Kaynak Yayınları .

ICMUS

Seyitömer Höyük'te Bulunmuş Orta Tunç Çağına Ait Dua Jesti
The Prayer Gesture in the Medieval Bronze Age Explored in Seyitömer Mound

Ali ÖZCAN¹

Abstract

During excavation works in Seyitömer Mound, a figure with human head and his arm at the face level, which had been crafted on a bone plate, was explored. Relief bone plate was explored in a structure that is categorized as Medieval Bronze Age. Said structure is dated between 1750 and 1700 B.C.

The adoration position which was crafted on the bone plate in Seyitömer Mound and can be called as a prayer gesture is typically explored in reliefs of Hittite Period. Hittite reliefs have the figures of king and queen with arms at the face level, and clenched hands.

The similar scenes of this prayer gesture on a bone plate were also explored in Hattusa excavations; similar figures can be observed on a ceramic piece from Ancient Hittite Period, on the frieze of İnandık Vase, on the frieze of Hüseyinde Vase, on the monument of Muwatalli II in Sirkeli, in a scene showing the liberation of king and queen for the bull (Storm God), on orthostates showing the king's adoration for Storm God, on an orthostate with the walking

Özet

Seyitömer Höyük 2008 yılı kazı çalışmalarında kemik levha üzerine işlenmiş insan başı ile yüz hizasına kaldırdığı kolundan oluşan tasvir ele geçmiştir. Rölyefli kemik levha, Orta Tunç Çağına tarihlenen yapıda bulunmuştur. Söz konusu yapı MÖ. 1750-1700 arasına tarihlenmektedir.

Seyitömer Höyük'te bulunan kemik levha üzerinde tasvir edilen ve dua dua jesti olarak adlandırabileceğimiz adorasyon pozisyonuna Hitit Dönemi rölyeflerinde sıklıkla rastlanmaktadır. Hitit rölyeflerinde kral ve kraliçenin kollarını yüz hizasına kaldırmış ve yumruklarını sıkılmış şekilde tasvirleri bulunmaktadır.

Kemik levha üzerinde tasvir edilen dua jesti sahnesinin benzerine Hattuşa kazılarında bulunmuş, Eski Hitit Dönemine tarihlenen seramik parçası üzerinde, İnandık Vazosu frizinde, Hüseyinde Vazosu Frizinde, Sirkeli'de yer alan II. Muwatalli anıtında, Alacahöyük ortostatları arasında kral ve kraliçenin boğaya (Fırtına Tanrısı) yaptığı

¹Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih, Kütahya, Türkiye, aliozcan80@hotmail.com

three priests, on Alalah orthostate and on Hattusa King's Gate. Prayer gesture scenes from Hittite Period belong to the time after the Period of Assyrian Trade Colonies.

The appearance of gesture prayer scene of the Ancient Hittite Period figures on the bone plates from Medieval Bronze Age indicates that gesture prayer scene has a long past up to Medieval Bronze Age.

Keywords: Seyitömer Mound, Medieval Bronze Age, Hittite, Adoration, Prayer Gesture.

libasyonu canlandıran sahnede, kralın Fırtına Tanrısına adorasyonunu tasvir eden ortostatta, üç rahibi yürürken tasvir eden ortostatta, Alalah ortostatında, Hattuşa Kral Kapısı tasvirinde rastlanmaktadır. Hitit Dönemi dua jesti sahneleri Asur Ticaret Kolonileri Dönemi sonrasına tarihlenmektedir.

Eski Hitit Döneminden itibaren tasvirlerde yer alan dua jesti sahnesinin, Orta Tunç Çağına tarihlenen kemik levha üzerinde yer alması, dua jesti sahnesinin Orta Tunç Çağı Dönemine kadar uzanan bir geçmişinin olduğunu anlatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seyitömer Höyük, Orta Tunç Çağı, Hitit, Adorasyon, Dua Jesti.

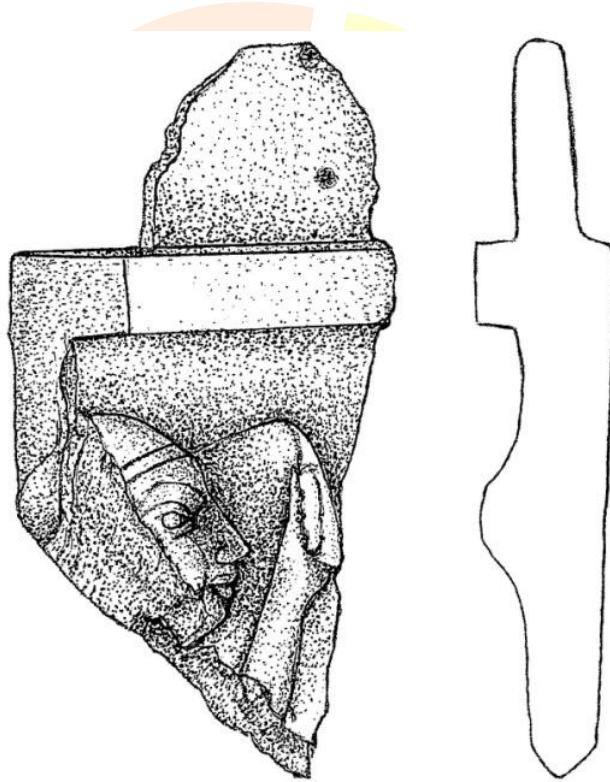
Adorantın, tanrıya yönelerek yumruğu sıkılmış şekilde, kolunu dirsekten kırarak yüz hizasına kaldırdığı sahne çalışmamızda Dua Jesti olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada Dua Jesti olarak adlandırdığımız adorasyon sahnesinin tarihçesine yer verilmiştir.

Resim 1. Seyitömer Höyük. Rölyefli Levha Parçası.

Konumuzu oluşturan Rölyefli levha parçası, Seyitömer Höyük² 2008 yılı kazı çalışmaları sırasında ele geçmiştir. I/12 plan karesi mekan içinde (2 no.lu mekan), IV. tabaka A evresinde bulunmuştur. Söz konusu tabaka Orta Tunç Çağına tarihlenmektedir³. Kemik rölyefli levha parçasıdır (Resim 1, 2).

Yüksekliği 6.1 cm, genişliği 3.1 cm'dir. Kemik üzerine işlenmiş rölyeftir. Başı sağa dönmüş bir erkek kafası ve yüzü tasvir edilmiştir. Figürün başında bantlı yuvarlak takkesi bulunmaktadır. Tasvir, sol kolunu yukarı kaldırıp yüzüne yaklaştırmış ve elini yumruk şeklinde sıkar vaziyette, Dua Jesti pozisyonunda, betimlenmiştir. Gözü iri badem şeklindedir. Yuvarlatılmış kalın kaşları ve dolgun yanakları belli edilmiştir. Dolgun dudakları iki kabartı olarak verilmiştir. Burnu alınından düz bir şekilde inmektedir.

Resim 2. Seyitömer Höyük. Rölyefli Levha Parçası.

Seyitömer Höyük'te bulunan kemik levha üzerinde tasvir edilen ve Dua Jesti olarak adlandırabileceğimiz adorasyon pozisyonuna, Hitit Dönemi kabartmalı vazo, riton ve heykeltraşlık eserleri üzerinde sıklıkla rastlanmaktadır. Hitit rölyeflerinde kral, kraliçenin ve rahiplerin kollarını yüz hizasına kaldırmış, yumruklarını sıkılmış şekilde tasvirleri bulunmaktadır. Hitit Dönemi Dua Jesti tasvirli eserleri şu şekilde sıralayabiliriz.

² Seyitömer Höyük Kütahya il merkezinin yaklaşık 25 km. kuzeybatısında yer almaktadır. 1989 yılında Eskişehir Müzesi Müdürlüğü, 1990-1995 yılları arasında Afyon Müzesi Müdürlüğü tarafından kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Höyükte 1995 yılından sonra yaklaşık on yıl çalışma yapılmamıştır. 2006-2014 tarihleri arasında Dumlupınar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü, Prof. Dr. Nejat Bilgen başkanlığında kazı çalışmalarını yürütmüştür.

³ Bilgen 2011: 192-194; Resim için bkz. 195, Resim 293; Bilgen 2015: 8, 109.

Resim 3. Boğazköy'den Rölyefli Seramik Parçası. (Boehmer 1983: Tafel VI, 10a)

Hattuşa kazıları sırasında ele geçmiş seramik⁴ üzerine tasvir edilmiş figür (Resim 3) dirsekten kırarak yukarı kaldırdığı kolunu yüzüne yaklaştırmıştır. Dua Jesti şeklinde sıkığı yumruğu yüz hizasındadır. Söz konusu seramik parçası Eski Hitit dönemine (MÖ 17-15. yüzyıl) tarihlenmektedir⁵.

Resim 4. İnandık Vazosu Frizi. (Alp 2003: 13, Resim 10)

⁴ Boehmer 1983: 22, vd., 66; Tafel V, 10a, Tafel VI, 10a.

⁵ Boehmer 1983: 26.

Resim 5. Hüseyinde Vazosu Frizi. (Yıldırım 2005: 778, Res. 4)

İnandık Vazosu frizinde, Fırtına Tanrısının sembolü boğa önünde bir ritüel gerçekleştirilmektedir. Boğa tasvirinin önündeki rahip kurban işlemini gerçekleştirmektedir. Arkasındaki rahip ise yüzüne yaklaştırdığı sağ kolunu yukarıya kaldırmıştır. Yumruğunu Dua Jesti şeklinde sıkıştır (Resim 4). İnandık Vazosu, MÖ 17-15. yüzyıla tarihlenmektedir⁶.

Hüseyinde Höyük'te ele geçen vazo frizinde, sunağın önünde iki erkek tasvir edilmiştir (Resim 5). Tasvirlerden arkada olan lir çalmaktadır. Öndeki erkek figür ise adımını ileriye atmış ve sağ kolunu arkaya uzatarak sunağa (/GISBANŞUR.AD.KID⁷) yönelmiştir. Dirsekten kırarak kaldırdığı sol kolunu yüzüne hizasında, Dua Jesti şeklinde tutmaktadır. Hüseyinde Vazosu, MÖ 17-15. yüzyıla tarihlenmektedir⁸.

⁶ Yıldırım 2005: 764; Sipahi 2014: 22 vd.

⁷ Ünal 1996: 40 vd.

⁸ Sipahi 2014: 22 vd.

Resim 6. Geyik Biçimli Riton Frizi. (Muscarella 1974: No. 123)

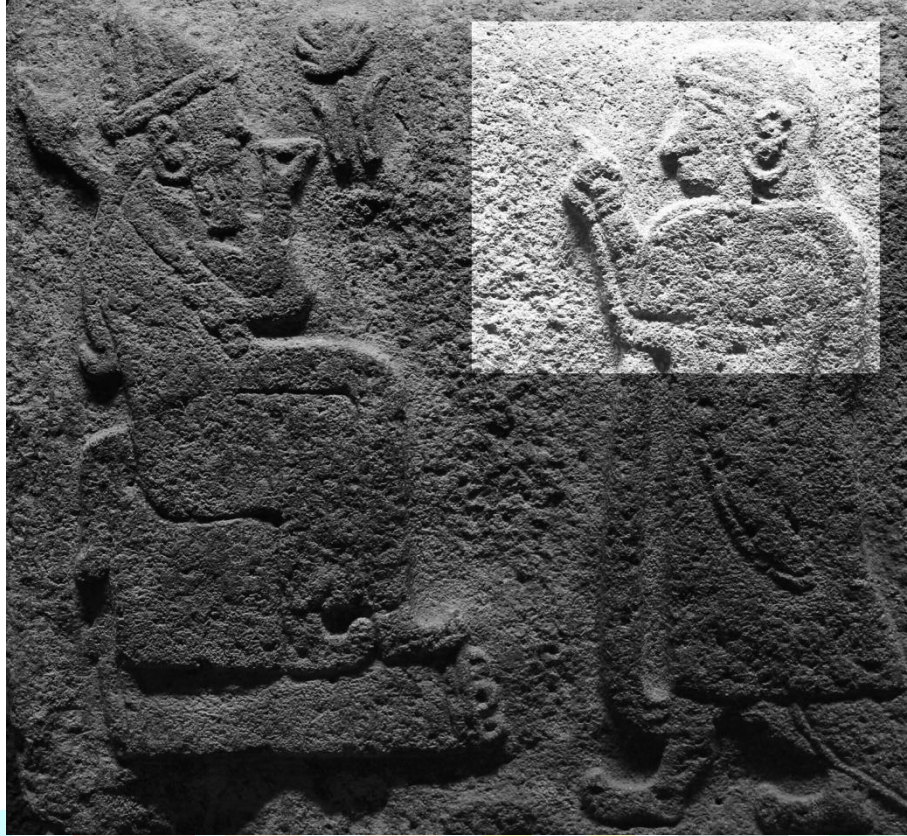
Resim 7. Sirkeli Kaya Kabartması.

Geyik Biçimli Riton frizinde, tabure üzerinde oturan tanrı ile geyik üzerinde ayakta duran tanrıya gerçekleştirilen ritüel sırasında öndeki figür sol kolunu yumruk şeklinde sıkarak yüz hizasına kaldırmıştır (Resim 6). Burada Dua Jesti olarak adlandırabileceğimiz adorasyon pozisyonu tasvir edilmektedir. Sağ elinde ise gaga ağızlı testiden akıttığı sıvı kurbanını yapmaktadır. Ortadaki rahip ise yukarı kaldırdığı iki eli ile ekmek tutmaktadır. Frizin son kısmında ise diz çökmüş rahip yukarı kaldırdığı sağ kolu ile ibrikli kabı yukarı kaldırmıştır. Yumruk biçiminde sıkıldığı eli ile yüz hizasına kaldırdığı sol kolu Dua Jesti pozisyonundadır. Geyik biçimli riton, MÖ 13. yüzyıla tarihlenmektedir⁹.

⁹ Özcan 2019: 80 vd.

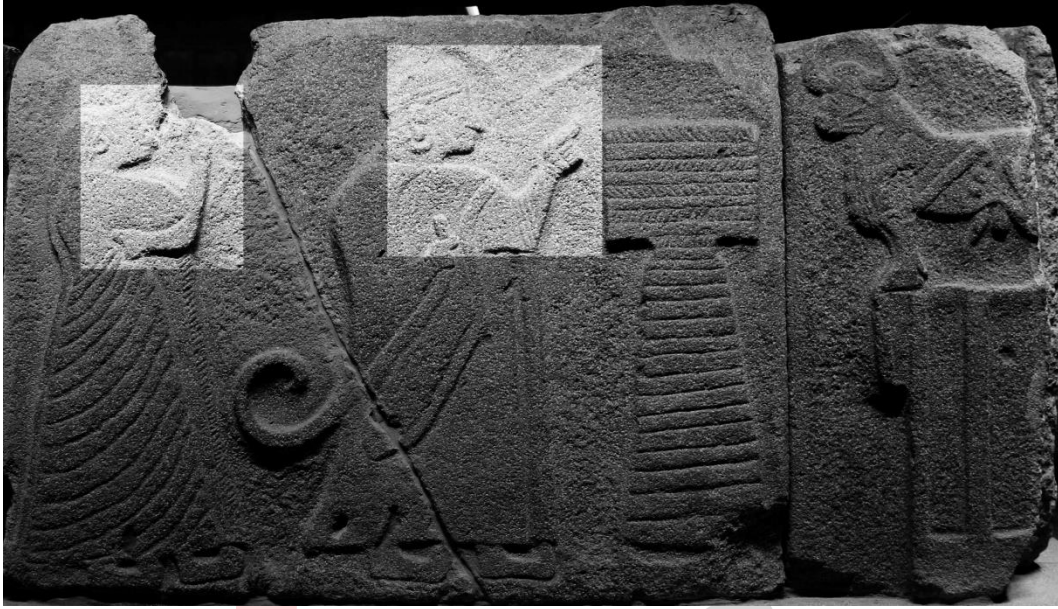
Seyitömer rölyefli levha parçası üzerindeki Dua Jestinin benzerlerine, Hitit kaya anıtları üzerindeki tasvirlerde de rastlanmaktadır.

Adana İli, Cehyan İlçesi yakınındaki Sirkeli Köyü'nde yer alan II. Muwatalli Anıtı'nda, kral sol elinde hükümdarlık alameti asa (/GİŞ kalmuş) tutmaktadır. Yumruk biçiminde sıkığı sağ elini ise yukarı, yüz hizasına kaldırmıştır (Resim 7). Dua Jesti olarak tanımlayabileceğimiz adorasyon sahnesinin yer aldığı kabartma, MÖ 14-13. yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 8. Alacahöyük Ortostatı. Anadolu Medeniyetleri Müzesi.

Günümüzde Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenen Alacahöyük ortostatı üzerinde, Solda kısa arkalıklı taht üzerinde Fırtına Tanrısı oturmaktadır. Tanrının ismi üstte yer alan hiyeroglif (W/TONITRUS) yazıttan okunmaktadır. Fırtına Tanrısı, yüzüne yaklaştırdığı elinde GAL kabı tutmaktadır. Diğer elinde ise omzuna yasladığı topuzu tutmaktadır. Karşısında uzun kıyafeti ile adorant, kral durmaktadır. Kral, sol kolunu dua pozisyonunda yüz hizasına doğru kaldırmıştır (Resim 8). Yüz hizasına doğru kaldırdığı sol elini yumruk şeklinde sıkılmış (Dua Jesti) şekilde tasvir edilmiştir. Sağ elinde ise hükümdarlık alameti asa (/GİŞ kalmuş) tutmaktadır. Ortostat, MÖ 14-13. yüzyıla tarihlenmektedir.

Resim 9. Alacahöyük Ortostatı. Anadolu Medeniyetleri Müzesi.

Resim 10. Alacahöyük Ortostatı. Anadolu Medeniyetleri Müzesi.

Alacahöyük ortostatlarından kral ve kraliçenin boğaya (Fırtına Tanrısı) yaptığı libasyon Dua Jestinin yer aldığı bir diğer adorasyon sahnesidir (Resim 9). Fırtına Tanrısının sembolü boğa ile sunağa yönelmiş kralın, yukarı yüz hizasına kaldırdığı kolu ile yumruk biçiminde sıkıldığı eli bir diğer Dua Jesti sahnesidir. Söz konusu ortostat MÖ 14-13. yüzyıla tarihlenmektedir. Hititçe çivi yazılı metinlerde kralın gerçekleştirdiği adorasyonu betimleyen kayıtlar da mevcuttur.

KUB II 3 II 32-34¹⁰

“Kral Fırtına Tanrısı'nın taş dikmesine yönelir (ve) taş dikmeye eğilerek selam verir.”

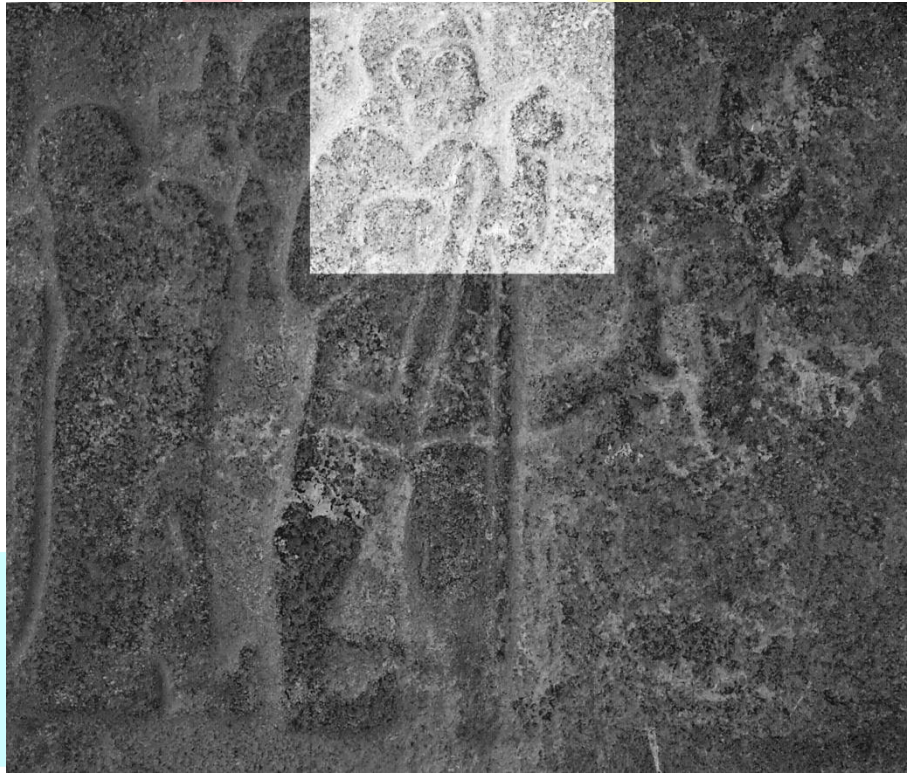
KBo XX 33 Öy. 2-3¹¹

“Kral ayakta durmuş vaziyette Fırtına Tanrısı'na ve tanrı Waşezili'ye eğilerek selam verir, (fakat) o, Güneş Tanrısı'na ve tanrıça Mezulla'ya ayakta durarak selam vermez.”

Kralın gerçekleştirdiği adorasyon sahnesinin bir kısmı olan Dua Jesti, çivi yazılı kayıtlarda *selam vermek* olarak tanımlanmıştır. II. Murşili'nin yıllıklarında Dua Jesti, kralın elini yukarı kaldırılması olarak tanımlanmıştır.

KBo III 4 Öy. I 22¹²

“Ve hakimem Arinna'nın Güneş Tanrıçası'na elimi kaldırdım.”

Resim 11. Alalah Ortostatı. Hatay Arkeoloji Müzesi.

Üç rahibi yürürken tasvir eden Alacahöyük ortostatında, uzun elbise ile giyimli rahipler tasvir edilmiştir. Rahipler dirsekten kırarak yukarı kaldırdıkları sağ kollarını, yumruk şeklinde sıkışlardır (Resim 10). Dua Jesti sahnesinin yer aldığı ortostat, MÖ 13. yüzyıla tarihlenmektedir.

¹⁰ Yiğit 2016: 79.

¹¹ Yiğit 2016: 79.

¹² Yiğit 2016, 188.

Alalah kazılarında ele geçmiş Hitit İmparatorluk Dönemine ait rölyefli bazalt ortostat üzerinde, erkek ve kadın tasvirleri bulunmaktadır (Resim 11). Ortostat üzerindeki erkek figür, sol kolunu dirsekten kırarak yüz hizasına kaldırmıştır. Figür, Dua Jesti şeklinde yumruğunu sıkmıştır. Alalah ortostati, MÖ 14-13. yüzyıllara tarihlenmektedir.

Resim 12. Kral Kapısı Tasviri.

Hattuşa yukarı şehirde yer alan asker giyimli kral kapısı tasvirinde figür, dirsekten kırarak sol kolunu yukarı kaldırmıştır (Resim 12). Dua Jesti olarak adlandırabileğimiz sahne, MÖ 13. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir¹³.

Dua Jesti Sahnesinin Bulunduğu Adorasyon Tasvirli Eseler		
Dönemi	Eser	Tarihlendirme
Hitit Dönemi	Hattuşa Kral Kapısı Tasviri	MÖ 13. Yüzyıl
Hitit Dönemi	Geyik Biçimli Riton Frizi	MÖ 13. Yüzyıl
Hitit Dönemi	Alalah Ortostatı	MÖ 14-13. Yüzyıl
Hitit Dönemi	Kralın Fırtına Tanrısına Adorasyonu. Alacahöyük Ortostatı	MÖ 14-13. Yüzyıl
Hitit Dönemi	Kral ve Kraliçenin Boğaya (Fırtına Tanrısı) Adorasyonu. Alacahöyük Ortostatı	MÖ 14-13. Yüzyıl
Hitit Dönemi	Yürüyen Üç Rahip. Alacahöyük Ortostatı	MÖ 14-13. Yüzyıl
Hitit Dönemi	Sirkeli. Muwatalli Anıtı	MÖ 14-13. Yüzyıl
Hitit Dönemi	İnandık Vazosu Frizi	MÖ 17-15. Yüzyıl
Hitit Dönemi	Hüseyindedede Vazosu Frizi	MÖ 17-15. Yüzyıl
Hitit Dönemi	Hattuşa. Kabartmalı Seramik Parçası	MÖ 17-15. Yüzyıl
Asur Ticaret Kolonileri Dönemi	Seyitömer Höyük. Rölyefli Levha Parçası	MÖ 1750-1700

Tablo 1. Dua Jesti Sahnesi İçeren Eserler ve Kronolojisi.

SONUÇ

Hitit Dönemi adorasyon sahneleri, MÖ 17-13. yüzyıl aralığına tarihlenmektedir (Tablo 1). Seyitömer Höyük'te kemik üzerine Dua Jesti sahnesinin tasvir edildiği levha parçası, Orta Tunç Çağı tabakasında ele geçmiştir. Söz konusu tabaka, MÖ 1750-1700 arasına tarihlenmektedir¹⁴. Söz konusu rölyefli kemik levha, Hitit dünyasında adorasyon tasvirlerinden varlığını bildiğimiz Dua Jestinin Eski Hitit öncesi döneme ait bir gelenek olduğunu anlatmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

Alp, S., (2003): *Hitit Güneşi*, Ankara.

Bilgen, N. (2011): *Seyitömer Höyük Kazısı Ön Raporu (2006-2010)*, Kütahya.

Bilgen, N.-Z. Bilgen (2015): "Orta Tunç Çağı Yerleşimi (IV. Tabaka)", *Seyitömer Höyük I*, (ed.) A. Nejat Bilgen, İstanbul, 61-118.

¹³ Özcan 2019: 81.

¹⁴ Bilgen 2015: 8; 109.

Boehmer, R.M., (1983): *Die Reliefkeramik von Boğazköy. Grabungskampagnen 1906-1912, 1931-1939, 1952-1978*, Boğazköy-Hattusa 13, Berlin.

Muscarella, O.W., (1974): *Ancient Art. The Norbert Schimmel Collection*, Mainz.

Özcan, A., (2019): “Kayalıpınar Rölyefli Taş Bloğu”, *Tarihin Peşinde* 21, 73-91.

Sipahi, T., (2014): “Son Yıllardaki Çalışmaların ve Buluntuların Işığında Eski Hitit Kabartmalı Vazoları Üzerine Değerlendirmeler”, *Anadolu / Anatolia* 40, 21-43.

Ünal, A. (1996): *The Hittite Ritual of Hantitaššu from the City of Hurma against Troublesome Years*, Ankara.

Yıldırım, T., (2005): “Hüseyindede Tepesinde Bulunan Yeni Bir Kült Vazosu”, *V. Hititoloji Kongresi Bildirileri Çorum 02-08 Eylül 2002*, (ed.) A. Süel, Ankara, 761-778.

Yiğit, T., (2016): “Alacahöyük Sfenksler Ortostatlar”, *Hitit İmparatorluk Dönemi Anıtları*, (ed.) T. Yiğit, Ankara, 73-93.

Yiğit, T., (2016): “Sirkeli Kabartması”, *Hitit İmparatorluk Dönemi Anıtları*, (ed.) T. Yiğit, Ankara, 185-189.

ICMUSS

INTERNATIONAL

CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES

ULUSLARARASI MULTİDISİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ ISBN:NNNN-NNNN

Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*

Attitude Scale for Extrinsic Sexual Relativity: Validity and Reliability Study

Burcu YILDIRAY¹

Aslı KILIÇ²

Arife AYDIN³

Emre AKDEMİR⁴

Nihat SAĞLAM⁵

Abstract

The aim of this study is to develop attitude scale towards extramental sexual intimacy to university students. The universe of the the study group consists of 350 people studying at ondokuz mayıs university. The validity and reability studies of EDCYYTÖ is performed on 120(male:60, female:60) university students. Data is analysed by spss 20.0 program. Reability studies of EDCYYTÖ is calculated by to

Özet

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerine yönelik bir Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum ölçeği geliştirmektir. Çalışma grubunun evreni ise Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 350 kişiden oluşmaktadır. EDCYYTÖ' nün geçerlik ve güvenirlik çalışmaları 120 (erkek:60, kadın:60) üniversite öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Veriler SPSS 20.0 programı ile analiz edilmiştir.

*Bu ölçme aracı Prof. Dr. Seher BALCI ÇELİK danışmanlığında Psikolojik Ölçme Aracı Geliştirme dersi kapsamında geliştirilmiştir.

¹ Burcu YILDIRAY, Öğrenci, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, burcu.yildiray28@gmail.com

² Aslı KILIÇ, Öğrenci, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, kilicasli918@gmail.com

³ Arife AYDIN, Öğrenci, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, kaman.arife@gmail.com

⁴ Emre AKDEMİR, Öğrenci, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, emreakdemir1997@gmail.com

⁵ Nihat SAĞLAM, Öğrenci, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, nhtsglm5517@gmail.com

different ways. First, cronbach alfa parameteris founded (.94); second, two-half reability is calculated(.85). Then usebility of EDCYYTÖ is dissussed an same suggestions is proposed. There are 26 survey items that 11 of them contain opposite meaning in EDCYYTÖ. Beside these, t -test is used to investigate whether gender affect the attitude aganist extramental sexual intimacy and anova is used for students that studying at other faculties(faculty of education, faculty of agriculture, faculty of engineering, faculty of health sciences, faculty of theology, faculty of science and letters) as a result of analyses, a meaningful difference is founded between gender ans student from other faculties with %95 confidence. Tukey Hsd test is used to find the reason of difference that found between faculties.

Keywords: Sexuality, Sexual Behavior, Sexual Intimacy, Attitude, Turkey.

EDCYYTÖ' nün güvenirlik çalışması ise iki yolla hesaplanmıştır. Birincisi, Cronbach Alfa katsayısı bulunmuştur (.94) ; ikincisi iki yarı güvenirliği (.85) hesaplanmıştır. Daha sonra EDCYYTÖ' nün kullanılabilirliği tartışılmış ve bazı öneriler sunulmuştur. EDCYYTÖ' nde 11 tanesi tersine çevrilmiş olmak üzere toplam 26 tane madde bulunmaktadır. Bunların yanı sıra cinsiyete göre evlilik dışı cinsel yakınlığa yönelik tutumun farklılaşp farklılaşmadığını incelemek amacıyla T-testi; farklı fakültelerde(Eğitim Fakültesi, Ziraat Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi) öğrenim gören öğrencilere göre evlilik dışı cinsel yakınlığa yönelik tutumun farklılaşp farklılaşmadığını incelemek amacıyla tek yönlü varyans analizi(ANOVA) uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda cinsiyetler ve öğrenim görülen fakülteler arasında %95 güvenirlikle anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Fakülteler bazında anlamlı çıkan farklılığın nedenini saptamak amacıyla Tukey HSD testi uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cinsellik, Cinsel Davranış, Cinsel Yakınlık, Tutum, Türkiye.

Giriş

Cinsellik, yaşam için gerekli bir ihtiyaç olmamasına karşın bireyin yaşam kalitesini etkileyen bir güce sahiptir. DSÖ' ye göre cinsellik, bireyin ruhsal, fiziksel ve kişilerarası ilişkilerinin kişiliği, bağlılığı ve ilişkiyi artırıcı etkilerinin bütününden oluşur. Her bireyin cinsellik hakkında bilgi alma ve herhangi bir nedenle cinsel birliktelik yaşama hakkı vardır. Cinsellik; bireyin sadece fiziksel yollarla olmamakla beraber; hissel, düşünsel, sosyal bütünlüğünü sağlamaya ve karakter gelişimini geliştirmeye yardımcı olan, iletişim ve sevginin paylaşımını olumlu yönde arttıran iyilik halidir (CETAD, 2007). Taşçı (2017) ise bireyin diğer cinsel ilgi ve alakası doğrultusunda meydana gelen hisleri ve fiziki davranışlarının tümüne cinsellik demiştir. Ayrıca her bireyin çocukluktan ölüme kadar cinsel bir yanının, cinsel

isteklerinin ve cinsel davranışlarının olduğunu belirtmiştir. Cinsellik denilince akla ilk gelen şeyler; istek, sevgi, aşk, fiziksel temas ve üremedir (CETAD, 2007). Ancak cinselliğin, anatomik, kültürel, toplumsal, ruhsal, siyasal, ekonomik boyutları içeren çok yönlü bir kavramdır. Bu sebepten cinselliğe karşı farklı bakış açıları yer almaktadır. Bunlar biyolojik, psikolojik ve sosyokültürel bakış açıları şeklindedir. Biyolojik bakış açısı göre bir içgüdü olarak belirtilen cinselliğin, tüm vücudun (cinsel organlar, duyu organları, merkezi sinir sistemi vb.) aktif olduğu ve vücudun salgıladığı hormonların etkileşimi sonucunda oluşan bir süreçtir. Psikolojik bakış açısına göre insan psikolojisinin temel unsurları olan kişisel özellikler, önceki yaşantılar, hisler, olumsuz yaşantılar, bireysel farklılıklar bireyi cinselliği kiminle, nerede, ne zaman, nasıl yaşayacağına ve nasıl bir doyum elde edeceği yönünde etkilemektedir. Sosyokültürel bakış açısına göre ise bireyin içine doğduğu ortam, ebeveynler, akrabalar, ahlaki değerleri, inanış biçimleri cinselliğe bakış açısını ve eylemlerini etkilemektedir. Hatta bu sosyokültürel etmenler bireyde cinsel işlev sorunlarına neden olabilmektedir (CETAD 2006).

Cinsel davranış kavramı ise cinsel birliktelik, öpüşme, mastürbasyon ve duygusal ilişkiyi içinde barındıran bir kavramdır. Bu kavramlar kısaca açıklanacak olursa cinsel birliktelik erkek ve kadın cinsinin uzuvları yolu ile birleşmesi olarak algılanırken öpüşme bireyler arasında dudaklar aracılığı olan ve duygusal hislerin vücuda yansımaları şeklindedir. Mastürbasyon ise kişilerin kendilerini farklı teknikler yolu ile hazza ulaştırması ve doyum sağlaması olarak söylenebilir. Son olarak duygusal ilişki olan flört, aynı ya da farklı cinslerin duygusal, davranışsal açıdan yoğun hislerin ve buna bağlı hareketlerin görüldüğü bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsel davranışların olumlu ve olumsuz özellikleri bulunmaktadır. Bireyin kendini tatmin ile doyuma ulaştırması, farklı yollarla hazza ulaşması ve flört ile beraber yaşanan sevmeye sevilme duygusu bireyin özsaygısının gelişimi, kendini kabulü açısından önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireylerin cinselliği kendi yönelimi doğrultusunda istediği bir bireyle fiziksel bir temas oluşturarak yaşamasına ise cinsel yakınlık denmektedir (Bilkent Üniversitesi, 2016). Ancak cinsel yakınlık denilince bireylerin zihninde cinsel arzu, cinsel doyum, üreme gibi kavramlar oluşmaktadır. Yalnızca cinsel birlikteliği belirtmeyen cinsel yakınlık öpüşmek, fiziksel temas, sarılmak, cinsellik hakkında konuşmak, cinsel konularla ilgili hikâyeler anlatmak veya şaka yapmak, cinsellik ile ilgili hayal kurmak, sarılmak, yalnızca bakışmak bile cinsel yakınlığın içeriğini oluşturmaktadır (Bozdemir ve Özcan, 2011). Ayrıca cinsel yakınlık neslin devamını sağlayan ve bireyin hem kendisine hem de partnerine zevk vermeyi içeren sadece üreme organlarıyla değil bütün bedeninin katılımıyla gerçekleşen çok yönlü bir ilişkidir (CETAD, 2007). Cinsel yakınlık belli sınırlarla daraltılmaması gereken ve bireyin yaşamına zenginlik katan bir kavram olarak görülmelidir. Cinsel yakınlıklar genellikle ergenlik döneminde yaşanmaya başlamasına karşın daha önceki dönemlerde de görülebilmektedir (Bilkent Üniversitesi, 2016). Bireylerin eylemlerinden, görüşlerinden, tutumlarından, ilgilerinden, isteklerinden, değerlerinden, dış görünüşlerinden, kişiliklerinden, hislerinden etkilenen cinsel yakınlık bireyin içine doğduğu toplumun kültür ve ahlakına göre şekillenmektedir (CETAD, 2007). Bu açıdan bakıldığında cinselliği baskı altına almaya çalışan toplumlar cinselliğin sadece üreme amacı olarak görmektedir. Bu durum bireylerin cinselliğe bakışını etkilemekte ve cinsel yakınlığı dilediği gibi kurmasına engel

olmaktadır. Böyle bir ortamda büyüyen birey ise cinsellik hakkında çocukluğundan itibaren sınırlı bilgiye sahip olmaktadır (Kumcağız ve Ersanlı, 2016).

Cinsel davranışların ve cinsel yakınlığın kabulü ve sergilenmesi açısından toplum normları ve din faktörü önem arz etmektedir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu doğu-batı toplumlarında cinsel konularla alakalı çatışmaların olduğu görülmektedir. Türk toplumunda cinsellik, cinsel davranış ve cinsel yakınlık gibi kavramları halen konuşulması güç, utanç verici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, araştırmacıların bireylerin cinsel yakınlığa yönelik nasıl bir tutum sergiledikleri hakkında bilgi edinmemelerine yol açmıştır. Bu durum doğrultusunda Türk kültüründe bireylerin evlilik dışı cinsel yakınlığa yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla Evlilik Dışı Cinsel Yakınlık Ölçeği geliştirilmiştir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Ondokuz Mayıs Üniversitesi 2018-2019 döneminde öğrenim gören 350 öğrenciden oluşmaktadır. Bu sayı ölçeği geliştirme amacıyla yapılan üç aşamanın toplam örnekleimidir. Geçerlik ve güvenirlik çalışmalarını yapabilmek amacıyla uygulanan testin katılımcılarının %50'si erkek %50'si erkektir.

Ölçeğin Geliştirilmesiyle İlgili Yapılan Çalışmalar

Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum Ölçeği'nin geliştirilmesi amaçlandığında ilgili literatür taranmıştır. İlk olarak 100 öğrenciye “Evlenmeden önce cinsel ilişkiye girilmesinin ahlaksızlık olduğunu düşünüyorum.” “Evlenmeden önce de öpüşmelerden hoşlanırım.” “Sevgilim ile evlenmeden aynı evde yaşarım.” gibi örnek tutum cümleleri verilmiş, bireylerin yarısından bu ifadelerle yönelik kompozisyon diğer yarısından ise bu ifadelerle bezer ifade yazması istenmiştir. Alınan cevaplar doğrultusunda 89 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. İkinci aşamada 30 kişilik bir uzman gruba 89 maddelik liste uygulanarak maddelerin evlilik dışı cinsel yakınlık tutumunu ölçüp ölçmediği sorulmuş düzeltilmesi gereken maddeleri düzeltmeleri istenmiştir. Evlilik dışı cinsel yakınlığı ölçmeyen maddeler çıkartılmış düzeltilmesi gereken maddeler düzeltilmiştir. Bu işlem sonucunda 33 madde elenerek 56 maddelik bir liste elde edilmiştir. 56 maddelik ölçek 1 ile 5 arasında derecelendirilerek Likert tipi bir ölçek hazırlanmıştır. Üçüncü aşamada 100 kişiye 56 maddelik ölçek uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS 20.0 programı kullanılarak madde test korelasyonu yapılmış, korelasyon katsayısı .30'un altında olan maddeler elenerek 43 maddelik ölçek elde edilmiştir. Ölçeğin güvenirlik çalışması 120 kişilik bir grupta gerçekleştirilmiştir. Geçerlik çalışmasında faktör analizine bakılmış, güvenirlik çalışmasında test yarılama ve Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda oluşturulan ölçekten 17 madde çıkarılmış ve ölçek 26 maddelik son şeklini almıştır.

Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum Ölçeği

Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum Ölçeği, bireylerin evli olmadan kurulacak cinsel yakınlığa gösterdiği tutumların belirlenmesi amacıyla geliştirilmiştir.

Ölçek toplam 26 maddeden oluşmaktadır ve tek alt boyutludur. Bireylere evlilik dışı cinsel yakınlığa ilişkin ifadeler verilir bunlara ne ölçüde katıldıklarına dair 1-5 arasında (1)Kesinlikle katılmıyorum, (2)Katılmıyorum, (3)Kararsızım, (4)Katılıyorum, (5)Kesinlikle katılıyorum şeklinde değerlendirmeleri istenmektedir. Oluşturulan 26 maddeden 2., 3., 4., 6., 14., 19., 20., 21., 23., 24. ve 25. madde olmak üzere 11 madde tersine puanlanan maddelerdir. Ölçeğin tamamından alınabilecek en yüksek puan 130, en düşük puan 26'dır.

Verilerin Analizi

Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum Ölçeği'nde(EDCYTÖ) güvenirlilik çalışması için test yarılama ve Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmıştır. Geçerlik çalışması için de faktör analizi uygulanmıştır. Ayrıca cinsel yakınlığa yönelik tutumda cinsiyete ve öğrenim görülen fakülteye göre farklılaşma olacağı düşünüldüğü için t-testi ve tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılma yapılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 20.0 paket programı kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum Ölçeği' nin madde-toplam puan korelasyonları, güvenirlilik ve geçerlik çalışmalarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum Ölçeği'nin Madde-Toplam Puan Korelasyonuna İlişkin Bulgular

Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum Ölçeği' nin 89 maddelik deneme formu (ölçüyor, ölçmüyor, düzeltilmeli) uygulaması sonunda örnekleme oluşturan kişilerden en az %30'u tarafından 'ölçmüyor' olarak işaretlenen maddeler havuzdan çıkarılmıştır. Uygulama sonunda ölçek 56 maddeye düşmüştür. 56 maddelik ölçeğin sonunda madde toplam puanları arasındaki korelasyon katsayısı .30'un altında kalan maddeler elenmiş ve ölçek 26 maddeye düşmüştür.

Tablo 1: EDCYTÖ'nün Maddelerine Ait Madde-Test Korelasyonları

Madde Numarası	Madde-Test Korelasyonu	Madde Numarası	Madde-Test Korelasyonu	Madde Numarası	Madde-Test Korelasyonu
Madde 1	.667	Madde 10	.667	Madde 19	.560
Madde 2	.812	Madde 11	.627	Madde 20	.680
Madde 3	.765	Madde 12	.584	Madde 21	.710
Madde 4	.640	Madde 13	.840	Madde 22	.649
Madde 5	.518	Madde 14	.731	Madde23	.737
Madde 6	.607	Madde 15	.676	Madde 24	.686

Madde 7	.702	Madde 16	.752	Madde25	.676
Madde 8	.677	Madde 17	.803	Madde26	.679
Madde 9	.655	Madde 18	.783		

Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum Ölçeği' nin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Ölçeğin iç tutarlık güvenirligi için Cronbach Alfa katsayısı ve eş yarı testi hesaplanmıştır. 26 maddelik ölçeğin iç tutarlık katsayısı .94'dür. İki yarı güvenirligi ise .85'tir.

Tablo 2: EDCYYTÖ'nün Güvenirlik Katsayıları

Ölçek	İki Yarı Güvenirlik Katsayısı	Cronbach Alfa	Sperman Brown	Guttman
EDCYYTÖ	0,856	0,942	0,922	0,922

Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum Ölçeği' nin Geçerliğine İlişkin Bulgular

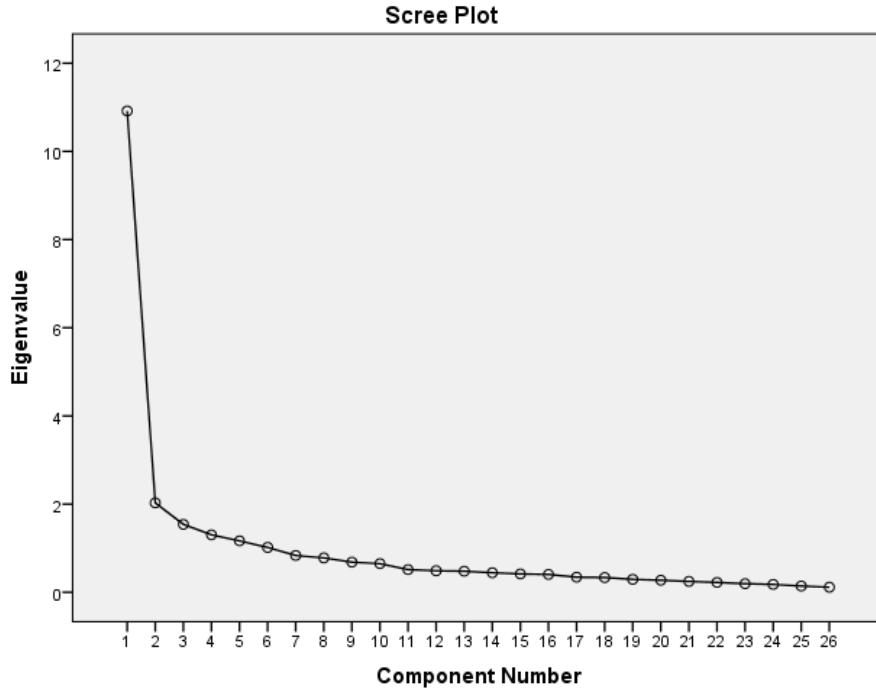
Ön uygulamada elde edilen verilerin faktör analizi için uygun olup olmadığını belirlemek için KMO örneklem uygunluğu testi yapılmıştır. Analiz sonucunda KMO değerinin ,892 olduğu belirlenmiştir. Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum Ölçeği' nin faktör yapısını incelemek ve alt boyutlarını belirleyebilmek amacıyla temel bileşenler analizi ve varimax dik döndürme tekniği kullanılmıştır. Varimax dik döndürme tekniğinde faktör yükü. 30'ın üzerinde olan maddelerin faktörlere dağılması sağlanmıştır. Faktör analizi uygulandığında, maddelerin 6 alt boyuta dağılım gösterdiği gözlemlenmiştir. Belirtilen dağılım Tablo 3'te gösterilmiştir

Tablo 3: Maddelerin Faktör Yüklerine Göre Dağılımı

Toplam	% Varyans	Kümülatif %
10,917	41,990	41,990
2,028	7,799	49,789
1,540	5,924	55,713
1,303	5,013	60,727
1,166	4,483	65,210
1,017	3,910	69,120

Tablo 3'te görüldüğü gibi tüm faktörler toplam varyansın %69,120'sini açıklamaktadır. Ancak birinci alt boyut öz değerleri ile ikinci alt boyut değerleri arasında çok büyük bir kırılma olması nedeniyle araştırma kapsamında alt boyutlar üzerinden değil toplam puanlar üzerinden işlem yapılmıştır. İki alt boyut arasındaki kırılma grafiği ise Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Alt Boyutlar Arasındaki Kırılmayı Gösteren Grafik

Birinci öz değer açıkladığı varyans %41,990 olduğundan ve diğer öz değerlerin ise bu değere oranla çok daha düşük olduğundan dolayı bu çalışmada ölçek tek boyutlu olarak ele alınmıştır ve tek boyutlu ölçeğin faktör yükünün dağılımı Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Tek Boyutlu Ölçeğin Faktör Yükünün Dağılımı

Toplam	% Varyans	Kümülatif %
10,917	41,990	41,990

Ölçekte bulunan her maddenin faktör yükleri ise Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum Ölçeği'nin Faktör Analizi Sonuçları

İfadeler	Faktör 1 Öz Değeri 10,917 Açıklanan Varyans %41,990
1. Partnerim ile olan ilişkimde cinsellik önemli bir yer tutar	,667
2. Evlilik dışı cinsel ilişkiyi uygun bulmam	,312
3. Evlilik dışı cinsel ilişki inançlarımla örtüşmez	,765
4. Evlilik öncesi cinsel yakınlığın, evlilik sonrası duygularımı körelteceğini düşünürüm	,640
5. Partnerim ile cinsel yakınlık hakkında konuşurum	,518
6. Partnerim ile toplum içinde cinsel yakınlık kurmaktan hoşlanmam	,607
7. Cinsel yakınlığı doğal bir ihtiyaç olarak görüyorum	,702
8. Temel ihtiyaçlarımızdan biri olan cinsel yakınlığın yaşanması için evliliğin şart olmadığını düşünürüm	,677
9. Partnerimin yer aldığı cinsel içerikli hayaller kurarım	,655
10. Partnerime olan sevgimi cinsel yakınlık ile gösteririm	,667
11. İki tarafın istekli olduğu bir cinsel yakınlığı onaylarım	,627
12. Duygusal yakınlık kurduğum biri ile cinsel yakınlık kurmayı doğal karşılarım	,584
13. Bireyin yaşadığı flört ilişkileri sonraki ilişkileri için tecrübe sağlar	,840
14. Evlilik dışı cinsel birlikteliğe girilmesinin ahlaksızlık olduğunu düşünürüm	,731
15. Evlenmeden önce de öpüşmelerden hoşlanırım	,676
16. Duygusal bağ kurulmadan da cinsel yakınlık kurulabilir	,752
17. Aynı anda pek çok kişiyle cinsel yakınlık kurmakta sakınca görmem	,803

18. Cinsel yakınlığın olmadığı bir ilişkiden sıkılırim	,783
19. Cinsel yakınlığın rahatça kurulabildiği ortamlardan uzak dururum	,560
20. Evlilik dışı cinsel yakınlık kurmak beni huzursuz hissettirir	,680
21. Partnerim benimle cinsel yakınlık kurmak istediğinde gerilirim	,710
22. Cinsel yakınlık kurmak ilişkinin sürdürülebilirliği için önemlidir	,649
23. Evlilik öncesi gebelikten kaçınmak için cinsel yakınlık kurmam	,737
24. Partnerimin özel bölgelerime dokunmasına izin vermem	,686
25. Evlilik öncesi cinsel birlikteliğin ilişkinin süresini kısaltacağı düşünürüm	,676
26. Cinsel yakınlığın olduğu bir ilişki daha doyum verir	,679

Bütün bu analizlerden sonra evlilik dışı cinsel yakınlığa yönelik tutumun cinsiyete ve öğrenim görülen fakülteye göre ilişkisi incelenmiştir. Öğrenim görülen fakülteler ise Eğitim Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Ziraat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Sağlık Bilimleri Fakültesi ile sınırlı kalmıştır. Ölçeğin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla t-testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: Cinsiyete Göre Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum Düzeyine İlişkin T-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	Kişi Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	t	Anlamlılık Düzeyi
Toplam	Kadın	60	55,7333	18,72628	4,412	,000*
Puan	Erkek	60	72,6667	23,08618		

p<.05*

Tablo 7’de görüldüğü üzere aradaki fark örneklem hatasından kaynaklanamayacak kadar önemlidir. Erkek öğrencilerin evlilik dışı cinsel yakınlığa yönelik tutum düzeyleri kadınlara oranla daha

fazla olup bu sonuç geliştirilen ölçeğin cinsiyete göre evlilik dışı cinsel yakınlığa yönelik tutumların ölçülebileceğini göstermektedir.

T-testi analizinden sonra üniversite öğrencilerinin evlilik dışı cinsel yakınlığa yönelik tutumlarının öğrenim görülen fakülte türüne göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla tek yönlü varyans analizi(ANOVA) yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8: Öğrenim Görülen Fakülte Türüne Göre Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum Düzeyine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi(ANOVA) Testi Sonuçları

	Kişi Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	F	Anlamlılık Düzeyi
Eğitim Fakültesi	20	60,6000	16,41694		
Ziraat Fakültesi	20	68,8000	21,18987		
Fen Edebiyat Fakültesi	20	62,0000	20,15205		
İlahiyat Fakültesi	20	47,4000	16,83167	4,924	,000*
Mühendislik Fakültesi	20	78,5000	23,45320		
Sağlık Bilimleri Fakültesi	20	67,9000	25,90245		

p<.05*

Tablo 8’de görüldüğü üzere öğrenim görülen fakülte türü ile evlilik dışı cinsel yakınlığa yönelik tutum arasında anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu farklılığın nedenini saptamak amacıyla yapılan Tukey testi sonucunda ise Ziraat Fakültesi ile İlahiyat Fakültesi arasında ($p=,019$; $p<,05$), Mühendislik Fakültesi ile İlahiyat Fakültesi arasında ($p=,000$; $p<,05$) ve Sağlık Bilimleri Fakültesi ile İlahiyat Fakültesi arasında ($p=,029$; $p<,05$) anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu sonuç geliştirilen ölçeğin öğrenim görülen fakülte türüne göre evlilik dışı cinsel yakınlığa yönelik tutumların ölçülebileceğini göstermektedir.

Sonuç

Evlilik Dışı Cinsel Yakınlığa Yönelik Tutum Ölçeği tek boyutlu 5’li likert tipi bir ölçektir. Ölçek 26 maddeden oluşmakta ve tek alt boyutlu olarak kullanılabilir durumdadır. Ölçeğin hesaplanan geçerlik ve güvenirligi onun kullanıma hazır olduğunu göstermektedir.

120 üniversite öğrencisine uygulanan ölçeğin hesaplanan iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alfa) .94 olarak bulunmuştur. Güvenirliği belirlemede bir diğer işlem eş yarılar testidir. Eş yarılar testine göre ilk yarıyın güvenirliği .88, ikinci yarıyın güvenirliği .90 bulunmuştur. Bu değerlerle ölçeğin güvenirliği hesaplanmıştır ve ölçeğin güvenilir olduğu anlaşılmıştır. Ölçeğin geçerliliğini belirlemede faktör analizi kullanılmıştır. Ölçek üzerinde yürütülen faktör analizi sonuçları, ölçeğin tek alt boyutlu bir yapıya sahip olduğunu göstermiştir.

Cinsiyete göre evlilik dışı cinsel yakınlığa karşı tutum araştırmasına göre, kadınların evlilik dışı cinsel yakınlığa karşı eğilime karşı tutum puan ortalamaları ile erkeklerin evlilik dışı cinsel yakınlığa karşı tutum puan ortalamalarının anlamlı bir fark gösterdiği bulunmuştur. Erkeklerin ve kadınların EDCYYTÖ puan ortalamalarına bakıldığında erkeklerin ortalamalarının kadınların puan ortalamalarından daha fazla olduğu görülmektedir. Geliştirilen ölçek kapsam olarak kadın ve erkekleri aynı oranda kapsamaktadır.

Üniversite öğrencilerinin fakültelere göre karşı EDCYYTÖ puan ortalamalarında anlamlı bir fark bulunmuştur. EDCYYTÖ'nün örneklemini Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, Ziraat Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi'nde öğrenim görmekte olan 350 öğrenci ile sınırlıdır.

Öneriler

Araştırmada kullanılan örneklem sayısı Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 350 öğrenci ile sınırlıdır. Ölçeğin geçerliğini tespit etmek amacıyla açılımlı faktör analizi ile yapılmıştır. Bu ölçeğin tekrardan daha fazla kişiye uygulanıp doğrulayıcı faktör analizi ile edilmesiyle literature katkı sağlanabilir. Ayrıca bu ölçme aracı sadece kadınlara ve erkeklere yönelik değil farklı cinsel yönelimleri olan bireylere de uygulanabilecek şekilde geliştirilebilir.

Kaynakça

Bilkent Üniversitesi Sağlık Merkezi. (2016). Cinsel Yakınlıkların Yaşanması. Erişim Adresi: <http://w3.bilkent.edu.tr/www/saglik-merkezi/genclik-danisma-birimi/ureme-sagligi/cinsel-yakinkliklarin-yasanmasi/>

Bilkent Üniversitesi Sağlık Merkezi. (2016). Cinsiyet ve Cinsellik. Erişim Adresi: <http://bilheal.bilkent.edu.tr/uresmesagligi/cinsiyet.cinsellik.html>

Bozdemir, N. ve Özcan, S. (2011). Cinselliğe ve Cinsel Sağlığa Genel Bakış. Turkish Journal of Family Medicine And Primary Care (TJFMPC). 5(4), 37-46.

Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği(CETAD), (2006). Cinsel Yaşam ve Sorunları Bilgilendirme Dosyası-1. İstanbul: Cinsel Eğitim ve Tedavi Araştırma Derneği Yayınları. Erişim Adresi: <http://www.cetad.org.tr/yayinlar/list/35/cinsel-yasam-ve-sorunlari>

CETAD, (2007). Güvenli Cinsellik Bilgilendirme Dosyası-4. İstanbul: Cinsel Eğitim ve Tedavi Araştırma Derneği Yayınları. Erişim Adresi: <http://www.cetad.org.tr/yayinlar/list/32/guvenli-cinsellik>

CETAD, (2007). Kadın Cinselliği Bilgilendirme Dosyası-5. İstanbul: Cinsel Eğitim ve Tedavi Araştırma Derneği Yayınları. Erişim Adresi: <http://www.cetad.org.tr/yayinlar/list/37/kadin-cinselligi>

Kumcağız, H. ve Ersanlı, K. (2016). Cinsel Sağlık Eğitimi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Taşçı, A.Ğ. (2017). Cinsiyet Eğitimi. İstanbul: Betim Yayınları.

INTERNATIONAL

CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES

ULUSLARARASI MULTİDISİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ ISBN:NNNN-NNNN

Genç Kadınların “Yeni” Feminizmi: Kampüs Cadıları ve Kadın Meclisleri üzerine Etnografik bir Çalışma

“New” Feminism Adopted by Young Women: An Ethnographic Study on Kampus Cadilari and Kadın Meclisleri

Damla Duman

Abstract

The purpose of this study is to analyze how young women, who are involved in newly formed feminist organizations that are mostly led by young women, adopt feminism, their relationships with feminism and the forms of feminist movement developed with these relationships. Whether these new organizations, that have become visible firstly through their effort to mold public opinion in new media and also through their public demonstrations and feminist workshops have led “a new feminist movement” in Turkey and if so, what makes this movement “new” are the primary questions of this study. Methodology for the study included an ethnographic study of the feminist organizations called *Kampus Cadilari* and *Kadın Meclisleri*, participant observations and a set of in-depth interviews with 5 participants who are involved in these two organizations. In wake of

Özet

Bu çalışmanın amacı, yeni kurulmuş olan ve çoğunluğu genç kadınlardan oluşan feminist örgütlerde yer alan genç kadınların feminist kimliği nasıl benimsediğini, popüler feminizmle olan ilişkisini ve bu ilişkiyle birlikte gelişen feminist hareket biçimlerini incelemektir. Birincil olarak yeni medyada gerçekleştirdikleri kamuoyu oluşturma çalışmaları, daha sonra sürdürdükleri sokak eylemleri ve feminist atölyelerle görünürlük kazanan bu yeni örgütlerin Türkiye’de “yeni bir feminist hareket” başlatıp başlatmadığı, eğer öyleyse “yeni” olanın ne olduğu sorusu, bu çalışmanın temel sorunsalıdır. Çalışmada etnografik yöntem benimsenmiş, *Kampus Cadıları* ve *Kadın Meclisleri* adlı feminist örgütler çalışmanın sahası olarak seçilmiş; bu örgütlerde yer alan toplamda 5 kişiyle derinlemesine görüşmeler ve sahada katılımlı gözlemler gerçekleştirilmiştir. Yapılan

the in-depth interviews and participant observations, it is inferred that the feminist movement is in the process of change and transition in conjunction with young women’s “new” feminism, demands and forms of demonstration, and with changing political conjuncture. It is observed that feminism has turned into something that offers a desired identity by becoming popular, however; it sustains the values of postfeminist era in terms of its becoming unburdened, depoliticised through the disconnection with its history, and the continuation of the project of individualization.

Keywords: Popular feminism, Postfeminism, Feminist movement, Young women, Individualization

görüşmeler ve gözlemler sonucunda, çalışma bağlamındaki feminist hareketin; genç kadınların “yeni” feminizmi; talepleri, eylem biçimleriyle ve değişen siyasal konjonktürle birlikte bir değişim ve dönüşüm sürecinde olduğuna ulaşılmıştır. Feminizmin popülerleşerek arzulanan bir kimliğe dönüştüğü, bununla birlikte; tarihinden kopukluk yaşayarak içinin boşaltılması, depolitize olması ve bireyselleşme projesini sürdürmesi bakımından postfeminist çağın değerlerini taşımaya devam ettiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Popüler feminizm, Postfeminizm, Feminist hareket, Genç kadınlar, Bireyselleşme

Giriş

Bu çalışmada son birkaç yıldır feminist harekette var olan ve neredeyse tamamı genç kadınlardan oluşan feminist örgütlerin popüler feminizmle olan ilişkisini anlamaya çalıştım. Son yıllarda hem dünya genelinde hem de Türkiye özelinde farklı biçimlerle giderek popülerleşen “feminist olma” halini akılda tutarak, yeni feminist örgütlerdeki genç kadınların feminizmle kurdukları ilişkiye ve bu ilişkiyle birlikte şekillenen feminist hareket biçimlerine bakmayı hedefledim. Saha olarak *Kampüs Cadıları* ve *Kadın Meclisleri* kolektiflerini seçtim ve yaklaşık iki buçuk ay süren bir etnografik çalışma yaptım. Birincil olarak sosyal medyadaki hesaplarından yaptıkları kamuoyu oluşturma çalışmalarıyla, daha sonra Türkiye’nin pek çok şehrinde gerçekleştirdikleri eylemler ve – *Kampüs Cadıları*’yla sınırlı olan – atölyelerle görünürlük kazanan bu yeni örgütlerin “yeni bir feminist hareket” sağlayıp sağlamadığını, öyleyse yeni olanın ne olduğu sorusunu bu etnografik çalışma kapsamında cevaplamaya çalıştım.

Kavramsal Çerçeve

Popüler feminizm, son birkaç yıldır yeni görünümüleriyle birlikte, feminist literatürün en güncel tartışmalarında yer bulan kavramlardan biri haline geldi. Angela McRobbie (2015), güncel bir makalesinde pek çok farklı coğrafyada yeni feminizmlerin canlanarak çeşitli biçimleriyle politik ve popüler kültürde giderek görünürlük kazandığını belirtiyor. Feminist kimliklerini medyada açıklamaktan hiç çekinmeyen dünyaca ünlü genç kadınların “şöhret feminizmi”, daha önce benzeri görülmemiş şekilde popülerleşen feminizmin biçimlerinden yalnızca biridir (Keller ve Ringrose, 2014). Yeni görünümlere medyanın ve yeni medyanın pek çok alanında rastlayabiliyoruz. Rosalind Gill (2016, s. 614), “Artık her şey feminist bir mesele haline geldi, feminizm popüler kültürde yeni bir canlılık kazandı” diyerek mevcut durumu özetliyor. Giderek artan görünürlükleriyle popülerleşen feminist kimlik, Scharff’a göre ise (aktaran Gill, 2016, s. 611), “içinde bulunduğu bu kültürel ve politik momentte feminizm genç kadınlar arasında alay edilen, reddedilen bir kimlik olmaktan çıkarak arzulan, moda olan bir kimliğe dönüşmüş durumda.”

Feminizmin bu denli popülerleşmesi, elbette umutlarımızı yeşertiyor ve yeni çalışmaların önünü açıyor. Bu anlamda uzun yıllardır feminist literatürde sürmekte olan postfeminizm tartışmaları da yakın zamanda yepyeni yol ayrımlarıyla karşı karşıya kaldı. İçinde bulunduğumuz bu postfeminist çağda popüler feminizm nasıl yorumlanmalı? Bu soruya birbirinden farklı cevaplar mevcut.

Angela McRobbie’nin katkıları, popüler feminizmi postfeminizm tartışmalarıyla birlikte düşünebilmek açısından değerlidir. McRobbie, geçmiş çalışmalarında postfeminist bir çağda olduğumuzdan ve bu çağda feminizmin neoliberalizmin tuzağına düşürülerek depolitize olduğunu öne sürerken (2009), güncel çalışmalarında “bugün çok farklı bir resimle karşı karşıya olduğumuzdan” bahsediyor (2016). Bu söz kulağa oldukça umut dolu gelse de yeni feminizmin “kusursuz” olma idealiyle kontrol altında tutularak güç ilişkilerini sürdüren mekanizmaya dahil olduğunu ifade ediyor (McRobbie, 2016). Genç kadınlar önceden reddettikleri feminizmi şimdi kusursuz olmanın bir parçası olarak kucaklıyor, bu da aslında postfeminizmin bireyselleşme ve rekabet projesinin hala devam etmekte olduğunu ortaya koyuyor (McRobbie, 2016). Kusursuza ulaşma, “güzel” bir hayata sahip olma gibi ideallerin feminizmle özdeşleştirilmesi, böyle bir modanın neden ortaya çıktığını bir anlamda açıklıyor. Özellikle “kusursuz” kareler için rekabet edilen sosyal medya ortamını düşündüğümüzde, bu durum anlaşılmaz olmaktan çıkıyor.

Rosalind Gill (2016) de, güncel çalışmasında “Feminizm medya kültüründe nasıl metalaşıyor?” sorusunu sorarak ELLE dergisinin 2014’te yayınladığı “Feminist Issue” adlı sayısını inceliyor ve feminizmin popülerleştiği ancak bununla birlikte postfeminizmin değerlerini tamamen bir kenara atamayacağımız sonucuna ulaşır. McRobbie’ye benzer şekilde, Gill’e göre (2016, s. 619); medyada feminizm; ünlü kadınlar ve iş kadınlarıyla birlikte temsil edilerek kadınları güçlendiren, özgüvenlerini yükselten, bedenlerini sevmelerini sağlayan, iş hayatlarında yükselmeleri için tekil çözümler sunan “neşeli bir kelime” (a cheer word) olarak yer bulur; bu temsiller feminizmin “kabul edilebilir yüzünü” (s. 618) göstererek feminist politikanın içeriğini boşaltır. “Güçlendirme”, çalışarak bağımsızlığını kazanan, özgüvenli, bakımlı kadın için tasarlanır, diğer bir deyişle, “kusursuz” olma idealine sahip kadın için. Bu nedenle var olan sosyal ve politik güç ilişkileriyle mücadele etmek yerine kişinin kendiyle mücadele ettiği bir manzara ortaya çıkıyor (Gill, 2016).

Feminizmin popüler kültürde güçlü, etkili, öfke ve zorluklarla dolu bir politik hareketten, Sara Ahmed’in (2016) deyimiyle, “oyunbozanlıktan” (feminist killjoy) sıyrılarak daha “hafif” görünümle yer aldığı gerçeğini, feminizmin kendi içindeki dönüşümlerle birlikte ele alıyorum. Nitekim 60’lı yıllardan bu yana değişen zamanla birlikte kadınlar ve dolayısıyla feminizmin kendisi, eylem biçimleri ve talepleri de çok değişti. Tüm bu dönüşümleri anlatmak hem bu yazıyı aşıyor hem de günümüze yaklaştıkça hareket tüm o parçalı ve karmaşık yapısıyla tek bir analizde bir araya getirmeyi imkansızlaştırıyor. Ancak yaptığım çalışma bağlamında devamlılığı sağlamak adına sınırlı bir şekilde bahsedeceğim noktalar var.

Kişisel olan politiktir!

Özellikle Amerika ve İngiltere’de 1960’lı yıllarda, Türkiye’de ise 1980’li yıllarda yükselen ikinci dalga feminizmin eylem biçimini ve taleplerini en iyi ifade eden slogandır: “Kişisel olan politiktir.” Hareketin canlandığı pek çok coğrafyada kendi dilleriyle kullanılmış, politikliği konusunda pek çok tartışmaya sebep olmuş, feminist literatürde defalarca yer almıştır.

Sloganı etkili bir şekilde kullanan ilk feminist grup, 1968 yılında “Miss America” protestosunu gerçekleştirerek ikinci dalga feminizmi sembolik anlamda başlatan Redstockings adlı gruptu¹. Bu radikal feminist grubun bir sonraki yıl yayınladığı protestoda slogan için şöyle bir açıklama yapılmış: “... biz, bu şiddeti çok mahrem tuttuk, birbirimizden izole bir halde yaşadık, yaşadığımız kişisel acıları bir politik koşulmuş gibi düşündük. Bu durum kadınların erkeklerle olan ilişkilerini, iki kişi arasındaki özel bir durummuş gibi görme illüzyonunu yarattı. Gerçekte, her ilişki bir sınıf ilişkisidir, bu nedenle kadın ve erkeğin ilişkisindeki kişisel sorunlar, kolektif olarak çözülebilecek sorunlardır” (Hanisch, 2013, s. 8).

Böylece 19. yüzyılda oy kullanma, mülkiyet, eğitim, boşanma gibi haklarla çerçevelenen “politika” kavramı elbette bu hakların kazanılmasıyla birlikte takip eden ikinci dalga feminizmle genişledi. Bu, feminist hareket için muazzam bir açılım oldu, aslında birtakım kültürel değerlerle ve bu değerleri sürdüren politikalarla kadınların içselleştirdiği, üzerini örttüğü gerçekler dile getirilmeye başlandı. “Bilinç yükseltme grupları” denilen gruplarda kadınların anlattığı kişisel sorunlar, yıllardır üzeri örtülen ve normalleştirilen sorunlar bir araya gelip birbiriyle ilişkilendiğinde kişisel olmaktan çıkarak politik bir boyut kazandı. Bilinç yükseltme gruplarında kadınlar başka kadınlarla temas halindedir. Birbirlerini dinlerler, birbirleriyle konuşurlar ve birbirlerini önemserler; grubun toplanma amacı budur. Kişisel olan da zaten böyle bir grup ortamında, dinlendiğini ve önemsendiğini bildiğiniz bir ortamda yüzeye çıkabilir. Kişisel olanlar yüzeye çıktıkça, kadınlar sorunların en temeline inmeye, diğer sorunlarla bağlantılarını bulmaya ve tüm bu kişisel sorunları sorgulamaya başlar. Alternatif hayatlar da tam bu noktada fark edilebilir, bilinç yükselebilir. Politikleştirmek zaman alsa bile, bilinç yükseltme grupları kişisel olanın bilinç düzeyine çıkarılarak politik olduğunun fark edildiği bir yerdir. Bu anlamda değerlidir, çünkü patriyarkanın çizdiği o büyük resmi kendi hayatımıza dokunduğu yerden

¹ (www.redstockings.org)

görebilmemiz için bir fırsat verir. Bu, mücadele ettiğimiz baskı biçimlerini somutlaştırmamıza ve belki de, en iyi ihtimalle, feminist hareketin daha radikal ve politik bir hat oluşturmasını sağlayabilir.

Nitekim Aksu Bora (2011), “Kişisel olan politiktir” sözünün ezilme biçimlerinin farkına varmayı, kadınlık bilincine ulaşmayı sağladığını söyler. Bu son derece radikal söz, politik olanın modernitenin – eğitim görme, çalışma, oy kullanma – sınırlarından kurtularak modern politikaların unuttuğu yerde, “yatak odasında” hep var olduğunu ortaya koyar; yatak odası daima politiktir, feminizm de zaten “yatak odası siyaseti”dir (s. 43). Tartışılan gündem olarak kişisel olanı da içine alarak genişleyen bu politik duruş, ikinci dalga feminist hareketin radikalliğini inşa eden zeminlerden biridir. İkinci dalganın politik ortamından 90’lı ve ardından 2000’li yılların kimlik siyasetine odaklanan parçalı hareketlere doğru yol alırken pek çok ideolojide olduğu gibi, feminizm de bazı dönüşümler yaşadı. “1970’lerde bilinç yükseltme gibi yatay örgütlenme biçimlerine sahip, tabandan gelen hareketler içeren, hiyerarşiyi ve bürokrasiyi reddeden feminist hareket, 1990’lara geldiğinde kurumsallaşmış, eleştirdiği ve reddettiği bu özellikleri bünyesinde barındırır hale geldi” (s. 54). Sylvia Walby’ye göre ise, sokaktaki radikal hareketin bu şekilde resmi örgütlenmelerle çerçevelenmesi, günümüzde feminist eylemlerin daha az görünür hale gelmesine sebep oldu (aktaran Akgöz, 2011).

Aksu Bora (2011: 57), Türkiye’deki feminist hareketin dönüşümünü daha iyi anlatabilmek açısından tarihsel bir şema çizer: “Seksenler – heyecan, radikallik; doksanlar – kurumsallaşma, yaygınlaşma, kabul görme; ikibinler – projecilik.” Bu şemayla birlikte, elbette hareketin parçalı yapısını akılda tutarak, Türkiye’de 1980’lerden itibaren yükselen feminist hareketin de günümüze yaklaştıkça dünyadakine benzer bir süreçten geçtiğini anlayabiliyoruz. 90’lı yıllarda üniversitelerde açılmaya başlanan kadın çalışmaları programları; *Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü*, *Mor Çatı*, *Uçan Süpürge*, *Ka-Der* gibi feminist sivil toplum kuruluşları, feminizmin kurumsallaştığını gösteren örnekler arasında sayabiliriz. 2000’li yıllardaki “proje feminizmi” ise, Aksu Bora’nın (2011) da ifade ettiği gibi, başı ve sonu belli izleklerle, ataerkinin hem kamusal hem özel alandaki iktidarla kurduğu ilişkilerin arasındaki bağı kopararak feminizmi küçük ve birbirinden bağımsızmış gibi görünen parçalara böler. Bu çerçeveli projeler, feminizmi politikasızlaştırdığı gibi, feminist kadınların ufkunun daralmasına, aralarındaki ilişkilerde ayrışmaya ve hiyerarşiye sebep olur (Bora, 2011). Walby, Aksu Bora’nın proje feminizmini şu ifadelerle yorumlar: “Feminizm bir toplumsal hareketten ziyade bir proje haline gelme sürecinde, iktidar ve iktidarın kamusal yüzü olan devletle kurduğu ilişkiler bağlamında protesto eden bir hareket olma niteliğinden uzaklaşmıştır” (aktaran Akgöz, 2011, s. 57).

Feminizmin kurumsallaşma ve projeleşme süreciyle birlikte yaşadığı bu dönüşümler; iktidarla yakın ilişkiler içine girerek bürokratik ve hiyerarşik bir yapıya evrilmesi, ayrışması, parçalanması, somutlanmaya çalışılması; politikasızlaşma bir yana, indirgemeci bir yaklaşımın benimsenmesine de sebep oldu (Bora, 2011). Sonuç olarak, baskı biçimlerinin oluşturduğu büyük tabloyu göremeden mikro olaylar üzerinden hareket etmeye çalıştığımızda, bu baskı biçimlerini yorumlamada üçüncü sayfa haberlerinden öteye geçemeyebiliriz. Bizi politik bir hareketten mahrum bırakan bu görüşü Aksu Bora (2011, s. 43), “sağduyu feminizmi” olarak nitelendiriyor: “... ‘sağduyulu feminizm’... politik ile toplumsal arasındaki farkı silerek, feminizmi kadın hakları savunuculuğua indirger. Öyle bir feminizm için kimse nefret ideolojisi falan demez tabi ki, tersine birlik ve beraberlik için biçilmiş kaftandır.” Sivil

toplum örgütleri, devlet binalarındaki “kadın sorunu” daireleri, medya ve sosyal sorumluluk projeleri feminizmi “toplumsal bir sorunu çözmek için” araçsallaştırır; bunu yaparken kadınların şiddete uğradıklarını, mecliste yer bulamadıklarını, cam tavanlarla engellendiklerini, eğitimden uzak tutulduklarını, eşit ücret alamadıklarını söyler ancak bundan ötesini, arkadaşları arasındaki güç ilişkilerini, kimlerin neyi nasıl yönettiğini göremez (Bora, 2011).

Buna ek olarak, feminizmin politik hattan nasıl çıktığını ve günümüzdeki manzarayı daha iyi anlamlandırabilmek adına feminizmin kendini ortaya koyabilmek için ortaklığı nasıl kurduğuna değineceğim. Çünkü kadınların nasıl ortaklaştığı; feminizmin kullandığı söylem biçimlerini, taleplerini, dahil ettiklerini ve dışarıda bıraktıklarını belirleyen şeylerden biridir.

Duygular ve feminizm

Eva Illouz (2011, s. 45), psikoloji ile feminizm arasında derin bir bağın olduğunu; özellikle ikinci dalga feminizme gelindiğinde “kadınların terapinin büyük bir tüketicisi haline geldiğini” söyler. Bilinç yükseltme gruplarında deneyimlerini paylaşan kadınlar terapötik anlatıları kullanarak duygusal olanı kamusal olana dönüştürür (Illouz, 2011). Benzer şekilde Sara Ahmed (2015, s. 214-15) “feminizmin ‘dünya’ya karşı duygusal bir tepki içerdiğini ... feminizm için duygularla harekete geçtiğimizi” öne sürer. Peki nedir bu duygusal tepki?

Feminizmi şimdiye kadarki taleplerini, manifestolarını, yayınlarını, protestolarını düşündüğümde aynı sonuca varıyorum: Ezilme, bastırılma, ayrımcılığa uğrama, şiddet görme, ev içi görünmeyen emek, kendini ifade edememe, susturulma... Kadınların bilinci yükselten ve onları feminist harekete yönelten şey, kurdukları bu, “ezilmeden kaynak negatif bir ortaklığı” (Bora, 2011, s. 20). Kadınları bu negatifleme etrafından toplayan ve bunun üzerinden verdikleri duygusal tepkinin ne olabileceği oldukça açık: acı ve öfke. Sara Ahmed (2015), acı ve öfkenin bizi feminizmle nasıl ilişkilendirdiğini ve bu duyguların hangi noktalarda feminist politikayı eksiltebildiğini çok net anlatıyor. Ahmed’e (2015) göre de, kadınların adaletsizlik, şiddet, ayrımcılık gibi deneyimleri; yani gündelik hayatlarında acıyla karşı karşıya kalmaları tepki göstermelerine, hatta politik talepler öne süren feminist kolektifler oluşturmalarını sağlayabilir. Nitekim bilinç yükseltme grupları bu bağlamda örnek teşkil edebilir. Ancak acı üzerinden feminist kimlik kurmak ve örgütlenmeyi acıyla sınırlamak, “öznelin ilk başta nasıl yaralandığını” unutmamıza sebep olabilir (2015, s. 217). Bunun sonucunda artık kadınların yaşadığı acılar, feminizmin yerine geçerek gündemini ve dolayısıyla karşı çıktığı şeyi, bu acı ve ıstıraplarla çerçeveler (Ahmed, 2015). Ahmed (2015, s. 217-8) “yara fetişizmi”ne karşı tepkimiz tarihsel acıların yerlerini belirginleştiren yaraları unutmak olmamalı, ... acıyı yorumlayabilmeyi öğrenmeli, ... eylemde bulunmalı, bunu yaparken de kadınların acılarını politikanın otomatik temelleri olarak ontolojikleştirmemeliyiz.” Yara fetişizmini bu anlamda yine feminizmi “kadın sorunları” başlığına indirgeyen ve politik zeminini kaydırarak sosyolojik bir bakış açısıyla kısıtlayan sebeplerden biri olarak ele alıyorum. En nihayetinde, “nasıl ki kadınların beden ve yaşamları onları feminist bilince taşıyan şiddet hikayeleriyle şekillenirse, feminizm de karşı olduğu şey tarafından şekillendirilir” (Ahmed, 2015, s. 219).

Sonuç olarak günümüzde feminizm, tüm bu süreçler sonunda genelleştirip basitleştirerek anlatmam gerekirse, nefret ideolojisi olarak yargılanmaktan kurtulur; çünkü artık medyada “kabul edilebilir”, “sağduyulu”, “toplumsallaşmış”, “sosyal sorumluluk projesine dönüşmüş” haliyle karşımıza çıkar (Bora, 2011). Feminizmin bu hafifletilip kolaylaştırılmış hali, tartışmanın başını hatırlayacak olursak, popüler feminizmde de karşımıza çıkan bir şeydi. O halde, feminizmin popülerleşip arzulanan bir kimliğe dönüşerek medyada ve sosyal medyada yer alma biçiminin politik olmaktan uzaklaşp bireyin kendisine odaklanan güçlendirici bir tona evrilmesini “sağduyulu” feminizm ve “proje feminizmi” ile birlikte düşünmeyi öneriyorum. Feminizmi, “popüler feminizm”, “sağduyulu feminizm”, “proje feminizmi” şeklinde ayrıştırıp parçalı yapılar olarak değil de dallanıp budaklanmasına, “yoldan çıkanlar” olmasına rağmen; birbiriyle iç içe geçmiş, ilişkilendirilmiş tek bir yapı olarak düşünüyorum.

Feminizmin kurumlaştığı, anaakımlaştığı ve popülerleştiği bu ortama oldukça karamsar bir bakış açısıyla yaklaşmış olsam da, girişte bahsettiğim “yeni feminizm” hakkında eklemek istediğim görüşler var.

Feminizmin yeni aracı: sosyal medya

Yeni feminizmle birlikte sahnede çoğunlukla genç kadınları görüyoruz. McRobbie (2016, s. 9), yukarıda yer verdiğim eleştirileri yaparken, bir yandan da, “yeni moleküler radikal feminizmler” olarak nitelediği hareketin “sık sık kampanyalarını yapmak için sosyal medyayı kullandıklarını” belirterek günümüzde baskın olanın “genç kadın feministlerin aktivizmi” olduğunu ileri sürüyor. Benzer şekilde Catherine Redfern ile Kristin Aune (2012, s. 23), genç kadınlarla yaptıkları çalışmanın girişinde şöyle bir açıklama yapıyor: “Feminizmle ilgili bütün olumsuzluklara rağmen bugün canlanan bir hareket var ve çok sayıda insan, feminizmi geri istiyor. Britanya’da bu binyılın başından beri giderek artan sayıda feminist örgüt ve kampanya grubu kuruldu.”

Türkiye’ye baktığımızda da son yıllarda özellikle sosyal medyada görünürlük kazanan genç kadın hareketlerine rastlıyoruz. Instagram ve Twitter gibi mecralara baktığımızda, *Kampüs Cadıları* ve *Kadın Meclisleri* dışında; *Mor Dayanışma*, *MorFest*, *Beden Olumlama* gibi feminist sayfalarını, dolayısıyla toplulukların ve bunlara ilaveten feminist kimlikleriyle sosyal medyada geniş bir takipçi kitlesi olan kişilerin de var olduğunu görebiliriz. Dolayısıyla günümüzde genç kadınlarla yükselen yeni feminizmlerin temel aracının büyük oranda yeni medya olduğu çıkarımını yapıyorum.

İnternet kullanımı yaygınlaştıkça sesini duyuramayan, bastırılan gruplar için sosyal medya yepyeni bir boyut kazandı. Genç kadınların öncü olduğu yeni feminist hareketlerin aktif olarak kullandığı sosyal medya, eleştiri yapabilmemiz, tartışma ortamı oluşturabilmemiz ve yeni bakış açıları ve eylem biçimleri geliştirebilmemiz açısından kilit noktalardan biridir.

Yöntem

Bu çalışmada etnografi yöntemini kullandım. Etnografi, gündelik hayata gömülü olan “sıradan” rutinlerin, deneyimlerin ve duyguların sorgulanmaya başlanmasıyla arkada yatan ideolojilerin nasıl işlediğini görebilmek için kullanılan yöntemdir (Highmore, 2002). Bu anlamda etnografiyi bir araç

olarak düşünürsek, gündelik hayatı sorgulamamızı ve görünmeyeni görünür hale getirerek mikro olanla makro olan arasında bağlantı kurmamızı sağlar.

Whitehead’e (2004) göre, etnografi niteliksel yöntemlerden birisi ama bundan çok daha fazlasıdır. Yöntem olmanın ötesinde ontolojik ve epistemolojik yönüyle etnografi; bağlam, süreç ve anlama odaklı olması ve bunun bir saha çalışmasıyla yürütülmesi yönüyle araştırmacının bütünlüklü bir yaklaşım getirmesini mümkün kılar (Whitehead, 2004).

Etnografinin bir diğer ayırt edici özelliği, tek taraflı ve tek sesli olmamasıdır. Tayfun Atay’ın (2017) da belirttiği gibi, yansız bir bilim insanının olamayacağı konusunda fikir birliğine varıldıktan sonra, sosyal antropoloji alanında kültürün tanıtımı ve temsili yerine yaşanan süreçler, etkinlikler, rutinler ön plana çıkarılmaya başlandı. Bu da etnografinin diyalojik bir etkinlik olmasını sağladı. Etnografinin diyalojik oluşu, bilginin öznelarası inşasına yer vererek araştırmalardaki otoriter ve duygusuz bir ses olan antropoloğa kişisel bir boyut kazandırmış, çalışmayı kendi şahsiyetini de açığa çıkaran “özdüşünsel” yeni bir tarz yarattı (Atay, 2017). Bu, aynı zamanda, araştırmacının alana kattıkları, bilgiyi derlemesi ve yorumlaması bakımından deneyimini biricik kıldı.

Etnografik bir çalışmada kurulan bu diyalojik ilişki, emik ve etik yaklaşımın bir arada sağlanarak araştırmacı ve araştırma özneleri arasında dengeli bir ilişkinin kurulmasının önünü açtı (Whitehead, 2004). Emik yaklaşımla anlamı araştırma öznelerinin gözünden bakarak, diğer bir deyişle, içeriden bakarak inşa eden araştırmacı, üstlendiği etik yaklaşımla öznelere karşı belirli bir mesafede durarak araştırmacı kimliğini muhafaza edebilir (Whitehead, 2004). Nitekim etnografi, emik yaklaşımla anlama içeriden bakabilmek, böylece bir kültürel sistemi her açıdan anlayabilmek için alan deneyimine dayalıdır.

Araştırma Sahası ve Özneler

“Feminizmle nasıl tanıştın?” Araştırmanın öznelerine demografik sorulardan sonra yönelttiğim ilk soru buydu. Çünkü feminizmle tanışma biçimini hem feminizmin insanlara ulaştığı kanalları öğrenmek hem de o kişinin feminizmle kurduğu ilişkiyi, feminizmi ele alış şeklini, hatta geliştirdiği feminist pratikleri anlamak açısından çok değerli buluyorum. Feminizmi yorumlamak, bir feminist olarak harekete geçmek veya geçmemek feminizmle nasıl tanıştığımız, tanıştıktan sonra bu kavramı ne kadar genişlettiğimiz ve benimsediğimiz feminist duruşla yakından ilişkili. Dolayısıyla benim bu soruya aldığım cevapları nasıl yorumladığım ve tartışmayı nasıl kurduğum konusu aslında kendi feminizmin, feminizmle nasıl tanıştığım ve ilişkilendiğimde yatıyor.

Ben feminizmle akademik bir ortamda, akademik feminist okumalar aracılığıyla tanıştım. Lisans dönemimde aldığım Çeviri ve Kadın Çalışmaları dersiyle feminizmle karşılaşma, merakımın uyanmasıyla başlayan tarihsel ve teorik okumalar, açtığım bir blogta paylaştığım yazılar, ardından başvurduğum Kültürel Çalışmalar ve Medya yüksek lisans programı ve bu program çerçevesinde aldığım Feminist Teori dersi ve tamamı feminist bir perspektifle işlenen ufuk açıcı diğer dersler... Bir dönem yazdığım ufak çaplı bir blog dışında, feminizmle ilişkilene biçimim hep akademik ortamda oldu. 8 Mart ve 25 Kasım günlerinde yapılan eylemlere katılımımsa bir topluluk dahilinde değil, her zaman bireysel oldu.

Ancak bir yandan bu akademik ilişkiyi sürdürürken, diğer yandan feminist hareketin gündemlerini, yaptıkları çalışmaları takip ediyordum. Şunu söylemeliyim ki, her ne kadar güncel olayları takiben özellikle sosyal medyada örgütlenen ve zaman zaman bunu sokağa taşıyıp ses çıkararak harekete görünürlük sağlasa da feminizmi çerçeveleyiş biçimlerinde beni rahatsız eden bir şeyler vardı. Uzun bir süre uzaktan gözlemlediğim bu oluşuma yine de duyduğum rahatsızlıkların ne olduğunu anlamak ya da önyargılarımı yıkmak için katılmak istiyordum. Diğer yandan, bahsettiğim gibi, kendi feminizim akademik ortamda başlayıp gelişirken feminist harekette yer almamanın eksikliğini günden güne daha çok hissediyordum. Akademiyle hareket arasında bir köprü kurmadan teoriler arasında kalıp konuşmanın her zaman sınırlı bir alan sunduğunun farkındaydım. Çünkü “Feminist hareket kolektif bir siyasi harekettir ... Bir hareketin parçası olmak, toplanmak için bir yerler, buluşma mekanları bulmamızı gerektirir” (Ahmed, 2017: 13).

İlk katıldığım toplantı bundan üç ay önce *Kadın Meclisleri*'nin bir toplantısı oldu. Katıldığım bu toplantıda edindiğim deneyimler bu çalışmayı yapma isteğimi körüklediğinden, kısaca oradayken yaşadıklarımından bahsedeceğim.

Sosyal medya sayfalarından haberdar olduğum toplantının konusu, birkaç haberin üst üste medyada yer bulmasıyla gündeme gelmiş olan cinsel istismar konusuydu. Üzerinde tartışılacak bir konu olması merakımı biraz daha arttırdı. Yaptıkları duyuruda nerede yapılacağı ve saat kaçta olacağı da yazıyordu, dolayısıyla topluluktan birileriyle iletişim kurmama gerek kalmadan toplantıya katıldım. Toplantı başlığının cinsel istismar olması, dediğim gibi, bir tartışma ortamı beklentisine sebep olduğu için gitmeden önce çeşitli feminist yayınların konuyla alakalı içeriklerini, aktivistlerin köşe yazılarını okuyarak kısa bir araştırma yapmama vesile oldu. Ama gittiğim toplantıda gündeme yönelik yapılacak sosyal medya kampanyaları haricinde bu konuyla ilgili herhangi bir tartışma ortamıyla karşılaşmadım. Yaklaşık 15 dakika süren istismar haberlerinin ve buna yönelik “hashtag”lerin belirlenmesinden sonraysa toplantının geri kalanı 8 Mart için döviz sloganları bulmaya ayrıldı. İlk başlarda cinsel istismara yönelik medyanın getirdiği yaklaşımı tartışmaya açmaya çalışsam da, kendimi bir süre sonra yürüyüşte kullanılacak uçan balonların rengine karar verme tartışmasına katılırken buldum.

Toplantı bittikten sonra grupça, hesabı ödemek üzere mekanın iç kısmına yöneldik. O sırada mekanın sahibi olan kadınla topluluk üyesi olan genç kadın arasında şöyle bir diyaloga şahit oldum:

“ - Neden aranızda hiç erkek yok? Erkek olmadan bu işler nasıl olacak ki!
- Doğru söylüyorsunuz. Benim babam da feminist mesela. Evde mutfığa da girer, yemek de yapar.”

Aslında o sırada etnografik bir araştırma yapacağımı düşünmeden bir katılımcı olarak yaptığım tüm bu gözlemler, birkaç yıldır uzaktan takip ettiğim bu harekete karşı duyduğum rahatsızlıkları somutlaştırmamı sağladı. Genç kadınlar arasına yükselen “yeni bir feminizm” olduğu ve bunun son dönemde feminist literatürde çeşitli tartışmalara sebep olan popüler feminizmle ilişkilendiği düşüncesi aklımı daha çok kurcalamaya başladı. Bu konuda çalışma fikri de esasen bu hareketin hem huzursuzlanmama, hatta bazen kızmama hem de merakımı uyandırmasıyla ortaya çıktı.

Çalışma öncesinde yaşadığım deneyimler aslında alanı da doğrudan çağırış oldu: *Kadın Meclisleri*. Ancak gündelik hayat rutinlerini gözlemele olanağı bulmak, alanı kararlaştırmak kadar kolay

olmadı. Sosyal medyada gündem üzerinden oldukça aktif bir şekilde kampanyalarını sürdürseler bile, 8 Mart eyleminde yaşanan çok sayıda gözaltından sonra OHAL sürecinin yarattığı baskı ortamında toplantı ve eylem yapma konusunda giderek pasifleştiğini gözlemledim. Dahası, kadınların popüler feminizmle ilişkilenerken harekete katılıp katılmadığını öğrenmem açısından çoğunlukla topluluğa yeni katılan kadınları çalışmaya dahil etmek niyetinde olmam, olanakları daha da zorlaştırdı. Çünkü örneğin, yukarıda bahsettiğim toplantıya katılmış olan yeni topluluk üyelerine bir dahaki buluşmalarda rastlayamadım. Ayrıca topluluğun faaliyet yürüttüğü sabit bir mekanları da yoktu. Tüm bu koşullar beni çalışmaya bir başka feminist topluluğu daha dahil etmem gerektiği düşüncesine itti.

Daha önce tanışıklığım olan, herhangi bir toplantılarına gittiğim veya eylemlere beraber katıldığım *Kadın Meclisleri* dışında bir “yeni feminist” topluluk yoktu. Halihazırda içinde olduğum bir alan olmadığından ve karşılıklı güven ilişkisinin diyalojik bir etnografik çalışmanın olmazsa olmaz bileşenlerinden biri olduğundan kartopu yöntemini işe koşmaya karar verdim ve feminist hareketin içinde var olan birkaç kişiyle bağlantı kurdum. *Dünya Kadın Yürüyüşü* örgütünde yer alan ve kadın çalışmaları bölümünde okuyan bu kadınlarla yaptığım görüşmeler sonucu çalışmamın sorularını bulacağım topluluğun *Kampüs Cadıları* olduğunu kanısına vardım. Nitekim *Kampüs Cadıları* benim birkaç yıldır sosyal medyadan takip ettiğim, farkında olduğum bir topluluktu. Onları benim çalışmamın öznesi olması gerektiğini düşündüren şeyler ise, kartopu yöntemiyle yaptığım görüşmelerle de emin olduğum üzere, tamamının üniversiteli genç kadınlardan oluşması, yeni ve bağımsız olması, sosyal medyada aktif olması ve gözlem yapabilme olanağı bulabileceğim atölyeler yapıyor olmasıydı. Böylece *Kadın Meclisleri*’ne ilaveten *Kampüs Cadıları* topluluğunu da çalışmama dahil ederek alanı bir nebze olsun genişletmiş ve bu sayede alanda var olabileceğim ortamları arttırmış oldum.

Çalışma kapsamında toplamda beş kişiyle görüşme yaptım. Bunlardan ikisi *Kadın Meclisleri*’nden, üçü *Kampüs Cadıları*’ndan. Beş kişiden üçü bu topluluklara yeni katılmış, diğer ikisi nispeten daha uzun süredir toplulukta var olan insanlardı. Böylece aktarılan deneyimleri çeşitlendirebilme şansım oldu. Derinlemesine görüşmenin yanı sıra, kullandığım bir diğer yöntem katılımlı gözlem oldu. Yapılan toplantılarda, atölyelerde ve enformel görüşmelerde katılımcılarımı karşılıklı etkileşim içinde gözleme fırsatım oldu. Son olarak, birbirleri arasındaki diyalogu, fikir ayrılıklarını ve bağlılıkları anlamak için katılımcılardan üç kişiyle odak grup görüşmesi yaptım.

Çalışma süresince görüşme yaptığım katılımcıların arka planlarından kısaca bahsedecek olursam; Aylin 18 yaşında ve bekar. Hacettepe Üniversitesi Amerikan Dili ve Edebiyatı bölümünü geçen yıl kazanmış ve şu anda hazırlık okuyor. Doğma büyüme İstanbullu, ailesi İstanbul’da yaşıyor. Kendisi ise Beytepe Kampüsü’nde yurttan kalıyor. Kendisinden küçük bir erkek kardeşi var. Annesi çalışmıyor, babası ise esnaf. Lise ikinci sınıftayken feminizmle Facebook’taki *Feminizm Türkiye* sayfasıyla tanışmış. Kendini feminist olarak tanımlıyor. İki üç aydır *Kampüs Cadıları*’nda yer alıyor.

Eylül 22 yaşında ve bekar. Hacettepe Üniversitesi sosyal hizmet bölümünde ikinci sınıf öğrencisi. Öncesinde Manisa’da iki sene ekonometri okumuş ve hayatını sayılarla geçirmek istemediğini, aslında en sevdiği şeyin insanların hayatlarına dokunmak olduğunu fark ederek yeniden sınava girip Ankara’ya gelmiş. Van doğumlu. 12 yaşına kadar hayatını orada geçirdikten sonra İzmir’e taşınmışlar. İki kardeşi de orada doğmuş. Şu anda ailesi İzmir’de yaşıyor, kendisi ise Beytepe Kampüsü’nde yurttan kalıyor. Annesi çalışmıyor, babası ise Ankara Üniversitesi mezunu bir eczacı.

Babasının siyasi bir geçmişi varmış ama kendisi siyasetin yalan ve yanlıştan ibaret olduğunu düşündüğünden siyasetle pek ilgilenmeyen biri. Feminizmle tam anlamıyla tanışması üniversite birinci sınıftaki bir ders sayesinde olmuş. Kendini feminist olarak tanımlıyor. Yaklaşık bir aydır *Kampüs Cadıları*’nda yer alıyor.

Sena 24 yaşında ve bekar. Maraş, Elbistanlı. 18 yıl buradaki bir köyde yaşadıkdan sonra Bolu’daki Abant İzzet Baysal Üniversitesi’nde Psikoloji bölümünü bitirmiş. Bitirdikten sonra Ankara’ya taşınmış. Ailesi köyde yaşıyor, kendisi ise yaklaşık bir senedir Ankara Mamak’ta iki arkadaşıyla evde kalıyor. Feminizmle üniversite birinci sınıftayken bir hocası aracılığıyla eline geçen *Amargi* dergisiyle olmuş. Daha sonrasında feminizmini önce edebiyatla, daha sonra ise feminist literatürle genişletmiş. O süreçte İstanbul’da *Kampüs Cadıları*’nın bir toplantısına denk gelmiş ve oradaki kadınların desteği ve yüreklendirmesiyle topluluğun önce Bolu’da, daha sonra Ankara’ya taşınınca da burada kurulmasına öncülük etmiş. Kendini sosyalist feminist olarak tanımlıyor.

Aslı 18 yaşında ve bekar. Doğma büyüme Afyonlu. Hacettepe Üniversitesi’nde İktisat bölümü birinci sınıf öğrencisi. Annesi çalışmıyor, babası ise Karayolları Genel Müdürlüğü’nden emekli. Ablası ve bir erkek kardeşi var. Ailesi Afyon’da yaşıyor, kendisi ise Beytepe Kampüsü’nde yurttan kalıyor. Feminizmle lise son sınıftayken *Kadın Meclisleri*’nin Twitter hesabıyla tanışmış. Kendini feminist olarak tanımlıyor. Eylül ayında okul için Ankara’ya geldiğinden beri, yaklaşık sekiz aydır, *Kadın Meclisleri*’nde yer alıyor.

Burcu 19 yaşında ve bekar. Kayserili ve ailesi Kırıkkale’de yaşıyor. Hacettepe Üniversitesi İktisat bölümü birinci sınıf öğrencisi. Beytepe Kampüsü’nde yurttan kalıyor. Annesi çalışmıyor, babası ise bir fabrikada işçi. 10 yaşında bir erkek kardeşi var. Feminizmle sosyal medyada tanışmış. Özellikle sosyal medya fenomenleri aracılığıyla olmuş. Kendini feminist olarak tanımlıyor. Yaklaşık bir aydır *Kadın Meclisleri*’nde yer alıyor.

Yeni Feminizm Yeni Medyada

Yukarıda da bahsettiğim gibi, *Kampüs Cadıları* ve *Kadın Meclisleri* gruplarının feminizmi nasıl ele aldıklarını, ona hangi kanallardan ulaştıklarını ve hareketi nasıl yürüttüklerini anlamak için “Feminizmle nasıl tanıştın?” sorusu çalışma için kritik bir soruydu. Dolayısıyla görüşmelerde kullandığım ısınma sorularından biriydi. Sena hariç diğer herkes feminizmle sosyal medya aracılığıyla tanıştığını söyledi. Sena’nın cevabının “*Amargi* dergi...” şeklinde başlamasını anlamak kolaydı, çünkü zaten lisans eğitiminde de bu kavramla sık sık karşılaşmıştı. İlk olarak aldığım diğer dört cevaptan hareketle feminizmin sosyal medyada onlara hangi biçimlerde ulaştığına yer vereceğim.

Aslı, feminizmin sosyal medyada popülerleştiğini kabul ediyor: “Sosyal medyada çok fazla son zamanlarda popüler olan bir şeydi. Afyon da küçük bir şehir, öyle çok fazla şey yok, genel olarak daha muhafazakar insanlar var ama... Ama genel olarak Twitter. *Kadın Meclisleri*’nde gördüm.” Bunu söylerken o dönem küçük ve muhafazakar bir şehirde yaşadığını eklemesi, kadınların feminizm için bir araya gelme fırsatı bulamadıkları ortamlarda sosyal medyanın alternatif bir kamusal alan yaratarak onlara bambaşka yaşamlar açtığını gösteriyor.

Burcu, feminizmle bir yeni medyada şöhret sahibi olan kişiler aracılığıyla tanıştığını şöyle açıklıyor: “Benim takip ettiğim bir kadın vardı, Didem Dinç diye sosyal medyada ... Çok hoşuma

gidiyordu vine’ları, tipi, görünüşü falan. O şekilde takip etmiştim. Paylaştığı şeyler de ilgimi çekti, o şekilde feminizmle tanıştım. Hala da beğenirim, bakarım böyle. Ondan ziyade, bayağı hani, onun yaşam tarzı, dinlediği müzikler falan çok etkilemişti. Sanırım bu alanla ilgilenmemin sebebi o olabilir.”

Eylül ise feminist blogların onun için nasıl bir anlam ifade ettiğini şöyle açıklıyor: “Feminist olmayıp aslında bağımsız, kendi ayakları üzerinde duran, feminizmin çağırıldığı her şeyi yapan bloglar var. Ki bence zaten feminist hareket bunların içerisinde saklı.”

Yeni medyada feminist bir imaj yaratan bu kişiler, bu iki katılımcının gözünden baktığımda, dış görünüşleri, yaşam tarzları, bağımsız, kendi ayaklarının üzerinde durmaları gibi özellikleriyle ilgi çekiyor. Buradan hareketle yukarıda bahsettiğim popüler feminizmle birlikte feminizmin “kusursuz” olana ulaşmak için araştırdığı düşüncesinin doğrulandığını gördüm. Bununla birlikte, yaptığımız odak grup toplantısında sosyal medyada feminist olarak kendini tanıtan ve büyük bir kitleye sahip olan Feyza Altun’un yürüttüğü feminizm hakkında fikir ayrılıkları yaşadıklarına tanık oldum. Eylül ile Aylin arasında geçen tartışmada Eylül’ün “Feyza Altun’un yürüttüğü feminizm üzerinden para kazandığı ve feminizmle ilgili çelişkili ifadeler kullandığını” söylemesi eleştirel bir bakış geliştirmesi açısından önemli bir noktaydı.

Kampüs Cadıları’nın Ankara’daki öncüsü olduğundan, Sena’nın sosyal medyaya yaklaşımı ise tahmin edileceği üzere, harekete sağladığı yararlar açısından oldu:

“Sosyal medyayı hep daha iyi kullanmaya çalışıyoruz çünkü çok güçlü. Sizin elinizin uzanamayacağı her yere elini uzatabiliyor. Bir üniversitenin illa kapısından içeri girmek zorunda kalmıyorsunuz o üniversitede örgütlenebilmek için. Çünkü sosyal medya size o alanı açıyor. Duyuyorsunuz şurada var, burada var diye. İnsanlar hep oradan görüyor, herkes sosyal medya kullanıyor artık. Ve bu engellenebilir bir şey de olmuyor. Bugün üniversiteler hapishanelere dönüştürülmüş durumda ama siz sosyal medyadan yaydığınızda insanlar görebiliyor. Herhangi bir olay yaşandığında sizin kamuoyu oluşturmanızı sağlıyor... Çok fazla kadın bize sosyal medyadan ulaşıyor. O yüzden çok etkili bence. Yeni çağın örgütlenme modeli gibi geliyor bana.”

Sosyal medyanın feminist hareket açısından dezavantajlarını sorduğumda ise, bu konuda en uzun konuşan yine Sena’ydı:

“Birincisi, çok çabuk sönebiliyor. O hareketlilik çok çabuk sönebiliyor. Sadece sosyal medyada kalıyorsun... İkinci bir şey... Çok fazla bilgi kirliliği dolanabiliyor. Feminizmle ilgili o kadar çok söz söyleyen insan var ki... Mesela Feyza Altun... Bir programa çıkan bir kadına vücuduyla ilgili bir şeyler söylemiş falan. Şöyle yansıtıyor, feminizm sanki sadece polemik kurmak demekmiş gibi. Sürekli Twitter’den polemik kuruluyor mesela feminizm üzerine. Bir sürü mesaj geliyor bize saçma sapan, erkekler tarafından. Bizim derdimiz onlarla uğraşmak değil, polemik kurmak değil. Feminizm bu değil zaten. Bazen çok kısa ve öz sözler dönüyor feminizmle ilgili ya da kadınlarla ilgili. Sanki feminizm sadece buymuş gibi oluyor o zaman.”

Sena’nın sözlerini göz önüne aldığım da, alternatif bir kamusal alan sağlayarak örgütlenmeyi ve kamuoyu oluşturmayı kolaylaştırırsa da sosyal medya feminist hareket için o kadar masum olmadığı unutmamak gerektiği sonucuna vardım. Gelip geçici gündemler yaratarak hayatta kalabilen sosyal

medya, parçalı yapılara, nefret söylemlerine sebep oluyor ve feminizmi kısıtlı yazılara hapsederek kadınların daha ileriye gitmesine engel oluyor.

Politik Angajman

Çalışmanın en kritik noktalarından biri çoğunluğu feminizmle sosyal medyada tanışmış ve topluluklara sosyal medya aracılığıyla üye olan katılımcıların bu bağlamda nasıl bir feminizm inşa ettikleri konusuydu. Bunu anlamak için *Kadın Meclisleri*'ne neden katıldığını sorduğumda, Burcu'nun feminizmi, yukarıda da bahsettiğim şekilde, topluluğa sosyal sorumluluk hissi taşıyarak katıldığını öğrendim: “Bir faydam dokunsun istedim, yani yapabileceğim bir şey varsa... Bir de bayağı büyük bir topluluktu, etkili bir şeyler yapabildiğine inandım. Çünkü sosyal medyada da bayağı aktifler. Öyle olunca katılmak istedim”

Benzer soruları Aylin'e yönelttiğimde de yine benzer bir cevap aldım: “...kesinlikle bizim hepimizin desteklemesi gereken bir şey olduğunu düşündüm. En başta zaten bir bölümleri vardı kadın cinayetlerini anlattıkları. Onu gördükçe dedim ki hani, bu yaşanmaması gereken bir şey, bunu engellemeliyiz.”

Aksu Bora'nın “sağduyulu feminizmiyle”, bu örneklerde de görüldüğü gibi, görüşmelerde sıkça karşılaştım. Beni etkileyen bir diğer bulgu ise, Sena'nın topluluğa katılmak isteyen kadınlara yönelik yaptığı yorumlardı:

“...gelirken sadece şöyle düşünüyor aslında. Bir kere ona çok tatlı geliyor. Şapkalar, pelerinler bir şeyler... Çok güzel bir şey çünkü bu. Çok çekici. Mor taşıyorsun, femina taşıyorsun, kadınların güçlü olduğunu söylüyorsun. Güç veriyor insanlara. Sosyal medyadan görüyor, bir şeyler yapıyorsun, bu çok hoşlarına gidiyor kadınların. Sokakta cadı şapkası takmak, o şapkayla fotoğraflar çekirmek, cadılığın güzel olduğunu söylemek falan... Bunlar hoşlarına gidiyor kadınların. Ama mücadele sadece bu değil. Bu olmadığını fark ettiklerinde de geri düşebiliyorlar. Yani sadece bu değil çünkü. Şapka takınca tatlı oluyorsun ama tatlı bir cadı değilsin aslında çünkü erkek egemen iktidara karşı duruyorsun ve o da seni bastırıyor aslında, zorluyor.”

Alıntılıdığım cevapların yanı sıra, her iki topluluğun da bağımsız olması, yani herhangi bir kurum, kuruluş, siyasi parti vb. ile bir bağlantısı olmayan bir özörgüt olması Sena dışındaki diğer tüm kadınların topluluklara katılmalarının başlıca sebebi olarak verdikleri ortak cevaptı. Bu anlamda yukarıda daha uzunca anlattığım gibi, feminizmin bir moda dönüşüğü, sosyal sorumluluk projesine indirgenmediği ve politik hattan saptığı yönündeki eleştirileri çalışmamda doğrulamış oldum.

Ancak çalışma süresince beni asıl şaşırtan şey, katılımcılara feminizmin politik bir ideoloji olup olmadığını sorduğumda ya da konu bir şekilde bu konuya geldiğinde aldığım yanıtlar oldu.

Aylin, lisede feminizmi anlattığı panolar hazırladığını anlatırken okul yönetiminin bu panoları okulda sergilediği için ceza verdiğini anlatırken şu sözleri söyledi:

“Feminizm hareketi yazardım ve birkaç söz koyardım. Son zamanlarda kadın cinayetleri işlediğinde onların fotoğraflarını yapıştırdım, böyle şeyler oldu diye. Feminizm nedir, bunu anlatmaya çalışırdım. “Feminizm” sözcüğü siyasal bir hareket olarak bilindiği için, ki aslında değil, sürekli ceza verme, onu ortadan kaldırma, üstünü kapatma...”

“Siyasal” kelimesiyle ne söylemek istediğini sorduğumda ise verdiği cevap, “Bir siyasi partiye yönelmek,” oldu.

Aynı konuyu Burcu ile konuşurken de benzer sözler işittim: “Bence siyasi olmamalı. Başlatılan çoğu akımın siyasi olmaması gerektiğini düşünüyorum.”

Aynı şekilde Burcu’ya da siyasal kelimesiyle ne kastettiğini sorduğumda daha net bir açıklamaya ulaştım:

“Bir partiye ait olma gibi. Bizim görevimiz başımızdaki insanı eleştirmek değil, tamam onu da yapalım eğer bizi ilgilendiren bir kısmı varsa, ama siyasetle ilgilenmekten çok bir hakla ilgilenelim. Bir kadın bir haksızlığa uğradıysa ve eğer bu devletten kaynaklıysa eleştirelim ama “devletin başında şu olduğu için” şeklinde eleştirmeyelim. Sadece “bu yapıldığı için” şeklinde eleştirelim. İsme saldırmak biraz daha o isme saldırmak gibi, hak değil de, ona yapılan bir şeymiş gibi gözüküyor. O yüzden daha çok haksızlık üzerinden, gündemdeki olaylar üzerinden eleştiri yapılmalı.”

Bu cümlelerle karşılaştığımda ilk başta büyük bir şaşkınlığa uğradığımı itiraf etmeliyim. Daha sonra birkaç kez defa kafa yorduğumda, “siyaset” kelimesinin anlamının bu açıklamalarda devlete karşı duyulan korku ve bilinmezliklerle kurulduğu sonucuna vardım. Bu durumu içinde bulunduğumuz OHAL koşulları ve 90’lı yıllardan bu yana siyasal muhalefetin gerilemesiyle birlikte düşünmek gerekiyor. Alıntılarda, giderek daha fazla baskı uygulayan siyasal iktidarla birlikte, siyaset kavramına karşı artan korkunun ve bu kavramdan mümkün olduğunca kaçınma çabasının izini sürmek mümkün görünüyor. Sena’nın bu konudaki yorumu, anlatmak istediklerimi çok daha net bir biçimde açıklıyor:

“Ciddi bir baskı var. Sürekli artan bir baskı... Özellikle kadınlar üzerinde ve genel olarak ülke çapında. Bu da birazcık korkutuyor bence, geri düşürüyor. Aman siyasi mi, aman siyasi mi kaygısı çok fazla var. Bu da belirleyici, hakkını yemeyeyim. Avrupa’da kadınların bunu bu kadar düşündüklerini sanmıyorum mesela. “Aman siyasileşmeyeyim” demiyorlardır buradaki gibi. Çünkü burada siyasileşmek eşittir başka bir şey olmak anlamına geldiği için... Bu da geri çekiyor olabilir diye düşünüyorum. Bazı yerlerde en azından. Siyasi olmak bugün terörist olmak gibi bir şey yani. Buraya bence denk düşüyor, kadınlar da bundan çekiniyor. Çünkü okula gönderilirken muhtemelen şöyle gönderiliyorlar: ‘Aman hiçbir şeye bulaşma?’”

Eylül’ün de siyaset kavramına yönelik beslediği korku, gelecek kaygısı ve tükenen umudu şu sözleriyle anlaşıyor:

“Neden çıkıp bağırayım ki? Çünkü benim sicilime yansıyacak o. Beni işe almayacaklar. Üzgünüm. Benim hayatımı devam ettirebilmek, bir yere gelmek için onlara ihtiyacım var. Dolar en son 4,80 miydi neydi... Ne kadar yükseldi, hayat şartları ne kadar değişti... Mücadele etmek için ekonomik bağımsızlığa ihtiyacım var.”

Bu sözlerinin ardından anlattığı anısıyla umutlarının nasıl tükendiği ve radikal bir hareket fikrinden ne kadar uzak olduğunu görüyoruz:

“Uğur Hocamız vardı, Hacettepe’de onu herkes tanıyabilir. Gelip bir ders işledi. Bundan 10 yıl sonra neredesiniz, bir mektup yazdırmak istedi bize. Mektuba hiçbir şey yazamadım. Sınıftaki bir çok kişi hocam, yazamıyoruz, dediler. Hoca dedi neden? Hocam, yok. Mesela

dedi ki, bir harekete katılıp başını çekmek ister misiniz? Hayır. Bastırılacağız, susturulacağız. Bence azalmasının nedeni bu. Çünkü hep bastırıldı. Her zaman bastırılıyor. Şort giydi diye dayak yiyen kadın, tekme yiyen kadın... O adamlar serbest bırakıldı. Bu da bir bastırılmadır. Ben bunları gördükçe diyorum ki neden sokağa çıkayım? O zaman başka bir şey yapmalıyım. İşte orada bence e-ği-tim.”

“Can acısı neredeyse sadece o sanıyor meseleyi”

Bu çalışmayı yapma sebepimin büyük ölçüde yeni feminizme yönelik duyduğum bazı rahatsızlıklardı. Bu rahatsızlığımın sebeplerinden biri, hem sosyal medyadaki hem de sokaktaki eylem biçimlerini takip ettiğim *Kampüs Cadıları* ve *Kadın Meclisleri* topluluklarının – ve çalışmaya eklediğim pek çok sosyal medya odaklı feminist toplulukların – feminizmi ele alma biçimlerinin çoğu zaman tek bir kanaldan şekillenmesiydi: gündemdeki kadına yönelik şiddet haberleri.

Katıldığım toplantı ve atölyelerde, eylem hazırlıklarında, sosyal medya kampanyalarında yaptığım gözlemlerime göre, tepki çoğu zaman güncel kadına yönelik şiddet olayları üzerine veriliyor ve yürüttükleri feminist hareket de buna göre şekilleniyordu. Örneğin, Sena'nın ve *Kadın Meclisleri*'nden olup çalışmaya dahil etmediğim daha kıdemli öncü kadınların bu güncel olaylara göre gelişmiş gündelik hayat rutinleri olduğunu keşfettim. Herhangi bir kadına yönelik şiddet vakası olduğunda dava takibi yapmak, hastane ziyaretlerinde bulunmak, sosyal medya için kampanya hazırlamak ve zaman zaman sokakta eylemler yürütmek bunların arasındaydı. Kendini tamamen harekete adanmış olan kadınların – Sena da bunlardan biri – neredeyse bütün günlerinin bu rutinlerle geçtiğini ve bu durumun onlar için çok normalleştiğini gözlemledim.

Yine de görüşmelerde bu konuda beni daha da şaşırtıp huzursuzlandıran cevaplarla karşılaştım. Aylın, arkadaşlarıyla aralarında feminizme yönelik ne gibi tartışmaların açıldığını sorduğumda şöyle yanıtıyor:

“Genelde taciz ya da tecavüz vakalarıyla ilgili... “Böyle bir şey olmuş, duydun mu?” Ya da yazılar yazıyoruz, hoşumuza giden yazıları birbirimize gönderiyoruz sosyal medyadan. “Bak burada böyle bir şey var, yeni bir akım çıktı, yeni bir düşünce tarzı ortaya çıktı.” Birbirimizi bilgilendirme amaçlı daha çok. Çünkü çok da tartışacak bir şey yok, hepimiz aynı çerçeveden bakıyoruz ve aynı konuya odaklanıyoruz. Bu yüzden amaç daha çok bilgi edinmek.”

Burcu'ya toplulukta nasıl tartışma konularının olması gerektiğini sorduğumda ise şöyle diyor: “Özellikle kanunlar, davalar... Çünkü sosyal medyada duyurulan çok fazla dava oluyor. Bu tarz şeyler tartışılmalı. Feminizm akımı değil de, yaşanan olaylar tartışılmalı.”

Konuşmanın devamında sosyal medyadan bahsederken şöyle bir açıklama yapıyor:

“Artık kadınların sesi de çıkmaya başladı. Tecavüze uğradığında sessizce evinde durmayı ya da o adamla evlenmeyi değil de, ses çıkarmayı tercih edenler olmaya başladı. Dolayısıyla feminizm de bu konuda devreye girmeye başladı. Hakkı savunanlar da, ‘Bu kadın tecavüze uğruyorsa ben de onu savunurum’ diyerek sosyal medyada daha çok paylaşımlarla onu destekleyenler... Belki de oraya gidip yardım edemeyiz ama en azından yazıyla belli

edersek... Sosyal medya çok takip ediliyor. O kadına desteğimizi o şekilde sunarsak illa ki yetkili kişilerin de bunu görüp bir şeyler yapma gereği duyacağını düşünüyorum.”

Tüm bu gözlemler ve aldığım yanıtlar beni yukarıda bahsettiğim “yara fetişizmi” kavramına götürüyor. Özellikle Burcu’nun söylediği “... feminizm de bu konuda devreye girmeye başladı” cümlesi, bana öyle geliyor ki, feminizmin acı duygusu üzerinden inşa edilerek acının sınırlarından çıkamadığının bir göstergesi. Ki bu görüşü yazının devamında vereceğim iki örnekle tam anlamıyla doğrulamış olacağım.

Acı ve onunla bağlantılı öfke duygusunun feminizmi şekillendirirken Sara Ahmed’in gerekli gördüğü şekilde bu duyguları yorumlamayı ve ilk yaranın nasıl oluştuğunu, bütün o tarihselliği unutturduğunu en net şekilde görmem, sosyal medyadaki ifşa meselesiyle oldu. Daha önceki gözlemlerimden feminist toplulukların sosyal medya hesaplarına onlarca, belki binlerce kadın, cinsel saldırısına uğradığı erkeği sosyal medyada adını, soyadını, bazen fotoğrafını ifşa etmelerini mesajlar yolluyor. Sena, bir dönem daha yoğunlukla aldığı bu mesajları şöyle yorumluyor:

“Can acısı neredeyse sadece o sanıyor meseleyi. Canı nereden acıyorsa... Mesela birini teşhir etmek için o kadar çok mesaj geliyordu ki bir ara... Bir tane mesaj var mesela. Mesajın içinde bir küfür var. Kadın kişiyle ilgili bütün bilgileri vermiş ‘Bunu teşhir etmenizi, ifşa etmenizi istiyorum’ diyor. Şimdi buna ne demek lazım? Aslında bunu yapmıyoruz biz, derdimiz bu değil yani. Evet bir yanıyla derdimiz ama sadece bu değil. ‘İşte bunu savcılıkla çözebilirsiniz, savcılığa iletin, ordan geri dönüş alamayabilirsiniz, biz ondan sonrasına müdahale etmeye çalışalım, kişiyi uyardınız mı?’ gibi böyle oradan açtırmaya çalışıyoruz. Kadınlar da kadınlık rollerini yıkamadıkları için, bazen böyle şeyler problem olabiliyor. Mesela sadece sinirleniyor ve bizim teşhir etmemizi istiyor.”

Son olarak *Kadın Meclisleri*’nde rastladığım “ajitasyon” adını verdikleri eylem biçimine değineceğim. Bu, *Kadın Meclisleri*’nin özellikle güncel kadına yönelik şiddet olaylarında sık sık tekrarladığı ve verdikleri “ajitasyon” ismiyle oldukça normalleşmiş bir eylem biçimi. İlk kez bir toplantılarında duyduğumda bu kelimeyi kullanmalarına o kadar şaşırılmışım ki, Aslıyla olan görüşmemde soracağım sorular arasına eklemiştim. Aslı, bu eylemi şu şekilde açıklıyor:

“Yani, biliyorsun, haberlerde hep asparagas olarak çıkıyor. Bir kadın öldürüldüğünde aşk cinayeti olarak yansıtılıyor. Bunun böyle kalmaması için insanlara olayın gerçekliğini anlatmayı ve insanları tepki göstermeye davet ediyoruz ... Ajitasyonun sonunda ‘Şimdi herkesi alkışlamaya ve ses çıkartmaya davet ediyoruz’ diyoruz. İnsanların videolarını çekiyoruz alkışlarken. Herkesin alkışlaması bizim için güzel bir şey oluyor çünkü ‘Sadece biz ses çıkarmıyoruz, halk da buna tepkili’ olarak sunabiliyoruz bunu sosyal medyada.”

Türk Dil Kurumu’nda “körüklenme, duygu sömürüsü yapma, insanın zihninde ve duygu dünyasında sarsıntı yaratma” olarak açıklanıyor “ajitasyon” kelimesi². Bu konuda yine acı ve öfke duygularına radikal bir yorum getirilmediğinde kadına yönelik şiddetin, yukarıda bahsettiğim gibi, parçalı ve birbirinden bağımsız olarak ele alınmaya devam ettikçe, üçüncü sayfa haberinden öteye gidememesine, bu yüzden de politik olmaktan ziyade sosyolojik bir mevzu olarak kalmasına sebep oluyor.

² http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cd6dbd8108da2.58150680

Bilinç Yükselt(meden) Atölyelere

Kampüs Caduları'nı, diğer genç feminist topluluklardan ayıran şeylerden biri, yürüttükleri atölyelerdi. Flört şiddeti, beden olumlama, toplumsal cinsiyet, yaratıcı drama gibi konular etrafında dönen atölyelerdi bunlar. İlk duyduğumda aklımda bilinç yükseltme grupları belirlediğinden, onunla herhangi bir benzerliği olup olmadığını ve bu yeni feminizme nasıl bir katkı sunduğunu merak ederek Sena ile görüşmemde bu konulara yönelik sorular sordum. Sena'nın verdiği cevap beni çok şaşırttı:

“Sadece buluşmak yetmeyecek, bir de pratiğe dökmek gerekiyor oraları. Buluşuyorsun, konuşuyorsun, bilinç yükseltiyorsun aslında. Bunu hem pratikle desteklemek gerekiyor. Somut bir şey yapmak ... Sadece dert anlattığımız, konuştuğumuz ve gittiğimiz bir şey çok iyi gelmiyor aslında. O an iyi geliyor, evet. Bunu hissediyorsun, görüyorsun. Ama sonra yan yana gelebilmen için başka şeylere de ihtiyacın var.”

Sena'nın burada “somut bir şey yapmak”tan kast ettiği şey atölyelerdi. Atölyelerde yaptığım gözlemler ve aldığım bu yanıtlarla rahatlıkla söyleyebilirim ki, somutlanmaya çalışılan şeyler, kadınların yaşadığı deneyimleri dile getirmeye başlaması ve bu deneyimlerin birbiriyle ilişkilmesi değildi. Neredeyse hiçbir tartışma ortamının, hatta konuşmacıdan başka sesin çok fazla çıkmadığı atölyelerde işlenen konuların, flört şiddeti, beden olumlama gibi başlıklarla somutlanarak çerçvelendiğini gözlemledim. Bu, yukarıda da bahsettiğim “proje feminizme” tıpatıp uymuyor muydu? Bir anlamda, evet.

Ancak diğer yandan politikadan giderek uzaklaşan yeni feminizmin sığındığı liman olarak karşıma çıkıyordu bu atölyeler. Kadınlar bu etkinliklerle bir araya gelip kendini iyi hissettiğini söylüyordu.

Sonuç

Yeni feminist topluluklardan *Kampüs Cadıları* ve *Kadın Meclisleri*'nde yer alan genç kadınlarla birlikte sürdürdüğüm bu çalışmaya başlarken yalnızca popüler feminizmle olan ilişkilerinin nasıl olduğu sorusuyla yola çıksam da, literatürdeki ilgili tartışmalara hakim oldukça, bu toplulukların feminizm inşası, talepleri, eylem biçimleri, etkinlikleri gibi konulara da dalarak devam etmekte olan dönüşüm sürecini daha bütünlüklü bir çerçeveden anlamaya ve anlatmaya çalıştım. Çalışma konusuna olan merakım yeni feminist hareketlere karşı duyduğum rahatsızlıklardan kaynaklansa da, öte yandan, feminist literatürde çok az yer kaplayan genç kadınların feminizmi üzerine bir çalışma isteğim vardı. Çalışmanın sonucunda, her ne kadar iyimser görüşlere de mümkün olduğunca yer vermeye çalışsam da, feminizmin bu yeni haline yönelik oldukça olumsuz bir tabloyla karşılaştığımı itiraf etmeliyim. Yine de, çalışmaya dahil ettiğim kadınların çoğunluğunun henüz reşit olduğunu, feminist harekette çok yeni olduğunu ve feminist hareketin zamanla, mekanla ve insanlarla sürekli değişip dönüştüğünü akılda tutmak gerek.

Geride bıraktığımız büyük bir tarih olsa da feminizm içine aldığı kadınlarla, bulunduğu konjonktürle, farklı coğrafyalarla, karşı çıktığı ezilme biçimleriyle sürekli olarak dönüşen ve kendini yenileyen bir ideolojidir. Walby'nin de sözünü ettiği gibi, “feminizm tarihsel bir özgünlüğe sahiptir” (aktaran Akgöz, 2016, s. 94). Tüm bu değerlendirmeleri öne sürerken bunu hep aklımda tutmaya çalışarak mümkün olduğunca feminizmin kendi içinde ikilikler yaratmadan politik hattan nasıl

saptığını göstermeye çalıştım. Eski feminizm-yeni feminizm ikiliğini yıkmamanın yolu, bu çalışmada yapmaya çalıştığım gibi, yeni feminist hareketlerin feminizmi nasıl yürüttüğüne bakmak, bu süreçte kendi kendimizi eleştirebilmek ve mevcut duruma göre yeni bakış açıları geliştirebilmekten geçiyor.

Kaynaklar

- Ahmed, S. (2015). Duyguların kültürel politikası. (S. Komut, Çev.). İstanbul: Sel.
- Ahmed, S. (2017). Feminist bir hayat sürmek. (B. S. Aydaş, Çev.). İstanbul: Sel.
- Ahmed, S. (2016). Mutluluk vaadi. (D. Mayadağ, Çev.). İstanbul: Sel.
- Akgöz, G. (2016). Mutsuz evlilikten tehlikeli flörte: feminizm, neoliberalizm ve toplumsal hareketler. *Fe Dergi*, 8 (2), 86-100. Erişim <http://cins.ankara.edu.tr/16>.
- Atay, T. (2017). Sosyal antropolojide yöntem ve etik sorunu: klasik etnografiden diyalojik etnografiye doğru. *Moment Dergi*, 4 (1), 189-206.
- Bora, A. (2011). Feminizm kendi arasında. Ankara: Ayizi.
- Hanisch, C. (2013). Kişisel olan politiktir. (A. N. Erişkin ve H. Duranay, Çev.). İstanbul: Kült Neşriyat.
- Highmore, B. (2002). The everyday life reader. Ben Highmore (Der.), içinde, *Questioning everyday life* (s. 1-36). London, USA, NY: Routledge.
- Illouz, E. (2011). Soğuk yakınlıklar: duygusal kapitalizmin şekillenmesi. (Ö. Ç. Aksoy, Çev.). İstanbul: İletişim.
- McRobbie, A. (2015). Notes on the perfect. *Australian Feminist Studies*, 30:83, 3-20, doi:10.1080/08164649.2015.1011485
- McRobbie, A. (2009). The aftermath of feminism: gender, culture and social change. London, California, New Delhi, Singapore: SAGE Publications Inc.
- Redfern, C. ve Aune, K. (2012). Baş harfi f. (A. Bora ve S. Coşar, Çev.). Ankara: Ayizi.
- Whitehead, T. L. (2004). What is ethnography? Metodological, ontological, and epistemological attributes. *Ethnographically Informed Community and Cultural Assessment Research Systems (EICCARS) Working Paper Series*, University of Maryland. College Park, MD.

İnternet Kaynakları

- About Redstockings of the Women's Liberation Movement. Erişim: 25 Mayıs 2018, <http://www.redstockings.org/index.php/about-redstockings>
- Ajitasyon. Erişim: 25 Mayıs 2018, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=AJ%C4%B0TASYON

INTERNATIONAL

CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES

ULUSLARARASI MULTİDISİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ ISBN:NNNN-NNNN

İlkokul Öğrencilerinin Okuma Kaygıları Üzerine Bir Araştırma

A Research On The Reading Anxiety Of The Primary School Students

Abstract

Reading is one of the basic skills used in everyday life. Reading skill acquired during primary school is extremely important for the students' future academic success. Furthermore, reading is considered one of the most effective ways of learning. Anxiety means the level of anxiety in individuals. The level of anxiety, which is one of the affective skills, affects the reading process of the students. The main purpose of this study was to determine the level of reading anxiety of primary school students. In the study, it was investigated whether the reading anxiety of primary school students differed in terms of gender, grade level, reading environment, number of books read in a year, mother's and father's educational level. The participants of the study consisted of 124 students attending from one primary school in the city center of Bartın and Van in 2018-2019. The study group was chosen with convenience sampling which is one

Özet

Okuma günlük yaşamda kullanılan en temel becerilerden biridir. İlkokulun ilk yıllarında kazanılan okuma becerisi öğrencilerin gelecekteki akademik başarıları için son derece önemlidir. Bununla birlikte okuma öğrenmenin en etkili yollarından biri olarak kabul edilmektedir. Kaygı bireylerdeki endişe düzeyi anlamına gelmektedir. Duyuşsal becerilerden biri olan kaygının düzeyi öğrencilerin okuma sürecini etkilemektedir. Bu çalışmanın temel amacı ilkokul öğrencilerinin okuma kaygılarının ne düzeyde olduğunu belirlemektir. Araştırmada ayrıca cinsiyet, sınıf düzeyi, okuma ortamı, bir yılda okunan kitap sayısı, anne-baba eğitim durumu değişkenleri açısından ilkokul öğrencilerinin okuma kaygılarının farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Araştırmanın katılımcılarını 2018-2019 yılında Bartın il merkezinde ve Van'da ilkokul eğitimine devam eden 124 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın

of the purposive sampling methods. The personal information form developed by the researcher and the “Reading Anxiety Scale” developed by Çeliktürk and Yamaç (2015) were used in the data collection process. In the study conducted by the survey model, SPSS 22.0 package program was used to analyze the data. Descriptive statistics, one-way analysis of variance (ANOVA), independent sample t-test were computed in the data analysis. As the data analysis process continues, the results of the research will be included in the full text.

Keywords: 2-4th grade students, reading, reading anxiety.

çalışma grubu amaçlı örnekleme yönteminden kolay ulaşılabilir örnekleme desenine göre seçilmiştir. Veri toplama sürecinde araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve Çeliktürk ve Yamaç (2015) tarafından geliştirilen “Okuma Kaygısı Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Veri analizinde SPSS 22.0 paket programı, betimsel istatistikler, tek yönlü varyans analizi, ilişkisel örnekleme ve t-testi kullanılmıştır. Veri analizi süreci devam ettiğinden araştırmanın sonuçlarına tam metinde yer verilecektir.

Anahtar kelimeler: 2-4. sınıf öğrencileri, okuma, okuma kaygısı.

Giriş

Bireyler yaşamlarının pek çok alanında okuma becerisini kullanmaktadırlar. Teknolojik gelişmelerin hızla arttığı bu çağda okuma becerisinin önemi de gün geçtikçe artmaktadır. Okuma becerisi estetik olarak okuma yapmaktan yaşamsal ihtiyaçların karşılanmasına kadar pek çok alanda kullanılmaktadır.

Örgün eğitimde kazanıldıktan sonra sürekli olarak kullanılan bu becerinin nasıl gerçekleştirildiğine dair çeşitli uzmanların görüşleri aşağıda ifade edilmiştir.

Yılmaz’a (2014,78) göre okuma duyu organları aracılığıyla zihne alınan harflerin bir araya getirilerek anlamlı bir bütünü meydana getirilmesi süreci olarak tanımlanmıştır. Bu süreçte bireyin zihnindeki eski bilgiler büyük önem taşımaktadır. Birey okuma sürecinde eski bilgileri ile öğrendiği yeni bilgiler arasında bağ kurmaktadır. Bu iki bilginin birleşimi ile yeni bir fikir oluşturmaktadır. Akyol (2007,15) ise okumayı “okuyucu ve yazar arasında uygun ortamda gerçekleşen görüş alışverişi” olarak tanımlamaktadır. Okuma sürecinde bilgiler arasında bağ kurmak önemlidir. Bilgiler arasında bağ kurma sürecinde bireylerin bilişsel özellikleri kadar duyuşsal özellikleri de etkili olmaktadır.

Duyuşsal özelliklerden biri olan kaygı TDK (2005) tarafından “endişe duyulan düşünce” olarak tanımlanmaktadır. Barbaroğlu (2006, 386) ise kaygıyı çevredeki olaylara verilen duygusal tepkiler olarak tanımlamaktadır (Akt. Altunkaya, 2015). Kaygıya sebep olan çeşitli faktörler vardır. Melanlıoğlu (2014) okuma sürecinde kaygının meydana gelmesinin hatırlama ile bağlantılı olduğunu belirtmiştir. Bireylerin kelime tanımada yaşadıkları güçlükler ve okuma stratejilerini kullanmadaki yetersizlikler de kaygı düzeyinin artmasına sebep olan faktörlerdendir.

Okuma sürecinde bireylerde meydana gelen kaygı durumuna literatürde okuma kaygısı adı verilmektedir. Okuma kaygısı, okuma becerisine karşı geliştirilen olumsuz tutumu ifade etmektedir (Jalongo ve Hirsh, 2010; Akt. Baki, 2019). Kuşdemir ve Katrancı (2016) yaptıkları çalışmada öğrencilerin kaygı düzeylerinin düşük olduğu ve bu nedenle de öğrencilerin okuma becerisine karşı tutumlarının olumsuz olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Okuma sürecinde kaygının artış göstermesi bireylerin okumaya karşı tutumlarının da olumsuz olmasına sebep olmakta ve bu tutum da bireylerin okuma becerisinden uzak durmaları şeklinde sonuçlanmaktadır (Murray ve Janelle, 2003; Akt. Baki, 2019).

Öğrencilerin okuma sürecini daha verimli geçirebilmeleri için kaygı düzeylerinin belirlenmesi önemlidir. Kaygının orta düzeyde olması bireylerin başarılı olmasına katkıda bulunurken düşük düzeyde ya da yüksek düzeyde olması başarılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Okuma kaygısı ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin ve ortaokul öğrencilerinin okuma kaygılarının çeşitli değişkenler açısından incelendiği görülmüştür. Altunkaya (2015) yaptığı çalışmada okuma kaygısının yabancı dil kaygısından farklı olduğunu ve bireylerin başarı durumunu etkilediğini belirtmiştir. Yıldız ve Ceyhan (2016) ilkokul 4. öğrencileriyle yaptıkları çalışmada okuma ve yazma kaygılarını çeşitli değişkenler açısından incelemişlerdir. Bu çalışma sonucunda öğrencilerin okuma ve yazma kaygılarının orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Okuma kaygısına yönelik ölçek geliştirme çalışmaları da literatürde yer alan çalışmalardandır. Çeliktürk ve Yamaç (2015) ilkokul ve ortaokul öğrencilerinin okuma kaygılarını incelemek amacıyla bir ölçek geliştirmişlerdir. Okuma becerisinin yaşamın önemli bir bölümünü oluşturmasından dolayı bireylerin bu süreci verimli bir şekilde geçirebilmeleri önemlidir. Kaygı düzeylerinin belirlenmesi sonucunda okuma tutumlarında olumlu yönde değişiklikler yaşanması için erken dönemlerde çalışmalara başlanabilecektir. Erken yaşlarda başlanan tedavi süreci ise tüm yaşamı etkileyecektir. Yapılan bu çalışmanın bireylerin okuma becerilerini kazandıktan sonraki süreçte duyuşsal özelliklerinden olan kaygı seviyelerinin belirlenebilmesi açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, ilkokul öğrencilerinin okumaya yönelik kaygılarını belirlemektir. Bunun yanında ilkokul öğrencilerinin okumaya yönelik kaygılarının; cinsiyet, sınıf düzeyi, okuma ortamı, bir yılda okunan kitap sayısı, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu gibi değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

S.1.Araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin okuma kaygıları ne düzeydedir?

S.2.Araştırmaya katılan ilkököl öğrencilerinin okumaya yönelik kaygıları:

- Cinsiyet,
- Sınıf düzeyi,
- Okuma ortamı,
- Bir yılda okunan kitap sayısı,
- Anne eğitim durumu,
- Baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

2.YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Deseni

Araştırmada nicel araştırma yöntemleri arasından tarama modeli kullanılmıştır. Büyüköztürk (2018, s.184) tarama modelini, “katılımcıların bir konuya ya da olaya ilişkin görüşlerinin, ilgi, beceri, yetenek ve tutum gibi özelliklerinin ortaya koyulduğu, diğer araştırmalara göre daha büyük örneklem üzerinde yapılan araştırmalar” olarak tanımlamaktadır.

2.2.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Bartın Fatih İlkokulu ve Van Güleçler İlkokulu’nda okumakta olan 124 ilkököl öğrencisi oluşturmaktadır.

Ölçeğin uygulandığı öğrencilerin kişisel bilgileri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler

Değişken	f	%
Cinsiyet		
Kız	62	50
Erkek	62	50
Toplam	124	100
Sınıf düzeyi		
2.sınıf	30	24.2
3.sınıf	42	33.9
4.sınıf	52	41.9
Toplam	124	100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının %50’sinin ($f=62$) kız, %50’sinin ($f=62$) ise erkek olduğu; %24.2’sinin ($f=30$) 2.sınıf, %33.9’unun ($f=42$) 3.sınıf, %41.9’unun ($f=52$) ise 4. sınıfta öğrenim gördüğü görülmektedir. Genel olarak bakıldığında katılımcıların çoğunu 4. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve Çeliktürk ve Yamaç (2015) tarafından geliştirilen “Okuma Kaygısı Ölçeği” kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda araştırmaya katılan ilkökul öğrencilerinin demografik bilgilerini (cinsiyet, sınıf düzeyi) ölçmek amacıyla çeşitli sorular yer almaktadır. Bununla birlikte araştırmanın bağımsız değişkenlerini oluşturan anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, okuma ortamı ve bir yılda okunan kitap sayısına ilişkin maddeler bulunmaktadır.

İlkokul Öğrencileri Okuma Kaygısı Ölçeği (Çeliktürk ve Yamaç, 2015) 5’li Likert tipi yapıdan oluşan 29 maddeden oluşmaktadır. Yapılan faktör analizi sonucunda ölçeğin tek faktörlü bir yapıda olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin orijinalinde iç tutarlılık katsayısını gösteren Cronbach alfa değeri .95 olarak bulunmuştur. Bu araştırmanın örnekleminde elde edilen Cronbach alfa değeri ise .84 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu değer ölçeğin güvenilirliğinin oldukça iyi olduğunu göstermektedir.

2.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmadan elde edilen veriler 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Bartın Fatih İlkokulu ve Van Güleçler İlkokulu’nda ilkökul eğitimine devam eden 124 ilkökul öğrencisinden toplanmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra araştırmada kullanılan ölçme araçları ilkökul öğrencilerinin uygun olduğu bir zaman diliminde grup olarak uygulanmıştır. Önce kişisel bilgi formu ardından ise okuma kaygısı ölçeği sunulmuştur. Ortamın sessiz olmasına ve dikkat dağıtıcı unsurlardan arındırılmasına özen gösterilmiştir.

2.5. Veri Analizi

Tablo 2. Verilerin normalliğine ilişkin istatistiksel değerler

Değişken	Ort.	Med.	Mod	Çarpıklık	Basıklık
Okumaya Yönelik Kaygı Puanı	53.08	50	41	0.81	0.14

Tablo 2 incelendiğinde elde edilen verilerin merkezi eğilim ölçülerinin (ortalama, medyan ve mod) birbirine yakın değerler aldığı ve çarpıklık ve basıklık katsayısının -1 ile +1 arasında yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla verilerin normallik varsayımını karşıladığı söylenebilir. Bununla birlikte yapılan Kolmogorov-Smirnov testi sonucu da bu varsayımı desteklemektedir ($p > 0.05$).

Araştırmadan elde edilen puanların genel ortalaması 5'li Likert tipi ölçeğine göre 1.00-1.80 aralığında “hiçbir zaman”, 1.81-2.60 aralığında “nadiren”, 2.61-3.40 aralığında “ara sıra”, 3.41-4.20 aralığında “çoğu zaman” ve 4.21-5.00 aralığında ise “her zaman” şeklinde değerlendirilmiştir.

3.BULGULAR

3.1. Araştırmanın birinci sorusuna ilişkin bulgular

Araştırmanın birinci sorusu “Araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin okuma kaygıları ne düzeydedir?” şeklinde ifade edilmiştir. Araştırmanın birinci sorusuna ilişkin betimsel istatistikler Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Okumaya yönelik kaygı puanlarına ilişkin betimsel istatistikler

Değişken	N	Min.	Max.	Ort.	SS.
Okumaya yönelik kaygı puanı	124	30.0	100.0	53.0 (1.83)	14.91

Not. Okumaya yönelik kaygı ölçeğinden elde edilen en küçük ve en yüksek değerler 30 ile 100 arasında yer almaktadır.

Tablo 3. İncelendiğinde araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin okumaya yönelik kaygı puanlarının 30 ile 100 arasında dağıldığı, aritmetik ortalamasının (\bar{X}) 53.0 (1.83) ve standart sapmasının (SS) ise 14.91 olduğu görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde kaygı puanlarının ortalamasının biraz üzerinde olduğu (nadiren aralığında) ve puanlar arasındaki farklılığın birbirine yakın olduğu gözlemlenmektedir.

3.2. Araştırmanın ikinci sorusuna ilişkin bulgular

Araştırmanın ikinci sorusu “Araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin okuma kaygıları; cinsiyet, sınıf düzeyi, okuma ortamı, bir yılda okunan kitap sayısı, anne-baba eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” şeklinde ifade edilmiştir.

3.2.1. İlkokul öğrencilerinin cinsiyetlerine göre okuma kaygıları

Araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin okuma kaygılarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla bağımsız gruplar için t-testi analizi yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Cinsiyet değişkenine göre bağımsız gruplar için t-testi sonuçları

Değişkenler	\bar{X}	<i>SS</i>	<i>sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Kız ^a	52.85	14.23	122	-0.174	.86*
Erkek ^b	53.32	15.67			

Not. ^an=62, ^bn =62

* $p>0.05$

Tablo 4 incelendiğinde, bağımsız gruplar için t-testi sonucunda araştırmaya katılan kız ve erkek ilkokul öğrencilerinin okuma kaygıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [$t_{(122)}=-0.174$; $p>0.05$]. Diğer bir ifadeyle kız ve erkek ilkokul öğrencilerinin okumaya yönelik kaygıları birbirine benzemektedir.

3.2.2. İlkokul öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre okuma kaygıları

Araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin okumaya yönelik kaygılarının sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Sınıf düzeyi değişkenine göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları

Varyansın Kaynağı	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Gruplar arası	608.52	2	304.26	1.377	.25*
Gruplar içi	26737.50	121	220.97		
Toplam	27346.02	123			

* $p>0.05$

Tablo 5 incelendiğinde araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin okuma kaygıları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir [$F_{(2,121)}=1.377$; $p>0.05$]. Diğer bir ifadeyle 2.sınıf, 3. Sınıf ve 4. Sınıf öğrencilerinin okuma kaygı düzeyleri birbirine benzemektedir.

3.2.3. İlkokul öğrencilerinin okuma ortamlarına göre okuma kaygıları

Araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin okuma kaygılarının okuma ortamı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla bağımsız gruplar için t-testi analizi yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 6'de gösterilmiştir.

Tablo 6. Okuma ortamı değişkenine göre bağımsız gruplar için t-testi sonuçları

Değişkenler	\bar{X}	<i>SS</i>	<i>sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Kâğıttan okuma ^a	52.31	14.75	119	-1.859	.06*
Ekrandan okuma ^b	60.14	15.26			

Not. ^an=107, ^bn =14

**p*>0.05

Tablo 6 incelendiğinde, bağımsız gruplar için t-testi sonucunda araştırmaya katılan kâğıttan ve ekrandan okuma yapan ilkökul öğrencilerinin okuma kaygıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [$t_{(119)}=-1.859$; $p>0.05$]. Diğer bir ifadeyle kâğıttan ve ekrandan okuma yapan ilkökul öğrencilerinin okumaya yönelik kaygıları birbirine benzemektedir.

3.2.4. İlkokul öğrencilerinin bir yılda okudukları kitap sayısına göre okuma kaygıları

Araştırmaya katılan ilkökul öğrencilerinin okuma kaygılarının bir yılda okudukları kitap sayısı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Bir yılda okunan kitap sayısı değişkenine göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları

Varyansın Kaynağı	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>LSD</i>
Gruplar arası	2120.49	3	706.83	3.362	.02*	1-2, 1-3, 1-4
Gruplar içi	25225.53	120	210.21			
Toplam	27346.02	123				

Not. * $p<0.05$; 1= 5-10 kitap okuyanlar, 2=6-11 kitap okuyanlar, 3= 12-20 kitap okuyanlar, 4=21 ve üzerinde kitap okuyanlar

Tablo 7 incelendiğinde araştırmaya katılan ilkökul öğrencilerinin okumaya yönelik kaygı puanları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir [$F_{(3-120)}=3.362$; $p<0.05$]. Farklılığın kaynağını belirlemek üzere yapılan LSD çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre, bir yıl içerisinde 5-10 kitap okuyan öğrencilerin kaygı puanları ortalamaları ($\bar{X}=63.92$) 6-11 kitap okuyan öğrencilerin kaygı puanları ortalamalarına göre ($\bar{X}=52.74$) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur.

Bununla birlikte bir yıl içerisinde 5-10 kitap okuyan öğrencilerin kaygı puanları ortalamaları ($\bar{X}=63.92$) 12-20 kitap okuyan öğrencilerin kaygı puanları ortalamalarına göre ($\bar{X}=53.60$) anlamlı şekilde yüksek

bulunmuştur. Elde edilen verilerden bir yıl içerisinde 5-10 kitap okuyan öğrencilerin kaygı puanlarının ortalamaları ($\bar{X}=63.92$) 21 ve üzerinde kitap okuyan öğrencilerin kaygı puanları ortalamalarına göre ($\bar{X}=50.04$) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Başka bir değişle okunan kitap sayısı arttıkça kaygı düzeyinin de azaldığı görülmektedir.

3.2.5. İlkokul öğrencilerinin annelerinin eğitim durumlarına göre okuma kaygıları

Araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin okuma kaygılarının anne eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Anne eğitim durumu değişkenine göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	487.57	3	162.52	0.681	.56*
Gruplar içi	25285.69	106	238.54		
Toplam	25773.27	109			

Not. * $p>0.05$

Tablo 8 incelendiğinde araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin anne eğitim durumu değişkenine göre okuma kaygıları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir [$F_{(3, 106)}=0.681$; $p>0.05$]. Diğer bir ifadeyle anne eğitim durumu ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite olan ilkokul öğrencilerinin okuma kaygıları benzerlik göstermektedir.

3.2.6. İlkokul öğrencilerinin baba eğitim durumu değişkenine göre okuma kaygıları

Araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin okuma kaygılarının baba eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Baba eğitim durumu değişkenine göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	964.66	3	321.55	1.431	.23*
Gruplar içi	25164.94	112	224.68		
Toplam	26129.61	115			

Not. * $p > 0.05$

Tablo 9 incelendiğinde araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin baba eğitim durumu değişkenine göre okuma kaygıları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir [$F_{(3-112)}=1.431$; $p > 0.05$]. Diğer bir ifadeyle baba eğitim durumu ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite olan ilkokul öğrencilerinin okuma kaygıları benzerlik göstermektedir.

4.SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Araştırmaya katılan 2, 3 ve 4. Sınıf öğrencilerinin okumaya yönelik kaygılarının genel olarak orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir.
2. Cinsiyet değişkenine göre ilkokul öğrencilerinin okumaya yönelik kaygıları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiştir.
3. 2, 3 ve 4.sınıf öğrencilerinin okumaya yönelik kaygıları sınıf düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaşmamıştır.
4. Okuma ortamına göre araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin okumaya yönelik kaygıları anlamlı bir farklılık göstermemiştir.
5. Bir yılda okunan kitap sayısına göre araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin okumaya yönelik kaygıları daha az kitap okuyan grubun lehine anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Bir başka ifadeyle okunan kitap sayısının artması okuma kaygısını düşürmektedir.
6. Anne eğitim durumuna göre araştırmaya katılan ilkokul öğrencilerinin okumaya yönelik kaygıları anlamlı bir farklılık göstermemiştir.
7. Son olarak baba eğitim durumu değişkenine göre katılımcıların okumaya yönelik kaygıları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Öneriler

Bu araştırma örneklem sayısı ve kullanılan değişkenler açısından bazı sınırlılıklara sahiptir. Gelecekte örneklem sayısı fazla olan ve farklı şehir ve ilkokulları içeren tarama çalışmalarının yapılmasının elde edilen sonuçların genellenebilmesi açısından önemli olacağı düşünülmektedir.

Bununla birlikte bireylerin okuma kaygılarını etkileyen faktörlerin ayrıntılı olarak ele alındığı nitel yöntemle tasarlanmış araştırmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyol, H. (2007). *Okuma*. (Ed. Ahmet Kırkılıç ve Hayati Akyol). İlköğretimde Türkçe Öğretimi (1. Bs.) içinde (s. 15-48). Ankara: Pegem Akademi.
- Altunkaya, H. (2015). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Okuma Kaygıları ile Okuduğunu Anlama Becerileri Arasındaki İlişki*. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Baki, Y. (2019). 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin okuma kaygılarının Türkçe dersine ilişkin tutumları üzerindeki etkisinde sınıf düzeyinin ve cinsiyetin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34 (1), 218-241.
- Çeliktürk, Z., Yamaç, A. (2015). İlkokul ve ortaokul öğrencileri için okuma kaygısı ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması, *İlköğretim Online*, 14(1), 97-107.
- Kuşdemir, Y., Katrancı, M. (2016). Okumada kaygı ve anlama: Ana fikri bulamıyorum öğretmenim!, *Eğitim ve Bilim*, 41 (183), 251-266.
- Melanlıoğlu, D. (2014). Üstbiliş strateji eğitiminin ortaokul öğrencilerinin okuma kaygılarına etkisi, *Eğitim ve Bilim*, 39 (176), 107-119.
- TDK Güncel Türkçe Sözlük (2005).
- Yıldız, M., Ceyhan, S. (2016). İlkokul 4. Sınıf öğrencilerinin okuma ve yazma kaygılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish of Turkic Volume*, 11 (2), 1301-1316.

ICMUS

INTERNATIONAL

CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES

ULUSLARARASI MULTIDİSİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ ISBN:NNNN-NNNN

Kemal Tahir'in Sağırdere ve Körduman Adlı Romanlarında Köylüye Biçim Verme Aracı Olarak Yâren Teşkilatının Eğitsel Yönü

In Kemal Tahir's Sağırdere And Körduman Novel, the Educational Frame of Yâren Organization by Shaping the Peasant

Elif Namalır¹

Abstract

The villagers are one of the most important forces of the Ottoman Empire, and the foundation of society. On the one hand they provide their own livelihoods, but on the other hand they benefit the state financially by creating the income of the state's military, administrative and religious officials.

In the period when the Ottoman Empire was destroyed and the republic was established, the villages were neither under Ottoman influence nor the republic. The republicans, who were aware of this situation, aimed the villagers to support newly established regime. The authors of the period began to produce novels about the village to support the regime and to realize this aim.

Özet

Köylüler Osmanlı Devleti'nin en önemli güçlerinden biri ve reayanın temelidir. Onlar bir yandan kendi geçimlerini sağlarken diğer yandan da devletin askeri, idari ve din görevlilerinin gelirini oluşturarak, mali açıdan devlete yarar sağlamaktadır.

Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı ve cumhuriyetin kurulduğu dönemde köyler, ne Osmanlı etkisindedir ne de cumhuriyet. Bu durumun farkında olan cumhuriyetçiler köylünün yeni kurulan rejime destek vermesini amaçlar. Dönemin yazarları rejime destek vermek ve bu amacı gerçekleştirmek için köy konulu eserler üretmeye başlar.

Köy romanları yazan yazarlarımızdan biri olan Kemal Tahir köylünün olaylara verdiği tepkilerin

¹ Elif Namalır, Yüksek lisans, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, elifnamalir@gmail.com

Kemal Tahir, one of our authors who produced novels on the village, has brought a different perspective to the village novel by basing reason for the reactions and attitudes of the villagers to the events on the genetic and naturalist influences as well as the political and social environment that leads to the formation of their personalities. The author has referred in detail to the value the villagers give to education, the lack of their education and the reasons behind the lack of their education and the consequences of their ignorance. In his novels titled “Sağırdere” and “Körduman” he has referred to “Yâren Organization.”

The yâren organization is a structure that provides education in villages, controls the villages by supervising them, educates young people with moral discipline and spontaneously manifests itself in the public.

The deteriorations that started to appear in the Ottoman Empire affected the yâren organization, too, which had the control of the village, also showing themselves in the local authorities.

In this study, the overview of the yâren organization on education and its effects on the educational status of the villagers will be evaluated through the novels of Kemal Tahir titled Sağırdere and Körduman.

Keywords: Kemal Tahir, Village, Villager Education, Yâren Organization, Sağırdere, Körduman

ve tutumların sebebini, kişiliklerinin oluşmasına neden olan siyasî ve sosyal çevrenin dışında, genetik ve natüralist etkilere de dayandırarak, köy romanına farklı bir bakış açısı getirir. Yazar köylünün eğitime verdiği değere, eğitimsizliklerine ve altında yatan sebeplere, cahilliğin sonuçlarına ayrıntılarıyla değinir. “Sağırdere” ve “Körduman” adlı romanlarında ise “Yâren Teşkilatına” yer verir.

Yâren teşkilatı, köylerdeki eğitimi sağlayan, köyleri denetleyerek kontrol altında tutan, gençleri ahlaki bir disiplinle eğiten ve halkın içinde kendiliğinden tezahür eden bir yapıdır.

Osmanlı Devleti’nde başlayan çözümler yerel otoritelerde de kendisini göstererek köyün denetimini elinde tutan yâren teşkilatını da etkiler.

Bu çalışmada yâren teşkilatının eğitime bakışı ve köylünün eğitim durumuna etkisi incelenerek yâren teşkilatında yaşanan bozulmaların eğitime yansması Kemal Tahir’in Sağırdere ve Körduman romanları üzerinden değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, Köy, Köylü Eğitimi, Yâren Teşkilatı, Sağırdere, Körduman

Giriş

İlk çağlardan bu yana Anadolu topraklarının geçim kaynağı tarla kültürü ve hayvancılık olmuştur. Akdeniz iklim kuşağında yer alan Osmanlı Devleti de ekonomisini tarla kültürüne ve hayvancılığa dayandırarak bir "köylü imparatorluğu" kurmuştur. Buna rağmen Osmanlı Devleti'nin ekonomik, askeri ve sosyal temellerinden biri olan köylülerin devletin tarihi belgelerinde geri planda kaldığı görülmektedir. "Köylüler, resmi belgelerde tahıl, yağ, et, meyve ya da gümüş para miktarına dönüşmüş vergi yükümlülükleri listelerinde yer alır." (Özdemir, Arslan, 2013, s. 24)

Osmanlı Devleti'nde köyleri oluşturan etnik, kültürel ve sosyal bağlarla köylüleri birbirine bağlayan en temel yapı ailedir. Köylü aileler, kapalı bir hayat yaşayan, kadın-erkek ayrımının güçlü bir şekilde hissedildiği, değişime direnen ve gelenekleri yaşatmaya çalışan bir yapı sergiler.

Osmanlı Mîrî toprak rejimi² ve "çift-hane"³ sisteminden kaynaklanan, Anadolu'nun parçalı coğrafi yapısı nedeniyle küçük köylü-aile işletmelerine dayalı geleneksel sosyo-ekonomik yapı, büyük bir değişikliğe uğramadan Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal etmiş ve onun ana ekonomik karakteri ve sosyal yapısının belirlenmesinde çok etkili olmuştur. (İnalçık, 1993, s. 1-14)

Tarım ülkesi olan Türkiye'nin sanayi sektörüne yatıracak maddi bir gücü yoktur. Maddi gücün elde edilebilmesi için tarımda atılım gereklidir. Bu sebeple başvurulacak ilk kaynak köy ve köylüdür. Uygulanan devletçi politikalarla tarımsal üretim canlandırılmaya çalışılır. Yeterli maddi kaynağın olmamasından dolayı tarımda makineleşmenin imkânı yoktur. Cumhuriyet rejiminin çözüm önerisi ise köye gitmek, köyde üretim çeşitliliğini ve verimliliğini artıracak eğitimi köylüye vermektir. Bu hem az maliyetli hem de en kolay çözümdür. Bu nedenle köylere yönelik eğitim politikaları geliştirilir ve ilk olarak köy eğitim kursları açılır. Bu kursları ise köy enstitüleri izler.

Köy enstitülerinin kurulması için ilk adımlar 1935'te gerçekleştirilen Cumhuriyet Halk Partisi'nin Büyük Kurultay'ında atılır ve özellikle genç nüfusun fazla olduğu köylerde araştırmalar başlatılır. Bu araştırmalardan yola çıkarak köylerin ihtiyaç duyduğu eğitim ve müfredat şekillenmeye başlar. 1936 yılında İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç ile Bakan Saffet Arıkan Köy Enstitüleri ilkelerini hazırlar fakat sistemin sorunsuz işleyebilmesi için enstitü eğitimini öğretebilecek öğretmenlere ihtiyaç duyulur. Çünkü köylerde uygulanacak eğitim seferberliğinde köy öğretmenleri en önemli aktörlerdir. Onlar köylüye yeni teknikler öğretmekle kalmayacak ve rejimin ilkelerini halka benimsetmeye çalışacaklardır. Böylelikle ekonomik kalkınmada köylünün desteğini arayan cumhuriyetçiler, köyü sosyal bir değişime uğratarak toplumun şekillendirecek ve köylünün rejimin ilkelerine destek vermesini sağlayacaktır. Öğretmen ihtiyacı, askerde onbaşı ya da çavuş olanların Ziraat Bakanlığı'nın desteğiyle açılan kurslarla ziraat alanında bilgilendirilmesine dayalı olan "Çavuş

² Osmanlı toprak rejiminin bir bütün olarak uygulandığı topraklar, mirî arazi durumunda olan topraklardır. Bu topraklar üzerinde uygulanan sistem, tımar (dirlik) sistemidir. Mirî araziye iki kısma ayırmak mümkündür. Bunlar: 1-Arazi-i Mirîye-i Sırfa: Geliri tamamen hazineye ait olan arazidir. 2-Arazi-i Mirîye-i Mevkufe: Yalnız geliri veya hem geliri ve hem de tasarruf hakkı yahut sadece tasarruf hakkı belirli bir amaca tahsis edilmiş olan arazidir.

³ Çift-Hane sistemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun 1300-1600 yıllarını kapsayan 'klasik' döneminde, 'çekirdek eyaletler'i olarak adlandırdığımız Anadolu ve Rumeli'nde, kırsal ekonominin organizasyonunu açıklamak amacıyla ortaya konulan bir kavramsallaştırma'dır.

Eğitmenler" projesi ile giderilmeye çalışılır. İlk uygulamadan olumlu sonuç alınınca, 11 Haziran 1937'de çıkartılan "Köy Eğitmenleri Kanunu"⁴ ile eğitmenliğe yasal işlerlik kazandırılmıştır.

Aydınların Köye ve Köylüye Bakışı

Köy enstitülerinde Fakir Baykurt, Mahmut Makal, Talip Apaydın, Dursun Akçam gibi birçok yazar ve düşünür eğitim almıştır. Başta Köy Enstitüsü çıkışlı bu yazarlar olmak üzere dönemin pek çok ismi köy konulu eserler vererek köylerin önemine dikkat çekmişlerdir. Çünkü Anadolu cahil kalmış aydınlatılması gereken bir mecradır. Aydınlar, öğretmenler ve devlet temsilcileri burada cahil insanlarla karşı karşıya kalır. Onlar için Anadolu yıkılan düzenin külleridir. Yazarlar bu küllerin alevlenmemesi için eski düzene ait bazı değerleri aşağılamaya başlar ve köylere getirmeye çalıştıkları değerleri idealize ederler. Köy romanlarının idealize ve ütöpik oluşu, devrim yazarlarının köyü romantik bir anlayışla övmesine sebep olur. Onların derdi köy yaşamını gerçekçi şekilde anlatmak değildir; köyü idealize etmektir. Köyü tüm gerçekleriyle ele almaktan kaçınan aydınlar, köylünün güce olan saygı ve korkusunun, cinsel açlığının, bencil ve hoyrat oluşunun, saf ve kurnazlığının nedenini olayların arka planına bakmadan anlayamazlar. Cumhuriyet aydınlarının düştüğü yanlışlık bu arka planı göz ardı etmeleridir. Bu sebeple köylünün yaşama ve olaylara bakışının nedeni anlayamamışlardır. Anlayamadıklarından dolayı cumhuriyet rejimini desteklemek için köyü yaşanılabilir bir mecra olarak anlatmaya çalışmışlardır.

1950'li yılların köy romanı yazarları ise Cumhuriyetin köylülük üzerine inşa etmeyi öngördüğü modernleşme projesinin ideolojik taşıyıcıları olmamışlardır. Hiçbir zaman! Tam aksine "Köy romanları resmi ideolojinin "orda bir köy var uzakta" konsepti ile gidilmese de görülme de bizim köyümüz olarak allayıp pullayıp takdim ettikleri Anadolu kırsalını, acı yoksulluğu, vahim sefaleti ve yürek karartıcı geri bıraktırmışlığı ile açıkça ortaya koymuşlardır. (Yavuz, 2010, s. 83)

Kemal Tahir'in Köy Konulu Romanları

Kemal Tahir de köy konulu romanlar kaleme alan yazarlardan biridir. Onun diğer yazarlardan farkı köy yaşamının arka planında yer alan nedenleri göz önüne sermeye çalışmasıdır. Buradan hareketle şu eserleri kaleme alır;

- Çankırı bölgesinde geçen; Sağırdere-Körduman-Kelleci Memed
- Çorum yöresini konu edinen; Yedi Çınar Yaylası- Köyün Kamburu- Büyük Mal
- Eşkıyalık meselesini ele alan, Rahmet Yolları Kesti
- Köy enstitülerini anlattığı; Bozkırdaki Çekirdek

Narlı (2011), Kemal Tahir'in köylüye bakışını köyün durağan olmamasıyla ve değişkenliğiyle anlatır. Kemal Tahir köylüleri "ezilen-ezen" ilişkisi içinde değil, Türk kimlik uzantısı şeklinde

⁴ Kanunda; "nüfusları öğretmen gönderilmesine elverişli olmayan köylerin öğretim ve eğitim işlerini görmek ve tarımın fennî bir şekilde yapılması için köylülere rehberlik üzere köy eğitmenleri istihdam edilir. Köy eğitmenleri, tarım işleri yaptırılmağa elverişli okul veya çiftliklerde açılan kurslarda yetiştirilirler" denilmektedir (Resmî Gazete, 24/VI/1937 - Sayı: 3639: sayfa:982)

değerlendirmektedir. Dönemin köy romanı yazarları gibi Kemal Tahir'de köydeki yoksulluğu, çıkar kavgalarını, yozlaşmış ilişkileri, dağılan kurumları, köy hayatını anlatır fakat onun farkı köylüyü bu davranışlara iten sosyal, siyasal ve ekonomik etkenleri ortaya çıkarmasıdır. Yazar, araştırmalarının neticesinde "köylünün tarihsel ve tabii Őartlar ile dinin Őekillendirdiđi bir hayat içinde yaşadığı ve evrildiği" sonucuna ulaşır.

Kemal Tahir, Cumhuriyet yöneticilerinin köyleri aydınlatmak ve kalkındırmak amacıyla Köy ğretmeni Yetiştirme Kursları, Halkevleri, Köy Enstitüleri gibi hamlelerinin sağlam bir temeli olmadığını iddia eder. Onun için köy, Anadolu tarihi ile Osmanlı siyasal kültürünün temelinde değerlendirilmeli ve iktisadi toprak sistemi içinde ele alınmalıdır. Köylülerin yaşamlarını idame ettiren kuralları anlamak için Anadolu medeniyetlerinden kalan inançları, göç eden Türklerle ve İslamiyet'le gelen değerleri ve inançlar sistemini bilmek gerekir. Buradan hareketle köylü davranışlarını anlamak için bazen dini değerlere bazen eski Türk inanışlarına bazen de Anadolu tarihine bakılmalıdır. Kemal Tahir, köylünün eğitime bakışını incelerken bu unsurlardan yola çıkar. Sağırdere ve Körduman adlı eserlerinde eğitime örnek olarak yârenlik teşkilatını ön plana çıkarır.

Yrenlik Teşkilatı

Ahilik teşkilatının bir uzantısı olan yâren teşkilatı, köyde eğitimi sağlayan, köylülerin ve özellikle de gençlerin eğitiminden sorumlu olan yapılanmadır. Köyün ve gençlerin ahlakını koruyan onları disiplin altında tutan fakat dışarıdan yönlendirme ile değil halkın içinden kendiliğinden tezahür eden demokratik bir örgütlenme biçimidir.

Ahilik sistemi esnaflar arasında birlik ve dayanışmayı sağlamak olan ana fonksiyonunun yanında, iş ve ticaret ahlakını koruma özelliğini devam ettirerek usta, kalfa ve çırak yetiştiren, yetiştirenlere de işyeri aan kurumlar olma özelliğini devam ettirmenin yanında geceleri de sohbet, yani yran meclisi toplantılarıyla mensuplarının her sorunuyla ilgilenen bir kurum haline dönüşmüştür. (zkan, 2002, s. 23)

Farklı yörelerde farklı isimlerle anılan bu teşkilat, temelde aynı amaç ve fonksiyonları taşır. Teşkilatın farklı yerlerde anılan isimleri Şunlardır;

Barana	Dursunbey/Balıkesir
Cmbş	Ankara ili ve evresi
Delikanlı Teşkilatı	rencik/Kazan/Ankara
Gençler kurulu	Dndarlı/Niğde
Gezek	Isparta
Kef	Antalya/Isparta
Muhabbet	Beypazarı/Ankara
Oda Teşkilatı	Edremit/Balıkesir.
Oturmah	Van
Sıra Yrenleri	Akşehir/Konya
Yâren	Çankırı
Yârenler	Soma/Manisa
Yâren Teşkilatı	Simav/Kütahya"(ER;1988:3-4)

Tarımsal faaliyetlerin yoğun olmadığı zamanlarda varlık gösteren yârenlik genelde 3-5 kişilik bir kadro tarafından yönetilmektedir. Kemal Tahir'in romanlarında geçen yâren teşkilatı yılda bir kez toplanmaktadır. Teşkilata büyük yârenbaşı ve küçük yârenbaşı seçilir. ankırı köylerinde köy delikanlıları her sene bir “Büyük başağa (buna yiğitbaşı da diyorlar) bir küçük başağa, bir de avuşbaşı seçerler. Bunlar delikanlıları eker çevirir.” (Tahir, 2016, s. 35). Büyük Yârenbaşı, yârenler ve halk arasında doğru ve dürüst olarak tanınan, bilgili, sözünü dinleten, başarılı ve karar alma yeteneğine sahip olarak tanınan ve ev adresi değişmeyen kişiler arasından seçilir. Küçük yârenbaşı ise büyük yârenbaşına vekillik yapabilecek kadar zeki, cesur, dinamik, alçak gönüllü, sevilen, halk oyunlarını bilen biri olmalıdır. Küçük yârenbaşı, yârenlerle yöneticiler arasında köprü görevi görür. Başağa seçimi için tüm yârenler bir araya gelir. Düzensiz şekilde oturmalarına rağmen oturma şekilleri başağanın aynıdır. Bu konuda keyfi davranılmaz. Başağa yârenler için rol modeldir ve eğitim onun kontrolindedir. Başağanın oturma şekli yârenlere bir mesaj içerir ve onlar da başağayı taklit etmek zorundadır. Yârenler başağa seçimi tüm ritüelleriyle gerçekleştirilir.

Yam ren köyünün on üç yaşından otuz yaşına kadar bütün gençleri “Başağaları seçmek için” Himmet avuş'un odasına toplanmışlardı. Oda seçim şerefine gerçekten, iyi döşenmişti. Sedirlere yayılı şiltelere döşeme kilim  rt l ... Dört köşede dört lamba yanıyor, ortadaki soba harıl harıl harlamakta... Vakit yatsıyı geçmiş, namaz kılan birkaç sofu da yaş sırasıyla yerlerine oturmuştu. T reye uyarak herkes yanındaki arkadaşıyla fısıl fısıl konuşuyordu. Kapıdan girince sağa düşen sedirin tarafına Büyük Başağa Battal, onun karşısına, sol sedirin başına da Küçük Başağa Murat kurulmuştu. Herkesin sırtında “yâren” toplantısının ilk gecesini şerefine bayramlık, d ğ nl k elbiseler vardı. Ağa yamakları, boşalan kahve fincanlarını almak, sobaya odun atmak, tabaklardaki cigara atıklarını dökmek için duvar dibinde hizmete hazır duruyorlardı. Vahitle Mustafa yaşları küçük olduğundan dolayı kapıya yakın oturmuşlardı. Mustafa arkadaşının kulağına eğildi; dizim ağrıdı benim! Sus yahu! Sus dersin Battal Ağa'm inada bindirdi, şart olsun! Bacağı yorulmaz mı başağa kısmının? Yorulmaz. Başağa yorulsa da, sık değiştirmeyecek bacağını... Delikanlıyı terbiyedir, bu...(Tahir, 2009, s. 185-186)

Kemal Tahir, başağalık konunun önemini vurgularken ve başağaların iltimas geçilmeden yapılan uygulamalarına yer verirken örnek kiři olarak Murat karakterini seçer. Murat köyün tek eğitimi kişisi olmakla birlikte gençlerin sevip saydığı bir otoritedir. Kemal Tahir'in doğru başağa örneğini eğitimi birinin üzerinden vermesi dikkat çekicidir. Başına buyruk kardeşi Mustafa dahi abisi olsa dahi başağasına duyduğu sayıdan ötürü dikkatli davranır ve uygunsuz hallerde olmamaya çabalar. Ayš kendisini sıkıştıran Mustafa'yı abisi Murat'la tehdit eder. “Murat Ađama derim! Mustafa bana etmediğini komadı derim... Murat Ağasının ismi geçer geçmez, Mustafa korkuyla bakındı” (Tahir, 2016, s. 54)

Aileler yârenlerin gençler üzerindeki etkisinden dolayı eğitiminde zorluk çektikleri ergenlik çağındaki çocuklarını yârene kaydetmek isterler. Çünkü yâren eğitimi alan biri toplum içinde kolayca benimsenir ve yâren olması yapacağı işlerde kendisine referans olur. Örneğin evlenmek isteyen bir yâren istediği kızla evlenme şansını elde eder. Kız tarafı aday için gerekli soruşturmayı yâren teşkilatında yapar. Yârenden kovulan kişiye veya onun oğluna kız verilmemesi yâren eğitiminin toplumsal etkisini vurgular.

Yârenlere dürüst, namuslu, dikkatli, sorumlu, yardımsever, enerjik, dengeli olmak öğretilir. Başkalarına saygılı olma, kendine ve çevresine güven duyma, sır saklama öğütlenir. Yâreni yönetenler ve yârenin büyükleri sık sık teşkilat kurallarını pekiştirir ve yârenlerin uygulamalarını denetler. Denetlemeler sıkı şekilde sürdürülür. Olumsuz bir durumda kişi yâren kuralları çerçevesinde cezalandırılır. Çünkü yârenlik töresi köyün sosyal yapısını korumakla yükümlüdür. Bu sebeple töre bozulamaz. Geleneksel yapılara sahip çıkılarak köy içi dayanışma korunur. Darda olana yardım edilir, borçlu hoşgörülür. “Halil Ağa ile Osman Ağa’dan on lira alacağımız var. Dursun. Ferahlayınca verirler. Sıkıştırmak gerekmez.” (Tahir, 2009, s. 189).

Teşkilatta gelir- gider dengesi sağlanarak yapılan harcamalar tüm yıl defterlere not edilir ve yılda bir kez yapılan meclis toplantısında tüm yârenlerle paylaşılır. Yâren yöneticileri, ekonominin doğru kullanımı konusunda üyelerce denetlenmiş olur. Körduman’da gelir-gideri yârenlerle Topal İsmail paylaşır.

Bu yıl köyümüzde altı tane düğün olmuş. Bundan başka Şehime karı, başka köye gelin vermiş. Bizim köyün düğünlerinde, düğün başına onar kayma delikanlı parası alınmış. İşte şurada altmış kayma yazılı. Kızını başka köylere gelin veren Şehime alçağından da 15 kayma almışız... Giderimize gelelim: iki kere Sımcak köyü delikanlısını çağırılmışız! Kahve, çay, şeker parası, iki kaymamızı götürmüş. Bir kez de Dereboyu köyü, bir kez de Yamanlar delikanlısını okumuşuz. Birer buçu liramızdan, üç liramızı yemişler. Bir kez de Sımcak delikanlısına yemek verilmiş. Koyun kestirilmiş! İyi bir iş! Onlar da bize yemek döktüler. 12 lira harcamışız. Sonra sekiz günlüğüne karı kiralanmış. Şurada oynatmışız. Bunların tutarı: kırk bir lira otuz kuruş! Bakisi girdimiz: 74 kayma, çıktımız 41 lira 30 kuruş. Allah razı olsun Murat Ağa hesap etmiş. (Tahir, 2009, s. 193).

Mecliste okunan bu gelir gider tablosundan yârenlerin sosyal hayatına dair ipuçları da yakalanmaktadır. Düğünlerin yârenler için gelir kapısı olduğu anlaşılır. Yâren teşkilatları arasında ilişkilerin var olduğu görülür. Yârenlerin eğlence anlayışını “karı oynatmak” söyleminden çıkarabiliriz. Kemal Tahir’in kurguladığı bu eğlence anlayışını Tülay Er’in yaptığı bir araştırmada yer alan gerçek bir yâren şu şekilde desteklemektedir;

Genelevlerin yaygın olmadığı zamanlarda çok sık olmamak koşulu ile gerek gençleri evliliğe hazırlamak, gerekse onları eşcinsellikten korumak amacıyla bazı yollara başvurulmakta imiş. Belirlenebilen bu yollardan en önemli olarak görülen uygulama şudur; “Büyük yârenbaşı ve köşe ihtiyarı, çeşitli nedenlerle bu türden bir eğitimden geçmesi gerektiğine inandıkları iki genç bekâr yârenlerin adlarını, küçük yârenbaşına bildirirler. Küçük yârenbaşı oyuncu kadınların da bulunduğu bir yâren, yâren toplantısının dağılma saatinde söz konusu gençlere evlerine gitmemelerini söyler, herkes dağıldıktan sonra onları ve onaylarını aldıkları kadınları önceden hazırladığı, kimsenin oturmadığı bir eve götürür, teslim eder. Bu konunun, köşe ihtiyarı, büyük ve küçük yârenbaşılar, söz konusu gençler ve oyuncu kadınlar arasında sır olarak kalmasına özen gösterilir.(K.K.: A. Simav,74).

Yâren teşkilatının bir başka fonksiyonun da gençlere cinsel yönden bilgi vermek, onları bu konuda eğitmek olduğu görülmektedir.

Kişisel ilişkilerdeki husumetler, kırgınlıklar, evlenmek isteyenlerin sıkıntıları, töreye uygun olmayan davranışlar yâren meclisinde görüşülüp karara bağlanır. Çünkü yârenler toplumsal huzuru sağlamakla da yükümlüdür. “Başağa dargınımız var. -Kim kime?-Pelvan Vahit ile İsmail Ağa geçende ileri geri etmişler, duyduğuma göre konuşmazlarmış...-Peki! Dargınlık günah... Hadi delikanlı önünde barışsınlar bakalım.” (Tahir, 2009, s. 193)

Yârenlikte töreye uygun olmayan davranışların cezaları vardır. “Sağırdere’de önceki başağalardan Hasan, köyde delikanlı üzerine küçük başağa seçildi... Sonunda delikanlı parası yedi. Hasan’ı bu yüzden yârene almazlar.” (Tahir, 2016, s. 249) Yârenliğe aykırı davranan Hasan’ın tek cezası bu olmaz ve Hasan’a karşı köy genelinde mesafeli bir tutum başlar. Bu durum Hasan’ın şehre göç etmesinin nedenlerinden biri olarak gösterilir.

Sağırdere’de köpeği yaralamaktan ötürü yâren töresine uygunsuz davranan Pelvan Vahit’e hayvanlara karşı işlenen suçların cezası olarak “Terbiye Dayağı” ile sopa çekilir. Toplumsal düzeni tehdit edecek her türlü suç, yâren meclisi tarafından cezalandırılır. Kötü söz söylemek yalan, desise, hovardalık, kin gibi suç olamayan fakat ahlaki ve manevi açıdan olumsuz karşılanan eylemler, yârenlerin koyduğu kurallarla yasaklanır.

Yârenlikte temel tek ilke vardır: açıklık ve kapalılık. İnsanın alını, kalbi, kapısı ve sofrası açık olmalı; eli, dili ve belisi de kapalı olmalıdır. Bu kurala karşı çıkanlar çeşitli cezalarla terbiye edilir. Bu cezalar sosyal içeriklidir. Çeşitli yörelerde farklılık gösterse de genel olarak şu cezalar verilir;

- İhtar
- Ziyafet veya yardım cezası; bazı yörelerde cezalı kişi tarafından sofraya hazırlanır bazı yörelerde de kışık erzak yakacak ve giyecek temin edilir.
- Kovma; en ağır cezadır ve uygulamada nadir görülür. Kovulma ağır sonuçlar doğurur. Suç işleyenle sosyal bağlar kopar. Kız alınır verilmaz. Alışveriş yapılmaz. Toplumdan aforoz edilir. Yaşadığı yeri tıpkı Hasan gibi terk etmek zorunda kalır. Cezalıya kovulduğu dolaylı yönden söylenir. Yâren meclisinde, kapıda karmakarışık ayakkabılarının yanında düzgün bir çift ayakkabı varsa ve yanında mum, çıra, lamba varsa kişinin yârenlikle ilişkisi kesilmiş sayılır.

Kovma cezası alan Hasan’ın cezaı aldırılmaması yârenler tarafından hayretle karşılanır.

Para yedi utanmadı, delikanlıları birbirine katacağı, utanmadı. Bir de sonunda kalktı, aramıza geldi; şuraya oturdu. Yoluyla “Kalk git” dedik aldırmadı. Ayakkabılarını önüne çevirdik, aldırılmaz... Yamaklar süpürge ile önünü süpürdüler. Sopa yiyeceğini aklı kesmeden defolmalı. Hey Allah! Adam kısmısı, önüne ayakkabıları çevrilir de sıçrayıp gitmez mi? Ben böyle utanmaz görmedim.(Tahir, 2009, s. 187)

Osmanlı devletinde başlayan siyasi çözümler birçok alanda olduğu gibi yerel otoritelerde de kendisini gösterir. Köyün denetimini elinde tutan yârenlik kurumu devletin çözümlerinden etkilenir. Kemal Tahir, nehir roman olma özelliği taşıyan Sağırdere ve Körduman eserlerinde yârenlik kurumunda meydana gelen bu çözümleri Mustafa üzerinden anlatır. Sağırdere’de sağlam temelleriyle

barınan yârenlik töresine göre istediğini yapamayan Mustafa Körduman'da bozulmaya başlayan başbozuk düzende istediğini yapar.

Eskiden yâren iyi imiş... Bakma şimdi... Bacağım uyuştu. Dizinin birini dikip oturacaksın. Başağanın keyfi bilir... Başağa delikanlının bacağından başka bir şeye karışamaz olmuş. Bir de, gençer birbirine mutlaka "Ağa" diyecek. Dışarıda ana avrat svşenler içerde "Ağa gel", "Ağa git"... Millet işin alayında... Güler Allah güler. (Tahir, 2009, s. 199)

Yrenlik teşkilatı ritüellerin uygulandığı içi boş kurumlar haline gelir. Köylüler teşkilatın felsefesini benimsemek yerine sadece görsel uygulamaları yerine getirir.

Değerlendirme ve Sonuç

Bir köylü imparatorluğu olan Osmanlı Devleti'nde sosyal, ekonomik, askeri ve siyasi alanlar başta olmak üzere birçok alanda etkili olan köyler, cumhuriyet rejimine de aynı etkilerle intikal eder. Eski düzenin küllerinden doğmasını istemeyen cumhuriyet rejimi bir yandan köye sahip çıkarken bir yandan da köye bakış değiştirmeye çalışır. Osmanlı'nın önemli dayanaklarından olan köyler, cumhuriyet yönetimince geri kalmış, cahil sayılırken; inkılpların ve devrimci uygulamalarda saf, cevher, bozulmamış ve hayat kaynağı olarak görülür. Osmanlı söz konusu olunca tasfiye edilmesi gereken köyler, cumhuriyet gelince idealize edilmeye çalışılır.

Dönemin yazarlarından farklı olarak Kemal Tahir köyleri idealize etmek yerine tüm gerçekliğiyle köyleri gözler önüne serer. Bu yönüyle birçok eleştiriye maruz kalsa da tavrından vazgeçmez. Çünkü Kemal Tahir'e göre geleceğimizi ancak geçmişe ve yaşadığımız olaylara cesurca bakıp temelinde yatan sebepleri tüm gerçekleriyle araştırsak kurabiliriz.

Toplumun en küçük idari birimlerinden biri olan köyleri ele alırken de köylülerin davranışlarının arka planı göz ardı edilmemelidir. Köylü davranışlarının nedenlerini bilmek bizi en doğru eğitim modeline götürecektir.

Kemal Tahir, cumhuriyetçi aydınların halkı tanımadan ve davranışlarının sebeplerini araştırmadan yapılan eğitim politikalarını sert bir şekilde eleştirir. Örneğin, Bozkırdaki ekirdek isimli eserinde Köy enstitülerini ayrıntılı şekilde anlatarak, acımasızca eleştirir. Çünkü tepeden inme şekilde uygulanmaya çalışılan politikaların halkta bir karşılığı olmayacağına inanır. Bu noktada, halkın içinde kendiliğinden tezahür etmiş ve köylünün ihtiyaçları doğrultusunda şekillenen yâren teşkilatını örnek olarak gösterir. Sağirdere ve Körduman romanlarının arka planında yâren teşkilatına yer verir. Toplum beklentileri doğrultusunda şekillenen yâren teşkilatı sosyal hayatı düzenleyen kurallarıyla bir yandan ahlaki eğitim sistemi oluştururken diğer yandan toplum üzerinde denetim mekanizması görevini üstlenir.

Kemal Tahir Sağirdere ve Körduman romanlarındaki yârenlik örneğinden yola çıkarak toplumun ideallerine uygun eğitim politikalarının toplumu tanımadan olamayacağını kendinden sonraki nesillere aktarmaya çalışır. Yazdığı gerçekçi romanlarıyla topluma sorumlu bir aydın kimliğiyle hareket eden Kemal Tahir yârenlik teşkilatına sahip çıkamayan köylülerden ve içi boş hale getirilen yârenlik teşkilatından hareketle sonraki nesilleri uyarır. Körduman'da bozulmaya başlayan yârenlik

teşkilatıyla toplumda yaşanan değişimi anlatarak nesillerin değişimini gözler önüne serer. Toplumun gerçeklerinden ve tarihinden hareketle temellenmiş eğitim politikaları geliştirmenin önemine ve doğru eğitim sistemlerine ulaşıldığında, toplumda meydana gelen değişimlerin bu kurumları olumsuz yönde etkilemesine izin verilmemesine dikkatleri çeker.

Kaynakça

- AYSAL, N. (2005), Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara.
- Er, T. (1988), *Simav İlçesi ve Çevresi Yâren Teşkilatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:101.
- Hatipler, M., (2010), *Osmanlı Toprak Rejimi ve Tarihsel Süreç İçinde Kooperatifçiliğimiz*. (Doktora Tezi). Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tekirdağ.
- İnalçık, H. (1996), *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, İstanbul; Eren Yayıncılık.
- İslamoğlu-İnan, H. (1991) *Osmanlı İmparatorluğun'nda Devlet ve Köylü*, İstanbul; İletişim Yayınları.
- Narlı, M.(2011), Köy Romanı İçinde Kemal Tahir, *Türkiye'nin Ruhunu Arayan Aydın Kemal Tahir, Hece Özel Sayısı:23*, Ankara.
- Orbay, K. (2011), *Osmanlı Çift-Hane Sistemi*, (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Ankara.
- Özdemir, B., Arslan, İ. (2013), Orda Bir Köy Var Uzakta, 19. Yüzyıl Osmanlı Köy Toplumunda Sosyo-Kültürel İlişkiler ve Değişim: Balıkesir Örneği, s. 21-32.
- Özkan, O. (2002). *Çankırı Gelenekleri ve Yâren Kültürü*. Çankırı: Yaren Kültürünü Yaşatma Derneği.
- Tahir, K. (2009), *Körduman*, İstanbul; İthaki Yayınları.
- Tahir, K. (2016), *Sağırdere*, İstanbul; İthaki Yayınları.
- Yavuz, H.(2010), *Alafrangalığın Tarihi*, İstanbul; Timaş Yayınları.

INTERNATIONAL

CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES

ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ ISBN:NNNN-NNNN

Comparative Analysis of the New Urban Cooperatives: Hungary and Turkey

Yeni Şehir Kooperatiflerinin Karşılaştırmalı Analizi: Macaristan ve Türkiye

Elif Tuğba Şimşek¹

Abstract

The aim of this study is to investigate the limitations and possibilities of creating new/alternative cooperative experiences in cities. As a matter of fact, the importance of common production and sharing-based experiences has been recently increased. The reasons that can be argued include worsening living conditions in the cities, diminishing common sharing and living spaces and difficulties in access to quality and reliable products.

At first, in order to better understand the "new", the concepts *traditional* and *new cooperative* was compared through some reference points. In this regard, new cooperative experiences were confronted with concrete examples. One example which was explained in the study is the "Gólya", a type of bar/community house in Budapest that has been operating as a cooperative basis since 2011. Another example is "Kadıköy Cooperative" which is a voluntary-

Özet

Bu çalışmanın amacı şehirlerde yeni/alternatif kooperatifçilik deneyimleri yaratmanın sınır ve olasılıklarını araştırmaktır. Nitekim, son zamanlarda ortak üretim ve paylaşım dayalı çalışmaların önemi artmakta ve bu doğrultuda deneyimler çoğalmaktadır. Bu durumun başlıca sebepleri arasında şehirlerde yaşamının gittikçe zorlaşması, ortak paylaşım/yaşam alanlarının daralması, sağlıklı ve güvenilir ürün ve hizmetlere erişimin neredeyse imkansızlaşması yer alabilir.

Bu anlamda, çalışmada ilk olarak "yeni" olmayı daha iyi anlamak adına, yeni ve geleneksel kooperatifçilik anlayışı kimi referans noktalarıyla karşılaştırıldı. Üyelerin karar alma süreçlerine doğrudan katılımı, kooperatif içerisinde yatay organizasyon yapısının yaratılması, tüm üyeler için eşit ücret olanaklarının sağlanması ve alternatif sosyal ve günlük yaşam pratiklerinin yaratılması bu referans noktaları arasında sayılabilir. Çalışmanın devamında ise alternatif

¹ Elif Tuğba Şimşek, PhD Student, Eötvös Lorand University, Sociology, eliftugbasimsek@gmail.com

based consumer cooperative established in İstanbul in 2016. Indeed, a comparison between Hungary and Turkey would be beneficial to see the limitations and possibilities that economic, social, and historical differences of these regions brought, and the common experiences that were created by these cooperatives despite their differences. To accomplish this purpose, I used the method of participant observation and conducted a semi-structured interview with a member from each cooperatives in 2019.

Keywords: New Cooperatives, Consumer Cooperatives, Gólya, Kadıköy Cooperative, Cooperatives in Turkey, Cooperatives in Hungary

kooperatifçilik deneyimleri somut örnekler üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışmada yer alan örneklerden biri yaklaşık 2011 yılından beri Budapeşte’de kooperatif prensipleriyle faaliyet gösteren ve bir çeşit bar/topluluk evi olan “Gólya”dır. Diğer örnek ise 2016 yılında İstanbul’da kurulan ve gönüllülük anlayışıyla hareket eden “Kadıköy Tüketici Kooperatifidir”. Farklı ülkelerde yer alan bu kooperatiflerin karşılaştırılması, bir yandan bu ülkelerin sahip olduğu ekonomik, tarihsel ve sosyal farklılıkların getirdiği olasılık ve sınırlılıkları, diğer yanda da bu farklılıklara rağmen yaratılan ortak deneyimleri görmemize yardımcı olacaktır. Gólya ve Kadıköy Kooperatifi üzerinden yapılan karşılaştırma ve analizlerde farklı zaman dilimlerinde gerçekleştirilen katılımcı gözlem deneyimlerinden ve yarı yapılandırılmış görüşmelerden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Kooperatifçilik, Tüketici Kooperatifleri, Kadıköy Kooperatifi, Gólya, Türkiye’de Kooperatifler, Macaristan’da Kooperatifler.

Introduction

The commons as a shared resource, are co-owned/co-governed by its users/stakeholder communities according to its own rules and norms. They can be found in every social arrangement, every region and also every period of time. And, the unique situation of each period is important to understand today's re-emerging common places within its historical order. (Bauwens and Niaros, 2017:5) The commons have a very extensive frame and we cannot physically restrict them. Those can be natural sources such as water, air, soil, and also internet, collective knowledge, culture, and languages can be included into commons. However, in this study, I only dwelled on some certain

spaces based on social and economic creativity of human such as *cooperatives* which are located in urban areas and all the common practices which are actualized there. (Stavrides, 2016:2-3).

Starting from this point, first of all, it is necessary to look back and understand the reason behind loosing of common spaces and retreating today's urban cooperatives. Briefly stated, in tribal and pre-capitalist societies, there were relatively strong commons, fundamentally natural commons, governed by a cultural legacy based on folk knowledge. People were not separated from their means of livelihood in these social systems. (Bauwens and Niaros, 2017:6) But this aspect was changed completely through enclosure movement in the stage of the rise of capitalism. As Karl Marx described the enclosure process of common spaces in Capital, this process was predominately emerged in England and Scotland during the 16th -18th centuries and spread around the world (Marx, 1867/1976:876):

“The expropriation of the agricultural producer, of the peasant, from the soil, is the basis of the whole process. The history of this expropriation, in different countries, assumes different aspects, and runs through its various phases in different orders of succession, and at different periods. In England alone, which we take as our example, has it the classic form.”

This process is often portrayed as a bloody process based on coercion. The sovereign powers of the period passed legislation called as the Enclosure Acts. This legislation which allowed the common areas to be privately owned caused the wealthy landowners to expand their lands in England. On the other hand, this process also led the extortion of small landowners from their lands and transformed them into waged workers. Thus, the primitive accumulation leading capital accumulation was created with expropriation of common fields rather than the result of the capitalist type of production. (Marx, 1976:895) The main thing that comes out of this situation is the loss of common spaces which has a very close relationship with the development of capitalism. As it can be seen today, the enclosure of our common spaces with some instruments such as privatization is still continuing. Gathering of small areas into one hand and creating of large landowners is still handled by the state mechanisms. Today, everything from our lands, forests, parks to the public schools, hospitals is privatized (Caffentzis and Federici, 2014:94). Therefore, we cannot leave the enclosure movement in the depths of history. While the enclosure movement still continues all along the line where the capital accumulation is deadlocked today, the importance of creating new common places is increasing. Indeed, from the period of time when we started to lose our common spaces, the human being has endeavored to create alternatives as a reaction against economic and social destructions created by the capitalist system. Economic cooperatives have been one of these alternatives in the historical process. In the following parts, I will explain the formation of cooperatives and dwell on today's new cooperatives.

Emergence of Cooperatives and Being a “New”

Cooperatives are people-centred spaces that are owned, controlled and run by their members to meet their common economic, social, and cultural needs and desires (I.C.A., 2018). The emergence of traditional cooperatives goes back to the 19th century of England and the driving force for this was economic and social development/destructions created by Industrial Revolution. The first cooperative was a consumption cooperative founded in 1844 by 128 textile workers in Rochdale/Manchester city in the UK. After that, other types of cooperatives such as workers’ producer cooperatives, credit cooperatives and agricultural supply cooperatives began to spread in the early industrialized countries. (Hacısalıhoğlu and Şahin, 2018: 77) Today, we can mention about many kinds of cooperatives that most of them are just interested in economic participation of their members. These kinds of cooperatives can be counted as traditional cooperatives. On the other hand, some of the cooperatives have the ability to create a new/alternative approach in terms of the way of organization, producing and sharing. Therefore, to be clear from the point of making a distinction between new and traditional cooperatives, we need to determine some reference points. Indeed, the seven cooperative principles including voluntary and open membership, democratic member control, member economic participation, autonomy and independence, education, training, and information, cooperation among cooperatives and concern for community are determined by The International Co-operative Alliance which is the global steward of the Statement on the Cooperative Identity (I.C.A., 2018a). On the other hand, these principles contain very basic values that should be protected by each cooperative. They can also be expanded and detailed as existing in all stages of production from the beginning to the end like collecting raw material, producing goods, distributing them; participation of members in decision-making processes, creating horizontal organization structure (Hacısalıhoğlu and Şahin, 2018:78), ensuring that all members have knowledge about the entire work process, equal payment for all members, creating alternative social life practices and solidarity relationship with community dwellers and members. Indeed, common practices are not just the places for production or distribution but also creating new forms of social life, social relations, and habits. Carrying out open-door policy is also important in terms of creating alternatives. Basically, there are two distinct ways to manage the cooperatives; cooperatives can be organized as a closed system which defines shared space within certain boundaries and corresponds to a specific community of commoners and on the other side cooperatives can take open form. I focused on open system cooperatives in this study, by having common networks to include newcomers, and always-open to communication with communities of commoners and exchange goods and ideas. (Stavrides, 2016:2-3)

When we look at current status, we see that cooperatives are not marginal phenomenon. Today, more than 12 per cent of humanity is part of one of the 3 million cooperatives in the world. It can be said that cooperatives contribute to fair and equal economic experiences by employing 280 million people across the globe, in other words, employing 10 per cent of the world’s population. (I.C.A. 2018b) Although not all of these cooperatives have the principles we can call on a new approach, it is important for creating a space for social/solidarity economic conditions. We can also

witness the development of a new cooperative understanding through concrete examples and two of these examples will be included in the following sections.

City and Cooperative

I have addressed the traditional and new cooperative separation so far. In this part, I will go around the creating new urban cooperatives in relation to capitalist progress. Therefore, firstly I will briefly mention about the urbanization tendency of capitalism.

As Henri Lefebvre stated in his book, “Marxist Thought and the City”, the concentration of population in a certain space pursues the capital. Basically, villages are formed around an average-size factory and this process results in the growth of the population in these regions. This situation attracts other industrialists to these regions in order to benefit from the population (labor force). The village becomes a small town, the small town grows larger and eventually our current big cities are created. Within this period, we witness that the population, communication and transportation channels, machinery and technology, market and finance sector are gathered together in the big cities. Herewith, cities emerge on one hand as the place of producing surplus value and absorbing this value in itself, and the place of the conflict between the capital and labor (Lefebvre, 2016:5). Accordingly, the capitalist system involved in not only the construction of big cities but also the way of life of the inhabitants of the city. Indeed, cities become a central of consumerism which is one of the tools of absorbing surplus value. Cultural and knowledge-based activities, excursion and entertainment in cities become a part of consumerism; shopping malls, stores, cafes and bars, all kinds of consumption places surround the contemporary urban. (Harvey, 2013:14) However, accessing to these places does not progress equally for all. As mentioned in the previous chapters, the expropriation of the common spaces with some instruments like privatization is the part of the capitalist system. Common production/sharing spaces, parks, gardens, social facilities are being transformed into private enterprises and accessing these fields free of charge is almost impossible. Not only parks or gardens, but also schools, hospitals are privatized, and the rents of houses in city centers are at the level that a large segment of the society cannot afford. (Lefebvre, 2016:16) In this case, it can be said that the importance of regaining of common spaces and creating new fields are increasing for ourselves. As David Harvey indicated (2013: 4):

“The right to the city is, therefore, far more that a right of individual or group access to the resources that the city embodies: it is a right to change and reinvent the city more after our hearts’ desire. It is moreover, a collective rather than an individual right, since reinventing the city inevitably depends upon the exercise of a collective power over the process of urbanization.”

As a matter of fact, having a right to *change* a city is as important as living in that city. Now, starting from this point, I will dwell on new cooperative models as a concrete sample of changing ourselves and the cities that we live.

The General Framework for Cooperative Development in Turkey

History of the spaces based on economic cooperation goes a long way back in Turkey. Indeed, the foundation of cooperatives occurred in 1863 with the 'Country Funds' (Memleket Sandıkları), which bodies similar to agricultural credit cooperatives. However, the legal basis of today's cooperatives has occurred after the Republican Period in Turkey (I.L.O., 2017: 1). It was apprehensible that the cooperatives were supported by the state at the Republican Period due to the people were bushed and poverty struck to take initiative on their own. Although many legal arrangements were made after the declaration of the Republic, the first independent law related to cooperatives was implemented in 1969. In this period, while cooperatives increased in number, the State took an active role in the development of cooperatives. (The Ministry of Customs and Trade, 2017: 5) However, in line with the developments of the world economy in the 1980s, free market-based economic approaches have been adopted in Turkey. Intrinsically, cooperative structure in Turkey would be formed in this direction. It can be said that the cooperatives have commenced becoming more like private-enterprises rather than social and economic cooperation as of 1980s (The Ministry of Customs and Trade, 2015: 89).

Indeed, today, a new "Agricultural Reform" is being prepared by Ministry of Agriculture and Forestry. At first glance, the new system is seen as a state-led re-organization of agriculture through cooperatives. In fact, the new system will be also a private-sector-partnered system, which in the forthcoming process may put a question mark in minds about the independence of cooperatives (Para Analiz, 2019). However, it is too early to interpret this very new project. It may be the subject for a different study.

Having said that, today, there are 53,259 cooperatives with a total membership of 7,422,994 according to ILO 2017 data for Turkey. Within the scope of assigned responsibilities, 30 cooperative types fall into one of the three ministries; the Ministry of Customs and Trade, the Ministry of Food, Agriculture and Livestock, and the Ministry of Environment and Urbanization (I.L.O., 2017: 1). However, cooperative structure of Turkey will not be examined in a detailed manner due to the main purpose of the study. Instead, I will focus on experiences of two specific cooperatives from Turkey and Hungary in terms of to what extent they have the "new" approach which we embraced before, and also their similar and different experiences will be included in the analysis. In this sense, the first example will be the 'Kadıköy Cooperative' which is a consumer cooperative in Turkey.

Kadıköy Consumer Cooperative

The Kadıköy Consumer Cooperative was established in November 2016 in Istanbul as a legal initiative with the principle of volunteering. The cooperative has approximately 40 volunteers including those who are not official members and everyone works voluntarily, whether or not an official member. While an internal meeting is held with the participation of volunteers of the Cooperative every Thursday, introductory meetings are organized publicly once a month. Kadıköy

Cooperative has a horizontal organization structure. The operation of the cooperative is not static, the members/volunteers can change its systems according to real situation. For instance, all the volunteers of the cooperative are divided into several work units to facilitate and accelerate the works. These working units can be changed, closed or re-opened according to the necessity. All units are rotated. Volunteers must work in a unit at least three months and up to nine months maximum. In this way, specialization is precluded and every volunteer becomes capable of handle every work. All units hold a meeting every fifteen days. Although the units are variable, current units can generally aligned as follows: Relations with Food Producer Unit which decides on which producers to work with. Indeed, the selection of the producers is important in two respects: Collective understanding and ecological sensitivity. Thus, it provides to reach healthy foods as well as solidarity with other cooperatives. This also facilitates the work of city dwellers in order to access to healthy food. Other units are, respectively, Financial Unit, Communication Unit, Non-food Unit, Coordination Unit, Archive Unit, Organizational Relations Unit, Education and Research Unit, and Intermediacy. All works of the cooperative are carried out by volunteers/members. There is no any paid worker in the cooperative. Working in work units, attending the meetings, and keeping an eye in the cooperative store are generally expected from a volunteer. (Interview No 1: 31/01/2018).

The Cooperative does not aim to make profit and the financial unit determines the prices of the products. The process works as follows; the producer put a price on the product, additively taxes, utility bills, cargo expense, the rent of the store etc. Namely, 18 percent extra is added on products; 15 percent of this is to cover all the costs such as taxes, bills, cargo, rent; 1 percent for amortization; 1 percent for stationary cost, and finally, 1 percent for social solidarity fund. Everything in the cooperative works transparently on a regular basis. (Interview No1: 31/01/2018)

In general, Kadıköy Cooperative aims to work together with other cooperatives and solidarity economy-based communities to generalize the cooperative understanding on a social basis. They have horizontal and equalitarian relation that all the members and volunteers do the same tasks together. And it is important that all members and volunteers participate in the meetings and have the right to speak. Indeed, regular meetings, activities, and trainings are essential for the improvement and continuity of the cooperatives. All these objectives and actions can be incorporated into a new cooperative structure.

Unique Cooperative History of Hungary

Hungary's distinctive historical background has provided the emergence of different experiences in economic and social terms. There has been an attempt to construct a socialist economic model under the influence of the Soviet Union from 1949 to 1989 in Hungary (Éber, 2019:8). This case would also create unique experiences at the point of cooperative history of Hungary. Therefore, in order to better understand Hungary's cooperative structure, we need to go back in the history, even till the 1920s, and learn a bit of the Stalinist model which was the model for the leadership of the

Hungarian Communist Party. In general terms, The Soviet Communist Party had an economic model that supported the heavy and military industry, however, this model was unable to use foreign credit in order to implement this model. Herewith, the Soviet Union turned to domestic resources, namely, the agriculture sector and agriculture played an important role in the development of the industry. (Varga, 2015:5)

During the building period of the socialist economic model, the Hungarian economy was based on agriculture and cooperatives were more concentrated in this sector. In connection with the heavy industry sector, agricultural cooperatives had begun to encounter some independency problems. The compulsory delivery system, the policy of price control, high prices paid asymmetrically for industrial products were the major problems for agricultural producers. In 1951, The Ministry of Agriculture introduced a regulation that one could only leave a cooperative three years after having joined and in 1952, the number of obligatory work units raised to 120 in general. The agricultural cooperative had no independence with regards not only to the division of income, but also in fundamental questions of production and cultivation. (Varga, 2015:929-937)

Eventually, it can be said that, these restrictive regulations have created devastating effects on the Hungarian cooperatives. However, it is also possible to talk about some important experiences in terms of independent labor movement in Hungary. The workers' councils which are the grassroots workplace organizations, spread throughout the country especially during the 1956 uprising against establishing Soviet sovereignty. These councils had been desiring the factories and all enterprises to be managed by the workers themselves and they were independent compared to the other worker organizations (Fejtő, 2012: 92). These councils also played an important role in the formation of employee ownership in Hungary. It can be said that employee ownership began with the workers' councils of the 1956 revolution in Hungary. Together with some regulations in the following years, 'New Economic Mechanism' in 1968 which introduced a set of new elements of incentives and the partial employee ownership of companies in 1984 (Boda, Neumann and Vig, 2006:160), these councils were gradually integrated into the market economy. During the ongoing process, due to some regulations in the 1992 year II. and 2000 year CXLI laws, to facilitate the integration of cooperatives into the market economy, today there are still some negative perceptions which are linked to the concept of cooperatives in Hungary (Simko and Tarjanyi, 2011:3).

However, the cooperative history of Hungary is broader and more comprehensive that we cannot discuss with all here. And, also, it does not mean that there is no cooperative in terms of being an alternative in Hungary today. On the contrary, Hungary is open to creating new alternatives with the experiences it has learned from the past. In the next part, I will investigate an alternative/new model of cooperative, Gólya, from Budapest.

Gólya Cooperative/Community House

Gólya is a community house/pub/café which operated on a cooperative basis in Budapest. Before being a cooperative, Gólya was a cafe in the inner area of Budapest, and the cooperative was founded in 2011. After some reforming process, the new team assembled and opened Gólya of today in the September of 2013 (Gólya(a), Parag.2). Now, Gólya has twelve cooperative members, four-member candidates who are in the cogitation phase of their involvement trajectory. Gólya is one of the strong examples as a new model of cooperative with their way of operation in Budapest. As stated previously, our reference points to be a “new/alternative” were basically production/organization methods, equal participation in decision-making processes of members, horizontal organization structure, relation with other cooperatives and creation of alternative social life practices. Gólya almost contains all these features in itself and aims to make its own model transparent and open to the public.

The other important thing is the way of work of the members. Being a member requires an amount of time spent working at Gólya. When one starts to work, he or she gains the status of “fix worker”, gets a wage and included partly in decision-making process. But this process is temporary, after a while this person should decide whether he/she wants to be a member in the cooperative or not. Members need to work at least 40 hours a week, of which at least 18 hours must be physical labor like tending the bar, working in the kitchen, or cleaning the place. The rest is specialized work such as organizing programs, marketing, logistics, and finance. The works that require specialty are made through the working groups where the members are divided according to their tendencies and specialties (Gólya, Parag.6).

Unlike Kadıköy Cooperative, these working groups are generally not rotational. One of the reasons for that is the work done at Gólya requires more expertise. For example, someone working in the kitchen who is not capable of cooking and has not any experiences on it, can create various problems. Also, while there is an experienced and educated person, trying to educate someone else from the start can lead to a waste of time and money (Participant Observation No.1: 26/03/2019). Such practical reasons may create differences in the operation of cooperatives. Again, differently from Kadıköy Cooperative, the members of Gólya have a certain amount of salaries (still depending on profit) and receive on a regular basis. This difference is also related to the operation of cooperatives. Because, working at the Gólya is a professional work for the members, this situation is different for the Kadıköy Cooperative. Indeed, the members of Kadıköy Cooperative have their own occupation and they are working in the Cooperative voluntarily.

To be open to collective work with different groups/cooperatives is also hope-inspiring with regard to permanence and self-improvement of Gólya. Indeed, they are in connection with the “Meta Organising Group” which works on establishing the solidarity economy network in Hungary. The group is in its infancy at the moment and they do not have a proper organizational structure yet. However, Gólya and Meta Organising Group have been working together to create solidarity economy network in a national and international level with the main organizers of Croatian Solidarity

Economy Initiative called ZEF and the International Solidarity Economy Project FairCoop. (Interview No.2:17/12/2018)

Regarding the creation of alternative economic/social life practices, I should also mention about moving process of Gólya to the new place. The place where the current location of Gólya was rental and was sold by its owners. For this reason, the members of Gólya needed to move into a new place. Moving process was important in many respects. Briefly, they did this task on their own, as members and volunteers who were potential members of Gólya. The new building needed a complete overhaul, members/volunteers were involved in the whole process from the building of the walls to the cleaning of the building site. They came through with these tasks with their own desires and aspirations. Intrinsicly, this process was based on volunteerism although the members gained a wage. Thus, it existed as a social space/work environment where alternative relationships were created apart from the regular daily work. Together with, these alternative practices were not only for the members of Gólya, contrary they wanted to make this cooperative/community house a connecting point in their neighborhood. Some of their priority purposes were to create cooperation and alliances based on mutuality, build direct relationships with the people who live around them and to exist in the locality, not just in their subculture (Gólya(b) parag.5). Indeed, these goals were important in establishing organic relations with the district they work/live in and changing the environment/city with themselves. Moreover, a creche would be placed into the new place of Gólya by the demand of female members which was also important in terms of creating alternative social relations. Thus, socialization occurred through different activities, such as child care, in the cooperative. Regarding with encountered problems, it can be said that the biggest challenge was financial difficulties for the cooperative. At the point of moving to the new place, they had to borrow money from individuals because the banks did not provide any financing for them. This situation created difficulty in collecting money and making reimbursement. Indeed, the fragmentarily collected small amounts of money had to be repaid in the short term. This was a stress-enhancing element on the members in terms of creating a hurry to pay the money back to their owners (Participant Observation No.1: 26/03/2019).

Eventually, in the light of these aims and experiences especially regarding members' control over the means of production, an alternative way of working and sharing, being a transparent/open model and creating solidarity networks with other cooperatives, Gólya can be taken as a new cooperative model.

Conclusion

In this study, the concept of new model of cooperative and their possibilities/limitations were examined through Gólya and Kadıköy Cooperative. The reference points were basically existing in all stages of production from the beginning to the end, participation in decision-making processes of all members, creating horizontal organization structure, ensuring that all members have knowledge about the entire work process, creating alternative/new social relations and daily life practices with the members of cooperatives and community dwellers. It can be accepted that Gólya and Kadıköy Cooperative are out of the traditional understanding with their way of operation and working. Both

cooperatives comply with the principles of the International Co-operative Alliance as well as the new cooperative approach. They aim to provide an alternative space based on solidarity networks to their cities and neighborhoods. To make it real they facilitate access to healthier and cheaper food for the neighborhood in which they are located or build solidarity networks with residents. On the other hand, it can be said that the financial problems faced by cooperatives come first and foremost. They may have difficulty in accessing monetary resources and subject to the debt burden.

As a result, admittedly, the existence and increase of such examples are promising in terms of the future of cooperatives on the basis of the solidarity economy. However, the development and continuity of such “new cooperatives” basically need to remain steady in the collective values they create and expand the solidarity networks/fields with other cooperatives/communities.

Bibliography

- Bauwens, M., & Vasilis Niaros. (2017). *Changing Societies Through Urban Commons Transitions*. P2P Foundation.
- Boda, D and Neumann, L. (2006). Hungary, *The PEPPER III Report: Promotion of Employee Participation in Profits and Enterprise Results in the New Member and Candidate Countries of the European Union*. pp. 160-177.
- Caffentzis, G. & Federici, S. (2013). Commons Against and Beyond Capitalism. *Community Development Journal*. 92-105.
- Éber, M. Á. (2019). *Class Structure of 'Hungarian Society' in the Modern World-System A historical outline*. Budapest: Institute of Political History.
- Fejtő, F. (2012). *1959 Macar İhtilali İlk Antitotaliter İhtilal*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Gólya(a). *The Cooperative*. <http://golyapresszo.hu/golya-2/story/> . [Accessed 05/02/2019].
- Gólya(b). *Mission*. <http://golyapresszo.hu/golya-2/mission/> . [Accessed 05/02/2019].
- Harvey, D. (2013). *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. London: Verso.
- I.C.A. (2018a). *What is Cooperative?*. <https://www.ica.coop/en/cooperatives/what-is-a-cooperative>. [Accessed 20/03/2018].
- I.C.A. 2018b. *Cooperative identity, values & principles*. https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity?_ga=2.37894122.81975490.1556487177-175525375.1553010839 , [Accessed 20/03/2019].
- I.C.A. 2018c. Facts and figures. <https://www.ica.coop/en/cooperatives/facts-and-figures> [Accessed 20/03/2018].
- I.L.O. 2017. Statistics on Cooperatives Country in Focus: Turkey, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/-coop/documents/publication/wcms_614045.pdf, [Accessed 09/10/2018].
- Lefebvre, H. (2016). *Marxist Thought and the City*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Marx, K. (1976). *Capital: A Critique of Political Economy*. Harmondsworth: Penguin. (Özgün eser 1867 tarihlidir)

Para Analiz. (2019). *Tarım Reformu 2019 İlk Bakış: “Üretici”-“Milli Birlik Koop.”-“Holding A.Ş.”*. <https://www.paraanaliz.com/2019/ekonomi/tarim-reformu-2019-ilk-bakis-uretici-milli-birlik-koop-holding-a-s-32708/>. [Accessed 15/04/2019].

Simko, J. & Tarjanyi, O. (2011), *Research of Social Cooperatives and Supporting Programs in Hungary*, <http://www.szocialisgazdasag.hu/uploads//pdf/szocszovkuttanosszen.pdf> [Accessed 12/04/2018].

Stavrídes, S. (2016). *Common Space The City as Commons*. London: Zed Books.

Şahin, Ç.E. & Özsoy Özmen, A. (2018). Looking Closer to the New Cooperativism: Practices of Agricultural and Consumer Cooperatives in Turkey. *Current Debates in Labour Economics and Industrial Relations*. Vol.22, London: IJOPEC Publication, pp. 75-89.

The Ministry of Customs and Trade. (2017). *Turkey Cooperative Report 2016*. Ankara.

The Ministry of Customs and Trade. (2015). *G-20 Ülkelerinde Kooperatifçilik*. Ankara.

Varga, Z. (2015). Opportunities and Limitations for Enterprise in the Socialist Economy The Case of the Budapest Agricultural Cooperatives. *Hungarian Historical Review* 4. no. 4. 928–963.

Interviews

Interview No.1: Kadıköy Consumer Cooperative: Hacı Ahmet Bey St. No:1, Kadıköy/Istanbul: 31/01/2018

Interview No.2: Gólya Community House: Bókay János St. 34: 17/12/2018

Participant Observation No. 1: Gólya Community House: Bókay János St. 34: 26/03/2019

ICMUSS

INTERNATIONAL

CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES

ULUSLARARASI MULTIDİSİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ ISBN:NNNN-NNNN

Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Etkileşimli Sunumu: Beypazarı Yaşayan Müze Örneği

Interactive Presentation of Concrete And Non- Concrete Cultural Heritage: The Sample of Living Museum: Beypazarı

**Hicran Hanım HALAÇ¹
Furkan BAYRAM²**

Abstract

Cultural heritage is a collection of assets with the most universal or tangible universal value that best describes a society, conveys its knowledge and includes the traces of history. These legacies must be kept alive in the future in order to transfer the knowledge of cultural heritage elements.

This sustainability action, called sustainability, is only possible with values education and the correct presentation of these values. In order to understand the value of cultural heritage and increase awareness, more permanent and qualified forms of presentation should be developed which provide practical learning.

In this study, the importance of education, awareness and participation on the sustainability

Özet

Kültürel miras, bir toplumu en iyi biçimde tanıtan, bilgi birikimini aktaran, tarihin izlerini bünyesinde barındıran somut veya somut olmayan evrensel değere sahip varlıklar bütünüdür. Kültürel miras unsurlarının bilgi birikiminin aktarılabilmesi için gelecekte de bu mirasların yaşatılması gerekmektedir. Sürdürülebilirlik olarak adlandırılan bu yaşatma eylemi ancak değerler eğitimi ve bu değerlerin doğru şekilde sunumu ile mümkündür. Kültürel mirasın değerinin kavranması ve farkındalık düzeyinin artırılması için uygulamalı öğrenim sağlayan daha kalıcı ve nitelikli sunum şekillerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada, kültürel mirasın sürdürülebilirliği ve korunması konularında eğitim, bilinçlendirme

¹Doç. Dr. Hicran Hanım HALAÇ, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, hhhalac@eskisehir.edu.tr

²Furkan BAYRAM, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimari Koruma Yüksek Lisans Öğrencisi, furkanbayram0669@gmail.com

and protection of cultural heritage and the presentation of these important concepts were examined through the activities and practices in the Beypazarı Living Museum as an example. These museums, which play an important role in the presentation of the elements of cultural heritage, have been taken into consideration and evaluated as living spaces that provide the user with an active space experience. The evaluation method used in this study explains the importance of the concepts such as education, awareness, participation and interaction which are important in terms of sustainability of cultural heritage values in the protection of cultural heritage values.

Keywords: Cultural Heritage, Sustainability, Beypazarı, Museum, Active Space

ve katılımın önemi ile bu önemli kavramların sunumu, Ankara ilinin Beypazarı ilçesinde bulunan 'Beypazarı Yaşayan Müze' örneğinde yapılan etkinlikler ve uygulamalar üzerinde incelenmiştir. Kültürel miras unsurlarının sunumunda önemli rol oynayan müzeler, depo algısının dışına çıkarak kullanıcıya aktif bir mekân deneyimi sağlayan canlı mekânlar olarak ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Çalışmada kullanılan değerlendirme yöntemi, kültürel miras değerlerinin sürdürülebilirliği açısından önem arz eden eğitim, bilinçlendirme, katılım ve etkileşim gibi kavramların kültürel miras değerlerinin korunmasındaki rolünü ele alıp örneklem doğrultusunda açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Sürdürülebilirlik, Beypazarı, Müze, Aktif Mekân

1. Giriş

Ankara'nın Beypazarı ilçesinde bulunan Yaşayan Müze; Türkiye'deki müzecilik kavramının farklı bir şekilde ele alınması ile öne çıkmaktadır. Geleneksel müzecilik kavramından farklı olarak uygulanan sunum yöntemi, konuyu canlandırmayı ve yaşatmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede geleneksel müzecilik anlayışından farklı olarak, bir etkileşim ve aktarım sahnesine evirilen Yaşayan Müze, katılımcısını pasif konumdan çıkararak aktif olmaya yönlendirir. (Yaşayan Müze, Beypazarı).

Bu bağlamda geçmiş ile günümüz arasında iletişim sağlayan, bilgiler aktaran kültürel miras değerlerinin; yaşatılması, nesilden nesile aktarılması ve sürdürülebilirliği açısından bu değerlerin aktarımı, anlatımı ve sunumu önemli bir yere sahiptir. Bu aktarım ve anlatım sonucunda kültürel miras değerlerinin farkında olan, ona sahip çıkan ve onu geliştirip gelecek nesillere aktaran bir toplum oluşturmak esas amaçtır. Kültürel miras değerlerinin sürdürülebilirliği için halkın bilinçlendirilmesi ve katılımı önemlidir.

Bu çalışmada; somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin eğitiminin önemi ve eğitiminde önemli rol oynayan etkileşimli, aktif katılımlı müzecilik kavramı ele alınmış olup izlenen yol ve yöntemler üzerinden öneriler sunulacaktır.

Müzeler; kültürel miras değerlerinin korunmasında, belgelenmesinde, sürdürülebilirliğinde ve sunumunda etkin rol oynayan mekânlardır. Bu bağlamda kültürel miras değerlerinin sunumu ve eğitimini, aktif ve etkileşimli yöntemlerle sergileyen müzecilik kavramı üzerinde durulmuştur. Somut

ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin sunumunda önemli bir yere sahip olan müzelerin sunum şeklinin, literatür kapsamında ele alınıp bu sunum tekniklerinde etkileşimli, aktif bir şekilde sunumun yapıldığı Beypazarı Yaşayan Müze'nin, mekânsal ve işlevsel özellikleri ile işleyiş biçimi incelenmiş olup değerlendirmeler doğrultusunda önerilerde bulunulmuştur.

Bu çalışmada, müze olmadan önce konut olarak kullanılan tescilli yapıda; mekânsal özelliklerinin korunup yeniden işlevlendirilerek geleneksel Türk konutlarındaki mekânsal ve işlevsel özelliklerinin aktif bir şekilde anlatılarak yaşatılması ve bunun yanında somut olmayan kültürel mirasın da yaşatılması amacıyla değerlerin sunumu da yapılmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın kapsamı, somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri, bunların etkileşimli ve aktif bir şekilde sunumu, müzecilik kavramının önemi ve bunun örnekleme olan Beypazarı Yaşayan Müze olarak belirlenmiştir.

2. Kültürel Miras Değerleri

Geçmiş nesilden bu zamana gelmiş somut ve somut olmayan eser niteliğindeki eserler ile değerler bir topluluğun birikimsel zenginliği olarak algılanmaktadır. Sonraki nesiller için korunması gerekliliğine inanılan bütün bu eserler ve değerlerin kapsadığı kavramlara "Kültürel Miras" denmiştir. Kültürel mirasın içeriği, üst ölçekte somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri olmak üzere iki başlık altında toplanmıştır (Müfettiş, 2009, s.1). Tarihi çevreyi oluşturan kültürel peyzajlar, anıtsal yapılar, arkeolojik alanlar somut olan değerleri kapsarken dil, gelenek, dans, müzik, ritüeller gibi yaşayan değerler de somut olmayan mirası oluşturur (Ünal, 2014, s.1).

3. Kültürel Miras Değerlerinin Farkındalık ve Bilincinin Oluşturulması

Kültürel miras değerlerinin sürdürülebilirliği ve korunması konusunda, başta UNESCO olmak üzere birçok kurum ve kuruluş çalışmalarını yürütmektedir. Kurum ve kuruluşların yapmış olduğu çalışmalara rağmen kültürel miras değerlerini koruma sorununun tam manasıyla önüne geçememiş olması, halkı da kültürel miras değerlerini koruma kavramı üzerinde bilinçlendirme ve dâhil etme durumunu ortaya çıkarmıştır.

Somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin korunması ve sürdürülebilirliği açısından vatandaşların bilinçlendirilmesi bu değerlere karşı olan hassasiyetlerini, algılarını ve sahiplenme öngörülerini besleyecektir. Ancak bunun gerçekleşebilmesi, değerlerin iyi bir şekilde tanıtılması, anlatılması ve vatandaşların aktif bir şekilde katılımcı olarak dâhil edilebilmesine bağlıdır. Özellikle gelecek nesillerin temeli olan çocukların bu kültürel miras değerleri konusunda bilinçli olması, bu konularda bilgi sahibi olması, aktif bir katılım göstermesi önemli bir yere sahiptir.

Koruma bilincinin oluşturulabilmesi; eserlerin sergilendiği mekanlar ve ziyaretçiler ile eserler arasında bir bağ kurabilmesi ile bağdaşmaktadır. Bu kültürel miraslar sadece sergilenen eser kalıbından çıkıp insanlarda merak duygusu uyandırarak kendisine çekme yetisine sahip olmakta ayrıca bugün ve geçmiş arasında kurulan bir köprü olmaktadır. Miraslarımıza olan ilginin artırılabilmesi ise ziyaretçinin esere ulaşabilme isteğinin oluşturulması ya da artırılması bu da kişi sayısının yani eser ile bağ kurabilen kişi sayısının artması anlamına gelmektedir. (Halaç ve Akbaş, 2017, s. 301)

Bu değerlerin eğitiminde de kişilerin aktif olarak katılabileceği, birçok yönüyle duyu organlarına hitap eden, etkileşimli olarak bilgilenmeyi sağlayan, pasif ve dinleyici noktasından çıkıp gözlemleyen

faktörlerin ön planda tutulması önemlidir. Bu bağlamda kültürel miras değerlerinin sunumunun yapıldığı mekânlar olan müzeler önemli bir yere sahiptir. (Acar, 2017, s.1-2).

3.1. Müzelerde Etkileşimli Sunum Teknikleri

Son zamanlarda geleneksel müzecilik kavramından evrilib, birer eğitim alanı haline gelen müzelerde, sunum alanlarının yeni bir değişim sürecine girdiği görülmektedir. Kültürel değer ve objelerin sunumunun daha etkili aktarabilmesi ve ziyaretçilere anlatılmak isteneni etkili bir biçimde verilebilmesi amacıyla hikâyeleştirerek anlatımın daha çok benimsendiği ve “nesne odaklı sergilemeden ziyaretçi odaklı sergilemeye” doğru geçişin olduğu görülmektedir (Tekin, 2017, s.159). Artık, müzecilikte, müzelerin toplumsal tarafı ve toplumun somut ve somut olmayan kültürel mirasa ulaşımına ilişkin konular ön plana çıkmaktadır. Bu dönüşümün sonucunda müzenin obje odaklı sunumunun yanında aktiviteleriyle var olması ve bir depodan fazlası olan atölye gibi çalışması, hatta çekici ve eğitsel etkinlikler ve yorumlar meydana getirmesi gerekmektedir. “Yaşayan müze” bu görüş bağlamında müzecilikte önemli bir yere sahip olarak, önem kazanmaktadır. (Akmehmet, 2017, s.2)

Somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin anlatımında sadece bu değerleri sunmakla kalmayıp bu değerlerin sürdürülebilirliği açısından hem öğreten hem de yaptıran bir müzecilik anlayışı gelişmiştir. Bu müzecilik anlayışında durağan, sadece izleyici konumunda olan ziyaretçiler aktif, etkileşimli bir hale geçerek katılım sağlamış olmaktadır.

3.2. Somut ve somut olmayan kültürel mirasın birlikte sunumu

Somut ve somut olmayan kültürel değerlerinin birlikteliğinin geleneksel döneme göre biçimlendiği ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda bu birlikteliğin anlaşılması, somut ve somut olmayan kültürel mirasın bütünlük bir biçimde ele alınması koruma süreçlerinde önemli bir yere sahiptir (Karakul, 2007, s.151).

Bu bağlamda somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin korunması, gelecek nesillere aktarılması ve sürdürülebilirliği birlikteliğinin önemi anlaşılmalı olup, bu değerlerin sunumunun yeniden kurgulanarak aktarılabilmesi üzerine çalışmalar yürütülmüştür. Hem somut olanı, etrafında oluşan etkinliklerden, yaşantılardan; hem de somut olmayan kültürel mirası somut değerlerden kopuk bir şekilde ele almak ikisini de tam manada anlaşılmasına sebep olacağı için mümkün değildir. Bu sebeple somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin bütünlük bir biçimde ele alınarak korunması kültür mirası açısından için vazgeçilmez bir unsurdur. (Basat, 2013, s.62). Korunma değeri olarak birbirinden ayrılmayan bu kültürel miras değerlerinin birlikte sunumunun yapıldığı Beypazarı Yaşayan Müze örneklem olarak ele alınmıştır.

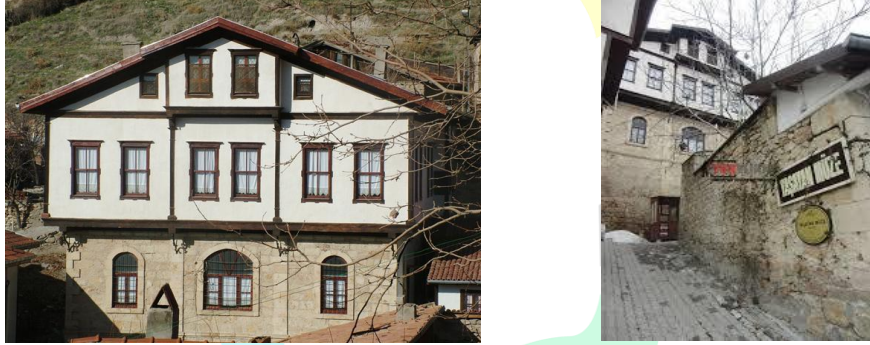
4. Beypazarı Yaşayan Müze Örneği

Müzelerde etkileşimli, aktif ve katılımcı olma konusunun ele alındığı bu çalışmada, ziyaretçilerin mekân ile etkileşime geçebilmesi ve bağ kurabilmesini sağlayan yaşayan müze kavramı incelenmiştir. Katılımcı merkezli sunum tekniklerinin kullanıldığı müze sergileme alanlarının, hikâyeleştirme yöntemi bağlamında oluşturulmasında, “ilgi çekici”, “merak uyandırıcı” ve “ziyaretçiyi mekâna bağlayan”

fikirsel ürünlerin gerçekleştirilmesi gerekliliğinin sonucu oluşturulan Beypazarı Yaşayan Müze ele alınmıştır.

Ankara'nın tarihi kenti olan Beypazarı, 19. yüzyıl dönemi geleneksel mimari yapılarından oluşan Türk kenti niteliği taşımaktadır. (Aklanoğlu, 2010, s.172). Kent, köklü kültürü ve bu kültürün hâlen içinde sürdüğü tarihî evleriyle yaşayan bir kent dokusuna sahiptir. Kent dokusunu oluşturan temel özelliklerini muhafaza etmeyi başaran Beypazarı halkı sahip olduğu tarihi yapılarda yaşamlarına devam etmektedir.

Yaşayan Müze, geç dönem Osmanlı mimarîsinin seçkin örneklerinden biri olan Beypazarı konağında hizmet vermektedir. Temel duvarları taştan, geri kalan kısımları ahşaptan, kerpiç veya tuğla dolgudan yapılmış olan evler, dıştan sıvalı olup üstleri kiremit çatı ile örtülüdür. Yaşayan Müze olarak hizmet veren “Abbazadeler Konağı” Beypazarı'nın ileri gelen ailelerinden Abbazadelerin büyük oğlu Ali Bey tarafından yaptırılmıştır. 19. yüzyılın sonlarında inşa edilen bu konak, ihtişamı, orijinalliği ve geleneksel mimarîsi ile döneminin özelliklerini yansıtmaktadır (Tablo 1) (Karaduman, Müze Tanıtım).

TABLO 1: Yaşayan Müzenin Giriş Cephesi (<http://www.beypazarihabertv.com>)

4.1 Yaşayan Müzenin Mekânsal Analizi

Ziyaretçi, ilk olarak yapının hayat (avlu) kısmına giriş yapar ve tarihi konak hakkında bilgilendirilir. Bu alanda mani çarkı, yağmur suyunun deposu ve mutfak hacimleri vardır. Mutfak bölümünde Türk yemek kültürüne ait çoğu 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına tarihlenen araç ve gereçlerin sunumunun yanı sıra kaybolmaya yüz tutmuş atasözlerinin, deyimlerin mutfak kültürü ile ilgili olanlarının hikâyeleri de kostümlü müze rehberleri tarafından anlatılmaktadır (Tablo 2-a-b-c-d).

TABLO 2: Zemin Kat Mekânsal Analizi (Hayat (Avlu), Mutfak, Dönen Dolap)

a: Hayat (Avlu) Alanından Görünüş

b: Hayat (Avlu) Karşılama Etkinliği

c: Dış Mutfaktan Görünüş

d: Dönen Dolaptan Görünüş

Halaç, Hicran Hanım; Bayram, Furkan; Türkiye Toplumunda Eğitim Kurumunun Transformasyon Sürecinde Aydınların Rolü

Konağın hayat bölümünde Türk geleneksel sanatlarla ve yok olmaya yüz tutmuş geleneklerle ilgili de sergilemeler, etkinlikler yapılmaktadır. Giriş alanında somut olmayan kültürel miras değeri olan ıhlamur baskı atölyesi bulunmaktadır. Burada hem ıhlamur baskı hakkında bilgi alıp hem de baskı kalıplarıyla kendinize ayraç, cüzdan, çanta gibi küçük, işlevsel objeler oluşturulabilir (Tablo 3-a-b-c-d).

TABLE 3: Zemin Kat Mekânsal Analizi (Giriş ve Merdiven Alanı, Baskı Atölyesi)

Hayat katında, Türk geleneksel sanatları ve yok olmaya yüz tutmuş geleneklerle ilgili sunumlar, etkinlikler yapılmaktadır. Ebru etkinlik (misafir odası) bölümünde gömme ahşap dolaplar, işlemeli tavanlar ve el işçiliği raflarla birlikte geleneksel Türk ebru sanatı hakkında bilgi alıp, yapılışını izleyip uygulama yapabilirsiniz (Tablo 4-a-b). Yine hayat katında önceden kiler olan mekan, eski dönemlerde nazara karşı yapılan kurşun dökme işlemi hakkında bilgi verilip uygulama yapıldığı kurşun dökme etkinlik odasına dönüştürülmüştür. (Tablo 4-c-d).

TABLE 4: Zemin Kat Mekânsal Analizi [Ebru Sanatı (Misafir Odası), Kurşun Dökme Odası (Kiler)]

Hayat katındaki mutfak bölümünde Türk yemek kültürüne ait çoğu 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına tarihlenen araç ve gereçlerin sunumu kostümlü müze rehberleri tarafından anlatılmaktadır (Tablo 5-a). Hayat katında son olarak besinlerin sıcak ve soğuktan koruyan mahzen kısmı bulunur. Beypazarı halkının, geçmişte tanık oldukları yangından etkilendikleri için bu mahzende değerli gördükleri obje ve değerli elbiseleri, bindallıları muhafaza ettiği bilgisi alınmıştır (Tablo 5-b-c).

TABLO 5: Zemin Kat Mekânsal Analizi [Mutfak, Mahzen (Depo)]

a: Mutfak

b: Mahzen (Depo) Kapısı

c: Mahzen (Depo) Bilgi Tablosu

Birinci kat geleneksel Beypazarı mimarisinde çardak katı olarak isimlendirilir. Bu katta, ailenin gün içinde vakit geçirdiği, misafirlerin de ağırlandığı sofa kısmı bulunmaktadır. Bu mekânda sedir ve önünde ısınmayı sağlayan mangallıklar bulunmaktadır. Mangallıkların üzerindeki kuş figüründen, eğer kuşun başı kalkık ise müsait oldukları, eğer kuşun başı inikse müsait olmadıkları anlaşılmaktadır (Tablo 6-a-b). Yine bu mekân ile aynı katta bulunan, aile büyüklerinin zamanının çoğunu geçirdiği üç tarafı kapalı bir tarafı açık olan “eyvan” bölümünün anlatımı yapılmaktadır. Yani mekânın somut olarak kültürel mirasının sunumunun yanında bu mekânın yaşantısı içerisinde somut olmayan kültürel miras değerleri de anlatım ve gösterim yöntemiyle aktarılmaktadır (Tablo 6-c-d).

TABLO 6: 1. Kat (Çardak Katı) Mekânsal Analizi (Sofa, Eyvan)

a: Mangallık (Baş Kalkık Kuş)

b: Mangallık (Baş İnık Kuş)

c: Sofa Bölümü

d: Eyvan Bölümü

Birinci katta ziyaretçilere, önceden gelin odası olan orijinal hali korunmuş iki tane odanın ve odaların mimarisi ve kültürel yansıması olan oda düzeninin canlı bir şekilde sunumu yapılmaktadır. Yeni gelin odasında çeyizlik, yatak yüklük ve gusülhanenin anlatımı yapılırken diğer yandan somut olmayan gelenek ve göreneklerin yansıması olan söylemlerden de bahsedilmektedir. Yine orijinali korunan büyük gelin odasında ise oda yaşantısı hakkında bilgi verilmektedir. Bu odada gelen ziyaretçilere masallar anlatılarak dönemin kültürel özellikleri yaşatılmış olmaktadır (Tablo 7 a-b-c-d).

TABLO 7: 1. Kat (Çardak Katı) Mekânsal Analizi (Yeni Gelin Odası, Büyük Gelin Odası)

a: Yeni Gelin Odası

b: Yeni Gelin Odası

c: Büyük Gelin Odası

d: Büyük Gelin Odası

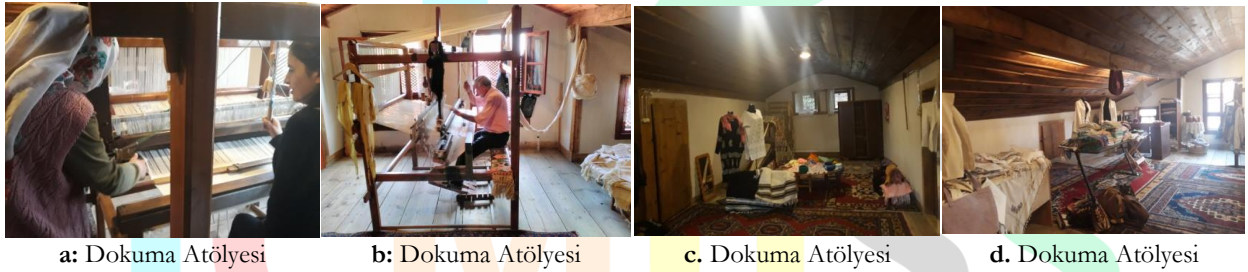
Bu katta bulunan geleneksel Türk evindeki başoda mekânı ile kışlık odası korunarak etkinlik odaları olarak işlev kazandırılmıştır. Başoda evin büyükleri tarafından kullanılan içerisinde yüklük, gusülhane bulunan bir mekândır. Bu odada eski Türk oyunlarından mangala, üçtaş, peçiş gibi oyunlar hakkında bilgi verilmekte ve ziyaretçi tarafından oynanabilmektedir. Eskiden kışlık oda diye tabir edilen mekânda ise ısınma amaçlı kullanılan bir ocak kısmı bulunup kış mevsiminde bu oda kullanılmıştır. Ayrıca bu odada gösteri oyunları (Hacivat ve Karagöz) ve geleneksel elbiseler sergilenmektedir. Ziyaretçiler Hacivat ve Karagöz oynayabilir, ayrıca geleneksel kıyafetleri giyebilirler (Tablo 8 a-b-c-d).

TABLO 8: 1.Kat (Çardak Katı) Mekânsal Analizi [Oyun Odası (Başoda), Gösteri Odası(Kışlık oda)]

Son kat olan Beypazarı geleneksel konut mimarisinde “guşgana” denen çatı katında geleneksel dokuma tezgâhı alanı bulunmaktadır. Dokuma tezgâhının ürünleri olan ipek şalları, peştamalları ve birçok ürünün sunumu yapılmaktadır. Beypazarı dokumacılık örneklerinin sergilenip, satışa sunulduğu bir bölümdür. Bu alandaki dokuma tezgâhları aktif bir halde kullanılmaktadır (Tablo 9 a-b-c-d).

TABLO 9: Çatı Kat (Guşgana) Mekânsal Analizi (Dokuma Atölyesi)

Beypazarı Yaşayan Müze, somut olarak Geleneksel Beypazarı Evlerinin somut kültürel miras değerlerinin aktarılması noktasında hem de içerisindeki etkinliklerle mekânsal olarak özdeşleştirilmiş olan somut olmayan kültürel miras değerlerinin sunumunun yapıldığı bir müzedir. Geleneksel müzecilik anlayışından çok etkileşimli, aktif bir şekilde mekânların, sadece fiziksel özelliklerini değil, içerisindeki yaşantıyı da sunması kültürel miras değerlerinin halk tarafından algılanması bağlamında farklı bir yöntemdir. Somut ve somut olmayan kültürel mirasın bütünlük bir şekilde ele alması, bunu görselleştirip yaşatması, ziyaretçiyi merkeze alması özelliğiyle bu değerlerin sürdürülebilirliği noktasında önemli bir yere sahiptir.

5.SONUÇ

Kültürel miras değerlerinin korunması disiplinler arası ortak bir şekilde çalışmayı gerektiren bir kavramdır. Somut ve somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilirliği için dünyada ve Türkiye’de, kurum ve kuruluşların yasal ve yönetsel boyutları korumayı tek başına tam manası ile yapamaması sebebiyle, mirasın korunması ve sürdürülebilirliği ancak o değere sahip toplumların bilinçlendirilmesi yoluyla olabilecektir. Bu bilinçlendirme çalışmalarında halka vakfedilen müzelerin bu yöndeki çalışmaları önemli bir yere sahip olup birer eğitim kurumu niteliği taşımaktadırlar. Geleneksel müzelerin nesne-obje odaklı olmaktan çıkarılması, insanı ve toplumu merkeze alıp bu şekilde yeniden biçimlenişi yeni bir müzecilik anlayışını oluşturmuştur. Bununla birlikte müzelerin sunum biçimi de değişmiş olup, etkileşimli, aktif ve ziyaretçiyi kendine dâhil eden mekânlar haline gelmiştir. Bunun sonucunda ziyaretçi yaşamadığı dönemi hikayeleştirilmiş anlatımlarla ve etkinliklerle daha kalıcı bir şekilde deneyimlemektedir.

Beypazarı’nda bulunan Yaşayan Müze; somut miras olan geleneksel konut mimari özelliği taşıyan yapıyı koruyup yeniden işlevlendirerek müzeye çevirmekte ve mekânsal olarak sadece fiziksel özelliklerini değil, o mekânın aslındaki yaşantısını da geleneksel Türk evi kapsamında sunmaktadır. Bununla birlikte somut olmayan kültürel miras değerlerinin de etkileşimli ve katılımcı olarak sunumunu yapmaktadır. Sunum tekniği olarak yaşatma, etkinliklerle uygulama ve hikayeleştirme anlatım biçimleri kullanılarak ziyaretçi odaklı bir sunum tekniği kullanılmaktadır. Bu da ziyaretçinin farklı duyu organlarına hitap ettiği ve deneyimleme imkanı sunduğu için bilinçlendirmede daha etkili olmaktadır. Bu etkileşimli ve ziyaretçiyi aktif bir şekilde katılımcı haline getirerek sunmak ve sergilemek bütüncül bir şekilde kültürel mirasın sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Bu şekildeki aktarım biçimi hem geleneksel mimariyi hem de somut olmayan kültürel mirasın yaşatılarak gelecek nesillere aktarılması noktasında büyük öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Acar, A. (2017). Müze ve Sergilemelerde Etkileşimli Tasarım Çözümleriyle Bilgiyi Görselleştirmek(Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları, 2017)
- Aklanoğlu, F. (2010). Geleneksel Yerleşmelerde Kültür Turizmi: Beypazarı Örneği(Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi, 2010, 10 (2): 125-136)
- Metin Basat, E. (2013) Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Birlikte Koruyabilmek (<http://www.millifolklor.com> adresinden 18.05.2019 tarihinde alınmıştır.)
- Halaç, H. H. & Akbaş, E. (2017). Arkeoloji Müzelerinde Çağdaş Sunum Teknikleri: Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi. Route Educational & Social Science Journal, s. 298-312
- Karakul, Ö. (2007) “Tarihi Çevrelerde Halk Mimarisi: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yaşama Mekânları”, Millî Folklor 75(Güz 2007): 151-163.
- ICOM (2007a). ICOM Statutes. 21st ICOM General Conference, Vienna.

Karaduman, Ü.(2017) Müze Tanıtım (folklor/edebiyat, cilt:23, sayı:92, 2017/4)

Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi (<http://www.unesco.org.tr/Pages/176/18/Somut-Kültürel-Miras-İhtisas-Komitesi> sayfasından 18.05.2019 tarihinde alınmıştır.

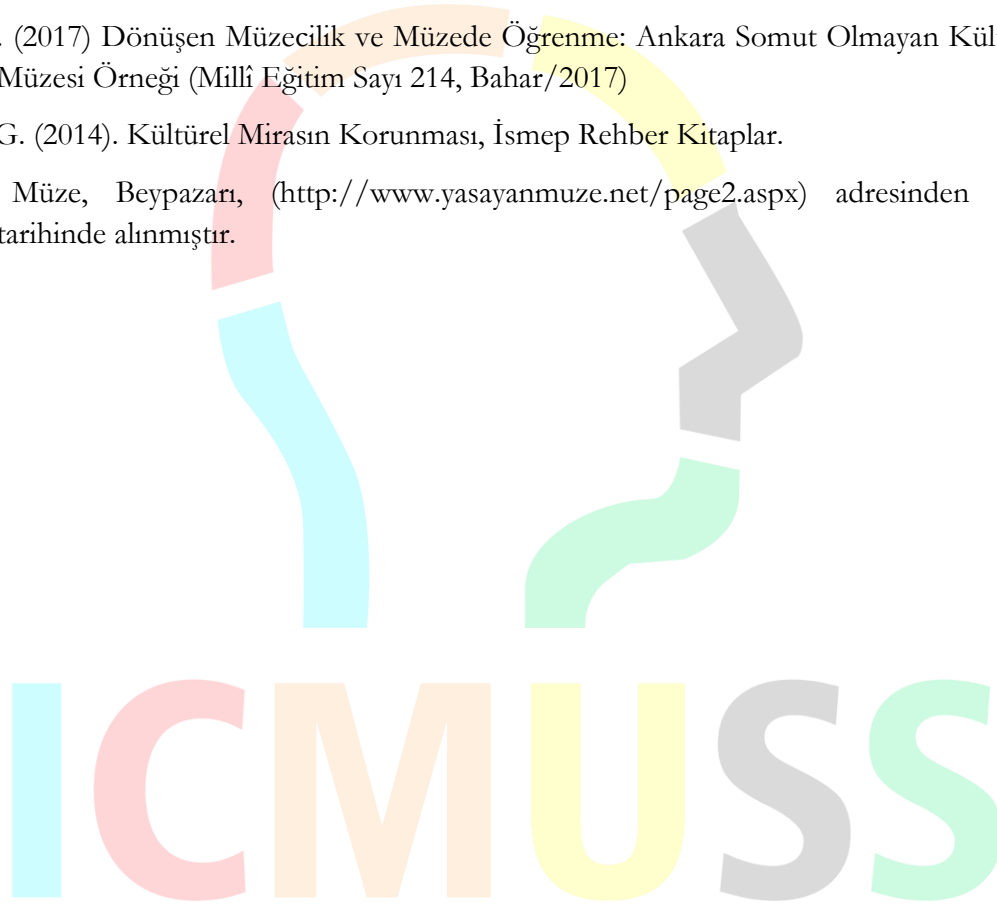
UNESCO, <https://halkbilim.aku.edu.tr/somut-olmayan-kulturel-mirassokum-nedir/> sayfasından 18.05.2019 tarihinde alınmıştır.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi(*) Paris, 17 Ekim 2003, (<https://ich.unesco.org/doc/src/00009-TR-PDF.pdf>) adresinden 19.05.2019 tarihinde alınmıştır.

Tekin, G. (2017) Dönüşen Müzecilik ve Müzede Öğrenme: Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi Örneği (Millî Eğitim Sayı 214, Bahar/2017)

Ünal, Z. G. (2014). Kültürel Mirasın Korunması, İsmep Rehber Kitaplar.

Yaşayan Müze, Beypazarı, (<http://www.yasayanmuze.net/page2.aspx>) adresinden 23.05.2019 tarihinde alınmıştır.

INTERNATIONAL

CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES

ULUSLARARASI MULTIDİSİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ ISBN:NNNN-NNNN

Türkiye Toplumunda Eğitim Kurumunun Transformasyon Sürecinde Aydınların Rolü

The Role of the Transformation Process of the Enlightened Education Institution in Turkey

Hale Nur UYANIK¹

Abstract

From the moment she was born individuals according to the norms of society. Children, family socialization is the beginning of the process when you have by going without him shake the structure of the community. The continuity of the child's community, as appropriate, community structure, begins training for the robust life. Educational institution at this point, different social groups, norms, and values into a single segments that share by all converts to individuals to adapt to the society.

The traditional approach to education in the modern era, period is different from training. Master-apprentice relationship in the style of education, raising value for an individual's ability and moral education modernization, while positive transfer of but has a weighing system. This approach to education, more formal knowledge-based, uzmanlaştırmacı and career saver wound will provide to the person, has

Özet

Birey, doğduğu andan itibaren yaşadığı toplumun normlarına göre şekil alır. Çocuk, ailesiyle toplumsallaşma sürecinin başlangıcını yaşarken giderek var olduğu toplumun yapısını sarsmadan ona uygun bir hale gelir. Çocuğun topluma uygun, toplum yapısının sürekliliğini sağlamsına yönelik eğitim hayatına başlar. Eğitim kurumu tam da bu noktada farklı toplumsal grupları, normları ve değerleri paylaşan kesimleri tek bir bütün haline getirerek topluma adapte bireylere dönüştürür.

Modern çağda eğitim anlayışı, geleneksel dönemdeki eğitim anlayışından farklıdır. Eğitim tarzında usta-çırak ilişkisi, bireyin kabiliyetine yönelik yetiştirme değer ve ahlak eğitimi aktarımı iken modernleşmeye pozitif bilimlerin ağırlığında bir sistemin içerisine girmiştir. Bu eğitim anlayışı daha çok formel bilgiye dayalı, kişiye yara sağlayacağı, uzmanlaştırmacı ve meslek kazandırıcı bir süreç haline dönüşmüştür. Modernleşme döneminde gerçekleşen bu eğitim

¹ Hale Nur UYANIK, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, hale.27.nur@gmail.com

become a process. This approach to education in the period of modernization on the basis of change in "enlightenment mentality". Turkey, Ottoman Empire-a reflection of this mentality last semester, the Republic has survived with her hand cut organizational stages of intellectuals.

anlayışındaki değişimin temelinde “Aydınlanma zihniyeti” yatmaktadır. Türkiye, bu zihniyetin yansımasını Osmanlının son dönemi, Cumhuriyetin kuruluş aşamalarında aydın kesimin eliyle yaşamıştır.

Key Words: Modernization, Allen-Elite, Mentality Transformation.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Aydın-Elit Zümre, Zihniyet Dönüşümü.

GİRİŞ

19.yüzyılda Osmanlı Devleti için Batılılaşma ve çağdaşlaşma süreciyle pek çok kurumun değişim ve dönüşüm yaşamış olduğu bir yüzyıldır. Batının denetimiyle, batıda eğitim görmüş aydınlar, batının desteği ve yönlendirmesiyle yenilikler, zihniyet dönüşümleri sağlayan bir toplum mühendisliği vazifesini üstlenmişlerdir. Mühendislik anlayışı, batılılaşma yolunda temellerin atılmasına yönelik bir çatı, iskelet kurmaktır. Aydınlar, batılılaşma ile toplumsal istikrarın sağlanmasını sağlıyor. Gerçekleştirecekleri zihniyet dönüşümü ile, güvensizlik durumundan kurtuluş yolunu toplumsal siyasal dönüşümle şekillendirmede buluyorlardı. Bu düzen anlayışı içerisinde gerçekleşen toplumsal dönüşüm ve yapılanma halkın isteğinin dışında, halka dayatılarak tepeden inmecilikle, gerekirse bürokrasinin de sonsuz gücünü kullanarak dayatmalarda bulunuyordu. Arent’in “Şiddet Üzerine” adlı eserinde de söylediği gibi şiddet insanın, inan üzerine kurmuş olduğu egemenliktir.

Güvensizlik ve yeni oluşum içerisindeki belirsizlikten doğan “devletin bekası” anlayışı Cumhuriyet kadrosunun dayatmasıyla ortaya çıkıyor. Temelde en saf çıkarısız gibi görülen eğitim hakkı bile devlet eliyle sistemin çarkını devam ettiren bir üretim fabrikasına dönüşüyor. Osmanlıda bu süreç ilk olarak “mühendishanelerde” görülüyor. Daha sonraları II. Mahmut döneminde tıbbiye, mülkiye, harbiye, sultani ve idadiler kuruluyor. Eğitim kurumuyla yola çıktığımızda çağdaşlaşma, toplumsal dönüşüm batı toplumlarında eğitim kurumuyla gerçekleşmemiştir. Batıyı dönüştüren eğitim anlayışı değil, kapitalist sistemdir. Bizim toplumumuzda ise eğitim, toplumsal sorunlara bir çözüm sunmayıp yeni sistemin devamlılığını sürdüren bir zihniyet dönüşümü yaşanmıştır.

1) Türkiye Toplumunun Temellerini Dönüştüren Unsur: Batılılaşma Süreci

Toplum, içinde bulundurduğu tüm unsurlarla bir bütün ve dinamik sürekli değişim gösteren bir yapıdır. Toplumsal değişim hem toplumun yaşadığı doğal ve sosyal çevredeki değişimlerden, hem de teknik bütün değişimlerden etkilenir. Toplumsal değişimler bazen sadece toplumsal kurumların

dönüşümü, bazen de tüm toplumsal yapıda radikal bir dönüşüm olarak gözlenebilir. Toplumdaki dönüşümler sadece maddi unsurların değişimi ile kalmaz; bu maddi dönüşümler toplumda var olmanın anlamını da değiştirebilirler. Kültür, inanç sistemi, değerler, normlar, kişilere insanlığın varoluşunun anlamı ve toplumu bir arada tutacak, kişilerin topluma aidiyetini sağlayacak sosyal kontrol araçları da değişebilir. (Kalaycıoğlu,2012:7). Tüm dünyada bilhassa batıda da kendi gösteren kurumların modernleşme süreci Osmanlının son dönemlerinde Tanzimat ve Islahat Fermanları gibi birçok alanda yapılan yeniliklerle kendini göstermeye başlamıştır.

Batı Avrupa ülkelerinde birkaç yüzyıllık bir süreç içerisinde oluşup gelişen ve modern olma durumu olarak tanımlanan şeyin cazibesi o kadar güçlüdür ki, hiçbir toplum kendini onun çekiciliğinden kurtaramaz. *Geleneksel* toplumlar ve bireyler bu çekiciliğe direnemez. *Modern* olmak için *geleneksellik* hiç tereddüt edilmeden harcanır. (Vatandaş, 2012: 69). Bu durum Osmanlı için Lale devri süreci ile Batıya elçilikler gönderme süreciyle başladı. Batının teknik ve gelişimini Batı'da görevlendirilen bu diplomat ve aydın kesimler eliyle yapılmıştır. Ş. Mardin Osmanlının batılılaşma süreci şu şekilde açıklamaktadır: "II. Mahmut devrinin sonlarına doğru Batı'da görevli bulunan Osmanlı elçileri Batı'nın yeni bir özelliğini keşfettiler. 18.yy Avrupa'sında bazı krallar tebaanın verimliliğini artıracak bir koruyucu tedbirler bütününe devletin olağan bir politikası haline getirmiştir. Hükümdarlar tebaanın mülkiyet haklarının garanti altına alınmasının zorunluluğunu anlamışlar, eğitimi halka yaymanın kendilerine getireceği faydaları algılamışlardır. Bu idare sistemine 'aydın despotizmi' denmiştir. O zamanlar Avrupa'da yeni gelişmekte olan devlet bilimlerinde ise bu öğelere 'kameralizm' adı veriliyordu. 'Tazminat' olarak bildiğimiz, 1839'da Gülhane Hatt-ı Hümayununun ilanı ile başladığı kabul edilen yenilik hareketi, büyük çapta 'kameralizm'den esinlenmiştir". (Mardin, 2014: 11-12) Bu süreç Osmanlıda gitgide benimseniyor ve destekleniyordu. Batı fikirlerinin iyice anlaşılmasına başlandığı devre Sultan II. Abdülhamit (1876-1909) devridir. Bunun sebebi, yeni kurulan okullarda okuyanların ve yabancı dil bilenlerin artması olduğu kadar, padişahın kendisinin Batı'yı bir bakıma "model" olarak almış olmasıdır. II. Abdülhamit, "Batıcılığı" Batı'nın tekniğini, idari sistemini ve bilhassa askeri teşkilatını ve eğitimini alma şeklinde anlıyor; bunun yanında Müslümanlığı tebaası arasında güçlendirmeye çalışıyordu. Bu amaçla, Harbiye, Mülkiye ve Askeri Tıbbiyenin programları geliştirilmiş, okullarda bilgili bir kuşak yetişmiştir. Her üç kuruluşun öğrencileri ders programları icabı 19.yy müspet bilimlerinin Batı'nın esas güç kaynağını oluşturduğunu görüyorlardı. Böylece Batıyı, Batı'da geliştirilen müspet bilimle bir tutan bir kuşak yetişti. (Mardin, 2014: 15).

2) Eğitimin Batılılaşma Serüveni

Osmanlıda, modernliğin cazibesi sadece idari, askeri ve sosyal hayata yönelik değildi. Topyekûn bir modernleşme süreci içerisine giren Osmanlıdaki bütün kurumlar bu süreçten nasibini almış, değişim dönüşüm içerisine girmişti. Osmanlıda ilk modernleşen kurumların arasında okulların özel bir yeri vardır. Okullar modernleşmenin her aşamasında kilit konumdadır. Eğitimde modernleşme, yaşanan problemlere paralel olarak önceleri sadece askeri reform çizgisinde gerçekleşir ve reformlarla oluşturulan yeni orduya modern bir temel kazandırmaya çalışılır. Bu amaçla da bir askeri mühendislik okulu (1795) ve bir de askeri okul (1836) açılır. Sivil eğitime gelince; ilk kez ve tercihen Türk kökenlilere yani Müslümanlara yönelik, geleceğin yüksek devlet görevlilerinin yetiştirilmesi amacıyla biri Amerikan

(1860) diğeri Fransız tarzı eğitim veren (1868) iki lise açılır. Hep bu çerçevede olmak üzere, laik eğitim yapan birçok orta dereceli okul, bir tıp okulu (1838) ve siyasal bilimler okulu (1859) açılacaktır. Laik karakterli eğitim veren bu okullar, Osmanlı'da hiç bilinmeyen, tamamen yabancı oldukları pozitif düşüncelerin yayıldığı gerçek bir kaynak haline gelirler. (Vatandaş, 2012). Bu kurumlarda eğitim görmüş birçok genç yüksek öğrencileri için yurtdışına gönderilir. Azınlıklar ve yabancılar kendi okullarını açmaya başlarlar, en önemli gelişmelerden biri olarak II. Abdülhamit'in pek çok alanda meslek, sanat okulu, özürhümler için okul açması ile okul programları yeniden düzenlendi, Batı modelinde ilk üniversite olarak tabir edilen *Darülfünun* açıldı. Osmanlı Devleti ile başlamış bulunan modernleşme süreci yeni kurulan Cumhuriyet döneminde de kendini ideolojik olarak sürdürmüştür. Yeni kurulan devlet, kültür politikasını, başlıca eğitim kurumları yoluyla yaymayı ilke edinmişti. Eğitim yoluyla başka bir topluma ait kültür, bilgi olarak topluma aktarılıyordu. Eğitime bunun için çok önemli bir rol biçmişti: Yeni kurulan rejimin güçlendirilmesi, yeni toplumsal düzenin oluşturulması, milli bilincin oluşturulması ve ekonominin ihtiyaç duyduğu eğitilmiş insan gücünün yetiştirilmesi. Bu sebeplerden dolayıdır ki, eğitim, değişimi gerçekleştirecek en güçlü mekanizma olarak görüldü. Cumhuriyet döneminde eğitim sahasında yapılan ilk iş, Osmanlı son döneminden beri yaşanan mektep-medrese ikiliğini gidermek üzere "*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*" (eğitim-öğretimin birleştirilmesi) çıkarıldı (3 Mart 1924). Çıkarılan kanunla, mektep-medrese ikiliği kaldırılarak, ülkedeki bütün eğitim kurumları *Maarif Vekâleti* (Milli Eğitim Bakanlığı)' ne bağlandı, azınlık ve yabancı okullar denetim altına alındı. Aynı tarihte *Şer'îye ve Evkaf Nezâreti* kaldırılarak, idaresinde bulunan medreseler, önce *Maarif Vekâleti*' ne bağlandı, ardından da tamamıyla kaldırıldı. (Acun, 2012). Bu gelişmeler bize orta eğitimden başlayıp yüksek öğrenime kadar ki sürecin yeniden bir plan program sisteminde değiştirilerek yeni düzene ait bireylerin şekillenmesini sağlamaktır.

Mardin (2014) eğitim sürecinin modernleşmesini şu şekilde değerlendirir: "Avrupa'da, orta eğitim kentlilerin gelişimine bir ilaveydi. Türkiye de orta eğitimin başlatılması, aynı etkileri yaratacak temel toplumsal yapı değişimini gerektirecekti. Ama olayların sıralanışı tersine olmuştur. Türkiye'de eğitim kurumları, güçlü bir burjuvazinin, ebeveynlerinin defter tutmayı ve mektup yazmayı öğreterek ailenin iş yaşamına katılmalarını sağlamak istedikleri oğullarının gereksinimlerini karşılamak üzere kurulmuşlardı. Türkiye'de, 19.yüzyıl ortalarından itibaren, Osmanlı bürolarının kurtarılmış temelleri üzerine inşa edilmekte olan nezaretlerdeki *idari mevkileri doldurmak amacıyla* Batılı okullardan kopya edilen eğitim kurumları kurulmuştur". Bu şekilde eğitim kurumu, Türk hükümetinde yeni bir sınıf oluşumuna neden oldu. Bu sınıf memur elitist bir kesimi oluşturup, toplumsal yapının zihniyetine yön veren bir sınıf olmuştur.

2.1) Eğitimde Değişim İsteğinin Kökenleri

18. Yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan endüstriyel gelişme karşısında Osmanlı Devleti, eski üstünlüğünü yitirip zayıflamaya başlayınca yöneticiler birçok alanda yenileşmelere girişmek zorunluluğuyla karşı karşıya kaldılar. Devletin yenileşme faaliyetlerine giriştiği alanların başında eğitim öğretim geliyordu. Böylece eğitim ve öğretim faaliyetleri, bir devlet politikası niteliği kazandı. Osmanlı Devleti'nde eğitim ve öğretim alanında ilk yenileşme hareketlerini, batı örneğine benzetilmeye çalışılan

askeri okulların açılmasıyla görmekteyiz. Bunun da başlıca sebebi, Osmanlı Devleti'nin savaşlarda yenilgileri arttıkça, bunu öncelikle Avrupalı subay ve askerlerinin iyi yetişmiş olmalarına, kendilerinin de bu alanda geri kalmalarına bağlamalarıdır. Batı örneğinde açılan askeri okulların yanında medreselerin de mevcudiyetini koruması eğitim alanında bir ikilik meydana getirmiş ve bu ikilik batı örneğinde sivil okulların kurulmasıyla daha da belirginleşti. Zira bir taraftan hukuk okulları batı yasalarına göre hakimler mezun ediyor, bir taraftan da Mekteb-i Kuzâd ve medreseler fıkhîye göre hükümler verecek kadılar yetiştiriyordu. Yine bu dönemde bir yandan batı tarzında eğitim veren ve eğitim dili Fransızca olan tıbbî okulları açılıyor, diğer yandan da geleneksel tıp eğitimi veriliyordu 1869'da yürürlüğe giren "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" ise batı eğitim sistemleri örnek alınarak hazırlanmıştı. Bu nizamnameye göre eğitim sistemi; ilköğretim, orta öğretim ve yükseköğretim kurumları olarak kademelendirilmekteydi. 1876'da ilan edilen Kanun-i Esasi ile de bütün Osmanlı vatandaşları için eğitimin birinci kademesi zorunlu hale getirilmişti. Ancak bu yeni kararların ve düzenlemelerin uygulamaya koyulması Sultan II. Abdülhamit'in eğitim reformuna karar vermesi ile mümkün olmuştur. Nitekim Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin ve Kanun-i Esasi'de belirtilen zorunlu eğitimin hayata geçirilmesi için Hicaz dışında hemen bütün vilayetlerde maarif müdürlükleri kurulmuş ve hepsi bir maarif müfettişinin altına girmiştir. Maarif teşkilatındaki bu son bürokratik yapılanma modern eğitim alanında önemli bir ilerlemeydi. Eğitim öğretim kurumlarının yeniden yapılanmasında dönemin önde gelen aydınlarının da önemli rolü olmuştur. 1860'larda ortaya çıkan ve Namık Kemal, Ziya Paşa, Mustafa Fazıl Paşa gibi aydınların temsil ettiği 'Yeni Osmanlılar' hareketi ve daha sonra ortaya çıkan 'İttihat ve Terakki Cemiyeti' eğitimde; akılcılığın, bilimselliğin, meslek eğitiminin ve halkın ihtiyaçlarının göz önüne alınmasını istiyorlardı. Ancak ayrı ayrı iki sistemde okumuş, hayat görüşleri farklı iki nesil arasındaki anlaşmazlık yüzünden eğitim meseleleri de dahil olmak üzere hiçbir işin üzerinde ciddi olarak durulamıyordu. Çünkü bir heyeti teşkil edenler zihniyet bakımından en azından ikiye ayrılıyordu: Halktan kopmuş mektepliler ve halkın içinde ve halktan kuvvet alan medreseliler. Her meselenin karşısına bu iki zihniyet dikiliyor, her iki taraf onu kendi açısından halletmek istiyor ve ona göre fikir ileri sürüyordu. Onun için hiçbir işte esaslı karara varılamıyordu. (Okur, 2005: 200-201). Kısacası toplum büyük bir ikiliğin içinde olup, kendi köklerinden bihaber şekilde buhranlı bir değişim süreci yaşamaktaydı.

3) Toplumsal Değişimin Eğitime Yansıması ve Eğitimin Felsefi Temelleri

3.1) Eğitimin Dönüşümüne Etki Eden Felsefi Temeller

Eğitim sistemi değişim dönüşüm sürecinde hem toplumu etkilemekte hem de dönüşümden kendi etkilenmektedir. Tam da bu noktada belli akımlar aracılığıyla toplumsal değişim ve eğitim ilişkisine etki eden belli görüşler ve akımlar vardır. Bunlar şu şekildedir:

a. Özcülük (Essentialism)

Bunlara göre eğitim, kendi temel işlevlerinden sapmadıkça toplumsal değişmeyi başlatma gücüne sahip değildir. Bunlara göre eğitimin başlıca işlevi, bilgi aktarmaktır. Okul, bir reform değil, öğrenim kurumudur. Toplumsal değişim ve gelişim, bireylerin geliştirilmesine bağlıdır. Okul, eski kültürden

kalan bilgiyi çocuğa aşılmalıdır. Ancak bu yoldan o, bugünkü duruma intibak edebilir. Bu durumda, yeni kuşaklar, önceki kuşaklar gibi davranacaktır. Yeni kuşaklarda yaratıcılığa yer vermediği için bu görüşler tutucu olarak nitelendirilmiştir. Bilgi ve teknik, toplumda sürekli olarak birikir. Okulun işlevi, bu bilgi ve tekniği çocuğa nakletmektir. Kültürel mirasın korunması ve yeni kuşaklara aktarılması, okulun temel işlevidir.

b. Kalıcılık (Perennialism)

Bu ekol, eğitimin temel ilkelerinin değişmez ve daimî olduğunu kabul eder. Devamlılığın değişmeden daha gerçek olduğu görüşündedirler. Daimîciliğin temel ilkelerinden birisi, insan doğası devamlı ve değişmez olduğundan, eğitim de değişmezdir.^{17a} Eğitim de herkes için aynı olmalıdır. İnsanın her çağda ve toplumda işlevi aynıdır. Eğitimin de insanı insan olarak ıslah etme amacı aynıdır. Devamlılıklar, en iyi biçimde eski Yunan klâsikleriyle öğrenilir. (Edebiyat, felsefe, tarih ve fen) Bir başka ilke, eğitimin yöneltilebileceği tek uyum türü, değişmeyen ve üniversal gerçeğe uyumdur. Eğitimin görevi, insanları şimdiki dünyaya uydurmak değil, ebedî gerçeğe uyumlarını sağlamaktır. Bu akım, akademik niteliğe fazla önem vermektedir. Aristokrat bir eğitimi öngörmektedir. Entellektüel aristokrasi teşvik edilmektedir.

c. Gelişmecilik (Progressivism)

Progressive eğitim, hayat araçları sağlayan bir görüş olarak anlaşılmıştır. Eğitimde hayata önem veren görüştür. Temel tezi, eğitimin toplumsal değişmenin doğrultusunu belirleyememekle beraber, değişme bakımından zihinsel yeteneği geliştirebileceğidir. Yâni eğitim, çocuğa akıllı bir biçimde değişmeye karşılık vermeyi öğretebilir. Böylece çocuklar, gerçek hayattan alınmış sorunsal durumlarla karşılaştırılıp eğitilirse, toplumsal değişmenin gerekli kıldığı entellektüel güce ve deneyimlere sahip olurlar. Eğitimin amacı, bireyin toplumsal değişmelere uymasını sağlayacak eleştireci bir dimağ geliştirmek olmalıdır. Bu durumları sağlayacak bilimler ise toplumsal bilimlerdir. Öğretmen kendi sonuçlarını, kanaatlerini çocuklara önermez, tersine, onları kendi değerlerine göre kendi sonuçlarına ulaşmalarını teşvik eder. Öğretmenin tutumu, yönetici değil, tavsiye edicidir. Eğitim, yaşama hazırlamak değil, yaşamın kendisi olmalıdır.

d. Yeniden Oluşturmacılık (Reconstructionism)

Eğitimciler, çocuğa herşeyi içine alan ayrıntılı bir toplumsal reform programını öğretmekle kendi başlarına toplumu yeniden kurmaladırlar. Böylece eğitim, yeni bir toplumsal düzen yaratacaktır. Yeni toplum, temel kurumların ve kaynakların halkın kendisince denetlendiği gerçek bir demokrasi olacaktır. Bunlar, progressivizmin başaramadığı üç hususa çare bulmak arzusundadırlar. Bu hususlar:

- a) Amaç yoksunluğu ya da eksikliği,
- b) Bireycilik üzerindeki anlamsız direniş,
- c) Toplumsal değişmeyi geciktiren kültürel engelleri öngörememek.

Bunlara devrimciler de denebilir. Uygulama yoluyla değişmeyi sağlamak isterler. Yaşam felsefeleri harekettir. Bir sonraki hareketi daima planlamak gerekir. Yaşamın temeli harekettir. Bugünkü kültürden memnun değillerdir. Ortak bir dünya kültürü isterler. Ütopiktirler. Fakat ütopyanın uygulanması düşünülmemiştir. Uygulamak için en geniş, en etkin örgüt, okuldur diyorlar. Okul örgütlenmiştir, bir değerlendirme ve eleştirme merkezi olmalıdır. Okul, değişmeyi bizzat yaratan kurum olacaktır. Böyle olunca okul programları eskiye dönük olamaz. İlericilere göre sorun çözme amaç, bunlara göre ise araçtır.

Çağımız, doğal bir toplumsal değişme içerisinde olmadığı için doğal eğilimlerin ve bireysel özelliklerin gelişmesini amaçlayan bir eğitim görüşünün gerçekçi olmadığı düşünürler. Çağımızda atom enerjisinden yararlanma, dünya savaşları, rejimler arası sürekli çatışmalar, devrimler ve girişimleri vs. her an büyük ve köklü dönüşüm imkânlarını içinde saklamaktadır. Görüşleri, büyük halk kitlelerini azamî bir kendini gerçekleştirme, bütün imkânlarını dışsallaştırma aşamasına getirme amacıyla belirlenir. Bunun için ekonomik, toplumsal, siyasal nitelikte pek çok dönüşümlerin gerçekleşmesi gerekir. Böylece onların eğitim görüşleri, bugüne değil, geleceğe yönelik bir içerik ve amaç taşımaktadır. Bu görüş, gereken ilgiyi görmüş olmakla beraber, destek bulamamıştır. Özellikle siyasal iktidarların hiçbirisi, kendilerine karşı bir görüşü destekleyen okulun bu görüşlerini uygulamak istememektedir. (Tezcan, 1985).

Eğitimciler de, bu görüşü, eğitimin amacını daraltması, okulun toplumsal reform aracı yapılması yönünden eleştirmişlerdir.

Modernist akım mensupları eğitimi ayrıca modern devletin (nation building) tesisinde en önemli bir araç olarak görmüştür. Modernistler formal eğitim sistemini modern devleti yaratacak bir sosyalleştirme kurumu olarak tanımlamışlardır. Bu görüşe eğitim göre birçok farklı ırk, din, etnik köken ve düşünceden insanların ortak bir milliyet ve vatandaşlık duygusu benimsemeleri sağlanacaktır. (Eskicumalı, 2003: 114). Eğitim yoluyla başlatılan bir değişme toplumsal yapının diğer parçalarını etkilediği gibi, kendisi de sürekli olarak toplumsal yapı ve ilişkilerde meydana gelen değişmelerden etkilenmektedir. Eğitim sosyologları eğitim ve sosyal değişme arasındaki bu karşılıklı ilişkileri kabul etmekle beraber, değişimin başlangıç noktası olarak toplumun değişmesini almakta ve eğitimdeki değişmelerin toplumdaki değişmelerin sonucu olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır. (Eskicumalı, 2003: 111)

3.2) Türk Eğitim Sisteminde Aydınlar ve Görüşleri

Cumhuriyetin ideolojik temellerinin belirlenmesinde, Osmanlı'nın son dönemindeki Türkçü ve Batıcı aydının katkısının önemidir. İkinci bir nokta, İslami geleneğin, çağdaş Cumhuriyet rejimi içinde kendine yer edinemeyerek İslamcı söylemin suskun kalmasıdır. Bir diğer önemli nokta ise, Osmanlı'nın son döneminde aydınlar arasında yaygınlaşan seçkinciliğin, Cumhuriyet dönemi aydınlarına da aynı şekilde intikal etmiş olmasıdır. Cumhuriyet aydını, Osmanlı döneminin ilim adamı olan ulemanın yerini tam anlamıyla almış; ancak, Osmanlı aydınında da sıklıkla görülen bir sorun olarak, ulemanın kültürü

Batı'ya karşı koruma çabasının tam aksine, kültürü ve toplumu Batılılaştırmaya yönelik bir çaba sarf etmiştir. (Altıntaş, 2011: 116)

Batılılaşma programı çerçevesinde toplamaya çalışmıştır. Bu da, adab-ı muâşeretin siyasi toplumsal elitlere göre şekillenmesine imkân tanımıştır. Osmanlı modernleşmesinde üst ve orta tabakayla sınırlı kalan Batılılaşma, Cumhuriyet modernleşmesinde elit zümreler vasıtasıyla toplumsal yaşantıya geçirilmiştir. Bunun askerler, bürokratlar, öğretmenler, tacirler aracılığıyla toplumsal alanda yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Bu dönemde ticaret erbabının batılı normlara sahip kapitalist bireyler olarak yeniden tanımlanması ve dolayısıyla bir burjuva sınıfının ortaya çıkması için, bizzat siyasi otorite tarafından ciddi çalışmalar yapılmıştır. Böylece, batılılaşmaya ait ticari normlara sahip yeni Türk tüccarlar yetişmiştir. Siyasi yapı tarafından Batı eğilimlerine göre yeniden tanımlanan ve kurulan kamusal alan, özellikle çalışma hayatında, kurumlarda bulunan kadın ve erkeğin dış görünüşüne bile müdahale etmiştir. (Altıntaş, 2011: 117)

3.3) Aydınlar ve Eğitim Sistemindeki Roller

Türkiye'nin zihniyet değişiminde aydın kesim en önemli rolü oynamaktadır. Sosyal değişimi sağlayan bu seçkinler Batının ideolojilerini benimsemiş, Batıda eğitim görmüşle ve orayı her yönüyle üstün saymışlardır. Toplum bu süreçte edilgen bir yapı göstermiş, seçkin elit kesim etkin olmayı başarmıştır. Bunu da batının yaşamış olduğu Aydınlanma felsefesine dayandırarak, Türkiye'nin de kalkınmasını aydınlanmacı aklın zihniyetiyle olabileceğini savunmuşlardır.

Türkiye modernleşmesinin aydınları genellikle pozitivist ve idealisttir. Bu ancak bizim gibi modernleşme ülkelerine özgü bir durumdur. Batı'da hem pozitivist hem idealist olunamaz. Pozitivizmin yoğun bir idealizm ile iç içeliği onu neredeyse bir din haline getirmiştir. Pozitivizmin derin bir idealizm ile iç içeliği aslında modernleşmenin bir projesi olmasından kaynaklanmaktadır. (Dellaloğlu, 2016: 179). Bu süreçte önemli roller üstlenen fikir adamlarından bazıları şunlardır:

1. Ziya Gökalp

Gökalp, Türk aydınlarının asıl görevinin, ülkenin ivedi iç ve dış sorunlarının çözümlenmesi imkânlarının araştırılması olduğu görüşündedir. Ayrıca, aydınları, Batı uygarlığını Anadolu köylerine götürmeleri ve oralarda okullar kurmaları için halka gitmeye çağırır. Yine, aydınların halka doğru gitmesi, ondan millî kültürün temellerini öğrenmesi gerekir. Toplumun sağlam temeller üzerine oturtulabilmesi için aydın yetiştirilmesine önem vermiştir. Aydınların dindar olmasını istemiş, bu hususun, birbirine kayıtsız tabakalar olarak ayrılmasını önleyeceğini savunmuştur. Ona göre, kendini kendi halkından uzak tutan bir aydın, ulusal kültürü yok eder, yerine yabancı bir uygarlığı getirir.

Ziya Gökalp'in eğitime ilişkin görüşlerini gözden geçirdiğimizde onun eğitim olgusuna sosyal açıdan baktığını görmüş oluruz. Bu bağlamda eğitim, bir toplumun sosyal yapısı ile kültürü ile tutarlılık göstermelidir.. Onun bu alana ilişkin ele aldığı konular bugün de temel konulardır. Ayrıca Gökalp'in bu alandaki görüşleri ülkemiz bakımından hâlâ güncelliğini korumaktadır. Özellikle eğitimde reform çabalarında her zaman Ziya Gökalp akla gelmektedir. Bu sebeple Gökalp, Türk eğitim sosyolojisi

literatüründeki katkıları sebebiyle daima göz önünde bulundurulacak sosyologlarımızdan birisidir. (Tezcan, 1985).

2. Prens Sabahattin (1877-1948)

Prens Sabahattin'e göre toplumsal yapımızda sorun doğuran iki husus vardır. Birincisi kişiliğe önem vermeyen eğitim sistemi, ikincisi ise merkezciğe dayanan yönetim sistemidir.

a. Eğitim, kişiliğin gelişmesine yardım etmelidir. Ailelerimiz, çocuklarını özgür bir yaşama hazırlamıyor, onlara özel çalışma ve girişkenliklerine dayanarak yaşamak ve yükselebilmek gücünü veremiyor.

Tüketici memur tipi yerine kendi kendine yeten, üretici, kişisel girişkenlik (Teşebbüs-ü şahsî) eğitimi almış kişiler yetiştirmeliyiz. Bu konuda şöyle diyor. "Öğrenim, günümüzün ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, kişiliğin gelişmesini sağlayacak etkin bir eğitimin yardımcısı olmalıdır. Hazır mevkiiler sağlamaya yarayan bir amaç olarak değil, kişisel girişkenliği verimli kılacak bir araç sayılan öğrenimin, bütün derecelerinde programlarıyla pratik yaşamın gösterebildiği çeşitli ihtiyaçları karşılayabilmesi gerekir".

b. Yönetim yaşamımızda merkezî sistem, çok giderle az iş görülmesine, yörenin özel sorunlarının merkezden kavranmamasına yol açmaktadır. Bu sakıncaları gidermek için yönetim yaşamında merkez dışıcılığa (Adem-i merkezîyet) giderek yetkilerin bir kısmını yerel yönetime devretmeliyiz. Böylece az giderler daha fazla iş görülmüş olacak, yöre ile ilgili işleri yakından bilen kişilerden yararlanılacaktır. Bu konuda Prens Sabahattin şöyle diyor:

"Adem-i merkezîyet, yönetimin büyük bir kolaylıkla ihtiyaçları gidermesini sağlıyor, hem de özel bağımsızlığın siyasal alandaki uzanımından meydana gelen bu etkinlik, siyasal özgürlüğün en gerçek belirtisi ve aynı zamanda en güvenilir bir garantisi oluyor". (Tezcan, 1985).

3. İsmail Hakkı Baltacıoğlu (1889-1978)

Baltacıoğlu da eğitim sistemimizin ulusal olmayışından, biçimsel yenileşme hareketlerinden ve okul programlarındaki batı taklitçiliğinden yakınmıştır. Ayrıca, yaratıcı, "Yeni Adam" yetiştiren üretici bir eğitim sisteminden yanadır. Öğrencilerini çevre inceleme gezilerine çıkarmış, okul tiyatrosu kurmuş ve oyunlar yazmıştır. Açık hava okulu, doğayı tanımak ve öğrencileri açık havada geliştirmek Baltacıoğlu'nun getirdiği yeniliklerdi. Türkiye'de ilk karma öğrenimi başlatmıştır. Sanat ve el işi yoluyla eğitimin sadece ilkokullarda değil, orta öğretimde geliştirilmesine çalışmıştır. Böylece, güzel sanatların önemini savunmuştur. Baltacıoğlu, eğitim olgusunu beş ana ilke ile temellendirir:

1. Eğitim öğretim, insana bilgi yanında kişilik kazandırmalıdır.
2. Gerçek kişilikler gerçek ortamlarda oluşur. Okullar böyle uygun ortamlar yaratmalıdır.
3. Okullar gerçek yaşamdaki çalışma ilkesini gerçekleştiren yerler olmalıdır.

4. Gerçek çalışma sonucu gereken verim alınmalıdır. Çalışma sonucu randıman elde edilmeli, ortaya bir eser çıkmalıdır. (Tezcan, 1985).

5. Eğitimin görevi yaşama hazırlamaktır. Başlatma ilkesi olarak isimlendirdiği bu ilkedен, okulun kişiyi toplumun gerçek yaşantısına hazırlamak olduğunu anlamaktadır. Okul ,başlatma faaliyetini bazı ana faaliyetler üzerinde yapmalı, gerisini yaşama ,deneyime, kişisel başarıya bırakmalıdır.

Bu ilkelere göre temellendirilmiş "İçtimaî Mektep" dediği yeni okul modelini önermektedir. Bu okul, üretim okuludur ve demokratik okuldur. Üretim önemlidir, kuramsal ve uygulamalı ders biçiminde bir ikilik değil, bütünlük vardır. Üretici adam yetiştirmek, eğitimin amaçları olmalıdır. (Tezcan, 1985)

4. Ethem Nejat (1882-1921)

Öğretmenlik ve yöneticilik görevleriyle eğitimimize hizmet etmiştir. Bilgiye değil, millî duygulara dayanan, gençleri canlı, güçlü, becerikli yetiştirmeye yönelik bir eğitimi savunmuştur. Beden eğitimi, müzik, el işleri ve özellikle tarım derslerinin önemle ele alınmasını istemiştir.

Tarıma dayanan ve köylerin kalkınmasına katkıda bulunacak bir eğitimi ilk savunan Ethem Nejat'tır. Onun bu konudaki düşünceleri, Cumhuriyet döneminde açılan Köy Enstitülerinin fikir kaynağı olmuştur. Çevre korunması ile de ilgilenmiş ve ilk kez bu konuda fikir üretmiştir.

Eğitimde uygulamaya önem vermiş, öğretmen okulu öğrencilerini köylere götürerek köylülerle ilişki kurdurmuş, onlara sosyal çevrelerini tanımayı öğretmiştir. Geziler yaptırarak öğrencilerin çevrelerini ve yurdunu tanımalarını sağlamıştır. (Büyükbaş, 2013)

5. Tefik Fikret

Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet dönemi aydınlarının düşünce yapısının oluşumunda en fazla etkiye sahiptir. Galatasaray Lisesi mezunudur. Eğitimi Fransız menşeli olmakla birlikte Robert Kolej'de Anglo-Sakson eğitim ve öğretim usulleriyle tanışır. Amerikalıların kuramsal olmaktan çok pratik olan hayat ve iş adamı yetiştiren öğretim yöntemlerini inceler ve tanır. Amerikalıların eğitim uygulamalarından etkilenir. Amerikan yöntemini, o zamana kadar taklit edilen Fransız eğitim-öğretim yöntemlerinden üstün bulur ve tercih eder. Bu sistemin savunucusu ve uygulayıcısı olur. (Büyükbaş, 2013).

6. Satı Bey

Eğitim işlerinde Avrupa'nın aynen taklit edilmesine karşıydı. O her ülkenin eğitiminin incelenmesini ve kendileriyle ilgili olanın alınmasından yanaydı. En fazla Tefik Fikret'in görüşlerinden etkilendiği söylenebilir. Eğitimin her kademesine, program, yöntem, halk eğitimi, yurtdışına öğrenci gönderme gibi tüm alanlarla ilgili görüşlerini yansıtmıştır. İkinci Meşrutiyet eğitiminin şekillenmesinde bir Pestalozzi ruhu ve çabası gösteren Satı Bey'in büyük rolü olmuştur.

7. Emrullah Efendi

Eğitim tarihinde “Tûbâ Ağacı Nazariyesi” adlı fikir sistemi ile tanınır. II.Meşrutiyet döneminde Maarif Nazırlığı yapmıştır. Şaka amacıyla söylediği “Şu mektepler olmasaydı maarifi ne güzel idare ederdim” sözünün sahibi olarakta bilinir. Emrullah Efendi’ye göre devletin en önemli görevlerinden birisi ilmi himaye etmektir. İlim yukardan başlar. Önce elit bir kadro yetiştirmeli, onlar ilkokul ve ortaokul öğretmenlerini, onlar da çocukları ve gençleri eğitmelidir. Cennette ki tuba ağacının da kökü yukarda olduğu için “Tûba Ağacı Nazariyesi” olarak anılan bu görüş, İttihat ve Terakki Fırkasının ideoloğu olan Ziya Gökalp’i de etkilemiş ve partinin eğitim politikasının önemli bir ilkesi olmuştur. (Büyükbaş, 2013)

8. Kazım Nami Duru

Görüşleriyle II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde Türk eğitim sistemini etkilemiş önemli bir eğitim adamıdır. Eğitim hakkında görüşleri 1930’lu yıllarda CHP’nin programında yer alarak ülkenin resmi eğitim ideolojisi olmuştur. Türk eğitiminin en canlı ve hareketli devri 1908-1914 arasındır denilebilir. Eğitim düşünürlerinin ve eğitim bürokrasinin ortaya attığı düşüncelerin büyük bölümünün batı dünyasının ve batıda üretilen düşüncelerin taklidi olduğu görülmektedir. Özellikle Tanzimat’tan sonra Batılılaşma adı altında yurt dışına yetiştirilmek üzere gönderilen öğrenci, bürokrat gibi vb. yetişkinlerin düşünce üretimini mi öğrendiler yoksa kopya bilgileri mi taşıdıkları hep tartışmalı olmuştur.

II. Meşrutiyet (1908 ve sonrası) dönemi eğitim düşünürlerinin ortaya attığı görüşlerin ve beslendikleri kaynağın, büyük oranda o dönemin gelişmiş ülkeleri olarak kabul edilen ve kendi sistemlerini çağdaş sistem olarak diğer ülkelere pazarlayan yabancı bilim adamlarının düşünceleri idi. Bu dönemde gelişmiş ülkelerde, “yeni eğitim ”in, psikoloji ve çocuk temelli olması gerektiği anlayışı hâkimdir. (Büyükbaş, 2013).

4) Eğitim Sisteminin Felsefi Temelleri

Felsefi temeller belli bir zihniyet dünyasının eyleme dönük adımlarıdır. Dellaloğlu (2016) zihniyetin tam olarak toplum için ne işlev gördüğünü şu şekilde belirtmiştir: “Zihniyet, ‘idea’nın ‘hayat’ haline gelmiş halidir. Zihniyet aynı zamanda toplumla birey arasındaki ilişkiyi kurabiliyor olmasıdır”. Eğitim içinde bu süreç kendini belli paradigmalarda gösterir.

Yirminci yüzyılın ortalarında başlayan, fakat özellikle son çeyreğinde yoğunlaşan ve hâlâ devam eden paradigmatik değişimler, eğitim sistemini değiştirmeye zorlamakta ve zorlamaya da devam edecek gözükmektedir. Eğitimin amacına, öğrenmenin doğasına, bilimsel bilginin değerine, okulların yapı ve işleyişine ilişkin bu değişimlerin eğitimciler tarafından anlamlandırılarak eğitimin çağdaş bir yorumunun yapılması gerekmektedir. Çünkü Bilgi Toplumu’nda egemen olan “üretim paradigması” bilgi tabanını değiştirdiği gibi eğitilmiş insanın tanımını ve öğrenme-öğretmeye ilişkin anlayışları da etkilemiştir. (Özden, 2005: 11).

Cumhuriyetin yenileşme dönemindeki başyurmuş olduğu bu felsefenin amacı toplumu yeniden düzenlemek, toplumda gerçek demokrasiyi yerleştirmektir. Eğitim yeni bir toplumsal düzen yaratmaya girişmelidir. Toplumsal değişimden sorumlu olan okullardır. Bunun için davranış bilimlerinin bulgularından yararlanılmalıdır. (Fidan, akt. Kocabaş, 2008). Mustafa Kemal'in insan yetiştirmeye yönelik eğitim felsefesi pek çok kaynaktan beslenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemeye başlaması ile birlikte o, nasıl bir eğitim sistemi olması gerektiği konusunu sürekli olarak gündeminde tutmuştur. Cumhuriyetin Atatürk devrimleri ile başlayan çağdaşlaşma girişimleri, gelişen sosyal ve ekonomik koşullarına uygun bir eğitim sistemi anlayışını zorunlu kılmıştır. Gerard Tongaz'a (1937) göre Atatürk Felsefesi "mevcut sosyal rejimler arasında uzlaştırıcı ve ayarlayıcı bir rol oynamak niteliği taşıyan bu felsefe, gerçekten başlı başına bir dünya dönüşümünün, bir büyük devrimin simgesidir." Bu devrim, Rönesans ve Protestanlık, Fransa ve Amerika'da devrimler zincirinin Asya ve Afrika ile birleşen bir halkasıdır. Ona göre Kemalizm on yüzyılda gerçekleştirilebilecek çalışmaları on yıl içerisinde başarabilmiş olup, örnek bir felsefe olarak bütün insanlığa kıvançla takdim edilebilir (Kocabaş, 2008: 205). Bu durum toplumun yeni bir döngü içerisine girmesine sebep olmuştur. Bu döngünün yansıması yeni çağdaş Türkiye Cumhuriyetine uygun fertler yetiştirmektir. Bunun içinde belli ilkeler ve inkılaplar rol oynamıştır.

Atatürk ilkelerine bağlı, laik, aktif, yeni bir insan tipi yetiştirmek eğitimin en önemli amaçlarından biri olmuştur. Bu, sosyal hayata karışan, fikrini özgürce söyleyen, "kimseye haksızlık yapmayan, haksızlıklara da duyarsız kalmayıp tepki gösteren" yurttaş tipidir ve önceki dönemlerin insan tiplerinden çok farklıdır. Ancak, 1950'lerden sonra zaman zaman bu amaçlara karşı gelişmeler de görülmüştür. Eğer Türkiye'nin 2000'li yılların başında artan Avrupa Birliğine girme çabaları "bir gün" sonuç verirse, eğitimimizin amaçladığı insan tipine "Avrupa Birliği vatandaşı olmanın değerlerini de kazandırmak gerekecektir. Küreselleşme olgusu da bu insan tipinin niteliklerini dünya ölçeğinde genişletecektir. Özellikle 1940'lara kadar halk eğitimine önem verilmiştir. 1945'lerden itibaren, eğitim bilimlerindeki gelişmeler, kara Avrupası'nın etkisinden çıkarak ABD'deki eğitim görüşleri ve uygulamalarının etkisine girmiştir. Eğitimin geliştirilmesinde zaman zaman Batılı eğitimcilerden yardım umulmuştur. 1961'de, eğitim plânlamasında istişari (danışılan) bir kurum olan Devlet Plânlama Teşkilâtı kurulmuştur. (Akyüz, 2012:327-328). Eğitim sosyal değişme meydana getirebilir. Ancak bu değişme toplumdaki diğer sosyal, ekonomik ve politik kurumların aynı anda aynı istikamette değişiyor olmasına bağlıdır. John Dewey tarafından benimsenen bu görüş Türkiye örneğine çok uygun düşmektedir. Türk devriminde görüldüğü gibi eğitim kurumlarının yapı ve programlarındaki değişimler toplumdaki diğer politik, sosyal, kültürel ve ekonomik reformlara paralel olarak gerçekleşmiş ve eğitim bir modernleşme, kalkınma ve çağdaşlaşma aracı olarak Türk toplumunda önemli sosyal değişimlerin başlatıcısı olmuştur. (Eskicumalı, 2003: 110) Eğitimin birbiriyle çelişkili gibi görünen tutucu ve yaratıcı işlevlerini hemen hemen her toplumda görmek mümkündür. Ancak geleneksel toplumlarda ve totaliter rejimlerde eğitimin tutucu işlevinin, yaratıcı işlevinden ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Buna karşılık modern demokratik toplumlarda eğitimin tutucu ve yaratıcı işlevlerinin bağdaştırılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Başka bir deyişle, modern demokratik toplumlarda bir yandan eğitim ile toplumun bütünlüğü ve sürekliliğinin korunması sağlanmaya

çalışılırken, diğer yandan toplumun gelişmesi ve kalkınması için gerekli görülen yeni görüşler genç kuşaklara aktarılmakta, demokrasinin temel gereklerinden biri olan eleştiriye açık ve yaratıcı kişilikler teşvik edilmektedir.(Eserpek akt. Eskicumalı, 2003: 111).

SONUÇ

Osmanlı'nın batılılaşma serüveninin eğitim kurumunu ne şekilde dönüştürdüğünü, topluma yeni ideoloji empoze etme, batılılaşma ideolojisini, aktarmada hangi amaçlar doğrultusunda ne gibi devrimler yaptıkları bunu da eğitimi zorunlu hale getirerek sadece formel bilgiye bir zümrenin despotluğu ile modernleşme söylemini ve ilkelerini yaymak adına bir aracı kurum olduğunu, pratik, formel eğitimin yalnızca toplumda elitist memur kesim yetiştirerek inkılapların kalıcılığını sağlama temel alınmıştır. Bu inkılapların oluşmasının temelinde de Z. Gökalp gibi batıda eğitim almış, halktan kopuk aydınlar vardır. Batılılaşmada öncü isimlerden olan Ziya Gökalp'in vurguladığı Türkleşme, İslamlaşmak, Muasırlaşmak kavramlarından yola çıktığımızda bizimde batı kültürü gibi yek pare bir kültüre sahip olmamız gerekliliği düşüncesi yatmaktadır.

KAYNAKÇA

ACUN, Fatma (2012), *“Değişme ve Süreklilik: Osmanlı'nın Torunları Cumhuriyet'in Çocukları”*, **Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Editör, Memet Zencirkıran, Dora Yayıncılık, 3. Baskı.

AKYÜZ, Yahya, (2012), *“Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2012”* Pegem Akademi, 22. Baskı

ALTINTAŞ, Evren,(2011) *“Cumhuriyetin İlk Yıllarında Aydınlar: Kurucu İdeolojinin Seçkinleri”* CTAD, Yıl 7, Sayı 14, 114-132

BÜYÜKBAŞ, Nihat, (2013) *“Osmanlı İnsan Yetiştirme Düzeni ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna Etkileri”* Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 29/87, Ankara, s. 199-228.

DELLALOĞLU, Besim, (2016), *“Modernleşmenin Zihniyet Dünyası: Bir Tanpınar Fetişizmi”*, Kadim Yayınları, 4. Baskı.

ESKİCUMALI, Ahmet, (2003), *“Eğitim ve Sosyal Değişme: Türkiye'nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü”* Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, Cilt:19 (2).

KALAYCIOĞLU, Sibel, (2012), *“Toplumsal Yapı: Toplumsal Kurumlar, Gruplar ve Toplumsal Değişme”*, **Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Editör, Memet Zencirkıran, Dora Yayıncılık, 3. Baskı.

KOCABAŞ, Ayfer , (2008) *“Değerlendirme, Tartışma ve Cevap Yazıları, Toplum ve Demokrasi”* cilt,2 (3), Mayıs-Ağustos, s. 203-212.

MARDİN, Şerif, (2014), *“Türk Modernleşmesi”*, İletişim Yayınları, 23. Baskı.

OKUR, Mehmet, (2005), *“Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Millî ve Modern Bir Eğitim Sistemi Oluşturma Çabaları”* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:5, Sayı:1

ÖZDEN, Yüksel (2005) “Eğitimde Yeni Değerler” Pegem Akademi, 6. Baskı

VATANDAŞ, Celâlettin, (2012) “Kapsam ve Yöntem Açısından Türk Modernleşmesi” , Düünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Editör, Memet Zencirkıran, Dora Yayıncılık, 3. Baskı.

TEZCAN, Mahmut, (1985), “Eğitim Sosyolojisi” Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 150.

INTERNATIONAL

CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES

ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ ISBN:NNNN-NNNN

Restorasyon Sırasında Ortaya Çıkan Bulgularla Restorasyonun Yeniden İrdelenmesi: Kahramanmaraş Üdürgücüler Konağı Örneği

Restoration Research with Results Which are Found During the Restoration: the sample of Kahramanmaraş Üdürgücüler Mansion

Hicran Hanım HALAÇ¹
Hatice Kübra ATICI²

Abstract

In Kahramanmaras, which hosted many civilizations throughout its history, the building construction activities, especially during the period of Dulkadiroğlu Principality, have increased and the traditional housing samples that have survived to our day are generally made during this period.

In this study, the Üdürgücüler Mansion, located in the city center of Kahramanmaras and thought to be built in the late 19th century; The historical research, restoration and restitution stages were examined and the restoration was reevaluated with the findings of the restoration

Özet

Tarihi boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Kahramanmaraş'ta özellikle Dulkadiroğlu Beyliği döneminde yapı inşa faaliyetleri artmış, günümüze ulaşabilmiş geleneksel konut örnekleri genellikle bu dönemde yapılmıştır.

Bu çalışmada, Kahramanmaraş kent merkezinde bulunan ve 19. yy'ın sonlarında inşa edildiği düşünülen Üdürgücüler Konağı'nın; tarihi araştırma, restorasyon ve restitüsyon aşamaları incelenerek, restorasyon sırasında ortaya çıkan bulgularla restorasyonun tekrar değerlendirilmesi yapılmış ve uygulanan değişiklikler anlatılmıştır. Bir yapıda restorasyon

¹Doç. Dr. Hicran Hanım HALAÇ, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, hhhalac@eskisehir.edu.tr

²Hatice Kübra ATICI, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimari Koruma Yüksek Lisans Öğrencisi, haticekubraatici@gmail.com

and the applied changes were explained. In a structure, research prior to restoration is very important because restoration can vary greatly as new findings emerge.

Within the scope of the study, the findings of the municipal infrastructure works and restorations in Kahramanmaras were mentioned. The Üdürgücüler Mansion is an example of the civil architecture of Kahramanmaras. During the restoration, the restoration process and restitution studies of the mansion structure, where the Roman tombs appeared, were reshaped with the findings. The aim of this study is to emphasize the importance of conducting the research, project and application works simultaneously and to question the necessary conditions for the correct management of the restoration process.

öncesindeki araştırmalar oldukça önemlidir çünkü yeni bulguların ortaya çıkmasıyla restorasyon büyük ölçüde değişebilmektedir.

Çalışma kapsamında, Kahramanmaraş'taki belediye altyapı çalışmaları ve yapılan restorasyonlar sırasında bulunan bulgulara değinilmiştir. Kahramanmaraş sivil mimari yapılarının günümüze ulaşan bir örneği olarak Üdürgücüler Konağı anlatılmıştır. Restorasyonu esnasında Roma mezarlarının ortaya çıktığı konak yapısının, bulgularla yeniden şekillenen restorasyon süreci ve restitüsyon çalışmaları yorumlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, yapılan araştırma, proje ve uygulama çalışmalarının eş zamanlı bir şekilde yürütülmesinin önemini vurgulamak ve restorasyon sürecinin doğru şekilde yönetilmesi için gerekli şartları sorgulamaktır.

Keywords: Udurguculer Mansion, Maras, Restoration, Restitution, Excavation

Anahtar Kelimeler: Üdürgücüler Konağı, Maras, Restorasyon, Restitüsyon, Kazı

Giriş

Doğu Akdeniz Bölgesi'nde yer alan Kahramanmaraş ilinin doğusunda Malatya, Adıyaman, güney ve güneydoğusunda Gaziantep, batı ve güneybatısında Adana, kuzeybatısında Kayseri, kuzeyinde Sivas illeri bulunmaktadır.

Kahramanmaraş, tarihi boyunca birçok yerleşime ev sahipliği yapmıştır. Yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde ilk yerleşmelerin paleolitik çağda oluşmaya başladığı anlaşılmaktadır ("Kahramanmaraş'ın Tarihi", 2019). Bu nedenle her katmanda farklı bir döneme ait yapılar bulunmaktadır. Bunlar kimi zaman restorasyon sırasında kimi zaman altyapı çalışmaları sırasında ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Kahramanmaraş kent merkezinde bulunan Üdürgücüler Konağı'nın restorasyonu sonucunda ortaya çıkan bulgularla restorasyonun ne ölçüde değişebileceği bu yüzden restorasyon uygulamasının, proje ve araştırmalarla eşzamanlı ilerlemesi gerekliliğini göstermek ve bu konuda farkındalık yaratmaktır.

Çalışmada Kahramanmaraş ilinin yerleşim tarihi anlatılacaktır. Daha sonra Kahramanmaraş Üdürgücüler Konağı anlatılacak, restorasyonu ve restorasyon sırasında açığa çıkan bilgiler eşliğinde restorasyon kararları nasıl etkilenmiş işlenecektir.

Kahramanmaraş Yerleşim Tarihi

Maraş'ta paleolitik, neolitik, kalkolitik ve tunç devirleri yaşanmıştır (“Geleneksel Tarihi Maraş Konakları”, 2019).Şehre Hititler zamanında Markasi, Roma Dönemi'nde Germanicia denmiştir. Roma İmparatorluğu zamanında Maraş, Kommagene Krallığına bağlıydı. İmparatorluğun ikiye ayrılmasından sonra Doğu Roma tarafından yönetilen Germanicia, stratejik olarak önemli bir konuma sahipti. Şehre yapılan Arap akınlarından sonra Müslümanlar ile Hristiyanlar arasındaki mücadele uzun yıllar boyunca devam etmiştir (Gökhan, 2014, s.76). Tarihi süreç içinde Hititler, Asurlar, Persler, Medler, Makedonyalılar, Grekler, Romalılar, Selekiler, Sasaniler, Bizanslılar, Haçlı Kontlukları, Selçuklular ve son olarak Osmanlıların idaresinde kalmıştır (Koç, 2010, s.48). Bu bilgiler ışığında Kahramanmaraş uzun bir tarihsel süreç boyunca yerleşim görmüş, zaman zaman depremlerle, savaşlarla şehir yıkılıp tekrar inşa edilmiştir. Bu nedenle şehir merkezi sürekli değişmiştir. Bugünkü merkezi olan Maraş Kalesi etrafında şehir gelişmeye devam etmektedir(Fotoğraf1, Fotoğraf 2)

Tablo 1. Kahramanmaraş Kalesi

Fotoğraf 1. Maraş Kalesi Güneydoğudan Görünümü
(“Kahramanmaraş Kalesi Sur”, 2018)

Fotoğraf 2. Maraş Kalesi Kuş Bakışı Görünümü
(“Kahramanmaraş Kalesi Sur”, 2018)

20. yüzyıl başlarında Kahramanmaraş ilinin ekonomisinin büyük bir kısmını tarım oluşturmuştur. Ekonominin tarıma dayalı oluşu ve iklimsel faktörler nedeniyle evlerin alt katı kagir üst katları bağdadi yapım tekniğiyle yapılmıştır. Zemin katta sokağa bakan cepheler ya penceresizdir ya da tepe penceresi bulunmaktadır. Üst katta kullanımdan dolayı çok pencere bulunmaktadır(Fotoğraf 3, Fotoğraf 4) (Erol, 1993, s.114).

Tablo 2. Geleneksel Maraş Evlerine Örnekler

Fotoğraf 3. Çiftaslanlar Konağı
("Geleneksel Tarihi Maraş", 2019)

Fotoğraf 4. Dedeoğlu Konağı
("Geleneksel Tarihi Maraş", 2019)

Maraş evlerinin çoğunluğu dışarıya kapalı yaşam biçimi nedeniyle avlulu yapılmıştır. Evlere giriş avluya açılan kapıdandır. Dış kapı iç içe iki kapıdan oluşmaktadır. Küçük kapı insanların kullanımı için, büyük ise hayvanlar ve eşyaların taşınımı içindir. Bu kapılara enikli yada kuzulu kapı denmektedir. Avluda bulunan havuz hayvanların su içmesi ve temizlik için kullanılır (Savaş, 2005).

Restorasyon, Hafriyat ve Altyapı Çalışmaları Sırasında Yeni Bulgulara Ulaşılan Yapılar

Kahramanmaraş'ta Cumhuriyet Hanı, Arslan Bey Konağı ve Üdürgücüler Konağı'nın restorasyonu sırasında zemin altında farklı dönemden eserlere rastlanmaktadır. Ayrıca Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin alt yapı çalışmaları sırasında tarihi bir masmala (zeytinyağı üretiminde kullanılan makine) bulunmuştur (Fotoğraf 7). Cumhuriyet Han'ın zemin katının altında 15.yüzyıla ait dört oda ve masmala bulunmuştur (Fotoğraf 5, Fotoğraf 6). Üdürgücüler Konağı ve Arslan Bey Konağı'nın restorasyonu sırasında ise Roma Dönemine ait mezarlar bulunmuştur (Fotoğraf 8) (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arşivi). Cumhuriyet Hanı, Kentsel Sit Alanı içerisinde yer almakla birlikte kent merkezinin en hareketli çarşısı olan Maraş Çarşısının kuzeybatı köşesinde ve Ulu Cami ile Marmara Hamamı arasında bulunmasıyla da büyük öneme sahiptir. Hanın üzerinde yapının inşasına ilişkin herhangi bir kitabe mevcut değildir. Bundan dolayı hanın kim tarafından ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak hanın mimari özelliklerine bakıldığında iki farklı dönemde inşa edildiği görülmektedir. Doğu ve Batı olmak üzere iki bölümden oluşmuş kompleks bir yapı niteliğindedir (Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Han, Hamam ve Medreseleri, 2012).

Kahramanmaraş Üdürgüçler Konağı

Tablo 3. Restorasyon Sırasında Yeni Bulgular

Fotoğraf 5. Cumhuriyet Han'ın Altında Çıkan 4 Oda (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Fotoğraf 6. Cumhuriyet Han'ın Altında Çıkan Masmala (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Fotoğraf 7. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin Alt Yapı Çalışmaları Sırasında Çıkan Masmala ('Kahramanmaraş'ta Tarihi Bir', 2018)

Fotoğraf 8. Kahramanmaraş Arslan Bey Konağının Restorasyonu Sırasında Çıkan Kaya Mezarları (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Fotoğraf 9. Kahramanmaraş Tarihi Kent İçindeki Konumu (maps.google.com)

Üdürgücüler Konağı Kahramanmaraş merkez Dulkadiroğlu ilçesi, Kurtuluş Mahallesi'nde bulunmaktadır. Kentsel Sit Alanı içerisinde yer almaktadır.

Yapının ilk inşaa tarihi hakkında yazılı bir bilgi bulunmamaktadır. Yapının içinde bulunduğu tarihi yerleşim dokusu incelendiğinde de Geç Osmanlı yada Cumhuriyet Dönemi eseri olduğu söylenebilir (Uçar, Seval, 2017).

Parsel üzerine inşa edilen dört yapıdan üç tanesi yığma diğeri betonarmedir. Binaya, avluya açılan enikli kapıdan girilmektedir (Fotoğraf 11). Batıdaki yapının zemin katı kaba yonu taş, üst katı bağdadi teknikle yapılmıştır. Zemin katta iki oda bulunmaktadır. Üst kata ahşap merdivenle ulaşılmaktadır. Üst katta iki adet oda, bir adet ıslak hacim, sofadan ve merdivenden geçilen birer oda daha bulunmaktadır (Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Sivil Mimarlık Eserleri, 2012).

Doğru yönünde bulunan yapı zemin artı iki kattan oluşmaktadır. Zemin kat tek mekandan oluşmaktadır ve depo olarak kullanılmaktadır. Üst katlara ahşap merdivenle çıkılmaktadır. Birinci ve ikinci katta sofa yer almaktadır. Yapının birinci ve ikinci kat cephesi saca kaplıdır (Fotoğraf 12) (Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Sivil Mimarlık Eserleri, 2012). Güneydeki yapı ise kaba yonu taş kullanılarak tek katlı inşa edilmiştir. Sonraki dönemlerde yapıya bir kat daha eklenmiştir. Yapının ilk inşa edildiği zamanlarda bu mekan ahır ve odunluk olarak kullanılmıştır. (Fotoğraf 10) (Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Sivil Mimarlık Eserleri, 2012).

Tablo 4. Üdürgücüler Konağı Restorasyon Öncesi Hali

Fotoğraf 10. Üdürgücüler Konağı Sokak Cephesi
(Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Fotoğraf 11. Binaya Girilen Enikli Kapı
(Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Fotoğraf 12. Cephedeki Sac Kaplama
(Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Rölöve, tarihi araştırma ve restitüsyon çalışmalarından sonra restorasyon için kararlar verilmiştir. Yapılan incelemeler ve araştırmalar sonucunda geleneksel Maraş evi geçirmiş olduğu müdahalelere ve eklentilere rağmen özgün niteliklerinin çoğunu günümüze kadar korumuştur. Yapının en büyük sıkıntıları betonarme eklentiler ve yanlış müdahalelerdir. Yapının yakın tarihe kadar hala kullanılıyor olması süreklilik değerine sahip olduğunu gösterir. Bu değer gelecekte nesillerde de devam etmesi için yapıya yeni bir işlev verilmesine, malzeme bozulmaları ve taşıyıcılık sorunlarının çözülmesine, çağdaş yapım tekniklerinin kullanılmasına karar verilmiştir.

Kahramanmaraş Üdürgüçler Konağı Restorasyonu Sırasında Ortaya Çıkan Bulgular Sonucunda Alınan Yeni Müdahale Kararları

İç avluda bulunan betonarme eklenti kaldırılmıştır (Fotoğraf 13).Taşıyıcılığını yitirmiş dikmeler kaldırılmış yerine yenileri konulmuş ve taş kaide üzerine oturtulmuştur. Özgün olmayan ve niteliğini yitirmiş merdivenler sökülerek üst katlara çıkılan ahşap merdivenler imal edilmiştir. Yine özgün olmayan, niteliğini yitirmiş, çürümüş pencere ve kapılar sökülerek yerine özgün detayda kapı, pencere elemanları imal edilmiştir. Bağdadi duvarlar üzerindeki sıva raspa ile sökülerek alttan çıkan çıtalara kontrol edilip kırıklı sıva ile sıvanmıştır (Fotoğraf 14).Çatı konstrüksiyonu kontrol edilmiş, zeminine ısı yalıtımı yapılmıştır.

Tablo 5. Üdürgüçler Konağı Restorasyon Uygulamaları

Fotoğraf 13. Betonarme Eklenti Yıkım Aşaması
(Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Fotoğraf 14. Sıva Raspa Yapımı
(Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Konağın güneyinde bulunan yapının Z-05 (Fotoğraf 15) mekânında zemin temizliği esnasında Roma Dönemi'ne ait kaya mezarları bulunmuştur (Fotoğraf 16). Mezarın yarısı yapı altında yarısı yolun altındadır. Bu nedenle mezara çelikle güçlendirme yapılmış, mezarların zarar görmemesi ve yük binmemesi için üzerine yapılacak olan yapı çelik taşıyıcılı sistemle yapılmıştır.

Tablo 6. Üdürgücüler Konağı Roma Dönemi Kaya Mezarı Çıkan Mahal

Fotoğraf 15. Üdürgücüler Konağı Zemin Kat Planı (Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Fotoğraf 16. Roma Dönemi Kaya Mezarları (Hatice Kübra ATICI'nın Arşivinden)

Tablo 7. Üdürgücüler Konağı Restorasyon Sonrası Hali

Fotoğraf 17. Restorasyon Sonrası Mezarların Üstündeki Mahal (Hatice Kübra ATICI'nın Arşivinden)

Fotoğraf 18. Restorasyon Sonrası Mezarların Üstündeki Yapı (Hatice Kübra ATICI'nın Arşivinden)

Fotoğraf 19. Üdürgücüler Konağı Restorasyon Sonrası Diğer Bölümler (Hatice Kübra ATICI'nın Arşivinden)

Sonuç

Kahramanmaraş ilinde bulunan Üdürgücüler Konağı'nın sahibi olan Dulkadiroğlu Belediyesi'nin isteği doğrultusunda yapıya çok amaçlı bir işlev verilmiştir. Halkın kullanabileceği, atölyelerde halka eğitim verileceği ve konaklama alanlarının olduğu bir yapı tasarlanmıştır.

Yapının restorasyon uygulama süreçleri tamamlanmış olduğundan, yapının değişim süreçlerini izlemek mümkün olmuştur. Güneydeki yapının zemin katında yapılan zemin temizleme işlemleri sırasında bir alt kotta bulunan Roma Dönemi kaya mezarlarına rastlanmıştır. Mezarların yarısı çok amaçlı salon olarak kullanılması düşünülen zemin katın altında yarısı ise yolun altında kalmaktadır.

Mezarların zarar görmemesi için çeliklerle mezara güçlendirme yapılmış üstündeki yapı çelik taşıyıcı sistemle çözülmüştür. Revize restorasyon projesi çizilmemiştir.

Kahramanmaraş'ta birçok uygarlığın yaşaması sebebiyle her katmanda farklı bir döneme ait yapılar bulunmaktadır. Bunlar kimi zaman restorasyon sırasında kimi zaman altyapı, inşaat kazı çalışmaları sırasında ortaya çıkmaktadır.

Üdürgücüler Konağı'nın; tarihi araştırma, restorasyon ve restitüsyon aşamaları incelenerek, restorasyon sırasında ortaya çıkan bulgularla restorasyonun tekrar değerlendirilmesi yapılmış ve uygulanan değişiklikler anlatılmıştır. Bir yapıda restorasyon öncesindeki araştırmalar oldukça önemlidir çünkü yeni bulguların ortaya çıkmasıyla restorasyon büyük ölçüde değişebilmektedir. Restitüsyon aşamaları için ise önemli verilere ulaşılmaktadır. Bu nedenle tarihi araştırma ve proje, restorasyon uygulamaları esnasında çıkan bulgularla sürekli olarak beslenmeli ve gelişmelidir.

KAYNAKÇA

- Erol, İ. (1993). Kahramanmaraş ve Gaziantep'teki Geleneksel Evler. Anadolu Sanat Dergisi, 1, Eskişehir, s.115.
- Gökhan, İ. (2014, 2 Nisan). Roma ve Bizans Dönemlerinde Germanicia (Maraş). *Kapadokya Tarih ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, s. 76-87.
- Koç, K. (2010). *Kahramanmaraş'ta Sosyal Hayatın Fiziki Yapıya Etkisi*. Kahramanmaraş. Ukde Yayınları.
- Paköz, A. (2013). Maraş Sivil Mimari Yapılarının İncelenmesi ve Gözlüklü Ali Evi Restorasyon Önerisi.
- Paköz, A. (2015). Geleneksel Maraş Evlerine Bir Örnek: 'Gözlüklü Ali Evi'. *Megaron Dergisi*, 10(1) s. 25-42.
- Savaş, M. (2005, 12 Şubat). Kahramanmaraş' ta Eski Evler. Madalyalı Tek Şehir Kahramanmaraş Dergisi, 85(17). Ankara.
- Uçar, S. (2017). Kahramanmaraş Üdürgücüler Konağı Sanat Tarihi Raporu.
- Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Sivil Mimarlık Eserleri*. (2012). Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları.
- Kahramanmaraş Beylik ve Osmanlı Dönemi Han, Hamam ve Medreseleri*. (2012). Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları.
- Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Arşivi.
- Hatice Kübra ATICI Arşivi
- Kahramanmaraş Kalesi Sur Duvarları Restorasyonu İş. (26.12.2018). Erişim Adresi: <http://gazianteploveveanilar.gov.tr>

HALAÇ, Hicran Hanım, ATICI, Hatice Kübra, Restorasyon Sırasında Ortaya Çıkan Bulgularla Restorasyonun Yeniden İrdelenmesi: Kahramanmaraş Üdürgücüler Konağı Örneği

Kahramanmaraş'ta Tarihi Bir Zeytin Masmalası. (26.12.2018). Erişim Adresi: www.marasgundem.com.tr

Google Maps. (17.04.2019). Erişim Adresi: maps.google.com

Kahramanmaraş Kalesi. (08.05.2019). Erişim Adresi: www.kahramanmaraskulturturizm.gov.tr

Geleneksel Tarihi Maraş Konakları. (09.05.2019). Erişim Adresi: <https://kahramanmaras.bel.tr>

Kahramanmaraş'ın Tarihi. (09.05.2019). Erişim Adresi: <https://kahramanmaras.bel.tr>

INTERNATIONAL

CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES

ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ ISBN:NNNN-NNNN

Para Politikası Şoklarının Enflasyon İşsizlik ve Büyüme Üzerindeki Asimetrik Etkisi

The Asymmetric Effect of Monetary Policy Shocks on Inflation, Unemployment and Growth

Nil Çağlar Bektaş¹

Abstract

The aim of this study is to determine the asymmetric effect of monetary policy shocks on inflation, growth, and unemployment. In Turkish and foreign literature, it is seen that similar studies have been examined by applying different econometric models and programs for certain country groups. In this study, the UK, Norway, Russia, Brazil, United States and Turkey 2013-2017 year data were used and examined the effects of which are determined by a comparison between the mentioned countries. In the analysis, for Turkey and United States M2 value (money supply), for UK, Norway, Russia, Brazil M1 value (Money supply), industrial production index (for growth), the consumer price index changes (for inflation) and unemployment data were used.

The relationship between monetary policy shocks and inflation, growth, and unemployment has been discussed within the

Özet

Bu çalışmada para politikası şoklarının enflasyon, büyüme ve işsizlik üzerindeki asimetrik etkisi incelenmiştir. Türkiye ve yabancı literatürde benzer çalışmaların belli ülke grupları için farklı ekonometrik modeller ve programlar uygulanarak irdelendiği görülmekte olup bu çalışmada İngiltere, Norveç, Rusya, Brezilya, ABD ve Türkiye 2013-2017 yıllarına ait verileri kullanılmış ve tespit edilen etkilerin belirtilen ülkeler arasında kıyaslaması yapılarak incelenmiştir.

Analizde, Türkiye ve ABD için M2 değeri (para arzı için), İngiltere, Rusya, Norveç ve Brezilya için M1 değeri (para arzı için), sanayi üretim endeksi (büyüme için), tüketici fiyat endeksi değişimleri (enflasyon için), ve işsizlik verileri kullanılmıştır.

Para politikası şokları ile enflasyon, büyüme ve işsizlik arasındaki ilişki ekonometrik model çerçevesinde ele alınmıştır. “e-views” ekonometrikanaliz programı kullanılmıştır.

¹ Nil Çağlar Bektaş, Doktora Öğrencisi, Başkent Üniversitesi, Bankacılık ve Finans, nilcaclar76@hotmail.com

framework of the econometric model. “e-views” econometric analysis program was used.

According to the results obtained from the data Turkey it was concluded that the relatively strong on inflation. Positive shock had a positive effect on inflation and negative shocks were not statistically significant. In other variables, both negative and positive shocks are not statistically significant.

Keywords: Para politikası, Asimetrik etki, Pozitif ve Negatif Parasal Şok

Türkiye verilerinden elde edilen sonuçlara göre şokların enflasyon üzerinde nispeten kuvvetli olduğu sonucuna varılmıştır. Pozitif şokun enflasyon üzerinde pozitif etkisi varken negatif şoklar istatistiksel olarak anlamlı sonuç vermemiştir. Diğer değişkenlerde ise hem negatif hem de pozitif şoklar istatistiksel olarak anlamlı sonuç vermemektedir.

Anahtar Kelimeler: Para politikası, Asimetrik etki, Pozitif ve Negatif Parasal Şok

Giriş

Para politikası şoklarının uzun ve kısa dönemli ekonomiye olan asimetrik etkilerinin ölçülebilmesi ekonomiye yön vermek, doğru zamanda, sağlıklı müdahale edebilmek için son derece önemlidir. Bu doğrultuda ülkelerin ekonomiyi yönlendiren bürokratları veya ekonomik politikaları yönetenlerin bu politikaların ülkelerin iktisadi dinamikleri nasıl etkilediğini iyi analiz etmesi ve bu yönde gereken önlemleri alması bir gerekliliktir.

Konu ile ilgili ilk çalışmanın 1992 yılında James Perry Cover tarafından yapıldığı görülmektedir. Cover çalışmasında pozitif ve negatif para arzı şoklarının fiyat seviyesi üzerindeki asimetrik etkisi üzerine çalışmıştır.

Keynes 1936 yılında yaptığı çalışmasında iktisadi şokların, reel değişkenler üzerinde yaratacağı etkinin şiddeti, yönü veya hızının aynı olmayacağını vurgulamıştır.

Ergeç (2007) çalışmasında para politikası şoklarının ekonomi üzerindeki etkisini incelemiş ve para politikası şoklarının asimetrik etki tanımını, para politikasındaki değişmelerin ekonomi üzerindeki etkisinin şokun büyüklüğü, yönü, şiddeti ve içinde bulunduğu döneme göre değişmesi olarak tanımlamıştır.

Bu çalışmada para politikası şoklarının enflasyon, büyüme ve işsizlik üzerindeki asimetrik etkisi incelenmiştir. Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nin 2013-2017 yılları arasındaki enflasyon, işsizlik ve büyüme verileri kullanılarak para politikası şoklarının asimetrik etkileri irdelenmiştir. Beş bölümden oluşan çalışmada;

İkinci bölümde para politikası şokları, etkileri, ekonomik reel değişkenlere olan yansıması ile ilgili literatür taraması sonuçlarına yer verilmiştir. Konu hakkında günümüze kadar olan çalışmalar, yabancı kaynaklar ve Türkiye’de yapılan çalışmalar olmak üzere araştırmaların yapıldığı tarihe göre

verilmiştir. Para politikası şoklarının asimetrik etkileri konusundaki öncül çalışmalara değinilmiş, bu çalışmaların içerikleri ve sonuçları hakkında kısa bilgiler paylaşılmıştır.

Bu bölümde aynı zamanda para politikası şoku ve asimetrik etki kavramlarına değinilmiştir.

Üçüncü bölümde çalışmada kullanılan veriler ve uygulanan model hakkında bilgi verilmiştir. Neden bu modelin kullanıldığına dair bilgi aktarılmıştır.

Dördüncü bölümde e-views ekonometrik analiz modeli ile ölçülen para politikası şoklarının enflasyon, büyüme ve işsizlik üzerine olan asimetrik etkileri analiz edilmiş, analiz neticesinde çıkan sonuçlar ve tespitlere yer verilmiştir.

Genel değerlendirme ve sonuç başlığı altındaki son bölümde analiz neticesinde çıkan sonuçlar değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

2. Literatür Taraması

İktisat biliminde talep şoklarının asimetrik etkisi olup olmadığını test eden ilk çalışma James Peery Cover'ın 1992 yılında yapmış olduğu çalışmadır. Cover (1992) bu çalışmasında pozitif ve negatif para arzı şoklarının üretim düzeyi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin 1951-1987 yıllarını kapsayan para arzı, üretim düzeyi ve faiz oranı verilerini kullanmıştır. Para arzı olarak M1'i, faiz oranı olarak 90 günlük hazine bonosunu ve üretim düzeyi olarak da reel GSMH verilerini almıştır. Para arzı denklemi oluşturmuş, bu denklemden hata terimlerine ulaşmıştır. Parasal şokları ifade eden hata terimlerini pozitif ve negatif şoklar olarak ayırmıştır. İkinci aşama olarak oluşturduğu reel üretim denklemi ile bu pozitif ve negatif parasal şokların üretim düzeyine olan etkisini irdelemiştir. Cover (1992) çalışmasında negatif şokların reel üretim düzeyi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu, pozitif şokların ise reel üretim düzeyi üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Cover ulaşmış olduğu bulgular ile politika önerisi getirmiş, ekonomide politika yapıcı birimlerin, para arzında beklenmeyen azalışlar yaratmak suretiyle ekonomiye müdahale etmeleri halinde reel üretim düzeyini arttırabileceklerini ileri sürmüştür.

Cover (1992)'ın çalışması iktisadi şokların asimetrik etkisini inceleyen birçok çalışmaya temel olmuştur. Bunların başlıcaları Kandil'in 1995'te yaptığı ve Karras'ın 1996 yılında yapmış olduğu çalışmalardır. Kısaca bu çalışmalara da değinecek olursak;

Kandil (1995), çalışmasında parasal şokların etkilerini incelemiş aynı zamanda bu etkilerin sebeplerini de irdelemiştir. Kandil parasal şokların üretim, fiyat ve ücret üzerindeki asimetrik etkisi konusuna çalışmıştır. Bu etkileri fiyat ve ücretlerin asimetrik esnekliği ile açıklamaya çalışmıştır. Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Avusturya, Belçika, Büyük Britanya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada, Norveç, Yeni Zelanda olmak üzere toplam 19 adet ülkenin verilerini kullanmıştır. Pozitif parasal şokların ücret düzeyini negatif parasal şoklardan daha fazla etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Parasal şokların fiyat düzeyine olan etkisi konusunda da benzer sonuçları ortaya koymuştur. Kandil'in 2001 ve 2002 yıllarında konu ilgili başka çalışmaları da olduğu görülmektedir.

Karras (1996) çalışmasında 1953-1990 yılları arasını kapsayacak şekilde Almanya, Avusturya, Belçika, Büyük Britanya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Norveç, Portekiz, Türkiye, Yunanistan ülkelerinin veri setlerini kullanarak parasal şokların üretim düzeyi üzerinde asimetrik etkiye neden olup olmadığını incelemiştir. Çalışmasında, iki aşamalı en küçük kareler, doğrusal olmayan en küçük kareler ve maksimum olabilirlik metodlarını kullanmıştır. Karras bu üç tahmin yönteminde de aynı sonuçlara ulaşmıştır. Negatif parasal şokların üretim düzeyi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu, pozitif parasal şokların da etki yaratmadığı bulgularını ortaya koymuştur.

Ravn ve Sola (1997) çalışmalarında parasal şokların reel üretim düzeyine olan asimetrik etkilerini incelemiştir. Araştırmalarında ABD verilerini kullanmışlardır. Ravn ve Sola diğerlerinden farklı olarak parasal şokları büyük pozitif şok, büyük negatif şok ve küçük pozitif şok, küçük negatif şok olarak ayırmışlardır. Negatif toplam talep şoklarının üretim düzeyi üzerinde reel etkiye sahip olduğu fakat pozitif toplam talep şoklarının etkisi olmadığı yönünde sonuçlar elde edilmiştir. Büyük şokların üretim düzeyi üzerine etki yaratmadığını, küçük şokların etki yarattığını öne sürmüşlerdir.

Telatar ve Hasanov (2006) çalışmalarında 1990-2004 yılları arasını kapsayan Türkiye verilerini kullanarak pozitif ve negatif parasal şoklar ile büyük ve küçük parasal şokların fiyat ve üretim düzeyi üzerine asimetrik etkisi olup olmadığını incelemiştir. Telatar ve Hasanov diğer çalışmalarda kullanılan yöntemlerden farklı olarak doğrusal olmayan zaman serisi modellerinden “star”ı (smooth transition autoregressive) kullanarak asimetrik etkiyi ölçmüştür. Çalışma neticesinde negatif parasal şokların pozitif şoklara göre fiyat düzeyi üzerinde daha az, üretim düzeyi üzerinde daha fazla etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Solakoğlu, Köse ve Sarıkovanlık (2005) çalışmalarında para politikası şoklarının üretim ve enflasyon üzerine asimetrik etkisini sabit etki regresyon analizi yaparak incelemiştir. Oluşturdukları parasal denklemden hata terimlerini pozitif ve negatif olarak ayırarak şoklara ulaşmış, bu şokları sanayi üretimi ve enflasyon denklemine katmış, stata istatistiksel programını kullanarak asimetrik etkiyi irdemiştir.

Ergeç (2009) çalışmasında 1990-2006 Türkiye ekonomisi verileriyle pozitif ve negatif para politikası şoklarının, üretim seviyesi ve fiyatlar üzerindeki asimetrik etkilerini incelemiştir. Konu çalışmada iki aşamalı OLS metodu kullanılmıştır. Negatif para politikası şoklarının, pozitif para politikası şoklarına göre daha güçlü asimetrik etkiye neden olduğu görüşünü desteklemiştir.

Ülke ve Berument (2016) çalışmasında para politikası şoklarının 1990 ve 2014 yılları arasındaki aylık verileri kullanarak döviz kuru, çıktı ve enflasyonun makroekonomik değişkenleri üzerindeki asimetrik etkilerini araştırmışlardır. Çalışmalarında Kilian ve Vigfusson (2011) un oluşturduğu doğrusal olmayan vektör otoregresif modelini kullanmışlardır. Faiz oranına olumlu bir şokla yakalanan sıkı para politikasının, ekonomik teoremin önerdiği gibi, döviz kuru, çıktı ve fiyatları düşürdüğünü ortaya koymuşlardır. Faiz oranı olumsuz bir şokla yakalanan gevşek para politikası bu değişkenler üzerinde ters etki yaratmaktadır. Bununla birlikte, gevşek para politikasının etkileri para politikasının

olumsuz etkilerinden daha zayıf olduğunu, çünkü para politikasındaki parasal şokların sıkı para politikası şoklarından daha az etkili olduğunu göstermişlerdir.

2.1. Asimetrik Etki Kavramı

2.1.1. Ücret ve Fiyat Yapışkanlıkları

Ücret ve fiyat yapışkanlıkları ücret ve fiyatların yukarı yönlü esnek olduğu, aşağı doğru ise esnek olmadığı katı olduğunu anlatmaktadır. Keynesyen modelde ücret ve fiyatlar yapışık kabul edilmekle birlikte diğer ekollerde bu şekilde olmadığı görüşü hakimdir. Ücret ve fiyat yapışkanlıklarına koordinasyon eksikliği, uzun süreli sözleşmeler ve menü maliyetleri gibi konular sebep olmaktadır.

Firmalar eğer fiyat değişikliğine giderse bazı maliyetler ile karşılaşabilir. Yeni fiyatları içeren katalog ve listeler gibi. Bu ve benzeri maliyetlere katlanmamak için fiyatları sık aralıklarla değiştirmek istemezler. Aslında fiyat düzeyinin düşmesi ortalama fiyat düzeyini de az da olsa düşürecek ayrıca reel para miktarını da arttıracaktır. (Çalışkan, 2010: 28). Bu durum gelirin artmasına gelirin artması da toplam talebin yükselmesi sonucu doğurur. Bu doğrultuda bir karar biriminin fiyatı değiştirmesi ekonomik genişlemeye etki edecektir. Karar birimlerinin belirtilen maliyetlere katlanmamak için fiyat değişikliği yapmaması “fiyat yapışkanlığı”na yol açmakta ve asimetrik etki yaratmaktadır. Çünkü firmalar; negatif şoklara tepki vermezken pozitif şoklarda fiyatlarını arttırmaya meyilli davranmaktadırlar (Çalışkan, 2010: 29).

Para arzında yaşanan artış fiyatlar genel seviyesinin artmasına yol açacaktır. Fiyatlardaki artış firmaların müşteri kaybına neden olabilecektir. İşte bu sonucu yaşamak istemeyen firmalar fiyatları hemen değiştirmez, zaman içinde değiştirmeyi tercih eder.

Diğer bir sebep yukarıda belirtildiği üzere imzalanan uzun dönemli sözleşmelerdir. Firma ve çalışanlar arasında imzalanan uzun dönemli iş sözleşmeleri ücretlerin aşağıda doğru yapışkan olmasına neden olur.

2.1.2. Gelecek Dönem Beklentileri

Karar birimleri önümüzdeki dönem için yapılması planlanan para politikası ayarlamaları karşısında farklı şekil alabilirler. Asimetrik şok bu sebeple de oluşabilmektedir.

2.1.3. Firma Yanılma Modeli

Üretim yapan birimler fiyatlar genel seviyesini gözlemleyerek ne kadar üretim yapacaklarını tayin ederler (Çalışkan, 2013: 33). Eğer fiyatların yükselmesi yönünde bir beklenti doğmuş ise tüm firmalar aynı anda bu doğrultuda hareket ederse fiyatlar da yükselecektir ve arz miktarı da artacaktır. Bu durum şok asimetrisine neden olabilmektedir.

3. Çalışmada Kullanılan Veri Ve Metodoloji

Analizde 2013 Ocak-2017 Aralık dönemi aylık zaman serisi verileri ile çalışılmıştır. Türkiye’ye ilişkin para arzı değişkeni TCMB veri tabanından; sanayi üretim endeksi, işsizlik ve tüketici fiyat

endeksi ise TÜİK veri tabanından temin edilmiştir. ABD'ye ilişkin verilerin elde edilmesinde ise FED'in (Federal Reserve Bank) veri tabanından faydalanılmıştır. İngiltere, Rusya, Norveç, Brezilya verileri OECD ve Eurostat veri tabanından elde edilmiştir. Verilerin aylık değişim oranları ile analizler gerçekleştirilmiştir.

Model oluşturulmadan önce tüm değişkenler için durağanlık analizi yapılmıştır. 4. Bölümde detayı verilmiş olup ilgili durağanlık testi için Dickey Fuller birim kök testi uygulanmıştır. Durağanlık analizi sonrasında para arzı değişkeni için Box Jenkins kullanılarak model tahminleri oluşturulmuştur. Parametre sayısının çok fazla olması, parametre tahmininde etkinliği azaltır. Bu nedenle bir modelin hem otoregresif hem de hareketli ortalama terimlerini içerecek biçimde kurulması gerekli olabilir. Bu sebeple bu model üzerinden ilerlenmiştir. Oluşan model üzerinden hatalara ulaşılmıştır. Hatalar kendi içinde negatif ve pozitif olarak ayrıştırılmıştır. İki aşamalı yapılan analizin detayları 4. Bölümde verilmiştir.

4. Analiz Ve Sonuçları

4.1. Değişkenlerin Durağanlık Analizi (Birim Kök Testi)

Analizde Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) durağanlık (birim kök) testi aşağıda yer alan regresyon modellerine uygulanmıştır;

$$\Delta Y_t = \alpha + \beta Y_{t-1} + \lambda_i \sum_{i=1}^k \Delta Y_{t-i} + u_t$$

$$\Delta Y_t = \alpha + \delta t + \beta Y_{t-1} + \lambda_i \sum_{i=1}^k \Delta Y_{t-i} + u_t$$

Bu çalışmada trendin ve sabit terimin olduğu kalıp kullanılarak yapılacak olan analizde hipotez testleri de aşağıdaki gibi olacaktır;

$$H_0 : \beta = 0 \text{ (Birim Kök mevcut)}$$

$$H_1 : \beta < 0 \text{ (Birim Kök yoktur)}$$

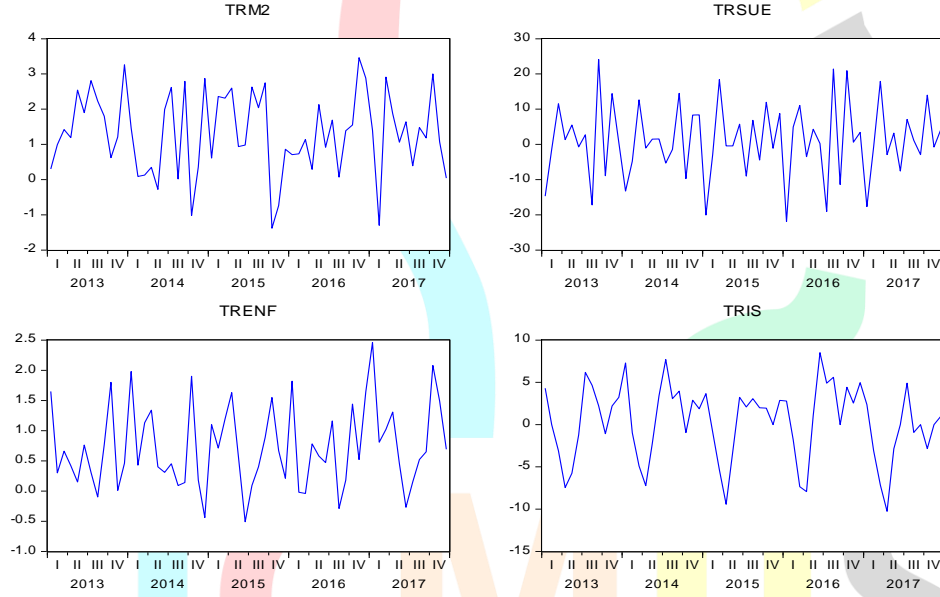
Aşağıda yer alan tablolarda tüm ülkelere ilişkin birim kök test sonuçlarına ver zaman serisi grafiklerine yer verilmiştir. Tüm ülkelere ilişkin veriler düzeyde durağan, diğer bir deyişle birim köke sahip değildir.

Tablo 1. Türkiye'ye İlişkin Değişkenlerin Birim Kök Test Sonuçları

Sıra No	Değişkenler	Düzye	
		ADF Test İstatistiği	Kritik Değer
1	<i>m2</i>	-7,125715	-4,121303
2	<i>süe</i>	-5,106633	-4,156734
3	<i>enf</i>	-5,408357	-4,130526
4	<i>is</i>	-3,304483	-2,606911

Açıklama: Anlamlılık düzeyi 0,01 olarak alınmıştır. Sadece işsizlik değişkeni için trend ve sabit terim içermeyen model kullanılmıştır.

Şekil 1. Türkiye'ye İlişkin Değişkenlerin Zaman Serisi Grafikleri

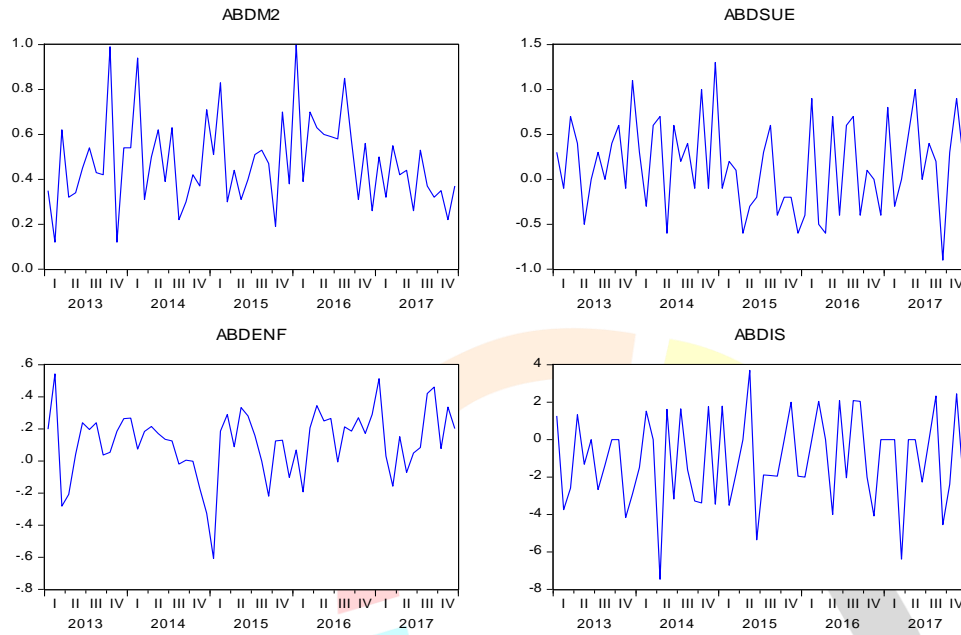

Tablo 2. ABD'ye İlişkin Değişkenlerin Birim Kök Test Sonuçları

Sıra No	Değişkenler	Düzye	
		ADF Test İstatistiği	Kritik Değer
1	<i>m2</i>	-4,557444	-4,124265
2	<i>süe</i>	-9,008506	-4,121303
3	<i>enf</i>	-5,495609	-4,121303
4	<i>is</i>	-7,293828	-4,127338

Açıklama: Anlamlılık düzeyi 0,01 olarak alınmıştır. Tüm değişkenler için trend ve sabit terim içeren model kullanılmıştır.

Şekil 2. ABD'ye İlişkin Değişkenlerin Zaman Serisi Grafikleri

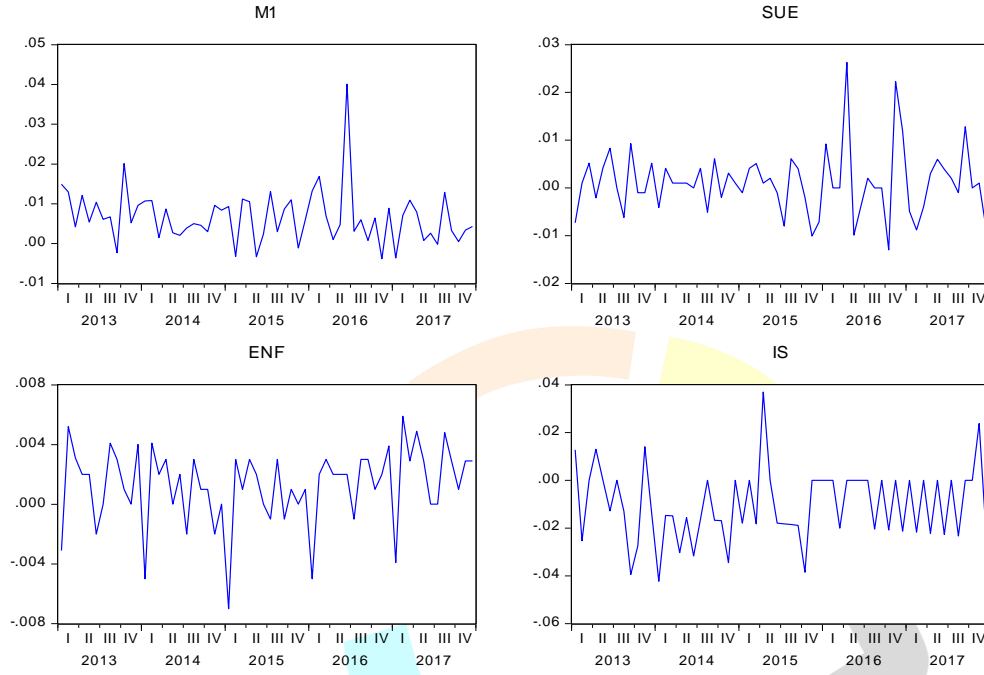

Tablo 3. İngiltere'ye İlişkin Değişkenlerin Birim Kök Test Sonuçları

Sıra No	Değişkenler	Düzye	
		ADF Test İstatistiği	Kritik Değer
1	<i>m2</i>	-8,751121	-4,121303
2	<i>süe</i>	-7,613520	-4,124265
3	<i>enf</i>	-9,330481	-4,121303
4	<i>is</i>	-8,211252	-4,121303

Açıklama: Anlamlılık düzeyi 0,01 olarak alınmıştır. Tüm değişkenler için trend ve sabit terim içeren model kullanılmıştır.

Şekil 3. İngiltere'ye İlişkin Değişkenlerin Zaman Serisi Grafikleri

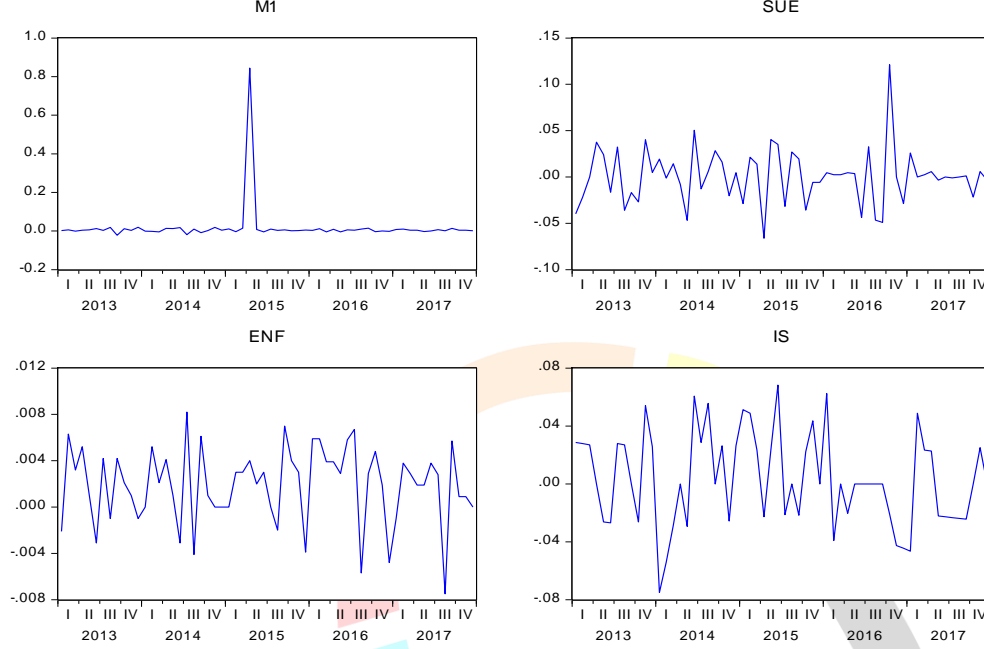

Tablo 4. Norveç'e İlişkin Değişkenlerin Birim Kök Test Sonuçları

Sıra No	Değişkenler	Düzye	
		ADF Test İstatistiği	Kritik Değer
1	<i>m2</i>	-7,506054	-4,121303
2	<i>süe</i>	-9,176117	-4,124265
3	<i>enf</i>	-9,725290	-4,121303
4	<i>is</i>	-6,126925	-4,121303

Açıklama: Anlamlılık düzeyi 0,01 olarak alınmıştır. Tüm değişkenler için trend ve sabit terim içeren model kullanılmıştır.

Şekil 4. Norveç'e İlişkin Değişkenlerin Zaman Serisi Grafikleri

Tablo 5. Rusya'ya İlişkin Değişkenlerin Birim Kök Test Sonuçları

Sıra No	Değişkenler	Düzye	
		ADF Test İstatistiği	Kritik Değer
1	<i>m2</i>	-4,935019	-4,121303
2	<i>süe</i>	-12,401140	-4,121303
3	<i>enf</i>	-3,951467	-3,489228
4	<i>is</i>	-8,694284	-4,121303

Açıklama: Anlamlılık düzeyi enflasyon için 0,05; diğer değişkenler için 0,01 olarak alınmıştır. Tüm değişkenler için trend ve sabit terim içeren model kullanılmıştır.

Şekil 5. Rusya'ya İlişkin Değişkenlerin Zaman Serisi Grafikleri

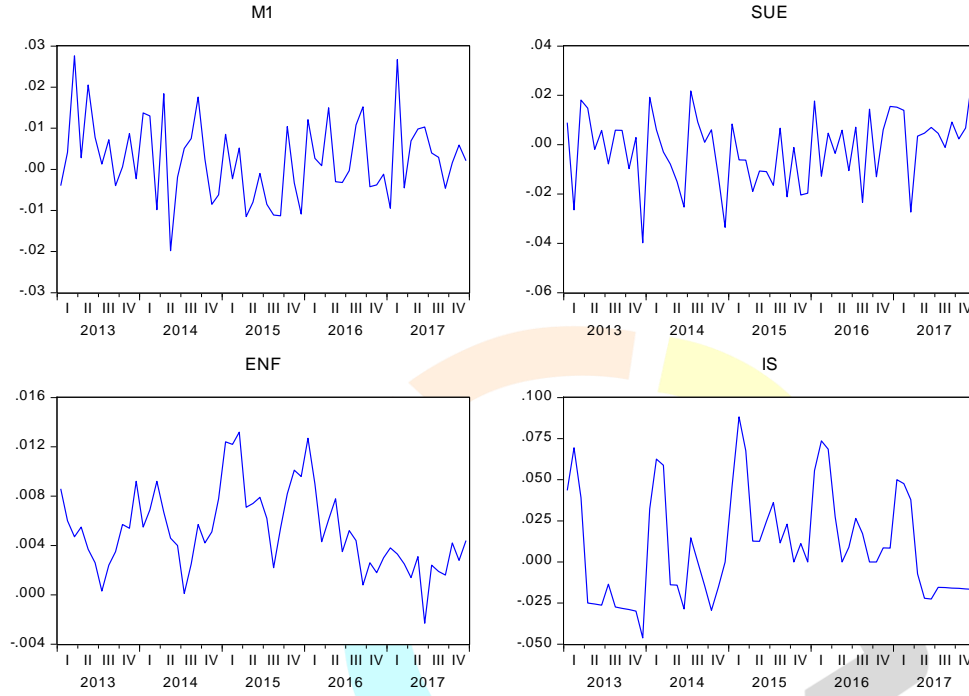

Tablo 6. Brezilya'ya İlişkin Değişkenlerin Birim Kök Test Sonuçları

Sıra No	Değişkenler	Düzye	
		ADF Test İstatistiği	Kritik Değer
1	<i>m2</i>	-8,133156	-4,121303
2	<i>süe</i>	-8,680385	-4,124265
3	<i>enf</i>	-3,307811	-3,172314
4	<i>is</i>	-2,958844	-2,915522

Açıklama: Anlamlılık düzeyi işsizlik için 0,05; diğer değişkenler için 0,01 olarak alınmıştır. İşsizlik değişkeni için sabit terim; diğer tüm değişkenler için trend ve sabit terim içeren model kullanılmıştır.

Şekil 6. Brezilya'ya İlişkin Değişkenlerin Zaman Serisi Grafikleri

4.2. Para Arzının Box-Jenkins Modeli İle Tahmin Edilmesi

Durağan ve tersçevrilebilir bir süreç ya hareketli ortalama ya da otoregresif formda gösterilebilir. Bununla birlikte, her iki gösterimde de çok fazla sayıda parametre içerme problemi ile karşılaşmak mümkündür. Parametre sayısının çok fazla olması, parametre tahmininde etkinliği azaltır. Bu nedenle AR(I)MA çerçevesinde ilenlenmiştir. (Auto regressive /moving average)

p, q sırasında otoregresif-hareketli ortalama modeli $ARMA(p,q)$ şeklinde gösterilir. Modelin ilk kısmında p , otoregresif parametre sayısını ve q , hareketli ortalama parametre sayısını ifade etmektedir. $ARMA(p,q)$ modeli, kapalı formda aşağıdaki gibi yazılmaktadır;

$$\Phi_p(B)Z_t = \theta_q(B)u_t$$

Denklemden, u_t beyaz gürültü sürecine sahip hata terimini, B ise geri taşıma operatörünü göstermektedir. $\Phi_p(B)$, $\theta_q(B)$ polinomları ise aşağıdaki biçimde tanımlanmaktadır;

$$\Phi_p(B) = 1 - \Phi_1 B - \dots - \Phi_p B^p$$

$$\theta_q(B) = 1 - \theta_1 B - \dots - \theta_q B^q$$

Φ , θ , tahmin edilecek parametrelerdir. İki polinom sırasıyla AR ve MA öğelerini ifade etmektedir. Bu polinomların tüm karakteristik köklerinin birim çember dışında olduğu varsayılmakta dolayısıyla AR elemanları durağan MA elemanları da ters çevrilebilir olmaktadır. Bu iki öğe, zaman serisinin zamana göre sabit ortalaması etrafında dönemsel davranışını modellemek amacıyla kullanılmaktadır.

Bu aşamada ülkelere ilişkin para arzı değişkeni Box-Jenkins yöntemiyle modellenmiştir. Elde edilen sonuçlar aşağıda tablolaştırılmıştır. Schwarz Bilgi Kriterine (SIC) göre para arzı değişkeni Türkiye için $ARMA(2,2)$, ABD için para arzı $ARMA(4,1)$, İngiltere için $ARMA(7,2)$, Norveç için $ARMA(1,1)$, Rusya için $ARMA(1,3)$, Brezilya için $ARMA(0,6)$ olarak modellenmiştir.

Tablo 7. Tahmin Edilen ARMA Modelleri

Model	Türkiye	ABD	İngiltere	Norveç	Rusya	Brezilya
Sabit	1,24921* (0,093124)	0,482460* (0,022257)	0,006418* (0,000763)	0,023176* (0,007326)	0,005019* (0,001813)	0,002717** (0,001641)
AR(1)	1,615848* (0,062211)	-1,038129* (0,138754)	-	0,882068* (0,076163)	0,367321* (0,127921)	-
AR(2)	-0,758592* (0,079798)	-	-	-	-	-
AR(4)	-	-0,133035* (0,069493)	0,230033** (0,132312)	-	-	-
AR(7)	-	-	-0,29777* (0,131978)	-	-	-
MA(1)	-1,761346* (0,163458)	0,923591* (0,164912)	-	-0,981004* (0,027058)	-	-
MA(2)	0,675618* (0,178769)	-	-0,119946* (0,000493)	-	-	-
MA(3)	-	-	-	-	0,243748** (0,134016)	-
MA(6)	-	-	-	-	-	0,348955* (0,120736)

Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir. *, %1, **, %5, ***, %10 seviyesinde anlamlıdır.

Söz konusu modellerden pozitif ve negatif şoklar, aşağıdaki formül yardımıyla elde edilmiştir.

$$Poz_t = 0,5x\{|u_t| + u_t\}$$

$$Neg_t = -0,5x\{|u_t| + u_t\}$$

4.3. Parasal Şokların Etkisinin Tahmin Edilmesi

Tüm ülkeler için parasal şokların asimetrik etkisi aşağıdaki modeller yardımıyla test edilecektir;

$$sue_t = \alpha_0 + \alpha_i \sum_{i=1}^k sue_{t-i} + \beta_i \sum_{i=0}^k poz_{t-i} + \delta_i \sum_{i=0}^k neg_{t-i} + \varepsilon_t$$

$$enf_t = \alpha_0 + \alpha_i \sum_{i=1}^k enf_{t-i} + \beta_i \sum_{i=0}^k poz_{t-i} + \delta_i \sum_{i=0}^k neg_{t-i} + \varepsilon_t$$

$$isz_t = \alpha_0 + \alpha_i \sum_{i=1}^k isz_{t-i} + \beta_i \sum_{i=0}^k poz_{t-i} + \delta_i \sum_{i=0}^k neg_{t-i} + \varepsilon_t$$

5.Genel Değerlendirme Ve Sonuç

Tüm ülkeler için model tahmin sonuçları aşağıdaki tablolarda sunulmaktadır. Gecikme uzunlukları Akaike Bilgi Kriteri'ne göre (Akaike Information Criteria) belirlenmiştir. Türkiye verilerinden elde edilen sonuçlara göre şokların enflasyon üzerinde nispeten kuvvetli olduğu sonucuna varılabilir. Pozitif şokun enflasyon üzerinde pozitif etkisi varken negatif şoklar istatistiksel olarak anlamlı sonuç vermemiştir. Diğer değişkenlerde ise hem negatif hem de pozitif şoklar istatistiksel olarak anlamlı sonuç vermemektedir.

Tablo 8 Türkiye Para Arzı Şokları ve Asimetri

	<i>sue</i>	<i>enflasyon</i>	<i>işsizlik</i>
sabit	1,292511 (1,975225)	0,056217* (0,164628)	-0,309839 (0,643687)
sue(-1)	-0,499687* (0,119560)	-	-
isz(-1)	-	-	0,719752* (0,130832)
isz(-2)	-	-	-0,027574 (0,143416)
isz(-3)	-	-	-0,660881* (0,143774)
isz(-4)	-	-	0,371224* (0,129012)
poz	3,153590 (2,527632)	0,028554 (0,176167)	1,027698 (0,827308)
poz(-1)	-	0,489149* (0,174776)	-
neg	0,739535 (2,323115)	-0,006672 (0,162043)	-0,520510 (0,765724)

<i>neg(-1)</i>	-	0,104487	-
	-	(0,161496)	-

Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir. *, %1, **, %5, ***, %10 seviyesinde anlamlıdır.

ABD verileri incelendiğinde ise Türkiye'ye paralel olarak şokların sadece enflasyon üzerinde etkili olduğu gözlemlenmektedir. Negatif ve pozitif şokların çıktı ve işsizlik üzerinde anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Ancak, pozitif parasal şokların enflasyon üzerinde pozitif; negatif parasal şokların ise negatif etkisi olduğu dikkati çekmektedir. Bununla birlikte pozitif şokların etkisinin de negatif şoklara kıyasla etkisinin daha kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 9. ABD Para Arzı Şokları ve Asimetri

	<i>sue</i>	<i>enflasyon</i>	<i>işsizlik</i>
<i>sabit</i>	0,3088159 (0,128954)**	-0,104486 (0,102444)	-2,599848* (0,636917)
<i>isz(-1)</i>	-	-	-0,463723* (0,133215)
<i>isz(-2)</i>	-	-	-0,402061* (0,136711)
<i>isz(-3)</i>	-	-	-0,273890** (0,135506)
<i>poz</i>	-0,780297 (0,686988)	0,168414 (0,281608)	3,915254 (2,954348)
<i>poz(-1)</i>	-	0,089942 (0,275548)	-
<i>poz(-2)</i>	-	0,557175** (0,276130)	-
<i>poz(-3)</i>	-	0,540636*** (0,277032)	-
<i>neg</i>	1,473221 (0,961389)	-0,794708** (0,364346)	-0,408546 (4,218955)
<i>neg(-1)</i>	-	-0,307974 (0,386079)	-
<i>neg(-2)</i>	-	-0,157693 (0,407668)	-
<i>neg(-3)</i>	-	-0,343988 (0,419775)	-

Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir. *, %1, **, %5, ***, %10 seviyesinde anlamlıdır.

İngiltere’de sanayi üretim endeksinin negatif şoklardan, enflasyon ve işsizliğin ise pozitif şoklardan etkilendiği görülmektedir. Pozitif şokların etkilerinin ise negatif şoklardan nispeten daha kuvvetli olduğu görülmektedir.

Tablo 10. İngiltere Para Arzı Şokları ve Asimetri

	<i>sue</i>	<i>enflasyon</i>	<i>işsizlik</i>
sabit	0,000668 (0,001339)	0,001946* (0,000869)	-0,017936* (0,003797)
sue(-1)	-0,242195*** (0,130674)	-	-
sue(-2)	-0,313019** (0,130051)	-	-
poz	-0,142801 (0,203199)	-0,071324 (0,083983)	0,624786 (0,465245)
poz(-1)	-	-0,227248 (0,084535)	0,932256*** (0,464421)
poz(-2)	-	-0,147470*** 0,084890	-
neg	0,016797** (0,133629)	0,016797 (0,133629)	-0,953089 (0,704115)
neg(-1)	-	-0,050795 (0,128455)	-0,556818 (0,706589)
neg(-2)	-	0,131182 (0,132269)	-

Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir. *, %1, **, %5, ***, %10 seviyesinde anlamlıdır.

Norveç’te sanayi üretim endeksinin pozitif şoklardan etkilendiği, enflasyon ve işsizliğin ise ne negatif ne de pozitif şoklardan etkilendiği görülmektedir.

Tablo 11. Norveç Para Arzı Şokları ve Asimetri

	<i>sue</i>	<i>enflasyon</i>	<i>işsizlik</i>
sabit	0,002684 (0,004792)	0,002554* (0,000684)	0,002515 (0,005895)
sue(-1)	-0,400061* (0,120165)	-	-
sue(-2)	-0,351664* (0,118829)	-	-
enf(-1)	-	-0,257863***	-

Çağlar Bektaş, Nil, Para Politikası Şoklarının Enflasyon, İşsizlik ve Büyüme Üzerindeki Asimetrik Etkisi

	-	(0,131311)	-
isz(-1)	-	-	0,228166***
	-	-	(0,131855)
poz	-0,068978**	0,002912	-0,035625
	(0,033636)	(0,004234)	(0,041969)
neg	-0,069247	0,011950	-0,015206
	(0,250304)	(0,032123)	(0,312920)

Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir. *, %1, **, %5, ***, %10 seviyesinde anlamlıdır.

Rusya ekonomisinde sanayi üretim endeksinin hem pozitif hem de negatif şoklardan etkilendiği görülmekle birlikte negatif şokların etkisi çıktı üzerinde daha belirleyici durumdadır. Enflasyon ve işsizlik ise genel olarak negatif şoklardan etkilenmektedir.

Tablo 12. Rusya Para Arzı Şokları ve Asimetri

	sue	enflasyon	işsizlik
sabit	0,000676 (0,002960)	0,000277 (0,000956)	-0,010374 (0,006710)
sue(-1)	-0,371726** (0,141334)	-	-
sue(-2)	-0,179396 (0,121283)	-	-
enf(-1)	-	0,538452* (0,116365)	-
poz	-0,271585 (0,424256)	-0,209707 (0,131105)	-0,237851 (1,170385)
poz(-1)	0,949018** (0,429361)	0,167215 (0,134144)	1,622836 (1,148655)
poz(-2)	-0,302924 (0,448018)	0,120711 (0,125216)	-
poz(-3)	0,345876 (0,419214)	-0,060621 (0,124107)	-
neg	0,117439 (0,321676)	-0,112875 (0,097021)	-0,186762 (0,908656)
neg(-1)	-0,949018* (0,429361)	-0,580544* (0,101625)	-1,668438*** (0,932524)
neg(-2)	1,194812* (0,360317)	-0,434407* (0,129309)	-
neg(-3)	-0,196846 (0,389152)	0,129440 (0,137828)	-

Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir. *, %1, **, %5, ***, %10 seviyesinde anlamlıdır.

Brezilya’da Norveç ekonomisine paralel şekilde negatif şokların sadece sanayi üretim endeksi üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmaktadır.

Tablo 13. Brezilya Para Arzı Şokları ve Asimetri

	<i>sue</i>	<i>enflasyon</i>	<i>işsizlik</i>
sabit	-0,000273 (0,003056)	0,001584** (0,000702)	-0,000409 (0,005244)
isz(-1)	-	-	0,910637* (0,124677)
isz(-2)	-	-	-0,427731* (0,129401)
enf(-1)	-	0,692238* (0,096314)	-
poz	0,442369 (0,345867)	-0,014215 (0,060689)	0,280689 (0,605464)
neg	0,762125*** (0,405108)	-0,000832 (0,071277)	-0,788853 (0,725473)

Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir. *, %1, **, %5, ***, %10 seviyesinde anlamlıdır.

Parasal şokların asimetrik etkisini sınanan bir hipotez şu şekildedir;

$$H_0 = \sum_{i=0}^n \beta_{t-i}^+ = \sum_{i=0}^n \beta_{t-i}^-$$

Negatif şokların toplamı pozitif şokların toplamına eşit mi? Wald Testi ile bu anlamda simetri&asimetri var mı yok mu? sorusunun cevabına ulaşılır. Model sonuçları sınanır. Sonuçlara ilişkin özet tablo aşağıda verilmektedir. Elde edilen sonuçlara göre ABD ve Rusya’da parasal şokların enflasyon üzerinde asimetrik etkisinin olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu sonuç yukarıda elde edilen model tahminleriyle de paralellik arz etmektedir. Bununla birlikte, İngiltere ve Rusya’da parasal şokların işsizlik üzerinde etkilerinin asimetrik olduğu da görülmektedir. Norveç ve Brezilya açısından ise şokların tüm değişkenler üzerinde simetrik özellik taşıdığı söylenebilir. Türkiye açısından bakıldığında ise parasal şokların enflasyon üzerinde simetrik etkiye sahip olduğu tespit edilmiş ancak model tahmininde sadece pozitif şokun istatistiksel olarak anlamlı sonuç verdiği düşünülürse bu etkiye dair sağlıklı bir çıkarıma yapmak pek mümkün görünmemektedir. Çıktı ve işsizlik değişkenlerine ilişkin wald testi sonuçlarına da tabloda yer verilmiş ancak model tahminlerinde şok parametreleri istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar vermediği için asimetrik etkiye dair bir yorum yapmaya lüzum görülmemiştir.

Tablo 14. Wald Testi Sonuçları

	Türkiye	ABD	İngiltere	Norveç	Rusya	Brezilya
<i>sue</i>	0,345555	2,391240	1,343413	0,000108	0,279241	0,242742
<i>enflasyon</i>	1,274842	4,847560**	0,937399	0,074584	8,681453**	0,013755
<i>işsizlik</i>	1,294235	0,459837	4,52215**	0,003986	4,527513**	0,839396

**,%5 anlamlılık seviyesinde Boş Hipotez reddedilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ergeç, E.H. 2007. Türkiye Ekonomisinde Pozitif ve Negatif Para Politikası Şoklarının Asimetrik Etkileri. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi. Ekim :1-9
- Cover, J. P. 1992. Asymmetric Effects of Positive and Negative Money-Supply Shocks. The Quarterly Journal of Economics, November: 1261-1282.
- Çalışkan, Ö. V. 2010. Toplam Talep ve Toplam Arz. Yörünge Akademi, 9-146: 2-40
- Gujarati D. ve Porter D.C. (2014). Temel Ekonometri. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Gujarati D. (2016) Örneklerle Ekonometri. Ankara: Tarcan Matbaası.
- Kandil, M. (1995) "Asymmetric Nominal Flexibility and Economic Fluctuations" Southern Economic Journal, 61:674-695.
- Kandil, M. (2002) "Asymmetry in the Effects of Monetary and Government Spending Shocks: Contrasting Evidence and Implications" Economic Inquiry, 40(2):288-313.
- Karras, G. 1996. Why Are the Effects of Money-Supply Shocks Asymmetric? Convex Aggregate Supply or "Pushing on a String"? Journal of Macroeconomics, Fall: 605-619.
- Karras, G. (1996) "Are The Output Effects of Monetary Policy Asymmetric? Evidence from A Sample of European Countries" Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 58(2):267-278
- Karras, G. ve Stokes, H. (1999) "Why Are the Effects of Money-Supply Shocks Asymmetric? Evidence from Prices, Consumption, and Investment" Journal of Macroeconomics, 21(4):713-727.
- Ravn, M.O. ve Sola, M. (1997) "Asymmetric Effects of Monetary Policy in the US: Positive vs. Negative or Big vs. Small?" Universitat Pompeu Farba Working Paper Series, No: 247.
- Solakoğlu, M. N. ve Köse, A. 2005. Are Monetary Policy Shocks Asymmetric? Output Growth and Price Inflation in Turkey. 15th Annual Business Congress, 256-259.
- Telatar, E. ve Hasanov, M. (2006) "The Asymmetric Effects of Monetary Shocks: The Case of Turkey" Applied Economics, 38(18): 2199-2208.

Ülke, V. ve Berument, M.H. (2016), “Asymmetric Effects of Monetary Policy Shocks on Economic Performance: Empirical Evidence from Turkey”, Applied Economics Letters, 23(5), 353-360.

Volkan Ülke & M. Hakan Berument (2016) Asymmetric effects of monetary policy shocks on economic performance: empirical evidence from Turkey, Applied Economics

INTERNATIONAL

CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES

ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ ISBN:NNNN-NNNN

Bir Kent Simgesi Olarak Erzurum Evleri ve Kültür Turizmi

Cultural Tourism and Erzurum Houses as A City Symbol

Selcan AKKUŞ¹
Semiha İSMAİLOĞLU²

Abstract

While the physical elements that create a city establish the urban fabric and the urban building environment, human characteristics (culture) establish the city's main axis. Therefore, both physical structure and socio-cultural structure are two main factors in the formation of urban identity. In the historical process, as a result of the interaction of these two main factors, the character and identity of the cities are formed. The urban identity is the most decisive element that makes a city unique and makes it different from other cities in its geography.

The process of globalization with the 1980s caused significant changes in the original identities of cities. Globalization has brought the cities' competing with each other and cities started to use their original identity as a marketing tool in order to attract capital and to

Özet

Bir kenti oluşturan fiziksel öğeler kentsel dokuyu ve kentsel yapıyı çevreyi oluştururken beşeri özellikler (kültür) kentin ana eksenini oluşturur. Dolayısıyla hem fiziksel hem de sosyo-kültürel yapı kent kimliğinin biçimlenmesindeki iki ana etkidir. Tarihsel süreç içerisinde bu iki ana etkenin etkileşimi sonucu kentlerin karakteri ve kimliği oluşur. Kent kimliği, bir kenti özgün yapan ve onu coğrafyasındaki diğer kentlerden farklı kılan en belirleyici unsurdur.

1980lerle birlikte yaşanan küreselleşme süreci kentlerin özgün kimliklerinde önemli değişimlere neden olmuştur. Küreselleşme kentlerin birbiriyle yarışını beraberinde getirmiş ve kentler sermayeyi çekebilmek ve uluslararası ağlara eklenebilmek adına özgün kimliklerini birer pazarlama aracı olarak kullanmaya başlamışlardır. Uygulanan yanlış kentsel

¹ Arş. Gör. Selcan AKKUŞ Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, selcanbayramm@gmail.com

² Arş. Gör. Semiha İSMAİLOĞLU Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık Bölümü, semihaismailoglu@gmail.com

be added to international networks. Applied wrong urban policies, in the long term, both the formation of cities that lost their identity and similar to each other, and the socio-economic and cultural aspect cause losses that will not be possible to return.

It is aimed to evaluate in the scope of this study, the Erzurum houses, which can be described as the original identity component in the city of Erzurum, in terms of urban identity and the city's cultural/entertainment economy. While in the first part of the study, the increasing effect of culture in urban economy will be mentioned, in the second part, the role of culture in the transformation of urban space will be focused on. Later, within the framework of urban and cultural policies, the effects of Erzurum houses in the cultural entertainment sector will be examined in the Daşhane private. Obtained findings will be interpreted within the framework of the dialectics of identity-space-culture.

Keywords: Identity, Culture, Cultural Economy, Erzurum Houses.

politikalar uzun vadede hem kimliğini yitiren ve birbirine benzeyen kentlerin oluşmasına hem de kentlerin sosyo-ekonomik ve kültürel anlamda dönüşü mümkün olmayacak kayıplar yaşamasına neden olmaktadır.

Çalışma kapsamında Erzurum kentinde özgün kimlik bileşeni olarak nitelendirilebileceğimiz Erzurum evlerinin, kent kimliği ve kentin kültür/eğlence ekonomisi açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde kültürün kent ekonomisindeki artan etkisine değinilir iken, ikinci bölümde kültürün kentsel mekânın dönüşümündeki rolü üzerinde durulacaktır. Daha sonra kent ve kültür politikaları çerçevesinde Erzurum evlerinin kültür eğlence sektöründeki etkisi Daşhane özelinde irdelenecektir. Elde edilen bulgular, kimlik-mekân-kültür diyalektiği çerçevesinde yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Kültür, Kültür Ekonomisi, Erzurum Evleri.

Giriş

İnsan ve mekân arasındaki ilişki insanlığın varoluşuna dayansa da bu konuda ki akademik çalışmalar insanın mekânı algılaması, anlamlandırması ve mekânla ilgili yorumları kavramsallaştırması yakın geçmişe dayanmaktadır. İnsan ve kent üzerine ilk farkındalık çalışmaları 1920 ve 1930'lu yıllarda Chicago Okulu'yla birlikte ortaya çıkmıştır ve daha çok mimar ve coğrafyacılar tarafından yapılmaya çalışılmıştır, günümüzde ise psikolojiden sosyolojiye, tasarım ve planlamadan felsefe ve ekonomiye kadar pek çok disiplin mekânla ilgilenmekte ve ilişki kurmaktadır.

Kentsel mekânın anlaşılması, yorumlanması ve insan ile olan ilişkisinin ortaya konulması konusunda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bunlar; sembolik temelli, yapısalcı, marksist, bağlamsal, etkileşimsel ve davranışsal, psikolojik, sosyolojik ve sosyo-psikolojik, fenomenolojik, antropolojik ve tarihsel olarak pek çok farklı başlık altında gruplandırılabilir. Sembolik ve yapısalcı yaklaşımda, mekânın sembolik bir üretim ile oluştuğu kabul edildiği için mekânın anlamı da bu sembolik dünya içerisinde aranmaktadır. Psikolojik yaklaşımda mekân kimliğinin oluşumunda bir veri olarak kabul edildiği için sosyo kültürel yapıya vurgu yapılmaktadır. Marksist yaklaşımda ise mekânın sosyal üretimin sonucu oluştuğu kabul edildiğinden mekânın sosyal yaşamdaki kullanımı ön plana çıkmaktadır. Mekân ve insan arasındaki ilişkinin bu denli çeşitli başlıklar altında ele alınmasının en temel nedeni mekânın disiplinler arası bir konu olmasından kaynaklanmaktadır (Solak, 2017).

Kent ve kentsel mekân teknik, ekonomik, politik, ideolojik, sosyal, kültürel ve tarihsel vb. birçok unsurdan etkilendiği için farklı kent karakterleri, kent kimliği ya da kent imgesi kavramları ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Kentsel coğrafyanın özellikleri (jeolojik ve jeomorfolojik yapı, iklim, topoğrafya, su ögesi), toplumsal ve kültürel yapı (ulusal kimlik, dini inanışlar, yerel gelenek ve alışkanlıklar), mimari doku ve yaşam biçimi, teknolojik ve ekonomik durum, kentin tarihselliği ve son olarak da yönetim şekli (politik ve ideolojik yapı) kent kimliğinin ve kent imgesinin belirleyicileri olmaktadır.

Türkiye gibi tarih boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış, zengin kültürel mirasa sahip ülkeler için kent kimliğinin oluşumunda kentin tarihselliği, tarihi ve mimari dokusu ve kültürel yapısı oldukça önemli bir paya sahiptir ve kentin özgün kimliğinin yaşatılabilmesi açısından tarihi kentsel dokunun korunması gerekmektedir. Bu çalışmada, Erzurum özelinde kentsel kimliğin mekânsal yansımaları değerlendirilirken özgün kimlik bileşeni olarak Erzurum evlerinin kentin kültür/egence ekonomisi içerisindeki önemi üzerinde durulacaktır.

Kent-Kimlik-Mekân İlişkisi

Günümüzde kentsel yerleşimlerin anlam ve rolünün giderek farklılaştığı bir süreç yaşanmaktadır. Kentler artık ait olduğu dönem (ortaçağ kenti, antik kent), ait olduğu medeniyet/ulus (Yunan kenti, Osmanlı kenti, Arap kenti), ya da kentteki egemen dini inanışa atıfta bulunarak (İslam kenti) tanımlanmakta ve kimlikleri ile birlikte var olmaktadır (Ünlü, 2017). Kısacası kentler öne çıkan özellikleri ile hatırlanmaktadır. Dünyada kurulmuş olan yerleşimlerin çoğunluğu tarihsel bir süreç içerisinde oluşmuş belirli bir karaktere sahiptir.

Kevin Andrew Lynch'e göre her mekânın bir karakteri ve kimliği vardır (Lynch, 1960). Dolayısıyla kentsel kimliğin oluşumu için bir süreç gerekir. Tıpkı kentin kendisi gibi kimliğinin de bir zamansallık boyutu vardır. Tekeli, kent kimliğinin oluşumunu tarihsel bir olgu olarak görmekte ve kent kimliğinin zaman içinde farklı katmanların uyumlu ve anlamlı bir bütün oluşturmasıyla gerçekleştiğini belirtmektedir (Tekeli, 1991).

Kimlik, bireysel, toplumsal, mimari, çevresel vb. birçok boyutta tartışılan bir kavramdır. Kent kimliği ise, o kentin doğal ve yapay çevresel özelliklerinin yanında, orada yaşayan toplumun sosyo-kültürel özellikleri ile birlikte tanımlanır (Zorlu vd., 2010). Kentsel kimlik, toplumların yaşayış biçimlerinin ve çevreyle etkileşim düzenlerinin fiziksel mekâna yansıma göstergesidir (Birlik, 2002).

Kent kimliğini belirleyen temel unsurlar fiziksel, toplumsal, ekonomik ve tarihsel unsurlardır. Lynch'e göre (1981), kentleri farklılaştıran bu özellikler kentin kimliğini oluşturur. Kentin kendine özgün nitelik ve özelliklerinin bütünü o kentin kimliğini oluşturur. Her kent içinde yaşayan, kullanan ve ya ona bakan birey tarafından farklı algılanabilir ancak bireylerin hafızalarında ya da algılarında oluşturduğu ortak ve baskın özellikler o kentin kimliğidir.

Kent kimliğini oluşturan özellikleri Hacıhasanoğlu ve Hacıhasanoğlu (1995), şu alt başlıklarda tanımlamaktadırlar;

1. Coğrafi özellikler (İstanbul kenti boğazı ile kimlik kazanırken Venedik kanalları ile kimlik kazanmıştır).
2. İklimsel özellikler (Akdeniz bölgesi ılıman iklimi ile kimlik kazanmışken, Doğu Anadolu bölgesi soğuk iklimi ile kimlik kazanmıştır).
3. Anıtsal yapılar (İstanbul camileri ile Paris Eiffel Kulesi ile Moskova ise Kremlin Sarayı ile kimlik kazanmıştır).
4. Kent meydanları ve sokakları (Venedik San Marco Meydanı ile kimlik kazanırken Moskova kızıl meydan ile kimlik kazanmıştır).
5. Folklorik ve sosyo-kültürel özellikler (Viyana Valsleri ile kimliğini tanımlarken, Rio karnavalları ile tanımlamaktadır).

Tüm bu tanımlardan hareketle belki de akla gelen ilk sorulardan biri; kimliği olan bir kentin ne işe yaradığı ve topluma ne kazandırdığıdır.

- Kentin kimliğinin olması, en başta onu diğer kentler arasından ayrılıp, tanınır hale gelmesini sağlar,
- Büyüme modeli kent kimliğine uygun biçimde gelişir,
- Kentin var olan kimliğine zarar verecek kullanımlar en baştan reddedilir,
- Toplumsal duyarlılık kent kimliğine bağlı olarak artar,
- Yapılması düşünülen yatırımlarda nitelik ve uygunluk aranmaya başlanır,
- Kentsel kaynakların kullanımı kent kimliğine paralel olarak rasyonalize olur (Demir, 2006).

Bunlar şüphesiz son derece önemli sonuçlardır. Günümüzde kentlerin özgün kimlikleri belki de her zamankinden çok daha fazla önem arz etmektedir. Zira kendi özgün kimliklerini ortaya koyabilen kentler, ulusal sınırları aşmış küresel düzeyde rekabet edebilme olanakları yakalamaktadır. Bu rekabet şansı kentlerin ekonomisine ve kimliğine olumlu katkılar sunarken, yanlış politikalar ve stratejiler ise kentlerin özgün kimliklerinin değişmesine hatta yok olmasına neden olabilir. Bu noktada kent yöneticilerinin, kent plancısı ve diğer karar üreticilerinin sorumluluğu artmaktadır.

Sosyo-Kültürel Kimlik ve Kent Kimliği İlişkisi

Bir kimlik ögesi olan kültür, toplumun gelenek ve göreneği, örf ve adetleri, yaşam tarzı ve alışkanlıklarını kapsayan bir kavram olduğu için kent kimliği ve kültür arasındaki ilişki önem arz etmektedir. (Kaypak, 2010). Kentle kültür arasındaki ilişki o kentin kimliğini inşa eder. Kültür kent yaşamını kendine özgü tarih ve yaşam deneyimleri ile biçimlendirirken, kentte kendi kimliğiyle kendi kültürünü yaratır. Bilsel'e göre kentsel mekânın özgün bir kültürel kimlik ve anlam kazanması ancak, kentte yaşayanların kentli kültürünü yansıtacak bir entelektüel kapasiteye sahip olmaları ve kentlilik bilinci düzeyine erişmiş olmaları ile mümkündür (Bilsel, 2002). O halde toplumun kültür seviyesinin, toplumsal çevrenin kimliğini belirleme ve yönlendirme de oldukça etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Yapılı çevrenin kimliği ile toplumun sosyo-kültürel kimliği karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir. Bir kentin yapılı çevresi, bir yandan kent kimliğinin önemli bir parçasını oluştururken, diğer yandan o kentteki toplumsal ve kültürel hayata dair ipuçları da vermektedir. Öyle ki yapılı çevrenin yapısal çeşitliliği, kentteki sosyo-kültürel zenginliğin bir yansıması olarak görülür (Oğurlu, 2014).

Kentin mevcut kimlik ve karakterinin korunması ya da günümüzde yaşanan hızlı kentsel değişimlerle birlikte özgünlüklerini kaybetmeye ve birbirine benzemeye başlayan kentlerin kimlik sorunsalının tanımlanabilmesi amacıyla, "kimlik bileşeni, imaj öğeleri, okunabilirlik" gibi çeşitli kavramlar literatürde yerini almıştır. Kimlik sorunsalının çözümüne yönelik yapılan çalışmalarda ise "yaşanabilirlik, yaşayabilirlik, yaşam kalitesi" vb. kavramlar öne çıkmaktadır. Kent kimliği konusunda literatür incelemesi yapıldığında benimsenen yaklaşımların kentin çevresel ve sosyo-kültürel (toplumsal) yapısını yansıtan değerleri korumak ve kaliteli yaşam mekanları yaratmak olduğu görülmektedir.

Kent içinde barındırdığı farklı sosyo-kültürel, etnik ve ya dini inanışa sahip insanların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen bir platform olduğuna göre kentsel kimliğin sürdürülebilirliği ancak ve ancak kentte var olan çeşitli topluluklar arasındaki etkileşimin kurulabilmesi ve bunun süreklilik arz etmesi ile mümkün kılınabilir.

Özgün Kimlik Mekânları ve Yerele Özgün Olma

Kentsel mekân, hem fiziksel hem de toplumsal açıdan insanın yarattığı bir üründür. Mekân ve insan arasındaki ilişki karşılıklı ve etkileşimli olduğu için, mekânın zamanla bireysel ve toplumsal kimliklerin inşa sürecinde etkili olmaya başladığı görülmektedir. Bu etkiyi toplumsal geleneklerin fiziksel çevreye ve mekân düzenlemesine yansımalarında izlemek mümkündür.

Alver'e göre toplum kendi kimliğini mekâna yansıtarak toplumsal gelenek ve bilinci oluşturmaktadır (Alver, 2007). O halde yapılı çevre ve kültürün, birbirini etkileyen ve dönüştüren iç içe geçmiş kavramlar olduğunu söyleyebiliriz. Kentsel mekân oluşumunu, yapılı çevre ve kültür arasındaki statik bir karşılıklı ilişki içinde gerçekleştirmektedir. Mekâna yüklenen anlamlar veya diğer

bir deyişle mekân ve kimlik arasındaki ilişki insanların aidiyet ve güvende olma duygusunu pekiştirmekte ve toplumsal ilişkileri düzenlemektedir. Bu duyguların kentsel mekândaki yansımalarını mahallelerde görmek mümkündür.

Madanipour'un söylemiyle mahalle; sosyal, etnik ve kültürel grupların politik, ekonomik ve estetik süreçlerinin bir ifadesidir ve mikro ölçekteki farklılaşmanın kültürel kalıplarının en belirgin yansımasıdır (Madanipour, 2003). Alver ise mahalleyi, hayatın belli bir kültür, değer, inanç, ritüel ve gelenek çerçevesinde örüldüğü, bu yönüyle kendine özgü yapısı, kimliği ve hayat tarzı olan eşsiz bir ortam, gerçek bir yaşam alanı olarak tanımlamaktadır (Alver, 2010). Mahalle içinde yaşayan bireylerin kimliklerini etkilerken, bireylerin ortak özellikleri de mahallenin kimliğini etkilemektedir. Örneğin belirli bir etnik ya da azınlık grubun yaşadığı mahalleler, zaman içerisinde o gruba özgü kimlikler inşa etmektedir. Mahallede yaşayanların kültürleri ve kimliği zamanla kentsel ve mimari dokuya yansımakta, yapılarda kullanılan farklı mimari form ve ya yapı malzemeleri ya da sokak ve yapı ilişkileri ile kendini göstermektedir.

Mahalle sosyal açıdan bireyin kendini mekânla ilişkili kıldığı ve kente entegre olduğu en küçük birim iken sosyo-mekânsal açıdan da kentin özgün kimlik ve karakterinin başlangıç noktasıdır. Tarihi mahalleler hem önceki medeniyetlerin izlerini taşımaları hem de kentin kimlik mekânları olmaları dolayısıyla korunması gerekli kentsel alanların önde gelenlerindedir. Tarihi kentsel mahallelerin korunması sürecinde bugün gelinen nokta; kültür ve kültürel mirasın, kentlerin rekabet gücünü arttırması için tasarlanan mekânsal canlandırma modelleri kapsamında en önemli araçlardan biri konumuna gelmesidir. Bu yeni anlam ve rol ile birlikte kültürel miras ekonomik, kültürel, sosyal değerler yüklenerek bugünün koşulları ile ilişkilendirilen bir kavram haline gelmekte, tarihi mahalleleri koruma anlayışı da bu kavram çerçevesinde değişmekte ve dönüşmektedir.

Tarihi kentsel çevrenin sürdürülebilirliğini sağlamak için birtakım gereklilikler söz konusudur. Günay (2010) bu gereklilikleri şu başlıklar altında sıralamıştır.

- * tarihi çevrenin yaşayabilirliğinin ve yaşanabilirliğinin sağlanması,
- * kentsel koruma sürecinde sosyal adalet anlayışının desteklenmesi ve toplumsal gelişmenin sağlanması,
- * tarihi çevrede dengeli ve üretken yerel ekonominin desteklenmesi (Günay, 2010).

Bir taraftan tarihi kentsel çevrenin sürdürülebilirliği için bu gereklilikler varken bir taraftan da 1980'lerle birlikte yaşanan Neoliberal politikalar sonucu kentleşme yaklaşımlarında yaşanan değişimlerin kentsel koruma sürecine olumlu ve olumsuz yansımaları bulunmaktadır.

Günay (2010) bu etkileri gruplandırarak şöyle sıralamaktadır. Olumlu etkileri;

- * tarihi çevrenin kullanımının teşvik edilmesi ve toplumsal aktiviteler için odak yaratılması potansiyeli,
- * yerel ekonomileri canlandırma potansiyeli,
- * tarihi çevrelerin korunması için iyi bir yönetim ve alternatif finansman kaynakları yaratabilme potansiyeli.

Olumsuz etkileri;

- * sahte kimlik yaratma ve kolektif belleğin yok olması,
- * mekânsal kutuplaşma ve yerelliğin ve dolayısıyla yerel kullanıcının dışlanması riski,

* planlama sürecinin kesintiye uğraması riski (Günay, 2010).

Tarihi kentsel çevrelerin korunması ve yaşatılması kapsamında ortaya çıkan koruma politikalarının ilk dalgası, önemi tarihi yapıları ve eserleri korumakla ilgili iken zamanla bu eğilim alana dayalı politikalara doğru evrilmiştir. Koruma politikalarının ikinci dalgası tarihi bina gruplarını, kentsel peyzajı ve hatta binalar arasındaki boşlukları ilgilendiren alana dayalı korumadır. (Tiesdell, Oc ve Heath, 1996). İkinci dalga koruma yaklaşımı ile birlikte kentsel kimliğin korunması ve sürdürülebilirliği de mümkün hale gelmiştir.

Kent Kimliğini Kent Markasına Dönüştürme

Kentin kimliği, doğrudan kent üzerinde gözlenebilir özelliklerin yanı sıra, zaman içinde onda yaşananlar ve elde edilen tecrübelerden hareketle ona yakıştırılanlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla, kent kimliği, uzun bir zaman dilimi içinde biçimlenir. Bu yönüyle, kent kimliği sabit değildir; durağan olmayan, sürekli gelişip değişen, yenilenebilen veya bozulabilen mahiyette dinamik bir oluşumdur (Kaypak, 2010).

Kenti sahip olduğu değerler ile bir “ürün” olarak değerlendirir isek, kente güçlü bir imaj kazandırmak, bu ürünü coğrafyasındaki diğer “ürünler” arasından ayırt edilebilir kılacaktır. Başka bir deyişle, kent sahip olduğu pozitif imaj yoluyla “değer katılmış bir ürüne” yani marka kente dönüşecektir (Peker, 2006). Paddison’a göre kenti marka haline getirmek, kent imajının pozitif bileşenlerini ortaya çıkartmayı ve bu bileşenleri vurgulamayı gerektirir (Paddison, 1993).

Mommaas (2002) ise markalaşmanın bir kente sadece ekonomik değer katmayacağını, sosyo-kültürel açıdan da oldukça önemli etkileri olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre markalaşma sadece yerel ekonomik kalkınmanın ve farklılaşmanın bir yolu olarak görülmemeli, kente bir kimlik, tanımlama, sürdürülebilirlik ve toplumsal bütünlük kazandırmanın bir aracı olarak kullanılmalıdır (Mommaas, 2002). Dünyanın marka haline gelmiş belli başlı kentlerine baktığımızda, her birinin belli bir kimliğinin olduğunu görmekteyiz; bilim, sanat, moda, din, tarih ve ya kültür kenti gibi.

O halde kent markalaşmasının, kent için bir imaj oluşturmak ve kentin tanıtımını yapmaktan çok daha ötede bir kavram olduğu söylenebilir. Kent markalaşması, kent kimliği ve kentli bilinci oluşturma, mali yatırım ve politik sermayeyi çekme gibi ekonomik tabanlı ve aynı zamanda kullanıcı tavır ve davranışlarını değiştirme gibi sosyo-kültürel tabanlı süreçleri içerir (Peker, 2006).

Kentin yerel dinamiklerini anlamak ve bu dinamiklerin küresel düzeydeki fırsatların yakalanmasına yardımcı olmasını sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirmek kent markalaşma sürecinin ilk koşuludur. Saran’a (2005) göre markalaşma sürecinin başarısı kentin hangi pozitif bileşenlerinin onu diğer kentlerden farklı bir konuma getireceği sorusunun yanıt bulmasıdır. Bu sayede kentin geleceğine yönelik vizyon oluşturulurken, tüm paydaşlar kent açısından olumlu ve verimli olabilecek stratejileri geliştirebilirler (Saran, 2005).

Gülçubuk ve Teker'e (2005) göre kent markalaşma süreci sadece kentin kendini nasıl ifade ettiğini değil, aynı zamanda kentin paydaşları olan çeşitli sosyo-ekonomik grupların kenti ve kent yönetimini nasıl algıladığını da ortaya koymaktadır. Bir kentin marka yaratabilmesi çok geniş bir paydaş yelpazesine- kentte yaşayanlardan ziyaret eden turistlere, kamu kurum ve kuruluşlarından ekonomik faaliyetlerini sürdüren sanayi ve ticaret kuruluşlarına, yatırımcılar ya da iş adamlarından öğrenci ve ev hanımlarına kadar- sahip olmasını gerektirir (Gülçubuk ve Teker, 2005). Ancak bu geniş yelpazeyi kapsayan marka kentler bünyesinde hem kültürel çeşitlilik ve özgünlüğü barındırırken hem de ekonomik yönünü güçlü kılmaları dolayısıyla uluslararası arenada rekabet şansı yakalayabilirler.

Erzurum Kenti Kentsel Kimliği

Erzurum ülkemizin en geniş yüzölçümüne sahip dördüncü büyük kentidir. Tarih öncesi çağlardan günümüze kadar Erzurum kenti önemli medeniyetlerin yerleşim alanı olmuştur. Hurriler, Urartular, İskitler, Medler, Persler, İranlılar, Sasaniler, Romalılar ve Bizanslılar dönemini yaşamış olan kent ve çevresinde çok sayıda kale, kilise, kaya mezarları, camiler, medreseler, kümbet ve hanlar bulunmaktadır.

1514 yılında Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı topraklarına katılan Erzurum'un imar çalışmaları Kanuni Sultan Süleyman döneminde başlamıştır. Döneminin sosyal ve kültürel yapıları olan zaviye, tekke ve medreselerin yanı sıra birçok cami, han, hamam, çeşme ve köprü de yine bu dönemde inşa edilmiştir. 16.yüzyıldan itibaren kentin surların dışına taşması ile birlikte yeni camiler inşa edilmiş, camilerin etrafında mahalleler kurulmuş ve bu kurulan mahalleler bu camilerin isimleri ile anılır olmuştur (Anonim, 2019).

Erzurum coğrafi konumu, doğal kaynakları ve güzellikleri, tarihsel geçmişi ve tarihsel süreçte önemli medeniyetlere ev sahipliği yapması, farklı kültür, din ve mezhepleri barındıran zengin sosyo-kültürel yapısı dolayısıyla günümüzde halen Doğu Anadolu bölgesinin en büyük ve en önemli kent merkezi olma iddiasındadır. Kent aynı zamanda kış turizmi açısından da önemli bir merkez olma konumundadır ve bu yüzden özellikle kış aylarında ciddi bir turizm potansiyeline sahiptir.

Erzurum kent merkezindeki Erzurum Kalesi, Ulucami, Çifte Minareli Medrese, Yakutiye Medresesi, Lala Paşa Camii, Rüstem Paşa Bedesteni (Taşhan) ve bölgenin özgün mimarisini yansıtan Erzurum Evleri gibi önemli tarihi yapılar kentin kimliğini oluşturan mimari bileşenlerdir.

Erzurum Evleri

Erzurum evleri kentin zengin tarih ve kültür ortamının bir yansıması olmasının yanı sıra geleneksel Erzurum evlerinin yapım, işlev ve biçim ilişkilerini yönlendiren en önemli etken iklim olmuştur. İklim yapı malzemesi seçimi ile birlikte konutların tasarımını da etkilemiştir. Erzurum konut mimarisinde dikkat çeken unsur, iklimin etkisiyle konutların kalın duvarlı ve dışı kapalı olmasıdır (Kukaracı ve Aktemur, 2003). Erzurum evlerinin kendine has konut mimarisinde zemin katta ahır,

kiler, samanlık gibi yardımcı hizmet bölümlerinin yanı sıra yaşama mekânları da yer almaktadır (Yılmaz vd, 2008). (Resim 1).

Resim 1. Erzurum Evleri (Akkuş, 2019)

İklim ve topoğrafyanın etkisiyle oluşan bu durum, genellikle iki katlı eve basık ve masif bir görünüm vermektedir. Pencereler mazgal türünde dıştan içe doğru genişlemektedir (Kukaracı ve Aktemur, 2003). Erzurum kentini içine alan Erzurum ovasını çevreleyen dağlık alanların tamamı volkanik formasyonlardan ibarettir (Atalay, 1978) ve Erzurum evlerinde masif ve kaplama olarak kullanılan taşların hemen hepsi de bu volkanik kütlelerden oluşmaktadır. Birçok Anadolu kentinde görüldüğü gibi yörede bulunan doğal malzemeler mimari yapı malzemesi olarak kullanılmıştır.

Genellikle iki katlı olan Erzurum evlerinde kentin iklim faktöründen kaynaklı olarak gündelik hayat zemin katta geçmektedir. Zemin katta çoğunlukla kadınların yaşadığı, yemek pişirdiği tandır evine kışlık odalar açılırken, avlu-taşlık kapalı bir mekân haline gelmiş ve üst katta da sofa küçülerek önemini yitirmiştir. Bu bakımdan sofasız, iç avlulu ve tandır evli yeni bir plan tipi oluşmuştur. Avlu, yan mekânlara, tandır evine ve üst kata geçit veren, ev içerisinde dağıtıcı ve düzenleyici bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır (Sezen, 2012) (Resim 2)

Resim 2. Erzurum Evleri (Akkuş, 2019)

Erzurum evlerinin büyük çoğunluğu savaşlar, yangınlar ve plansız kentleşme neticesinde yok olmuştur. Yılmaz vd. (2008) kentte cumhuriyet döneminde yaklaşık 3000 tane olan geleneksel Erzurum evi sayısının, 1995’de 100 taneye kadar düştüğünü bunlardan sadece 33 tanesinin tescille koruma altına alındığını belirtmiştir. Erzurum evleri işletme müdürü Selami Abbasoğulları ile yapılan görüşme neticesinde günümüzde 11 Erzurum Evi ve 1 adet Han’ın

birleşiminden oluşan Şahane ve 7 tane Erzurum evinin birleşiminden oluşan Daşhane adında ki 2 tane Erzurum evinin restaurant olarak hizmet verdiği tespit edilmiştir (Resim 3).

Resim 3. Erzurum Evleri iç mekân görselleri (Akkuş, 2019)

Erzurum Eğlence Ekonomisinde Erzurum Evlerinin Yeri

Küreselleşme ile birlikte kültür ve eğlence ekonomisinin genel ekonomi içerisindeki payı artmıştır. David Harvey'e göre (1990), pazarın ve tüketici zevklerinin hızla değişime uğradığı yeni küresel ekonomide yatırım riskli hale gelirken kültürel tüketim sektörü diğer metaların tüketiminden çok daha hızlı bir kar realizasyonu sağlamaktadır. Sassen (1991) ve Zukin (1998) ise bu durumu hizmetin ve bilginin üretimi ve kontrolüne dayalı sanayi-ötesi ekonomilerde eğitim ve gelir düzeyi yüksek grupların sayılarındaki önemli orandaki artışla ilişkilendirmektedir (Harvey, 1990; Sassen, 1991; Zukin, 1998'den aktaran Geniş, 2011).

Erzurum kent ekonomisi içerisinde ise kültür-eğlence turizmine dâhil olan iki tane Erzurum evi bulunmaktadır. Bu iki Erzurum evi 1995 yılında tescillenmiştir. Sonrasında Erzurumlu iş adamı Siyami Demir tarafından satın alınan evlerden ilkinin 2000 yılında, ikincisinin ise 2008 yılında restorasyonu tamamlanarak hizmete açılmıştır.

Erzurum evleri işletme müdürü Selami Abbasoğulları ile yapılan görüşmede geleneksel Erzurum mutfak kültürüne yönelik hizmet verilen bu tescilli tarihi evlerin her birinde yaklaşık 25 kişiye istihdam sağlandığı ancak dönemsel olarak istihdam sayısının 40'a kadar çıktığı kaydedilmiştir. Bu işletmeler gerek kente gelen tur firmalarının gerekse bireysel gelen yerli ve yabancı turistlerin kent tur programlarına girmeyi başaran ve Erzurum eğlence ekonomisine katkı koyan önemli mekânlara dönüşmüştür. Özellikle turlar dolayısıyla yaz-kış hafta içi ve hafta sonu farketmeksizin oldukça yoğun bir doluluk oranına sahip bu işletmeler, genç ve orta yaş nüfus tarafından daha fazla rağbet görmektedir. Bu işletmelerde mutfak eşyalarından mobilya ve çeyiz eşyalarına, kağnı, orak, çekiç gibi tarım aletlerinden, demirci ve kuyumcu körüklerine kadar elli bine yakın yöresel eşya sergilenmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Narmanlı mahallesi içerisinde palandöken caddesini cumhuriyet caddesine bağlayan güzergahta bulunan Daşhane ve İbrahim paşa mahallesi içerisinde yüzbaşı caddesini Cumhuriyet caddesine bağlayan aks üzerinde bulunan Şahane isimli tarihi Erzurum evleri Erzurum kültür-eğlence ekonomisinin iki işletmesidir. Bu işletmeler Erzurum Kalesi, Çifte Minareli Medrese, Lalapaşa Camii,

Yakutiye Medresesi ve Üç Kümbetler gibi Erzurum'un önemli tarihi yapılarının bulunduğu alanda yer almaktadır.

Tarihi mahallelerde yapılara yeni işlevler yüklenerek yaşatılmaları ve ekonomik getiri sağlar hale gelmeleri sağlanmaktadır. Erzurum yöresel yemeklerinin yapıldığı, semaver çaylarının hazırlandığı ve halkında büyük ilgi duyduğu geleneksel Erzurum evlerinde de tarihi yapıların fonksiyon değişikliği ile korunması ve kullanılması dolayısıyla da kültürel mirasın yaşatılması mümkün olmuştur. Kent merkezinde olan bu eğlence yapıları erişilebilirlik açısından sorun teşkil etmemesi dolayısıyla gece ekonomisi yaratılması da başarılabilmiştir. Zira bu işletmeler sabah 8.00'de kahvaltı ile başlayıp, gece 00.00'a kadar hizmet vermektedir.

Günümüzde özgün kimliklerini yitirerek gittikçe birbirine benzeyen kent dokularının ve kentlerin ortaya çıkması sadece kültürel anlamda değil, ekonomik, sosyal ve psikolojik anlamda da ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Kentlerin özgün kimliklerini koruyabilmeleri ve buna uygun gelişebilmeleri için belki de en önemli planlama parametrelerinden biri kent kimliği olmalıdır. Kentin tüm paydaşlarını planlama sürecine dâhil edebilen politikalar kent kimliğini koruma ve kent markası yaratma konusunda başarılı olacaktır. Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yükselen bir değer olma bağlamında kentsel yarışabilirlik kent planlamanın gündemindedir. Kentin tarihi alanlarının, taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının, tarihi peyzajın ve kent kimliğinin korunması ile kentler özgün kimlik ve markaları ile uluslararası arenada yer edinmeye çalışmaktadır. Erzurum kendine özgü kimlik ve yaratılması planlanan kent markası ile yarışta yer edinebilmeyi hedeflemektedir.

Kaynakça

Akkuş, S. (2019). Kişisel Fotoğraf Arşivi.

Alver, K. (2010). Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği (*The Neighborhood: The mysterious union of space and life*) İdealkent Sayı 2, 116-119, ISSN: 1307-9905

Atalay, İ. (1978). Erzurum Ovası ve Çevresinin Jeolojisi ve Jeomorfolojisi, Atatürk Üniversitesi Yayınları No:543, Edebiyat Fakültesi Yayınları No:91, Araştırma Kitapları Serisi No:81, Sevinç Matbaası, s.13.

Bilsel, S. G. (2002). Kent Kültürü, Kültürel Süreklilik, Kimlik Sorunsalı, Yaşanılabilir Kentsel Mekân Üzerine, Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyum Bildirileri, Mimarlar Odası Adana Şubesi, Adana, 109.

Birlik, S. (2002). Kentsel Kimlik Değişimi: Trabzon/Orta-İç Kale Örneği, Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyum Bildirileri, Mimarlar Odası Adana Şubesi, Adana, 125.

Demir, C. (2006). Kent Kimliği Geliştirme Sürecinde Mekansal Model Tasarımı ve Kent Plancılarının Rolü, Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara, 2007, ss. 117-122.

Es, M. (2007) Kent Üzerine Düşünceler, İstanbul: Plato Danışmanlık.

Geniş, Ş. (2011). Küreselleşme, Kent ve Kültür, İdealkent kent araştırmaları dergisi, Sayı 3, ss, 48-61, ISSN: 1307-9905

Kukaracı, İ. U., ve Aktemur, A. M. (2003). Modernleşme Süreci İçerisinde Erzurum Konut Mimarisinin Geldiği Nokta. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, (11).

Özdeş, G. (1985). Şehircilik, Şehir-Şehirlerin Fonksiyon Bölgeleri, , 15-40, İ.T.Ü. Matbaası, İstanbul.

Hacıhasanoğlu, O. 1996, “Kimlik Sorunu; Mimarlığın Evrensel ve Yerel Boyutları”, Mimarlar Odası Bursa Şubesi, VIII. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi, Bursa, ss.257-264.

Lynch, K. (1981) A Theory of Good City Form. Cambridge, Massachusetts, and London: The MIT Press.

Meşhur, M.Ç. (1999). Tarihi çevrelerin korunması sürecinde yeni yaklaşımlar, Amasya kenti örneği, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya

Mommaas, H., 2002. City Branding: The Necessity of Socio-cultural Goals, City Branding: Image Building and Building Images, 34-44, NAI UITGEVERS, Rotterdam.

Oğurlu, İ. (2014). Çevre- Kent İmajı - Kent Kimliği- Kent Kültürü Etkileşimlerine Bir Bakış, İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi Yıl: 13 Sayı: 26 s. 275-293

Paddison, R., (1993). City Marketing, Image Reconstruction and Urban Regeneration, Urban Studies, Vol.30, No.2

Peker, A, E. (2006). Kentin Markalaşma Sürecinde Çağdaş Sanat Müzelerinin Rolü: Kent Markalaşması ve Landmark, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Saran, M. (2005). Kent Pazarlaması: Güçlü Bir Kent İmajı ve Kent Markası Oluşturmak, TMMOB Makine Müh. Odası, Marka Yönetimi Sempozyumu, 14-15 Nisan, Gaziantep, ss.105-111.

Sezen, L. (2012). Erzurum Evleri. <http://erzurumunblogu.blogspot.com/2012/09/erzurum-evleri.html> E.T: 02.05.2019

Solak, S. G. (2017). Mekân-kimlik etkileşimi: kavramsal ve kuramsal bir bakış, MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:6, Sayı:1, Kyrgyz Turkish Manas University, Bishkek, KYRGYZSTAN

Soner, F. (2013). Gastronomy Tourism: A Solution for Small Cities Marketing and Regional Development, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Tekeli, İ. 1991, “Bir Kentin Kimliği Üzerine Düşünceler”, Kent Planlaması Konuşmaları, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara, ss.79-89.

Ünlü, T. S. (2017), “ Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekân İlişkisi: Mersin Örneği”, Planlama Dergisi, 27(1):75-93, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara.

Zorlu, T., Aydınlan, E. ve Engin, E. (2010). “Kent Kimliği: Tanjant ve Karadeniz Sahil Yollarının Trabzon Kent Kimliğine Etkileri”, Mimarlık Dergisi, Sayı: 352.

Yılmaz, S., İrmak, M.A. ve Zengin, M. (2008). Geleneksel Erzurum Evlerinde Mekan Kullanımı. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakùltesi Dergisi, 34 (2).

INTERNATIONAL

CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES

ULUSLARARASI MULTIDİSİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ ISBN:NNNN-NNNN

Sürdürülebilirliğin Dördüncü Dayanağı Olarak Kültür ve Erzurum Rüstem Paşa Kervansarayı (Taşhan)

As Fourth Basis of Sustainability Culture and Erzurum Rustem Pasha Caravanserai (Tashan)

Semiha İSMAİLOĞLU¹

Selcan AKKUŞ²

Abstract

Nowadays, culture is an interdisciplinary concept used by different disciplines from philosophy to psychology, sociology, planning and economics. Hawkes emphasizes the cultural dimension of its as the fourth basis of its as well as the social, environmental and economic dimension of sustainability. As a result of this, it is today considered together with culture and the problematic development. The existence of different cultures in different geographical areas has led the cities to be use the original culture as a parameter of tourism in development race.

Within the scope of the study, Rüstem Pasha Caravanserai in the city of Erzurum, which hosts various civilizations throughout the history and located on major trade centers, with its other

Özet

Günümüzde kültür, felsefeden psikoloji, sosyolojiye, planlama ve ekonomiye kadar farklı bilim dalları tarafından kullanılan disiplinler arası bir kavramdır. Hawkes sürdürülebilirliğin sosyal, çevresel ve ekonomik boyutunun yanı sıra dördüncü temel ayağı olarak kültürel boyutuna vurgu yapmaktadır. Bunun sonucunda da günümüzde kültür kalkınma sorunsalı ile birlikte düşünülmeye başlanmıştır. Farklı coğrafi alanlarda farklı kültürlerin var olması, kentleri kalkınma yarışında sahip oldukları özgün kültürü turizmin bir parametresi olarak kullanmaya yönlendirmiştir.

Çalışma kapsamında tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapan ve önemli ticaret merkezleri üzerinde bulunan Erzurum kentinde

¹ Semiha İSMAİLOĞLU, Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık Bölümü Erzurum/Türkiye, semihaismailoglu@gmail.com

² Selcan AKKUŞ, Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Erzurum/Türkiye, selcanbayramm@gmail.com

name is taşhan, was regarded in terms of cultural sustainability and urban economy. Caravanserai was selected as subject of study due to different both construction period and architectural features. From constructed period to nowadays, functional and spatial changes of the caravanserai that it has undergone was examined. In order to determine the contribution of the caravanserai to the cultural economy (cultural tourism) of the city, interviews were conducted with the specialized chambers authorities of the city (Chamber of Commerce, Chamber of Merchants and Craftsmen) and business owners in the caravanserai and findings obtained were interpreted in the context of culture and sustainability.

Keywords: Sustainability, Cultural Tourism, Cultural Economy, Erzurum Tashan.

ki Rüstem Paşa Kervansarayı diğer ismi ile Taşhan, kültürel sürdürülebilirlik ve kent ekonomisi açısından ele alınmıştır. Kervansaray kentteki diğer hanlardan hem yapılış dönemi hem de mimari özellikleri bakımından farklılıklar göstermesi nedeniyle çalışma konusu olarak seçilmiştir. Kervansarayı yapıldığı dönemden günümüze kadar ki geçirmiş olduğu işlevsel ve mekânsal değişimler incelenmiştir. Kervansarayı kentin kültür ekonomisine (kültür turizmine) katkısının belirlenebilmesi için kentteki ihtisas odaları (ticaret odası, esnaf ve sanatkarlar odası) yetkilileri ve kervansaraydaki işyeri sahipleri ile görüşmeler yapılmış ve elde edilen bulgular kültür ve sürdürülebilirlik bağlamında yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Kültür Turizmi, Kültür Ekonomisi, Erzurum Taşhan.

Giriş

Kültür kavramı, sanat, dil, tarih, din, mimari yapı ve yaşam tarzı gibi bir çok etkeni içine alan geniş bir kapsama sahiptir. Kültür ve kavramlarını araştırmacılar farklı şekillerde tanımlamaktadır. Bu tanımlamalardan en bilineni Tylor'ın (1871) "kişinin, toplumun bir üyesi olarak kazandığı bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, adet, gelenek, alışkanlık ve yeteneklerin karmaşık bir bütünü" şeklinde yaptığı kültür tanımlamasıdır (Haviland, vd., 2008).

Kültür, ürünlerin tasarlanmasını, kullanma ve onlardan yararlanma anlamındaki eylemleri, bunlara sahip olma ve onlarla ilişki kurma biçimlerini, bunların algılanmasını ve anlamlandırılmasını da içermektedir (Sağocak, 2007). Kültür; insanın insanla, insanın eşyayla ve insanın doğayla olan ilişkilerinin ürünüdür. Kültür donuklaşmış, katı, statik bir karaktere değil, dinamik bir niteliğe sahiptir. Kuşaktan kuşağa aktarılabilir ve varlığını sürdürür (Arslan, 2004).

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanla bütünleşen dönem kültürünün de temsilcisi mimaridir (Kut, vd., 2002). Fiziki mekân sembolik anlamlarından arındırılan boş bir mekân değil, kültürel gözlüklerle algılanabilen mekândır (Öncü ve Weyland, 2010). Araştırmacılar tarafından kültür

öğeleri için farklı şekillerde sınıflandırmalar yapılmaktadır. White (1959), kültür öğelerini dört grup altında toplamaktadır (Tablo 1), (Akıner, 2005).

Tablo 3. White'ın (1959), kültür öğelerini

Teknolojik kültür öğeleri	Teknoloji
	Doğayla mücadele araçları
	Mimari yapılar
Sosyolojik kültür öğeleri	Dil
	Din
	Ahlak
	Hukuk
	Eğitim
	Örf ve adetler
	Çeşitli sosyal kurumlar
Duygusal veya estetik kültür öğeleri	Bireyin subjektif yönlerini meydana getiren ve çeşitli tutum ve davranışlarına hitap eden öğeler
İdeolojik kültür öğeleri	Bireyin ve çeşitli grupların fikirleri
	Bireyin ve çeşitli grupların inançları
	Bireyin ve çeşitli grupların dünya görüşleri

Küreselleşme ve sanayileşmesinin artmasıyla beraber gelişmiş ülkelerde hayat standartları yükselmiş, tüketimdeki artış sonucunda çevresel bozulmalar daha da artmıştır (Mebratu, 1998: 493). Yaşanan gelişmeler sonucunda çevrenin korunarak gelecek nesillere aktarılması düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda 1987 yılında sürdürülebilirlik kavramı gündeme getirilmiştir. Sürdürülebilirlik kavramının özünde, bugünkü kaynakların gelecek nesillere kayıpsız olarak aktarılması yatmaktadır.

Sürdürülebilirlik, mevcut varlıkların gelecek kuşaklara aktarılmasıdır (Özdoğan, 2014). Kültürel miras ise insanoğlunun binlerce yıllık yaşam deneyiminin, aklının ve yaratıcılığının günümüze ulaşmış somut ve somut olmayan değerleridir (Ünsal ve Pulhan, 2012). Kültürel mirasın sürdürülebilirliği tarihi ve kültürel değerlerin koruma altına alınması, restore edilmesi, bakımlarının düzenli olarak yapılmasıyla mümkündür. Bu destinasyonda turizm faaliyetinin sürdürülebilir olarak planlanması hem kültürel mirasın hem de kültür turizminin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Turizme konu olan varlıkların gelecek kuşaklara aktarılacak şekilde korunması ve geliştirilmesi, kısaca sürdürülebilirliğin sağlanması rasyonel bir davranış olacaktır (Er ve Bardakoğlu, 2016).

Kültür turizm ilişkisi, kentlerin yenilenme anlayışı içerisinde kendine pay bulmuş ve yenilenme kapsamında kentler sahip oldukları kültürel alt yapıyı, büyük ziyaretçi kitlelerini zarar görmeyecek şekilde karşılamak amacıyla geliştirme çabasına girmektedirler (Harvey, 2007: 59). Bu anlamda turizm dinamiklerinde kültürün payının arttığını ve turistik istasyonların da bu kapsamda bir yenilenmeye doğru gittiğini söylemek mümkündür (Duran 2010: 45).

Bir bölgenin, kentin kültürel değerlerinden olan taşınmaz tarihi eserler yani tarihi yapılar, tarih boyunca kentte yaşananlara tanıklık etmekte ve kentin tanıtılmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca kentin ekonomik kalkınmasında ve yerel turizmin gelişmesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda Erzurum kenti tarihi yapılarından kent için önemli bir eser olan Rüstem Paşa Kervansarayı'nın kültür ekonomisine katkısı ve kültürel sürdürülebilirliği çalışma kapsamında ele alınmıştır.

Materyal ve Metot

Kültürel sürdürülebilirlik ve kent ekonomisi ilişkisi bu araştırmada Erzurum kenti özelinde, Rüstem Paşa Kervansarayının süreç içerisinde mekansal olarak yaşadığı değişimler ile kültür ekonomisine katkısı kentteki ihtisas odaları yetkilileri ve kervansaraydaki işyeri sahipleriyle yapılan görüşmeler üzerinden ele alınmaktadır. Çalışmanın ana amacı, bir kervansaray olarak yapılan ve günümüzde oltu taşıyla yapılan ürünlerin satışı ve imalatı için ticaret amacıyla kullanılan tarihi yapının kültür ekonomisine katkısının tartışılmasıdır.

Araştırma Tekniği ve Katılımcılar

Erzurum ili, Yakutiye ilçesinde yer alan Rüstem Paşa Kervansarayı diğer ismi ile Taşhan, çalışma alanı olarak seçilmiştir. Alanın seçiminde kentteki diğer hanlardan hem yapılaş hem de mimari özellikleri bakımından farklılıklar göstermesi etkili olmuştur. Hazırlanan görüşme soruları kentin kültür ekonomisine (kültür turizmine) katkısının belirlenebilmesi için kentteki ihtisas odaları (ticaret odası, esnaf ve sanatkârlar odası) yetkilileri ve kervansaraydaki işyeri sahiplerine uygulanmıştır. Taşhan'da 55 üst katta, 25 alt katta olmak üzere toplam 80 işyerinden çalışanları ile 20'si ile görüşme yapılmıştır. Örneklemeyle ait kişisel bilgiler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. İşyeri sahipleri kişisel bilgiler

Kişisel özellikler	Gruplar	Sayı/Kişi
Cinsiyet	Erkek	20
	18-24	2
	25-34	8
	35-44	6
	45-54	4
Yaş aralığı	İlköğretim mezunu	2
	Lise mezunu	12
	Üniversite mezunu	2
	Yüksek lisans/Doktora	4
	Öğrenci	1
Meslek	Zanaatkar	2
	İşletmeci	18
Aylık gelir	Asgari ücret	4
	2500-3500 TL	4

3501-5000 TL	4
5000 TL üzeri	8

Araştırma Alanı: Erzurum İli

Erzurum Doğu Anadolu'nun en eski ve en önemi şehirlerinden biridir. Doğu Anadolu'nun en büyük kenti olan Erzurum'un MÖ 4900 yıllarında kurulduğu tahmin edilmektedir. Erzurum'u da içine alan bölge tarih boyunca Romalılar, Selçuklular, Bizanslılar ve Moğollar gibi pek çok kavim ve millet tarafından idare edilmiştir. 1514 yılında şehir ve çevresini fetheden Osmanlılar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılına kadar bu topraklarda hüküm sürmüşlerdir (Belediye, 2015). Yukarı Fırat havzasında geniş bir ovanın kenarında Palandöken Dağı eteklerinde meyilli bir arazi üzerine kurulmuş olan şehir, birinci derecede önemli yolların kesiştiği bir noktada bulunması ve mevkiinin savunmaya elverişli olması dolayısıyla, tarih boyunca büyük tarihi yolların Anadolu'ya açılan yegâne giriş kapısını teşkil etmiştir (Zaman vd., 2018).

Şekil 1. Erzurum'un konumu

Zengin bir tarihi olan Erzurum, turizm açısından değerlendirilebilecek bir çok beşeri turizm değerine sahiptir. Bu eserlerden bir kaçı dışında, çoğunluğu Osmanlı dönemi eserleridir. Şehirdeki tarihi eserler arasında; kale ve surlar, tarihi kapılar, camiler, tabyalar, tarihi çarşılar (Rüstem Paşa/Taşhan), medreseler, türbeler, çeşmeler, tarihi evler bulunmaktadır. Çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapan Erzurum, asırlar boyunca stratejik konumu ve İpekyolu üzerinde bulunması dolayısı ile canlı bir ticaret merkezi olmuştur. Şehirdeki tarihi binalar arasında bulunan hanlar 16., 18. ve 19. yüzyıla aittir (Zaman vd., 2018). Hanlar, çeşitli mal ve eşyanın alınıp satıldığı, uzak yollardan gelen yolcuların, seyyahların, tüccarların konakladığı, hayvanlarının barındığı fonksiyonel yapılarıdır. Erzurum'da Osmanlı dönemine ait günümüze ulaşan yedi tarihi han bulunmaktadır. Erzurum hanları birbiri içinde planları açısından benzerlik göstermemektedir. Açık avlulu ve iki katlı olan Rüstem Paşa Kervansarayı yani günümüzde bilinen adı ile Taşhan'da bunlardan biridir (Köşklü, 2010).

Taşhan

Yapı, Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamı Rüstem Paşa tarafından yaptırılmıştır. Erzurum şehir merkezinde inşa edilen ve halen kullanımda olan Rüstem Paşa Kervansarayı (Taşhan) hem yapıldığı dönemi hem de gösterdiği mimari özellikler bakımından diğer şehir içi han yapılarından ayrı tutulmaktadır. Kervansaray, günümüzde Oltu Taşı Çarşısı olarak kullanılmaktadır (Bulut, 2014; URL-

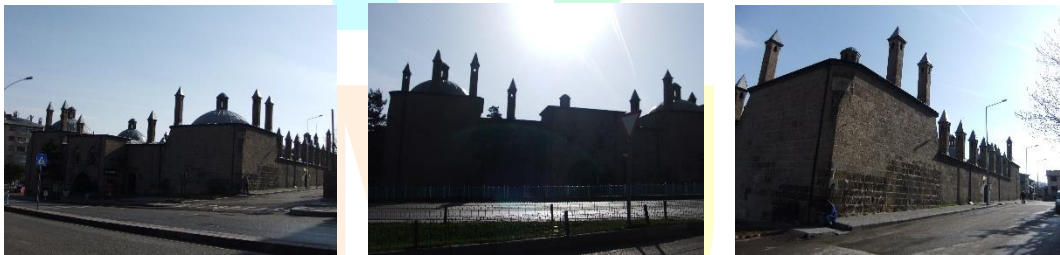
1.). Taşhan, Pervizoğlu Camii ile Boyahane Hamamı arasında ve yol üzerinde; Ayaz Paşa Mahallesi 39 pafta 622 ada 8 parseldedir. Erzurum Kalesinin kuzeybatısında, Yetim Hoca Caddesi üzerinde yer almaktadır. Kervansarayın birinci katının batı giriş kapısı üzerinde ana niş içerisinde kitabele Rüstem Paşa (1500-1561) ismi geçmektedir. Bu nedenle 1544-1561 yılları arasında yapıldığı düşünülmektedir (Ünal, 1973; Ünal, 1995).

Şekil 2. Taşhan'ın konumu

Rüstem Paşa Kervansarayı tamamen kesme taştan yapıldığı için Taşhan olarak da anılmaktadır. Eğimli bir arazi üzerine iki katlı açık avlulu olarak inşa edilen kervansaray, tamamen kesme taş malzeme ile yapılmıştır. İki kat boyunca yükselen avlu birinci katta giriş ile birlikte üç eyvanlı olarak düzenlenmiştir. Bugün yol seviyesinden aşağıda kalan giriş kapısı dışa çıkıntılı ve eyvan tarzında olup, basık kemerli olarak düzenlenmiştir. Avluya doğru uzayan giriş eyvanının kuzeyinde ve güneyinde küçük ölçülerde karşılıklı ikişer eyvana yer verilmiştir (Ünal, 1995; Köşklü, 2010) (Tablo 3).

Tablo 3. Taşhan'ın cephe görselleri (İsmailoğlu, 2019)

Erzurum Belediyesi'ne ait 1868-1869 tarihli kayıtlara göre Rüstem Paşa Kervansarayı, bu dönemde şehirde devlete ait uygun bina bulunmadığı için Rüstem Paşa Vakfı'na ait olan hanın alt katı, bir dönem Erzurum ve çevre iller için hapisane olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminde ise uzun süre elektrik santrali olarak kullanılan yapı, 1960'lı yıllarda oldukça tahrip olmuştur (Küçüküçürlü, 2008: 83). 1965 yılında önemli bir onarım geçiren yapı son olarak 2007 yılında Erzurum Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir. Günümüzde han içerisindeki dükkânlarda, çoğunlukla Oltu taşından yapılan tesbih, çeşitli takılar ve süs eşyaları ticareti yapılmaktadır (Ünal, 1995; Köşklü, 2010; Zaman vd, 2018) (Tablo 4).

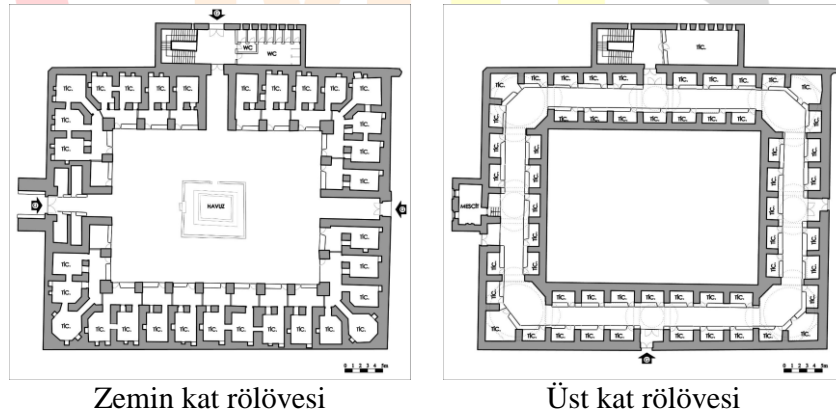
Tablo 4. Taşhan'ın iç mekânından fotoğraflar (İsmailoğlu, 2019)

Yapının cephe duvarları ve ayaklar düzgün kesme taş kaplamadır. Hücre duvarları ise kırma taş üzeri sıvalıdır. Revak ve hücre tonozları tuğladan yapılmıştır. Tüm hücrelerin revak kısımları da yarım çapraz tonozla örtülüdür. İkinci kat kubbe ve tonozları da tuğladan inşa edilmiştir. Günümüzde kısmen de olsa orijinal döşemenin görülebildiği avlu taş kaplıdır. Hücrelerde sonradan yapılan müdahalelerle zeminler ve duvarlar farklı malzemelerle kaplanmıştır (Bulut, 2014). Avluyu üst kısımda bir kirpi saçak çevrelemektedir. Son yıllarda avluda yer alan revaklar, revak gerisindeki mekanlara dahil edilerek revakların orijinal görüntüsü bozulmuştur. Avlunun ortasındaki çeşme sonradan yerleştirilmiş olup, orijinal değildir (Köşklü, 2010).

Yapının ikinci katına eğimli araziden de faydalanılarak dört yönde giriş açılmıştır. Bunlardan batıdaki, alt kata girişin hemen güneyindeki kapıdır. Basık kemerli sade bir giriş niteliğindedir. Simetrik olarak yerleştirilen girişler bütün cephelerin orta kesiminde yer alır. Doğuda ve kuzeyde yer alan girişler ise zeminden yukarıda yer almaktadır. Kervansarayın doğuda bulunduğu bilinen ahır kısımlarının üstünde yer aldığı düşünülen merdivenlerle doğudaki kapıya ulaşılmaktaydı. Ancak buradaki ahırların yıkılması ve yerine havuz yapılması cephedeki ikinci kat kapısının fonksiyonunu yitirmesine sebep olmuştur. Günümüzde doğudaki kapının merdivenleri yıkıldığı için kullanılmamaktadır. Kuzeyde olanı ise bu kesime eklenen ek yapı içerisindeki merdivenlerle sağlanmaktadır (Ünal, 1995; Köşklü, 2010) (Tablo 5).

Tablo 5. Taşhan zemin kat ve üst kat rölevesi (Bulut ve İnan, 2014)

Yapı dıştan dışa 36.50 x 43.50m boyutlarındadır. Açık avlu 20.00 x 20.00 m boyutlarında ve orijinalinde dört yönden kalın dikdörtgen payeler üzerine oturan, yer yer eyvanlarla kesintiye uğramış revaklarla çevrelenmiştir. Revakların gerisinde 19 tanesi birer kapı ve pencere ile revaklara açılan toplamda 31 adet oda yer almaktadır (Köşklü, 2010; Bulut, 2014).

Bulgular

Çalışma kapsamında Taşhan'da yer alan 80 işletmeden 20 tanesi ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan işletmelerin seçiminde çalışmaya gönüllü katılımın esas alınması etkili olmuştur. Çalışma kapsamında iş yeri çalışanları ile yapılan görüşmelerden elde edilen işyeri bilgilerine ait bulgular aşağıdaki tablodadır. İş yeri çalışanlarının büyük çoğunluğu iş yeri sahibidir ve iş yerleri Vakıf'tan 1 yıllığına kiralanmaktadır. Çalışanlar Taşhan'daki iş yerlerinin yıl boyunca açık sadece dini bayramlarda ilk gün kapalı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca görüşmelerde ziyaretçilerin daha çok yazın geldiğini ve en fazla geliri yazın elde ettiklerini ifade etmişlerdir (Tablo 6).

Tablo 6. İş yeri bilgilerine ait bulgular

İş yeri bilgileri	Gruplar	Sayı/Kişi
İş yerinizdeki göreviniz nedir?	İş yeri sahibi	18
	Ücretli çalışan	2
	2000'den önce	10
İş yeriniz hangi tarihten beri hizmet vermektedir?	2006-2010	2
	2011-2015	4
	2015-2019	4
İş yerinizin türü nedir?	Hediyelik eşya	14
	Kuyumcu	6
İş yerinizde kaç kişi çalışmaktadır?	1 kişi	14
	2-3 kişi	6
İş yerinizi nasıl tanımlarsınız?	İç ve dış cephesi yenilenmiş bakımlı bir yapı	10
	Sadece dış cephesi yenilenmiş eski bir yapı	10
İş yeriniz daha çok kimlere hizmet vermektedir?	Erzurum'u ziyarete gelen yerli ve yabancı turiste	16
	Hem Erzurum'da yaşayanlara hem de turiste	4
Taşhan'a ziyaretçiler daha çok hangi günlerde gelmektedir?	Hafta sonu	14
	Tüm günler	6

İşletmelerin Taşhan hakkındaki düşüncelerine yönelik görüşme soruları ve bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir. Görüşme sorularının bu kısmında 5li Likert sisteminden yararlanılmıştır. Görüşme yapılan çalışanların çoğunluğu Taşhan'da satılan ürünlerin Erzurum'un tanıtımına katkı sağladığını, bu ürünlerden yararlanmak için şehir dışından gelen misafirleri olduğunu ayrıca Erzurum denilince ilk akla Oltu taşının geldiğini belirtmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. İşletme çalışanlarının Taşhan hakkındaki düşünceleri

Sorular	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç katılmıyorum
Verdiğimiz hizmet çoğu kişi tarafından bilinmektedir.	10	6	4	-	-
Verdiğimiz hizmet kalitelidir.	14	4	2	-	-
Müşterilerimiz sunduğumuz hizmetten dolayı bizden memnun kalmaktadırlar.	12	8	-	-	-
Müşterilerimiz uyguladığımız fiyattan memnun kalmaktadırlar.	10	6	2	2	-
Ürünlerimiz Erzurum için özeldir ve Erzurum'un tarihinden gelmektedirler.	10	8	2	-	-
Ürettiğimiz ürünler Erzurum'u iyi bir şekilde temsil etmektedirler.	12	6	2	-	-
Ürünlerimizden yararlanmak için diğer şehirlerden misafirlerimiz gelmektedir.	14	4	2	-	-
Ürettiğimiz ürünler Erzurum'un tanıtımına katkı sağlamaktadır.	14	4	-	2	-
Başka şehirlerden gelen müşterilerimiz ürünlerimizi medyadan duyarak gelmişlerdir.	10	4	4	2	-
Erzurum dışındaki bölgelerden/şehirlerden gelen daimi müşterilerimiz bulunmaktadır.	6	8	4	2	-
Erzurum denilince ilk akla gelen Oltu taşıdır.	14	2	2	2	-

Tartışma ve Sonuçlar

Taşhan mimari açıdan ele alındığında revaklı bölümlerin cam vitrinlerle kapatıldığı ve dükkanlar halinde kullanıldığı tespit edilmiştir. 2007-2008 yılında yapılan restorasyon çalışmasının ardından dükkanların dış cepheleri yenilenmiştir. Kapatılan bölümler satış alanı olarak kullanılmakta ayrıca zemin katta yer alan köşe dükkanlardan bazılarında arka bölümler atölye olarak kullanılmaktadır.

Fakat üretim sadece birkaç dükkan ile sınırlıdır. Genellikle Taşhan civarındaki atölyelerde ve Erzurum'un Oltu ilçesindeki atölyelerde üretilen ürünlerin satışı Taşhan'da yapılmaktadır. Dolayısıyla Taşhan kültürel tüketim ve üretimi birlikte bünyesinden barındırmaktan ziyade çoğunlukla kültürel tüketimin yaşandığı bir mekandır.

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerden elde edilen veriler genel olarak değerlendirildiğinde, iş yeri çalışanlarının son yıllarda belirsiz nedenlerle dükkan kiralalarında yüksek oranlarda artışlardan son derece rahatsız oldukları ve ekonomik açıdan ticari faaliyetlerini sürdürülebilir kılmalarını olumsuz yönde etkilediğini görülmüştür. Ayrıca Taşhan Derneği'nin ve iş yeri sahiplerinin artan kiralar nedeniyle Vakıflar'a yaptığı bildirimlerin sonuçsuz kaldığı anlaşılmaktadır. Dükkan kiraları metrekaresine hesabı üzerinden yapılmaktadır (Örneğin, 2019 yılı itibarıyla üst kattaki 6m²lik bir dükkan için iş yeri sahibi aylık 850 TL kira ödemektedir). Alt kat ve üst kat kira fiyatlarının farklılık göstermekte fakat köşe dükkanların kullanılmayan alanlarından kira ödemesi alınmaktadır. Belediyenin ya da Vakıfların tur şirketleriyle herhangi bir ağ kurmaması nedeniyle Taşhan'daki bazı dükkan sahipleri kendi kişisel ağlarını kurarak satış hacimlerini arttırmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla Taşhan Derneği ya da Vakıf tarafından kurulamayan bu ağlar yaratılan ekonomik paydanın dükkanlar arasında eşit dağılmamasına sebep olmaktadır. Bazı dükkanlar sosyal medya ve internet aracılığıyla daha geniş kitlelere ulaşmış, satış yaparak müşteri portföyünü genişletirken; diğer dükkanlar teknolojinin avantajlarından uzak geleneksel yöntemlerle satış yapmaya çalıştıkları için satış hacimleri diğerlerine oranla kısıtlı kalmaktadır. Sürdürülebilir bir kültür ekonomisi yaratmanın gerekliliklerinden biri de teknoloji kullanımını kültüre ekonomisini bileşenlerinden bir haline getirebilmektedir. Dolayısıyla bunu başarabilen işletmelerin kültür ekonomisi açısından olumlu yönde ilerlemektedir.

KAYNAKÇA

- Akner, İ. (2005). *Satılık Kültürler Liberal Mimarlar, Muhafazakar Mühendisler*, Karakutu Yayınları, İstanbul.
- Arslan, A. (2004). *Medyanın Birey, Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri*, International Journal of Human Sciences, Vol 1, No 1.
- Bulut, A. D. (2014). *Osmanlı Mimarlığının Batılılaşma Sürecinde Erzurum Şehir İçi Hanları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Duran, E. (2010). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Korunması: Gökçeada Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Er, Ö. ve Bardakoğlu, Ö. (2016). *Kültürel Mirasın Sürdürülebilir Turizm Ürünü Çeşidi Olarak Değerlendirilmesi: Edirne Örneği*. İşletme Fakültesi Dergisi, 17(2), 95-111.
- Harvey, D. C. (2007). *(Re) Creating Culture Through Tourism: Black Heritage Sites in New Jersey*. Editör. Smith, K. M. *Tourism, Culture and Regeneration*. CAB International. Cromwell Press: Trowbridge, 59-68.
- Haviland, W.A., Prins, H.E.L., Walrath, D. ve McBride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji*, Çeviri: Sarıoğlu, İ.D.E., Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- İsmailoğlu, S. 2019. *Kişisel Fotoğraf Arşivi*.

- Köşklü, Z. (2010). Erzurum'da Osmanlı Dönemi Hanları, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5, 113-134.
- Kut, G., Aksoy, M., Çamlıbel, N., & Gökan, K. (2002). Mimarlıkta Sanat Bilinci, İKÜ Güncesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 1(1), 53-56.
- Küçükkuşurlu, M. (2008). Erzurum belediyesi tarihi: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e (1866-1930) (Vol. 1). Dergâh Yayınları.
- Mebratu, D., 1998. "Sustainability and Sustainable Development: Historical and Conceptual Review" Environ Impact Asses Review 18(6):493-520.
- Öncü, A. ve Weyland, P., (2010). Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanı ve Toplumsal Kimlik Mücadeleleri, Mekan, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler, Derleyen, Öncü, A. ve Weyland, P., 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 9-39.
- Özdoğan, N.O. (2014). Sürdürülebilir Turizm ve Kültürel Miras, M. Kozak (Ed.) Sürdürülebilir Turizm Kavram- Uygulamalar. Ankara: Detay Yayıncılık, 47-60.
- Sağocak, M., (2007). Tasarımın Sosyo-Kültürel Boyutu, Megaron YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi, 2, 4, 254-265.
- Tylor, E.B. (1871). Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philisophy, Religion, Language, Art and Custom, London.
- URL-1, Rüstem Paşa Kervansarayı (Taşhan) - Erzurum , <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/erzurum/gezilecekler/rustem-pasa-kervansarayi-tashan> E.T.: 21.03.2019
- Ünal, R. H. (1973). Erzurum Yakutiye Medresesi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 1103, Tanıtma Eserleri Dizisi: 27, Sevinç Matbaası
- Ünal, R. H. (1995). Hanlar. Erzurum, TDV İslâm Ansiklopedisi, 11. Cilt, 329-334.
- Ünsal, D. ve Pulhan, G. (2012). Türkiye'de Kültürel Mirasın Anlamı ve Yönetimi. A. Aksoy ve D. Ünsal (Ed.) Kültürel Miras Yönetimi İçinde, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 30-65.
- White, L.A. (1959). The Evolution of Culture, McGraw-Hill Book Company, Inc., New York.
- Zaman, M., Sevindi, Ö. Ü. C., & Birinci, Ö. Ü. S. (2018). Tarihi Yolların Buluştuğu Erzurum Şehrindeki Beşeri Turistik Eserler. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 581-601.

INTERNATIONAL

CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES

ULUSLARARASI MULTIDİSİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ ISBN:NNNN-NNNN

Reel Efektif Döviz Kurunun Makroekonomik Etkileri: Azerbaycan Örneği

Macroeconomic Effects Of Real Effective Exchange Rate In Azerbaijan

Toghrul NABIZADA

Abstract

Economy of the Republic of Azerbaijan has quickly developed in a very short time right after declaring its independence in 1991. While in the first years of its independence it was considered as one of poor countries in the world, it has made a transition to the market economy soon, thanks to the economic reforms undertaken by Azerbaijan government. The aim of this study is to present the relationships between real effective exchange rate and macroeconomic indicators of Azerbaijan economy. Starting from 2014, Azerbaijani economy started to shrink due to falling oil prices in the world market, crises in the banking sector affected the general economy of the country, decreases in national income and devaluations further triggered this crisis. In recent years, economy has suffered from increase in exchange rates. Therefore our aim is to econometrically determine the relationships between various macroeconomic indicators and real effective exchange rate. We are trying to econometrically achieve this impact. In recent years Central Bank of Azerbaijan had to devalue manat two times in the same year. By applying

Özet

1991 senesinde bağımsızlığını kazanan Azerbaycan ekonomisi günümüzde çok kısa bir zamanda hızla gelişmiştir. Bağımsızlığının ilk yıllarında çok büyük ekonomik krizlere maruz kalan ve dünyanın yoksul ülkeleri sırasında yer alan Azerbaycan yürüttüğü ekonomik reformlar sayesinde 25 yıllık bir süreçte pazar ekonomisine geçişi elde etmiştir. Bu çalışmanın amacı, gerçek anlamda döviz kuru ile Azerbaycan ekonomisinin makroekonomik göstergeleri arasındaki ilişkileri sunmaktır. 2014 yılından itibaren Azerbaycan ekonomisi dünya pazarındaki petrol fiyatlarının düşmesi nedeniyle küçülmeye başlamış, bankacılık sektöründeki krizler ülke genel ekonomisini etkilemiş, milli gelirdeki düşüş ve devalüasyonlar bu krizi daha da tetiklemiştir. Son yıllarda ekonomi, döviz kurlarındaki yükselme yüzünden zarar görmüştür. Bu çalışmanın amacı çeşitli makroekonomik göstergelerle reel döviz kuru arasındaki ilişkileri ekonometrik olarak belirlemektir. Geçtiğimiz yıllarda Azerbaycan Merkez Bankası aynı yılda iki kez manatın değerini düşürmek zorunda kalmıştır.

cointegration analysis we try to determine possible long-term relationships between variables. Due to restrictions in data availability, monthly and quarterly data were used in the analysis. The findings of cointegration analysis present variety of connections amongst variables. We can conclude that macroeconomic indicators such as growth, inflation rate, foreign trade are linked to the real effective exchange rate.

Eşbütünleşme analizi uygulayarak değişkenler arasındaki olası uzun vadeli ilişkileri belirlemeye çalışılmıştır. Veri kullanılabilirliğindeki kısıtlamalar nedeniyle, analizde aylık ve üç aylık veriler kullanılmıştır. Eşbütünleşme analizlerinin bulguları değişkenler arasında çeşitli bağlantılar sunmaktadır. Büyüme, enflasyon oranı, dış ticaret gibi makroekonomik göstergelerin reel efektif döviz kuru ile bağlantılı olduğu sonucuna varabiliriz.

Keywords: Real Effective Exchange Rate, Cointegration, Macroeconomic Indicators, Economic Growth, İnflation

Anahtar Kelimeler: Reel Efektif Döviz Kuru, Koentegrasyon, Makroekonomik Göstergeler, Ekonomik Büyüme, Enflasyon

Giriş

Döviz kurları ülkeler arası ekonomik ilişkilerin temel belirleyicisi olması, gerekse ulusal piyasalarda etkili olması nedeni ile literatürde tartışılmaktadır. Döviz kurunun diğer göstergelerden farklı hareket etmesi ekonomik büyüme, enflasyon, dış ticaret gibi değişkenleri etkileyebilir. Bu nedenle çalışmada Azerbaycan'da reel döviz kuru ile makroekonomik değişkenler arasında ilişkiler makroekonomik modeller yardımıyla incelenecektir.

Azerbaycan'da son yıllarda reel efektif döviz kurunun değer kaybetmesi ekonomide önemli ölçüde etkisini göstermiştir. Bu çalışmada amaç ekonometrik yöntemlerle reel efektif döviz kurunun makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisini araştırmaktır.

1. LİTERATÜR ÖZETİ

1987:1 ve 1995:2 dönemine ait üçer aylık verileri kullanan Durusoy ve Tokatlıoğlu, Türkiye için devalüasyon ve ticaret dengesi arasındaki ilişkiyi incelemişler. Sonuç olarak, devalüasyonun ticaret dengesi üzerindeki etkilerinin uzun dönemde olumlu yönde olduğunu, yani J-eğrisinin desteklendiğini ortaya koymuşlar. Fakat bu süre Türkiye için uzun olacağı nedeniyle kur politikasının dış ticaret için uygun olmadığını belirtmişler (Durusoy ve Tokatlıoğlu, 1997:65-79).

Morocco, Tunus ve Mısır için olan verileri kullanan Domaç ve Shabsigh (1999), 3 aşamalı en küçük kareler yöntemini kullanarak 1970-1990 yılları için verileri incelemişler. Sonuç olarak reel döviz kurundaki sapmaların ekonomi üzerinde negatif etki yarattığı sonucuna varmışlar.

Türkiye’de dış ticaret ile reel döviz kuru ilişkisini ele alan Alptekin (2009) 1992:M1-2009:M1 dönemi verilerini kullanarak reel döviz kurunda meydana gelen bir değişimin dış ticareti etkilemediği sonucuna varmışlar.

1970-1996 dönemine ait Kenya verilerini kullanan Mcpherson ve Rakovski (1998), üç yöntem kullanarak nominal ve reel döviz kuru ile ekonomik büyüme ilişkisini VAR yöntemiyle araştırmışlar. Sonuç olarak, uzun dönemde ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır.

Ordu (2013) Türkiye ekonomisindeki döviz kuru ile ihracat ve ithalat arasındaki ilişki 1989Q1-2012Q4 dönemi için incelemiştir. Granger nedensellik testi sonucuna göre ithalat ve ihracat arasında iki yönlü Granger nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Döviz kurundaki %1’lik artışın ihracatı %0.44 oranında artırdığı, ihracatı ise %0.12 düşürdüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Yılancı (2009), enflasyon ve faiz oranlarını test ettiği çalışmasında, enflasyonla faiz oranı arasında herhangi bir eşbütünlük ilişkisi bulmamıştır.

Türköz (2014), döviz kuru ve faiz oranlarını analiz ettiği çalışmasında, reel faizlerin kısa dönemde reel efektif döviz kurunu etkilediği ancak uzun dönemde bunun geçerli olmadığı bulunmuştur.

Ardıç (2006), reel döviz kuru şoklarının reel üretim varyasyonlarında önemli olduğunu ve reel döviz kurunun değer kaybetmesinin Türkiye’de üretimin daralmasına yol açtığını göstermiştir.

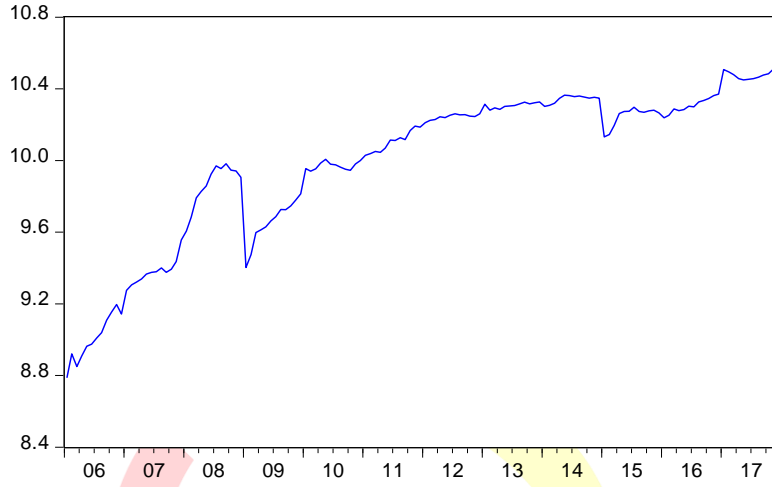
Akbostancı (2004), bir vektör hata düzeltme modelinden (VECM) yararlanarak, reel döviz kuru değişikliklerinin Türkiye’nin ticaret dengesi üzerindeki etkisini tahmin etmiştir. Sonuçlarına göre, reel döviz kuru ticaret dengesini etkileyen ana etkidir.

Sever (2004), döviz kuru, enflasyon, faiz oranları, ithalat, ihracat ve büyüme oranlarını ele alarak döviz kurlarında meydana gelen bir şokun en fazla TEFE’yi etkilediği ve bu şiddetin dört dönem devam ettiği gözlenmiştir. Ancak döviz kurunun TÜFE endeksine yapmış olduğu etki ise daha düşük seviyede olmuştur. Nominal döviz kurundaki ani bir sıçrama ihracatı, ithalata göre daha yüksek oranda etkilemektedir. Ayrıca büyüme oranları üzerinde ithalatın payının yüksek olduğu belirlenmiştir.

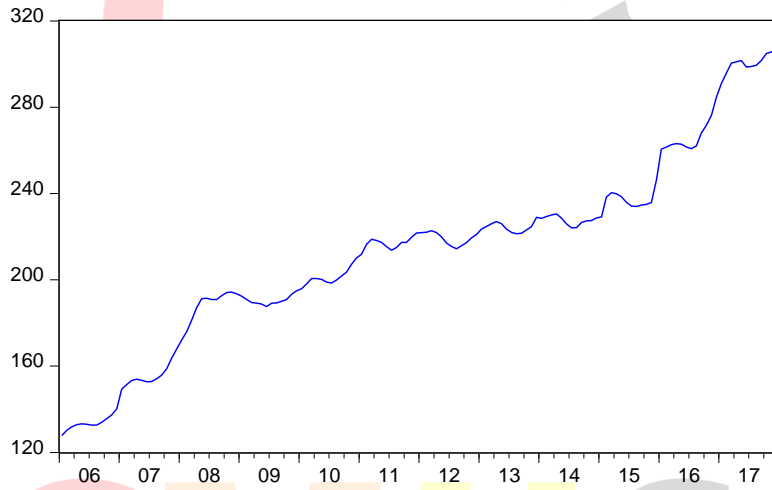
2. VERİ SETİ VE METODOLOJİ

Çalışmada 2006M1:2017M12 dönemine ait elde edilmesi mümkün olan aylık ve çeyreklik veriler Azerbaycan İstatistik Komitesinin yıllık raporlarından alınmıştır. Analizde ihracat, ithalat, büyüme, enflasyon ve reel efektif döviz kuru değişkenleri kullanılmıştır. İhracat, ithalat ve reel efektif döviz kuru değişkenlerinin logaritması alınmış, mevsimsellik içeren değişkenler mevsimsellikten arındırılmıştır.

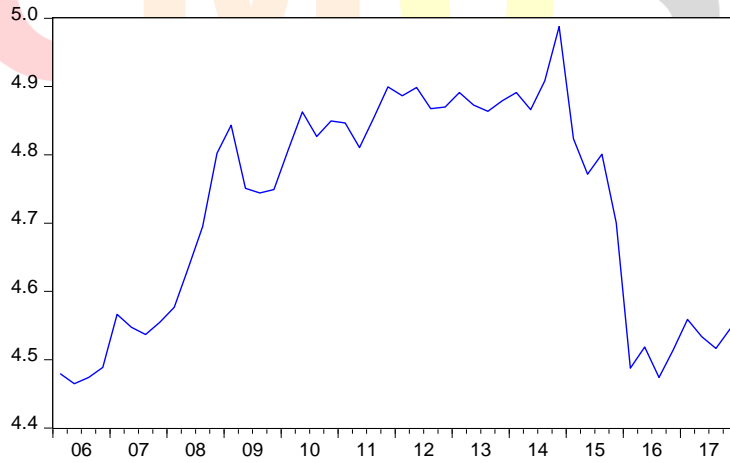
BUYUME

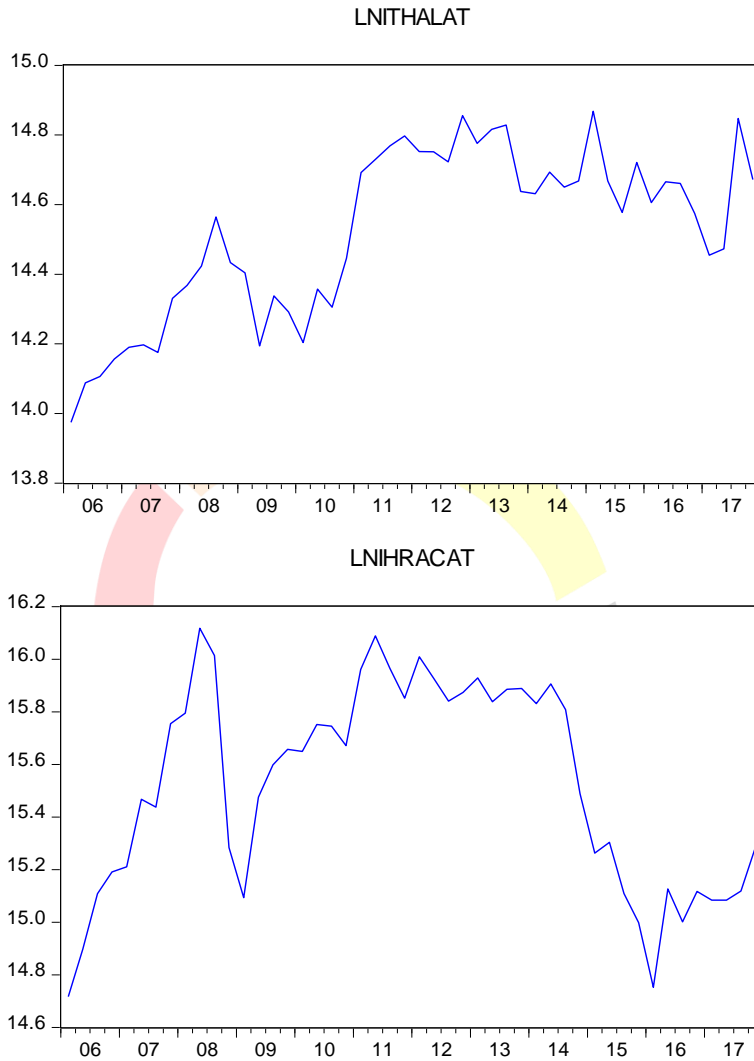

ENF

LNREER

Çalışmadaki verilerin durağanlık sınaması Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen ADF (Genelleştirilmiş Dickey-Fuller) testi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. ADF test denkleminde temel hipotez serinin birim kök içerdiğini dayalı olarak kurulmaktadır. Değişkenlerin aynı seviyede (birinci fark) durağan oldukları tespit edildikten sonra eş bütünleşme analizi gerçekleştirilmiştir. Eş bütünleşme analizi için Engle-Granger (1988) yöntemi kullanılmıştır.

3. AMPİRİK BULGULAR

3.1. Birim Kök Analizi

Modelde kullandığımız değişkenlerin durağanlığını araştırmak için Genişletilmiş Dickey-Fuller test istatistiklerini tablolarda görebiliriz.

ADF değeri	MacKinnon Test İstatistiği %10 anlamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %5 anlamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %1 anlamlılık düzeyi
-1.724470	-2.577668	-2.881830	-3.476805

Reel döviz kuru değişkeni (LNREER) için birim kök testi

ADF değeri	MacKinnon Test İstatistiği %10 anlamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %5 anlamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %1 anlamlılık düzeyi
-0.294021	-2.577668	-2.881830	-3.476805

Enflasyon değişkeni (ENF) için birim kök testi

ADF değeri	MacKinnon Test İstatistiği %10 anlamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %5 anlamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %1 anlamlılık düzeyi
-2.500076	-2.600658	-2.925169	-3.577723

İthalat değişkeni (LNİTHALAT) için birim kök testi

ADF değeri	MacKinnon Test İstatistiği %10 anlamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %5 anlamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %1 anlamlılık düzeyi
-2.376212	-2.600658	-2.925169	-3.577723

İhracat (LNİHRACAT) değişkeni için birim kök testi

Genişletilmiş Dickey-Fuller testinin sonuçlarına göre değişkenler için hesaplanan istatistik değerler tablo değerlerinden büyüktür. Bu yüzden H_0 hipotezi reddedilemez, yani değişkenler düzey seviyede her bir anlamlılık düzeyinde birim köke sahiptir. Değişkenlerin birinci farkı alındığında yeniden GDF testini uyguladıktan sonra elde edilen sonuçlar tabloda verilmiştir.

ADF değeri	MacKinnon Test İstatistiği %10 anlamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %5 anlamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %1 anlamlılık düzeyi
-5.912293	-2.601424	-2.926622	-3.581152

Reel döviz kuru değişkeni için birinci fark alındıktan sonra birim kök testi sonuçları

ADF değeri	MacKinnon Test İstatistiği %10 anlamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %5 anlamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %1 anlamlılık düzeyi
-6.199163	-2.577668	-2.881830	-3.476805

Enflasyon değişkeni için birinci fark alındıktan sonra birim kök testi sonuçları

ADF değeri	MacKinnon Test İstatistiği %10 anlamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %5 anlamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %1 anlamlılık düzeyi
-8.266925	-2.601424	-2.926622	-3.581152

İthalat değişkeni için birinci fark alındıktan sonra birim kök testi sonuçları

ADF değeri	MacKinnon Test İstatistiği %10 anlamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %5 anlamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %1 anlamlılık düzeyi
-5.231237	-3.584743	-2.928142	-2.602225

İhracat değişkeni için birinci fark alındıktan sonra birim kök testi sonuçları

Görüldüğü gibi değişkenler birinci fark alındıktan sonra durağan hale gelmiştir. Bu da tüm değişkenlerin aynı meriteden entegre yani I(1) olduğunu göstermektedir. Aynı meriteden durağan olan seriler için eşbütünlüşme (koentegrasyon) analizi yapılabilir.

3.2. Engle-Granger Eşbütünlüşme Analizi

Değişkenlerin aynı meriteden durağan olduğunu belirlediğimize göre Engle-Granger testininin ikinci adımını uygulayalım ve değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisini gösteren OLS modellerini tahmin edelim:

$$\text{BUYUME} = 0.008785t + 0.792103 \cdot \text{LNREER} + 5.624049$$

$$ENF = 1.005895t - 12.13873*LNREER + 198.7518$$

$$LNITHALAT = 0.011666t + 0.630533*LNREER + 11.27230$$

$$LNIHRACAT = -0.006718t + 1.704609*LNREER + 7.631168$$

Kalıntıları elde ettikten sonra birim kök testini uygulanarak aşağıdaki sonuçları elde edebiliriz.

Reel efektif döviz kuru ve büyüme modelinin kalıntılarının birim kök test sonuçları:

ADF değeri	MacKinnon Test İstatistiği %10 anamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %5 anamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %1 anamlılık düzeyi
-3.361809	-2.577591	-2.881685	-3.476472

Reel efektif döviz kuru ve enflasyon modelinin kalıntılarının birim kök test sonuçları:

ADF değeri	MacKinnon Test İstatistiği %10 anamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %5 anamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %1 anamlılık düzeyi
-2.225480	-2.577668	-2.881830	-3.476805

Reel efektif döviz kuru ve ihracat modelinin kalıntılarının birim kök test sonuçları:

ADF değeri	MacKinnon Test İstatistiği %10 anamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %5 anamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %1 anamlılık düzeyi
-4.125967	-2.601424	-2.926622	-3.581152

Reel efektif döviz kuru ve ithalat modelinin kalıntılarının birim kök test sonuçları:

ADF değeri	MacKinnon Test İstatistiği %10 anamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %5 anamlılık düzeyi	MacKinnon Test İstatistiği %1 anamlılık düzeyi
-3.682392	-2.600658	-2.925169	-3.577723

Tablolardan ortaya çıkan sonuca göre yalnızca reel efektif döviz kuru ve enflasyon modeli için uzun dönem ilişkisi modelinin kalıntıları birim kök içermektedir. Bu da enflasyon ve reel efektif döviz kuru değişkenleri arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı anlamına gelir. Diğer denklemlerin kalıntıları için birim kök teslerinin H_0 hipotezleri redd edildiği için kalıntıların durağan olduğu tespit edilmiştir, bu da değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Engle-Granger yönteminin sonraki aşaması hata düzeltme modelinin tahmin edilmesidir. Her bir model için ayrıca hata düzeltme modelini tahmin edelim ve katsayıları elde edelim:

$$\Delta\text{BUYUME} = 0.040033* \Delta\text{LNREER} + (-0.066492)* \epsilon_{t-1} + 0.012072$$

$$\Delta\text{LNITHALAT} = 0.112716* \Delta\text{LNREER} + (-0.409289)* \epsilon_{t-1} + 0.014807$$

$$\Delta\text{LNİHRACAT} = 0.371302* \Delta\text{LNREER} + (-0.219669)* \epsilon_{t-1} + 0.010578$$

Görüldüğü gibi kısa dönemde meydana gelen sapmaları düzelten hata düzeltme terimleri beklendiği gibi negatif çıkmıştır. Kısa dönemde reel efektif döviz kuru büyüme, ithalat ve ihracat üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada Engle-Granger yöntemi kullanılarak, 2000-2017 dönemini kapsayan aylık ve çeyreklik verilerle, Azerbaycan için reel efektif döviz kuru ile enflasyon, ihracat, ithalat ve büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Değişkenlere ilişkin durağanlık analizleri ADF testi ile incelenmiş ve değişkenlerin tümünün birinci derecede durağan olduğu tespit edilmiştir. Değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkinin analizi için Engle-Granger eşbütünleşme testi uygulanmış ve enflasyon hariç değişkenlerle reel döviz kuru arasında eşbütünleşme olduğu tespit edilmiştir.

Sonuçlara göre enflasyon ve reel efektif döviz kuru arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunamamıştır. Reel efektif döviz kuru kısa ve uzun dönemde büyüme ve dış ticaret üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

KAYNAKÇA

Akbostancı, E. "Dynamics of Trade Balance: The Turkish J-Curve". *Emerging Markets Finance and Trade*, 40 (2004): 57 - 73.

Alptekin, V. (2009). "Türkiye'de Dış Ticaret-Reel Döviz Kuru İlişkisi: Vektör Otoregresyon (Var) Analizi Yardımıyla Sınanması", *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(2): 132-149.

Domac, Ilker and Shabsigh, Ghiath, *Real Exchange Rate Behavior and Economic Growth: Evidence from Egypt, Jordan, Morocco, and Tunisia* (March 1999). IMF Working Paper, Vol. , pp. 1-24, 1999. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=880567>

Durusoy Ö., Tokatlıoğlu İ, (1997) "Devalüasyon ve J eğrisi" *Ekonomik Yaklaşım*. 1997; 8(24-25): 65-79

Mishkin, F. S. (1991), "Is the Fisher Effect for Real? A Reexamination of the Relationship Between Inflation and Interest Rates" c.8, s.2, ss.195-215.

Ordu, C. F. (2013). "Döviz Kuru Dış Ticaret İlişkisi Türkiye: Örneği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Sever, E. (2004), "Döviz Kuru Rejimleri ve Ekonomik Etkileri Bakımından Türkiye'de Uygulanan Döviz Kuru Politikalarının Analizi" İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Türköz, H. (2014), "Türkiye Ekonomisinde 1988-2010 Döneminde Reel Döviz Kuru Riskinin Reel Faiz Oranı Üzerindeki Etkileri" Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi.

Yılcı, V. (2009), "Fisher Hipotezinin Türkiye için sınanması: Doğru-sal olmayan eşbütünleşme analizi" Atatürk Üniversitesi, İİBF Dergisi, c.23, s.4, ss.205-213.

INTERNATIONAL

CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES

ULUSLARARASI MULTIDİSİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ ISBN:NNNN-NNNN

Çağdaş Sanatın Değişen Parametreleri Işığında Bubi (David Hayon) Üretimleri

*Bubi (David Hayon) Productions In The Light Of Changing Parameters Of Contemporary
Art*

Tülay Özkul

Abstract

In this research, the production of Bubi (David Hayon) from scraping paintings to reliefs and then reaching the statue was placed in the center. The original productions, which originate from the canvas surface as a means of expression of Bubi, turn into sculpture in time. Different materials that have started to enter into their production since the 1970s, have contributed it to make formal synthesis in its art and placed it in an important place in the interdisciplinary field.

This study emphasizes the positive contribution of Bubi's productions to the disciplines over the years by taking into consideration the historical development processes.

Key Words: Bubi, Sculpture, Painting, Interdisciplinary, Contemporary Art.

Özet

Bu araştırmada, Bubi'nin (David Hayon) kazıma resimlerden rölyeflere varan, ardından heykele ulaşan üretimleri merkeze yerleştirilmiştir. Bubi'nin bir anlatım aracı olarak tuval yüzeyinden yola çıkan özgün üretimleri zamanla heykele dönüşmektedir. Sanatçının 1970'li yıllardan itibaren üretimlerine girmeye başlayan farklı malzemeler, sanatında biçimsel olarak sentezleme yapmasına katkıda bulunmuş ve onu disiplinlerarası alanda önemli bir yere konumlandırmıştır.

Bu çalışmada, Bubi'nin yıllar içerisinde yapmış olduğu üretimler tarihsel gelişim süreçleri üzerinden ele alınarak, disiplinler üzerindeki olumlu katkısına vurgu yapmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bubi, Heykel, Resim, Disiplinlerarası, Çağdaş Sanat.

Plastik sanatların bir dalı olan resim sanatı, diğer sanat dallarında olduğu gibi 20. yüzyılın dinamikleri çerçevesinde yeniden yapılanmıştır. Geçmişten miras kalan tarihsel zeminin üzerine tekrar inşa ederek gerek ontolojik gerekse epistemolojik açıdan kendini yeniden revize etmiştir. Bu dönemde resim yüzeyindeki arayışlar gerek resim yüzeyinin boşaltılması gerekse resim yüzeyinde yabancı nesnelere dolaşıma girmesi ile yeniden yapılanma yoluna gidilmiştir. Bu yapılanma dönemini Giderer şu şekilde aktarır:

“Yüzyılımız tuvale karşı girilen hamlelerle doludur. Tuvalin içeriğinin boşaltılması, tuvalin çerçevesinin bile resim yapılarak boyanması, tuvalin parçalarına ayrılması, üzerine basılarak, boyalar damlatılıp fışkırtılması, tuval gövdesinin bir bıçakla yarılması, çöplerle ve atıklarla bir tutulması, sıradan bir tüketim nesnesine dönüştürülmesi, bir tuvalet kapısı gibi yazılıp çizilmesi, hırpalanması, sanatçısının öznelliğinden koparılması, küfürlü, pornografik yazılar ve resimlerle doldurulması onu yalnızca gözden düşürmek değil, kadavra gibi üzerinde çalışmış gibi bir tutumla araştırmasıyla ilişkilidir” (Giderer, 2003: 123-124).

Aynı zamanda çağın sunmuş olduğu teknolojik olanaklar ve getirdiği alternatif malzeme arayışlarının katkısı sayesinde, disiplinlerarası bir diyalog gelişmiştir. Bu diyalogun plastik sanatlar üzerindeki etkilerini ise ilk olarak Kübist sanatçıların üretimlerinde görmeye başlarız. Picasso ve Barok ile resim yüzeyine eklenen gazete, muşamba vb. gibi malzemeler ile sanat dışı parçaların dolaşıma girmesi sağlanmıştır (Yılmaz, 2013, s.90). Geleneksel yöntemleri terk etmeye yönelik ilk adımlara bakıldığında yeni ifade olanakları yaratmak için tuvalin başlı başına nesne olarak ele alındığı gözlenir. Bu noktada, boyu eni olan ancak kalınlığı olmayan resim düzlemine, kübist sanatçılar tuval dışı malzemelerle müdahale ederler (O'Doherty, 2013, s.39). Bayav ve Ateş yüzeye iştirilen yabancı malzemelerin sanata katkılarını şöyle özetler:

“Öyle ki, ilk olarak Kübizmin tuvale sokmuş olduğu yabancı malzemeyle, bu malzemenin zamanla yüzeyden kopması, kendi başına var olması, hatta sonra tüm bir odayı kaplaması arasında geçen süreç; sanattaki tüm boyut ve malzeme geleneklerinin yıkılışını gösterir. Bunun yanı sıra asamblaj tekniği Kübizmin kolajla başlatmış olduğu yolu ilerletmiştir. Asamblajla birlikte, tuvale yapışık olan iki boyutlu nesne üç boyuta dönüştürülerek resmin mekansallaşması yolunda yeni bir adım atılmıştır” (2011, s.37, 38).

Türkiye’de çağdaş sanatın önemli temsilcilerinden biri olan Bubi’nin, sadece eni ve boyu olan resimsel alana taşınmış olduğu disiplinlerarası yaklaşım, fiziksel ve kavramsal açıdan hem resim hem de heykel disiplinlerine yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. İlk üretimlerinden itibaren geleneksel anlamda üsluba karşı tavrını yansıtan Bubi, üretimlerinde, resim ve heykel disiplinlerinin yapı taşlarını hedef alır. Bu sebeple üretimlerinde aynı anda yer alan resim ve heykel okumaları, zengin, farklı ve özgün bir dil bütünlüğü oluşması ile sonuçlanır. Bubi tarafından yüzey problemi, tuval yüzeyinden parçalar kesilerek, yerine yeni parçaların iplikler ile dikilmesine, kasa defterinden koparılan üzerine notlar alınmış kâğıt parçalarının sulu boya ve çizimler ile yeniden üretilmesine, kesilmesine başka tuvaler üzerinde yeniden biçimlendirilmesine ya da tuval bezinin kesilerek şase üzerinde yeniden yapılanmasından kafeslere dönüşmesine kadar dönem dönem ele alınır. Bu bakımdan yaşamın içinde yer alan sıradan nesnelere üretimlerinde kullanarak kolaj tekniğine sıkça başvuran sanatçı bu nesnelere yüzeyde yeniden tanımladığı söylenebilir (Lunn’ dan akt: Tığın, 2014, s. 20). Bubi’nin, 1970’lerden günümüze kadar yapmış olduğu üretimler bir yol haritası çıkarması açısından, eleştirmenler tarafından 24 dönem altında sınıflandırılmıştır.

1970'li yıllarda "Kazımalar" ile başladığı çalışmalarına 80'li yıllara doğru "Geometri" de dahil olur. "Rakamlı Yüzeyle", "Mozaikler", "Aplike Yüzeyle", "Jestüel Karalamalar", "Motif Tekrarları", "Yapbozlar", "Dikişler", "Yamalar", "Ebrular", "Eklektik Resimler", "Düğümle-Örgüler", "Çift Yüzeyle Rölyefler", "Kafesler", "Boya Akıtmaları", "Renk Adları", "Yazılar", "Mektuplar", "Kolajlar", "Afişler" Bubi'nin 1980 sonrası eserlerinin vazgeçilmez unsurları haline gelir (<https://www.murekkephaber.com/sergi-bubi-6-donem/6627/>).

90'lı yıllarda ise "Şekli Tuvaller", "Dijital Çalışmalar" ardından 2000 sonrasında da "Tabletler"i dönemlerine ekler. Buna karşın Sadak, Bubi'nin başlayıp zamanla bitirdiği ve bir sonraki döneme geçtiği fikrine karşı çıkmaktadır. Ona göre Bubi üretimleri, sürekli olarak farklı ve yeni olanaklarla devamlı gelişen, zenginleşen bir yapıya sahiptir.

Ancak Sadak, bu üretimleri kendi içlerinde çelişik, paradoksal olarak tanımlar. Birbirlerini tamamlamaktan, çağrıştırmaktan ziyade bu zıt yönelişler, belli bir kalıba oturmamakta bu sebeple de anarşist bir tavır sergilediğini ileri sürmektedir (2002, s. 23-24). Bubi'nin serüveni ilk olarak, 70'li yıllarda yüzey üzerine uygulamış olduğu pastel ya da yağlı boyanın fırçanın tersi ile kazınması sonucu elde edilen soyutlamalar (Görsel 1)³⁸ ile başlar. Bubi, kazıma resimlerde yüzeyle olan temasını kesmeden bir çırpıda çizerek biçimlendirir. Sanatçı bu kesintisiz el hareketini, hat sanatına olan ilgisinin kendi yüzeyinde kendi pratiğiyle vücut bulmuş hali olarak tanımlar.

Görsel 1. Bubi, 1975, Geliyor, karton üzerine yağlı boya, 61x46 cm

³⁸ Görsel 1 Yalçın Sadak'ın Bubi adlı kitabından alınmıştır.

Bu kazıma çalışmaları 80'li yıllarda tanışmış olduğu akrilik boya ile devam etmiş bir süre sonradan tuval yüzeyinde eklektik görüntülere ulaşmasını sağlar. Bu resimlerde yer alan imge ve imgelerin oluşturulmasında birden fazla teknik ve bakış açısının bir arada kullanılması, üretimlerinde bir dönem devam edecek çeşitlilik açısından önem taşır.

Bu çalışmalar çizgi roman tadında olup, dönemin ekranlara yansıyan günlük haberleri birbirleri içerisinde özellikle bir araya getirilip, sanatçı tarafından çarpıştırılır. Gözlemciyi rahatsız edecek şekilde belirli imgeler bir araya getirilerek sanatçı gözünden bir okuma yapılması amaçlanır. Örneğin çizgi kahraman Red Kit ile bir uçak ve melek kanatları olan Coca Cola temsilleri sanatçı tarafından ironik göndermeler yapacak şekilde özellikle bir araya getirilir(Görsel 2)³⁹.

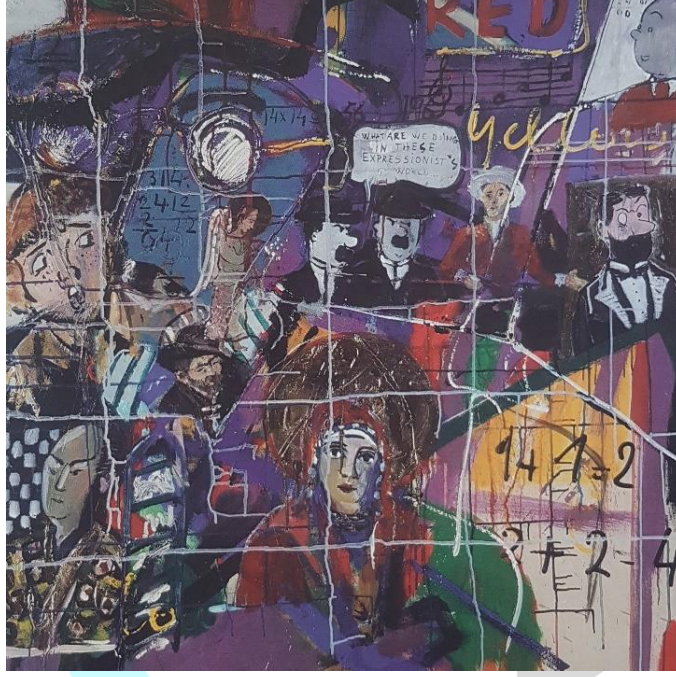
Görsel 2. Bubi, Arbeit Macht Frei, 1980, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 150x200 cm

Bubi üretimlerinde tuvalet kapılarına hızlıca yapılmış olan resim ve duvar yazılarının katkısının büyük olduğunu söyler. “Burada yararlandığım, taşınan içerik değil, şüphesiz bu duvarlardaki acemi gibi duran teknikti. Bir tuvalet duvarındaki bir çiziktirmenin güzelliğinin dille anlatılması olanaksız. Örneğin, bir duvarda gördüğüm boya akıntısından böyle bir tekniği kendi tasarımlarım doğrultusunda kullanabileceğim sonucuna vardım” der. (<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/55373/001528853006.pdf?sequence=1&isAllowed=y>).

Bubi'nin 70'li yıllar boyunca yaş boyanın üzerinde yapmış olduğu kazımalar kendini çizgilere, 80'lerde ise bu kazımalar resim yüzeyinde motiflere ve kafeslere dönüşür (Bozdağ, 2015, s.29). Resim yüzeyinde yer alan, daha sonradan rölyefe ardından da heykele dönüşecek olan kafeslerin ilk habercisi sayılabilecek üretimlerinden biri de *Sarı*'dır, *Sarı*, hemen hemen aynı dönemlerde yapmış olduğu *Arbeit*

³⁹ Görsel 2 Yalçın Sadak'ın Bubi adlı kitabından alınmıştır.

Macht Frei ile hiyerarşi, ritim, denge, proporsiyon ve vurgu bakımından aynı değerlere sahiptir (Görsel 3)⁴⁰.

Görsel 3. Bubi, Sarı, 1982, tuval üzerine akrilik boya, 100x100 cm

Sarı'nın Arbeit Macht Frei? den farkı, kafes temsiline yüzey üzerine farklı imalar taşınmasının belirtilerini içerir. Resim yüzeyine çeşitli metaforlar ile kodlanan kafeslerin ilk izleri, 1970'li yıllara kadar sürülebilir. İki boyutlu zemin üzerinde gerçekleştirmiş olduğu denemeler bir süre daha istediği kalınlığa ulaşamaz. Bubi kafeslerin üretimlerine girmesini sağlam bir temele *resim yüzeyini geçme* fikrine dayandırmaktadır. Resim yüzeyini aşma, sıfırlama fikrini Bubi şöyle özetler:

“O yıllarda enine boyuna çizdiğim çizgilerle yani kafeslerle yüzeyi geçmeyi amaçlıyordum. Önceleri suluboya ve pastel boyaların yanı sıra ıslak yağlı boya yüzeyleri kazıyarak yüzeyde oluşturduğum kafeslerin pencerelerini, çeşitli renklerle boyayarak üstlerine geometrik biçimler çiziyordum” (Bozdağ, 2015, s.35). Ancak enine boyuna çizmiş olduğu çizgilerin belli bir hacme ulaşmaları 80'li yıllarda gerçekleşir. Daha sonraki yıllarda yüzeyi geçme denemeleri kafeslerin hacim kazanması ile elde edilir.

80'li yıllar boyunca üretimlerinde gözlemlenen soyut değerleri araştırmak için ön plana yerleşen figür, bir süre sonra yerini tekrar soyutlamaya ardından da soyuta bırakır. Kimi zaman kâğıtları kimi zamansa tuval bezlerini bilinçli olarak yırtarak yüzey araştırmalarına devam eder⁴¹(Görsel 4). Yüzeyden ayırıp koparmış olduğu parçalar yüzey üzerine tekrar iliştilerle yeniden farklı iplik renkleri ile yamanır.

⁴⁰ Görsel 3 Yalçın Sadak'ın Bubi adlı kitabından alınmıştır.

⁴¹ Görsel 4 Yalçın Sadak'ın Bubi adlı kitabından alınmıştır.

Görsel 4. Bubi, 1987, İsimless, tuval üzerine bez, İp Ve İplik, 123x162 cm

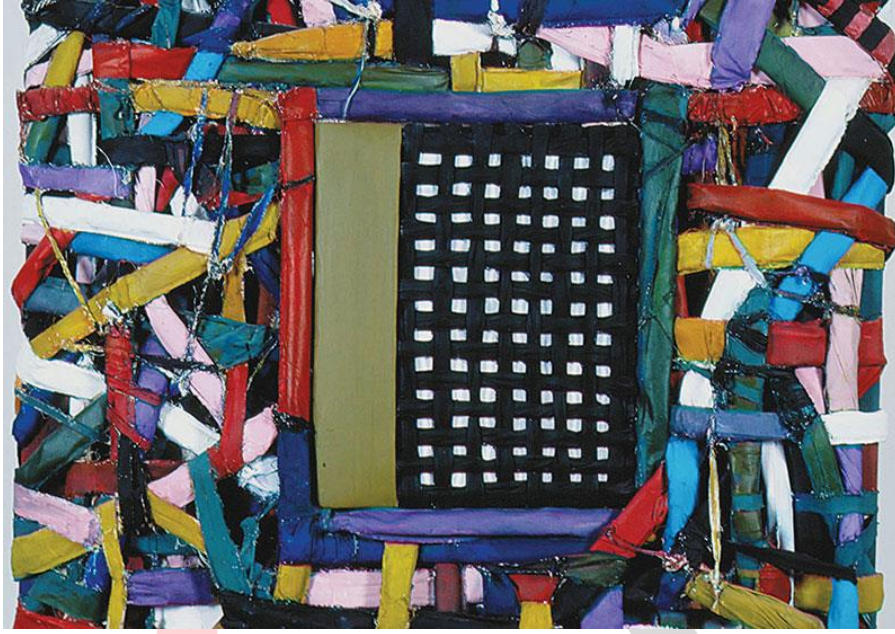
Ancak bu yama dikişleri tuval yüzeyinde rölyef etkisi yaratacak şekilde kaba bir biçimde atılmıştır. Yüzeyde çıkıntı yaratan yamalar mevcutta bulunan yüzeysel ritmin akışını bozacak şekilde Bubi tarafından özellikle yerleştirilip biçimlendirilirler. Bu şekilde yüzeyde oluşturmuş olduğu cidar kalınlığı rölyefe ulaşmasında önemli yere sahiptir.

Bubi'nin yüzeyi aşmak için onu kırması, yok etmesi, bu geometrik bezemeleri belli bir derinliğe ulaştırması ile malzeme pratiği ile doğrudan bağlantılıdır. Ancak çeşitli deneme ve ısrarcı tavırlarına rağmen ulaşmak istediği etkiyi kullanmış olduğu malzemeler ile yakalayamaz. Resmin kendi karakteristik özelliği olan düzlüğü ve tuval yüzeyinin düz olarak planlanmasına ilişkin yapılanması, çeşitli girişimlerini yarı yolda bırakır. Bu sebeple tuval ve yüzey düzlüğünü kırma fikrini yeniden gözden geçirerek 90'lar da *Kafesler* ile olgunlaştırır.

“Sanatçı yapıtlarının bir şeylere benzemesinden, çağrışım yapmasından ziyade çizgi, renk, doku ve kompozisyon gibi öğeler açısından okunmasını yeğler. Geleneksel tuval anlayışının tersine tuval bezlerini renklendirip yeniden biçimlendirmiş, böylece yüzeyde oluşan girinti ve çıkıntılar ile gerçek bir hacim yakalamıştır” (Görünür'den Akt: Özku, 2019, s.89).

Sonraları Sadak tarafından *Kafesler*, Çağdaş Türk Resim Sanatı'nın en heyecan verici çözümlerinden biri olarak tanımlanır (2002, s.304) (Görsel 5)⁴². Bubi resimden rölyefe ulaşarak iki boyutlu tuval anlayışını geride bırakır ve 70'ler de arayışına girdiği yüzey problemini aşmış olur.

⁴² Görsel 2 Yalçın Sadak'ın Bubi adlı kitabından alınmıştır.

Görsel 5. Bubi, isimsiz, 1997, tuval üzerine bez, ip, tuval ve akrilik boya, 155x155x15 cm

Bu açıdan Leonardo Drew ile Bubi'nin üretimleri duvar ile ilişkisini koruması ve rölyef gibi yükselmesi bakımından ortak payda da ele alınıp karşılaştırılabilir. Drew'in üretimleri de Bubi'nin üretimleri gibi tuval yüzeyinden dışarı doğru yükselmeye devam eder. Ancak bu yükseliş, Bubi'nin üretimlerinde göstermiş olduğu yüzey yükselişi ile karşılaştırıldığında, Drew'in yükselişleri aritmik ve daha serbest olarak görülebilir. Ayrıca, Thomas McEvelley, Leonardo Drew'in resimden rölyefe ulaşan üretimlerinin her şeye rağmen heykel olduğunu iddia eder. Öyle ki üretimlerinde kullanmış olduğu dikdörtgen ya da kare yapı resmi ima eder ancak dikdörtgen yüzeyden uzaklaşan parçalar izleyicinin bulunduğu alana heykelsel olarak nüfuz eder. (McEvelley, 1999, s.327) (Görsel 6)⁴³.

Görsel 6. Leonardo Drew, 112L, 2011, ahşap, 610 x 610 x 200 mm

⁴³ <https://www.tate.org.uk/art/artworks/drew-112l-t13822> adresinden 5.05.2019 tarihinde alınmıştır.

Bu açıdan Bubi ile Drew'in üretimlerinde gösterdikleri özellikler belli bir yere kadar benzer yönelimler gösterse de, bir yerden sonra ayrılırlar.

Bubi *Kafesler*'de resim yüzeyine, rulo haline getirerek ya da gelişi güzel katlanarak elde edilen uzunlamasına formları ilişitirir. Tuval yüzeyine eklenen tuval bezleri birbirlerine sıkıca kenetlenen örgülere dönüşerek sabitlenir ve yüzeyde ritmik olarak bir yükselme sağlayarak, resimden rölyefe dönüşür. Bu yükselişte elde edilen hacim ve derinlik, kullanılan malzemenin üst üste inşa edilmesiyle oluşturulur. Ancak LeWitt'in iki boyutlu çizim ya da üç boyutlu yapılarını mimari temele yerleştirilmesi gibi Bubi' de rölyefe çıkan üretimlerini duvar ile ilişkilendirmeye devam ederek resme bir nevi atıfta bulunur (Kuspit, 2010,s.75).

Rölyef, Sözen ve Tanyeli tarafından "Taş, metal, kil, ahşap ya da alçı yüzeyi üzerinde, bazı kesimleri oyuk bazı kesimleri ise kabartılı bırakarak betiler oluşturma yöntemiyle yapılmış sanat yapıtı ya da bir yapıtın bu anlamda oluşturulmuş parçası" şeklinde tanımlanır (2016, s.152).

Turani'ye göre ise "Yüzey üzerine yükseltilecek yapılan rölyeflere yüksek rölyef, çökeltilerek yapılıyorsa alçak rölyef adını alır" (Akt: Atalay, 2012, s. 86). Bu açıdan Bubi'nin ön plana çıkan rölyef ile ilişkilenen üretimleri, yüksek kabartma grubuna girmektedir. Nitekim Bubi, üretimini yüzeyde inşa ederek yükselmesini sağlamaktadır.

Genel olarak Bubi'nin üretimlerine bakıldığında kazımalardan applike yüzeylere, şekilli tuvalerden dikişli kolajlara ve son olarak kafeslere ulaşan yüzey oluşumlarında, resim yüzeyini zorlayan girişimleri, resmin geleneksel sınırlarına karşı bir tavır olarak görülebilir. İlhan Berk, geleneksel tutuma karşı çıkan Bubi için "Olmayan bir resmi arıyor Bubi" der ve şu şekilde devam eder:

Bundardır ki, giderek, tuvali görmemeye, onu yadsımaya başlayacaktır Bubi. Resim artık bezle tutkalla olup tuvalden taşarak bitmelidir. Böylece, resim, tuvalden taşarak, zanaatın bir parçası olmakla kalmamış, toplu işçilik isteyen bir uğraş haline gelmiştir. Bezler, ipler, organlar, sanatçının fırçası yerine geçmiştir. "resmetmeye" karşı adeta bir hınç oluşturmuştur Bubi, resmi tekmelemeye kadar açılmıştır (Bozdağ, 2015, s.6).

Bu bağlamda Bubi'nin üretimlerinde genel olarak resim yüzeyinin sınırlarını geride bırakmak için resim-heykel sentezlemesi yaparak disiplinlerarası bir yaklaşım sergilediğini söylemek mümkündür. Bu sentezlemede resmin duvar ile bağlantısını korurken genellikle heykelin alanına giren üç boyutlu araçlar kullanmayı tercih eder. Bu sebeple üretimler, plastik açıdan hem resmin hem de heykelin değerlerini taşır.

Sonuç

Günümüz çağdaş sanatçılarından Bubi, resim ve heykel sanatının belirgin özelliklerini aşmak için, üretimlerinin merkezine yerleştirir. Bütün dönemlerinin ortak kaygısı, geleneksel yüzey anlayışını sıfırlamaktır. 1970'ler de kazıma resimler ile başlayan yüzeyi aşma arayışları, onu resim yapmanın başka bir yolunu öğretir.

İki disiplinin baskın özelliklerini taşıyan bu üretimlerin kaygıları sabit kalırken, değişken malzeme seçenekleri ile sürekli olarak sanatçı tarafından yeniden yapılandırılır.

Bu noktada, sanatçının yaratıcı çözümler ile yüzey arayış ve problemlerini, bahsi geçen bütün tarihsel dönemlerinde ele aldığı görülür. Birçok döneminde yüzey problemini belli bir kalınlık elde ederek aşmaya direndiği görülür. Başlarda daha çok yüzeye işlenen bu kalınlık bir süre sonra yüzeyin kendisi haline gelir. Hem kütesel hem de yüzeyel etkileşimin iş birlikçi yaklaşımı ile çalışmalarında ilk günlerinden itibaren izini sürdürdüğü anlatım biçimini bulur. Yüzey ve kütle arasında yakalamış olduğu etkileşim üretimlerinin merkezi ağırlığını oluştururken, resim ve heykele ilişkin aidiyet kavramını tekrar tekrar sorgular.

Kaynaklar

- Atalay, M. (2012). Rölyef Sanatında Tersten Çalışma Ve Sonuçları 6. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu. (Poster Sunu), 85-93.
- Bayav, D. ve Ateş, E. (2011). 20. Yüzyıl Resim Sanatında Yüzeyin Sınırlarını Aşan Arayışlar. *Sanat ve Tasarım Dergisi* 8, 35-57.
- Bozdağ, L. (2015). *Bubi*. İzmir: Alternatif Matbaacılık.
- O'Doherty, B. (2013). *Beyaz Küpün İçinde Galeri Mekânının İdeolojisi*. (Çev. A. Antmen). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Giderer, İ. H. (2003). *Resmin Sonu*. (Birinci Baskı) Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Kuspit, D. (2010). *Sanatın Sonu*. (Çev. Y. Tezgiden) (Üçüncü Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- McEvelley, T. (1999). *Sculpture in The Age of Doubt*. New York: Allworth Press.
- Özku, T. (2019). *Çağdaş Sanatta Kütle Yüzey İlişkisi*. Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Gazi Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Sadak, Y. (2002). *Bubi*. İstanbul: Bilim Sanat Galerisi.
- Sözen, M. ve Tanyeli, U. (2016). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. (Onaltıncı Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tığın, Y. (2014). *Sanat-Hayat Bağlamında Nesnelerin Yeniden Okunması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, M. (2013). *Modernden Postmoderne Sanat*. (İkinci Baskı) Ankara: Ütopya yayınevi.

İnternet Kaynakları

İnternet:

<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/55373/001528853006.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

İnternet: Web: <https://www.murekkephaber.com/sergi-bubi-6-donem/6627/>.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. Bubi, 1975, Geliyor, karton üzerine yağlı boya, 61x46 cm, Yalçın Sadak'ın Bubi adlı kitabından alınmıştır (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2019).

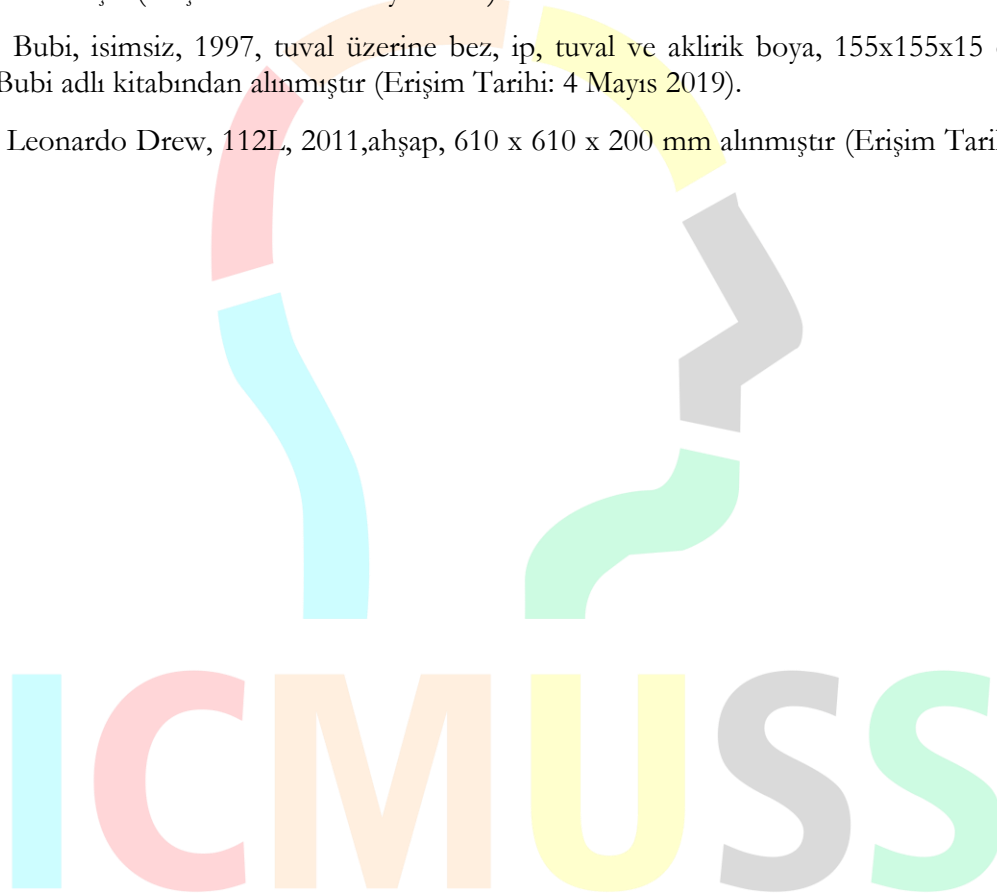
Görsel 2. Bubi, Arbeit Macht Frei, 1980, tuval üzerine aklirik boya, 150x200 cm, Yalçın Sadak'ın Bubi adlı kitabından alınmıştır (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2019).

Görsel 3. Bubi, Sarı, 1982, tuval üzerine aklirik boya, 100x100 cm Yalçın Sadak'ın Bubi adlı kitabından alınmıştır (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2019).

Görsel 4. Bubi, 1987, isimsiz, tuval üzerine bez, ip ve iplik, 123x162 cm Yalçın Sadak'ın Bubi adlı kitabından alınmıştır (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2019).

Görsel 5. Bubi, isimsiz, 1997, tuval üzerine bez, ip, tuval ve aklirik boya, 155x155x15 cm, Yalçın Sadak'ın Bubi adlı kitabından alınmıştır (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2019).

Görsel 6. Leonardo Drew, 112L, 2011, ahşap, 610 x 610 x 200 mm alınmıştır (Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2019).

INTERNATIONAL

CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES

ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ ISBN:NNNN-NNNN

Bir Heizer Okuması: Kompleks Kent Ve Çifte Negatif

A Heizer Reading: Complex City and Double Negative

Abstract

Since 1960s, in the light of economic, technological, social and cultural changes, the definition of art disciplines have also started to expand. From this point of view, the *Complex City* is a remarkable, piece made in the middle of the Nevada Desert by Michael Heizer, and is among the productions that extend the definition of the sculpture in terms of the dynamics of contemporary art. This production of Heizer; is remarkable in terms of emphasizing the understanding of creating a unique space through the dialogue of the physical reality of the sculpture with the physical space. Another site-specific work in the Nevada Desert is *Double Negative*. He has opened two slits from bottom to top in certain widths, depths and lengths on both sides of the valley. This production of Heizer is almost impossible to understand from the photographs on any surface. One must be there to grasp it. In this context; by referring the reflections of Heizer's productions on sculpture art and their contributions to the an analysis his work will be provided.

Özet

1960'lı yıllardan itibaren ekonomik, teknolojik, toplumsal ve kültürel değişimlerin ışığında sanat disiplinlerinin de tanım aralıkları genişlemeye başlamıştır. Bu açıdan bakıldığında Michael Heizer'in Nevada Çölü'nün ortasında yapmış olduğu *Kompleks Kent* çalışması, çağdaş sanat dinamikleri bakımından heykelin tanım aralığını genişleten üretimler arasında yer almaktadır. Heizer'in bu üretimi; heykelin somut gerçekliğinin fiziki mekânla girdiği diyalog sayesinde kendine özgü bir mekân oluşturabilme anlayışını vurgulaması bakımından dikkat çekicidir. Yine Nevada Çölü'nde yapmış olduğu bir başka mekâna özgü üretimi ise *Çifte Negatif* tir. Sanatçı vadinin karşılıklı iki tarafına belli genişlik, derinlik ve uzunluklarda aşağıdan yukarıya iki yarık açmıştır. Heizer'in bu üretimini de herhangi bir yüzeyde yer alan fotoğraflardan anlamak neredeyse imkânsızdır. Bizzat orada olup onu kavramak gerekmektedir. Bu bağlamda; Heizer'in üretimlerinin heykel sanatına yansımaları ve alana yapmış olduğu katkılarana değinilerek sanatçının üretimleri üzerinden okumalar yapılacaktır.

Key Words: Michael Heizer, Sculpture, Mass, Complex City, Double Negative **Anahtar Kelimeler:** Michael Heizer, Heykel, Kütle, Kompleks Kent, Çifte Negatif

Arazi Sanatı, sanayileşme ve tüketim kültürünün, insanoğluna yüzyıllar boyunca ev sahipliği yapan yer kabuğu üzerindeki yıkıcı etkisine ve kapitalist anlayışa karşı bir tavır olarak, 20. yüzyıl sanatçıları tarafından sıkça ele alınan bir mesele haline gelmiştir. Bu sanatçılar kimi zaman doğaya kısa vadeli geçici bir iz bırakarak müdahale ederken kimi zamanda bu süreç yıllar boyunca devam etmektedir.

Genel olarak denilebilir ki, 1960'ların sosyal/politik büyük ve ani değişiklikleri boyunca, Amerika'daki ve Avrupa'daki bir grup sanatçı giderek sanatın (resmin/heykelin) sınırlarını sorgulayıp, güncel çevresel ve ekolojik durumlara/sorunlara karşılık verme ve tepki göstermenin yeni yollarını deneyimlemişlerdir. Bu deneyimler hiç kuşkusuz, peyzaj resmi yapmaktan ziyade yeryüzünün/toprağın/arazinin kendisini şekillendirme yoluyla gerçekleştirilmiştir (Adams'tan Akt: Ataseven, 2016, s.270)

Aynı zamanda bu çevresel üretimlerin, insanoğlunun merkezine yerleştirdiği, özellikle 20. yüzyılın en belirgin özelliklerinden olan tüketim ve sömürgecilik anlayışına, küstahlığına karşı bir protesto olduğu görülmektedir (Lynton, 2004, s.323). Benzer şekilde Yılmaz da yeryüzünün herhangi bir yerinde doğanın kendi malzemesi ile üretim yapan sanatçının, yerkürenin tamamına atıf yaparak, ona sahip çıkma konusunda hepimizi uyardığını söylemektedir (Yılmaz, 2013, s.308).

Arazi sanatı birçok açıdan dönemin akımları ile benzer özellikler taşımaktadır. Biçimsel açıdan sadeliği merkezine yerleştirmesi sebebi ile Minimalizm, doğada bulunan malzemelerin dolaşıma kazandırılması ve süreçsellik açısından Arte Povera, yapıtların ömürlerinin kalıcı olmaması sebebiyle Happening, sanatçının yapıta müdahale süreci göz önüne alındığında Performans ve son olarak sanatçı tarafından yürütülen projenin dokümanlarının sergilenmesi nedeniyle Kavramsal Sanat ile akrabalık gösterdiği söylenebilir (Antmen, 2010, s.253). Sibel Kedik ise arazi sanatı ile sanatçıların, müze ya da galerilerin dışına çıkarak, süregelen mekân anlayışına, sanatın tanımı ve uygulanmasındaki tüm sınırların ortadan kaldırılması ile sanata yeni anlamlar yüklediğine dikkat çekmektedir (Kedik, 1999, 99).

Arazi Sanatı, bir sanat hareketi olarak 1960'lı yılların sonunda Amerika'da ardından 1970'li yıllarda Avrupa'da yaygınlaşmıştır. Ancak bu sanatın başlangıcı ile ilgili net bir tarih verememekle birlikte, Michael Heizer'in üretimleri doğrultusunda yeryüzünü bir tuval olarak araştırmaya başladığı 1968 yılı olası başlangıç tarihlerinden biri olarak düşünülmektedir (Jansa'dan Akt: Tandoğan ve Erdi Es, 2018, s.1360). Heizer'in 1972 yılında Nevada çölünde satın almış olduğu 1800 dönümlük arazide yapımına başladığı Kompleks *Kent*'in yapımı günümüzde hala devam etmektedir. Çölün ortasında yer alan Kent, Heizer tarafından henüz kamuya açık olmayan sivil bir müze alanına dönüştürülmüştür.

Toplam 5 kompleksten oluşan kentin yapımı hala devam etmektedir. Şehrin tamamında gözlenebilen heykel dili, özellikle *Kompleks P*de Robert Morris'in üretimlerinden biri olan kanonik⁴⁴ L ışının da olduğu gibi minimalist kaygılar taşımaktadır(<https://static1.squarespace.com/static/57426133d51cd44d187243d5/t/5a935209f9619a83af5d0326/1519604235269/Hazel+Ellis+Military+Industrial+Complex.pdf>).

Görsel 1. Michael Heizer, 1974, Kompleks P'den Görünüm

İlk olarak 1974'te tamamlanan *Kompleks I*, beton ve topraktan meydana gelmektedir. *Kompleks P*de yüzeyde kullanılan toprak dokulu yüzey hem çöl yüzeyine hem de kendini çerçeveleyen beton kırışıklara zıtlık oluşturacak şekilde konumlandırılmıştır. Michael Govan, *Kompleks P*i tanımlarken “Hem resmin hem de heykelin anıtıdır” demiştir (<https://journals.openedition.org/marges/314>).

Carl Andre sanatçıları, heykeli bir tür strüktür olarak görmeyen aksine, yeryüzünün heykelsi müdahaleler için zengin bir kaynak olduğu konusunda uyararak heykeli yeniden bir alan olarak tanımlamıştır (Karavit, 2008, s.40). Andre ile zemin seviyesine indirilen heykel, Heizer ile orta ve güney Amerika antik kentlerini andıran bir şehre dönüşür. Sanatçı, kenti isimlendirirken antik kentlerdeki yapıların, arkeologlar tarafından Kompleks olarak adlandırılmasının yanı sıra, Amerikan yerli sanatını M.Ö. 3000 yılından kalma Djoser Piramidi Maya, Aztek ve İnka'ların sanatlarını ile ilişkilendirip referans olarak aldığını belirtmektedir. Zaten *Kent*'in temelinde yer alan metodolojik ve sistematik alt yapının, çocukluğunda babası ile antik kentlere yapmış olduğu gezilerin etkisi açıkça görülmektedir. Heizer'in babasının Kolomb öncesi mimarlıkta uzmanlaşmış bir etnolog ve aynı zamanda arkeolog

⁴⁴ Kanonik, sanat eserlerinde yaratılan kurmacalardan (karakter, olay, yer) bahsederken kullanılır. Kanonik sözcüğü bu kurgudaki orijinalliği ifade eder. Kanon eserler, otoritelerce kabul gören, her neslin faydalanmasını önerdikleri klasik eserlerdir.

olması, çöl bölgelerinde yaptığı araştırma kazılarında beraber katılmaları, Heizer'in bakış açısının zenginleşmesine ve geniş bir perspektif kazanmasına neden olmuştur. Bu sebeptir ki resim düzleminde ve heykel kütesinde kazanmış olduğu pratiği yeryüzünün tenine, gerek yüzeysel gerekse kütleli müdahalelerde bulunarak aktarmıştır.

Görsel 2. Eski Amerikan Medeniyet

Görsel 3. Eski Mısır Yapılarından Bir Görünüm

Ancak herhangi bir şantiyede görülebilecek olan buldozer, ekskavatör ya da kepçe ile inşa edilen, herhangi bir galerinin iç mekânına sığmayacak büyüklükte, çöl yüzeyine oturtulmuş heykel formları, sanatçı tarafından mimari boyutlarda ölçeklendirilmiştir. Bu sebeple, izleyici “*Kompleks Kent*” ile karşılaştığında kolaylıkla bunun heykel mi yoksa mimari mi olduğu konusunda bir kafa karışıklığı yaşamaktadır. Heizer'in, bunu bir heykel olarak tanımlamasına rağmen *Kompleks Kent*'in sahip olduğu büyük ölçek, vermiş olduğu referanslar ve yapı bakımından teraziye oldukça eğri bir noktada bırakmaktadır (<http://cedricbernadotte.com/reader/1960-michael-heizer-complex-city/?lang=en>). Bu konuda Brown düşüncelerini şu şekilde belirtir:

Kompleks Kent, Heizer'in diğer pek çok çalışması gibi heykeli de sorgulayıp tartışan bir çalışmadır. Sanatçı kendi çalışması için şunları söyler; Bir huşu (awe) atmosferi yaratmaya girişen bir heykel inşa etmek ilginç oldu. Küçük ölçekli işlerin de bunu gerçekleştirdiği söylenir ama benim deneyimim bundan farklı. Çok büyük, mimari olarak ölçülüp biçilmiş heykeller hem nesneyi hem de mimariyi yaratır. Saygıyla karışık korku halindeki bir zihinsel durum dinsel deneyime eşittir, bence insanlar teslimiyet duygusu içine girdiklerinde bir şeyler aşkınaşır. 60'larda ve 70'lerde birçok sanatçı tarafından üretilen büyük heykeller, toplumların önemli ve olağanüstü büyük sanat çalışmalarının yapımını üstlendikleri dönemleri hatırlatmaktadır (http://www.izinsizgosteri.net/asalsayi29/ali.peksen_29.html).

Görsel 4. Michael Heizer, Kompleks Kent II

Sanatçı “Pieta’yı görmek istiyorsan, İtalya’ya gitmelisin. Çin Seddi’ni görmek için Çin’e gitmelisin. Çalışmam kavramsal sanat değil, heykel. Görmek için gitmek zorundasın” (<http://doublenegative.tarasen.net/other-works>) diyerek üretimlerini genel anlamda heykel başlığı altında toplarken, kütlelerin uzam ile girmiş olduğu ilişkinin altını çizmektedir. Ancak *Kompleks Kentin* göz korkutan büyüklüğü, alışla geldik heykelin kütle ve hacminin çok ötesinde karşılar izleyiciyi. Devasa ölçeklerde biçimlendirilmiş alan, manevi duyguları tetikleyerek, insana ne kadar küçük olduğunu hatırlatır. Kent eski anıt ve modern banliyöler arasında çelişkili bir eşikte maneviyatla kodlanmıştır (<http://hazel-ellis.squarespace.com/s/Hazel-Ellis-Military-Industrial-Complex.pdf>).

Görsel 5. Heizer ve Kompleks Kent

Ayrıca Heizer Kompleks Kent'te, birçok üretiminin aksine, doğal olmayan malzemelerle çalışmıştır. *Çifte Negatif*'te doğanın kendisine ait parçasını alandan tasfiye ederken, Kompleks Kent'te ona ait olmayan bir parçayı eklemeyerek doğada insanın izlerini sürmektedir.

Sanatçının üretimleri genel anlamda, mekân/uzam, manzara/doğal görünüm ve jeolojik zamanların etrafında temellenmiştir (Atakan, 2015, s.64). Heizer'in bu üretimlerinden bir başkası ise *Çifte Negatif*'tir. 1969 yılında Nevada çölünde birbirine bakan iki oyuğu açmak için aşağıdan yukarıya 15.24 m yüksekliğinde, 9.14 m genişliğinde ve 457.2 m uzunluğunda iki çukurdan meydana gelmektedir (Fineberg, 2014, s.310). Bu oyukları açmak için toplam olarak 240.000 ton riyolit ve kumtaşını ağır iş makineleri ile alandan çıkarılarak toprağın yeri değiştirilmiştir. Heizer'in buradaki amacı fiziksel olarak yeni materyallerle bir şey yaratmak değil, tam tersine yeryüzünde hali hazırda mevcut olan malzeme ile sanata katkıda bulunmaktır.

Görsel 6. Michael Heizer, Çifte Negatif, 1969-70, Riyolit ve Kumtaşının 240.000 Tonluk Yer Değişimi

Michael Govan'a göre Heizer 'in yapmış olduğu bu üretimler, heykel tarihinin kendine karşı bir meydan okumadır. Bu konuda Heizer'in kendi değerlendirmesi de Govan'ı destekler biçimde heykel sanatının süre gelen konstrüksiyonuna karşı eleştirel bir yaklaşım içerir. Heizer, "Bu heykeli oluşturmak için hiç materyal toplanmadı, bir araya getirilmedi, aksine materyal ortadan kaldırıldı. Orada hiç bir şey yok fakat yine de bu bir heykel" der (http://www.izinsizgosteri.net/asalsayi29/ali.peksen_29.html).

Oysa Yunanca'da heykelin tanım aralığı 1940'lı yıllara kadar iki kelimeye dayandırılmaktaydı: *Glyptiki* (eksiltme) ve *plastiki* (ekleme) yoluyla yapılan heykelleri tanımlamak için kullanılmaktaydı. Bu açıdan *glyptiki* sert malzemelerin oyulması ve kesilmesi anlamını taşıırken *plastiki* ise kil gibi malzemelerle ekleme ve yığma anlamını taşımaktadır (Christou ve Koumvakali'den Akt: Özkul, 2019, s.13).

Görsel 7. Michael Heizer, Çifte Negatif, 1969-70, Uzaydan Görünüş

Ayrıca günümüz de çölde oluşturulan bu çizgi, Google Earth aracılığıyla yukarıdan da görebiliriz. Yüzeyde yağmanın aksine boşaltma yoluyla oluşturulan bu yarıklar, yukarıdan bakıldığında tende kalan tırnak izlerini andırır. Zaten Heizer tarafından dünyanın teninde hacim oluşturmak amacıyla yapılmış bir müdahaledir bu (Özkul, 2019, s.73).

Heizer'in en baştan beri Avrupa menşeli sanattan uzaklaşarak Amerikan sanatını keşfetmek amacı ile yola çıkmıştır. Bu sebeptendir ki malzeme ve algılama biçimini değiştirerek, soyut resimden vazgeçmiş ve *öz*'e yönelerek fırça ya da çekiç yerine buldozer kullanmayı tercih etmiştir.

Üretimlerini yaparken kullandığı araçların dönemin en modern araçları olduğunu savunan Heizer, kendini ahşap ve metal atölyelerine kısıtlayarak bu üretimleri yapamayacağını belirtir. Bu sözler ise bize Pollock'un şu sözlerini anımsatır: "Bana göre modern ressam bu dönemi, uçağı, atom

bombasını veya radyoyu Rönesans'ın veya geçmişin diğer kültürlerinin formlarına başvurarak ifade edemez. Her dönemin kendine ait tekniği vardır” (Paul, <https://journals.openedition.org/marges/314>.)

Sonuç

Sonuç olarak, sanatçı üretimlerini yeryüzünde mevcut olan doğal kaynağı arkasına alarak, mekân/uzam, manzara/doğal görünüm veya jeolojik zamanların etrafında temellendirmiştir. Daha önce bir başkası tarafından manipüle edilmemiş arazilerde çalışarak hali hazırda var olan materyallerle çalışarak, dikkatleri yeryüzüne çekmiştir.

Heizer, bu anlamda doğanın ta kendisini malzeme olarak ele almış, mekân kavramını sorgulamıştır. Gerçek mekânı yontarak ya da mekâna ekleyerek, sanatın anlam ve işlevini sorgulamış formalist sanata karşı bir duruş sergilemiştir. Aynı zamanda Heizer'in uzun araştırma ve keşiflerden sonra müdahale ettiği yeryüzü parçası, ne bir galeride sergilenebilmekte ne de alınıp eve götürülebilmektedir. Bu bağlamda Heizer, bahsi geçen üretimlerini kendilerine özgü mekânlarda meydana getirmesi sebebiyle geleneksel sanat mekânları olan galeri ve müzelere karşı alternatif bir yaklaşım sergilemiştir.

Sergilediği bu tavır ve yapmış olduğu üretimler ile Heizer, geleneksel heykel tanımlamalarının dışına çıkmış, heykelin tanım aralığını genişleterek, yeni bir boyut kazanmasına katkıda bulunmuştur.

Kaynaklar

- Antmen, A. (2010). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. (Üçüncü Baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Atakan, N. (2015). *Sanatta Alternatif Arayışlar*. (Çev. Z. Rona) (İkinci Baskı). İzmir: Karakalem Kitapevi Yayınları.
- Ataseven, O. (2016). Heykelin Çevresel Serüveni. *Sdü Art-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, Mayıs/Haziran'16, Cilt:9 Sayı:17
- Fineberg, J. (2014). *1940'tan Günümüze Sanat Varlık Stratejileri*. (Çev. S. A. Eskier ve G. E. Yılmaz) (Birinci Baskı). İzmir: Karakalem Kitabevi Yayınları.
- Kanonik, <http://bilgioloji.com/pages/sozluk/etimoloji/yunan/kanonik-ne-demektir/>
- Karavit, C. (2008). *Doğadaki İz: Yeryüzü Sanatı*. (Birinci Baskı). İstanbul: Telos Yayıncılık.
- Kedik, S. (1999). Sanat ve İzleyici İlişisinin Değişen Görünümü ve Zaman Kavramı Bağlamında Land Art. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, (10), 99-112.
- Lyton, N. (2004). *Modern Sanatın Öyküsü*. (Üçüncü Baskı) (Çev. C. Çapan. ve S. Öziş.) İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Özkul, T. (2019). *Çağdaş Sanatta Kitle Yüzeyle İlişkisi*. Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Gazi Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Paul S. (2012). Michael Heizer Et Les Risques Du Sublime Technologique, *Au-delà du Land Art* 14. 28-46. <https://journals.openedition.org/marges/314>.

Tandoğan, O. ve Erdi Es, B. Dünyada ve Türkiye’de Arazi Sanatı (Land Art). *İdil Dergisi*, 7, (51), 1359-1368.

Yılmaz, M. (2013). *Modernden Postmoderne Sanat*. (İkinci Baskı). Ankara: Ütopya Yayınevi.

İnternet Kaynakları

İnternet: Web: <http://cedricbernadotte.com/reader/1960-michael-heizer-complex-city/?lang=en>.

İnternet: Web: <http://doublenegative.tarasen.net/other-works>.

İnternet: Web: <http://hazel-ellis.squarespace.com/s/Hazel-Ellis-Military-Industrial-Complex.pdf>.

İnternet: Web: <https://journals.openedition.org/marges/314>.

İnternet: Web: Pekşen, A. (2005). “Nevada Çölü’nde Taştan bir Kent Heykeli”, İzinsiz Gösteri, Sayı 29, Şubat 2005, http://www.izinsizgosteri.net/asalsayi29/ali.peksen_29.html.

İnternet:

Web:

<https://static1.squarespace.com/static/57426133d51cd44d187243d5/t/5a935209f9619a83af5d0326/1519604235269/Hazel+Ellis+Military+Industrial+Complex.pdf>

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. Michael Heizer, 1974, Kompleks I. ‘den görünüm https://www.google.com/search?q=,+Kompleks+I.+Heizer&tbs=isch&tbs=rimg:CXo2mKPeGpJlji05ffjLBM33yqX7sh8YvUNeg_15Lc-4ItcfUOu7TgdY73tpfhXhydHMaldWM8-wx1zZhAubb5QtISoSCbTI9-MsEzffEQoI4W42ItEmKhIJKpfuyHxi9Q0Rn8fCT08FJFMqEgl6D_1ktz7gi1xF35qG0H8Y0byoSCR9Q67tOB1jvERISIQOU5sCKhIJe2l-FeHJ0cwRRa-P3kjYefgqEglqV1Yzz7DHXBH4rbjq1HLdkyoSCdmEC5tvIC0hEYbqom2D2lxA&tbo=u&sa=X&ved=2ahUKEwiLsMDbl5TiAhVELVAKHcuOAXAQ9C96BAGBEBs&biw=1366&bih=625&dpr=1#imgrc=aldWM8-wx1w1iM: (Erişim Tarihi:04.05.2019).

Görsel 2. Eski Amerikan Medeniyet yapılarından bir görünüm <https://www.skyscanner.com.tr/haberler/maya-aztek-ve-inkalar-eski-amerika-medeniyetleri>. (Erişim Tarihi:05.05.2019).

Görsel 3. Eski Mısır yapılarından bir görünüm <https://onedio.com/haber/antik-misir-in-mimarisiyle-ve-sirlari-ile-buyuleyici-19-eski-yapisi-527199>. (Erişim Tarihi:05.05.2019).

Görsel 4. Michael Heizer, Kompleks Kent II http://www.izinsizgosteri.net/asalsayi29/ali.peksen_29.html. (Erişim Tarihi:05.05.2019).

Görsel 5. Heizer ve Kompleks Kent, <https://tr.redsearch.org/images/5168276>. (Erişim Tarihi:05.05.2019)

Görsel 6. Michael Heizer, Çifte Negatif, 1969-70, Riyolit ve kumtaşının 240.000 tonluk yer değişimi, <https://tr.redsearch.org/images/5168276#images-8>. (Erişim Tarihi:05.05.2019).

Görsel 7. Michael Heizer, Çifte Negatif, 1969-70, uzaydan görünüş <http://doublenegative.tarasen.net/double-negative>. (Erişim Tarihi:05.05.2019).

INTERNATIONAL

CONGRESS ON MULTIDISCIPLINARY SOCIAL SCIENCES

ULUSLARARASI MULTİDISİPLİNER SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ ISBN:NNNN-NNNN

The Faustian Journey of Mary Traverse: Challenging the Patriarchal Norms of the 18th Century London

18. Yüzyıl Londrasında Ataerkil Normlara Meydan Okuyan Mary Traverse'ün Faustvari Yolculuğu

Yasemin Şanal¹

Abstract

The Grace of Mary Traverse (1985) by Timberlake Wertenbaker tells the story of the daughter of a wealthy merchant, Mary Traverse, who leaves her home to discover the world in the 18th Century London with an unquenchable thirst for knowledge. She is initially led to the crowded and filthy streets of London under the ill tutorage of her maid Mrs. Temptwell, and faces the cruellest side of the real world. Finding herself in the most horrid situations, she also discovers her own potential of becoming a ruthless human being just like the holders of power. Her journey towards knowledge and freedom soon turns out to be a Faustian quest which is guided by the insatiable desire for learning more and more. She has to challenge the superiority of the male sex in order to prove herself in the social arena and to gain the same freedom the males hold. To do

Özet

Timberlake Wertenbaker'ın *The Grace of Mary Traverse* (1985) adlı oyunu, 18. Yüzyıl Londrasında varlıklı bir tüccarın kızı olan ve bilgiye duyduğu susamışlık ile dünyayı keşfetmek için evini terkeden Mary Traverse'ün hikayesini anlatmaktadır. Başlangıçta, kötü niyetli yardımcısı Bayan Temptwell'in yönlendirmesi ile kendini Londra'nın kalabalık ve kirli sokaklarında bulan Mary, gerçek dünyanın en acımasız yüzüyle karşı karşıya kalır. Zaman zaman son derece korkunç durumların da içine düşen genç kız, kendisinde bulunan tıpkı iktidar sahipleri gibi acımasız bir insan olma potansiyelini keşfeder. Bilgi ve özgürlüğe doğru olan yolculuğu kısa süre içinde giderek artan daha fazlasını öğrenme arzusu tarafından yönlendirilen Faustvari bir arayışa dönüşür. Nitekim bu arayış içerisinde 18. Yüzyıl'da

¹ Yasemin Şanal, Arş. Gör. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, yaseminunal@yahoo.com.tr

that, she needs power. Since knowledge is power, the more she experiences worldly things the more her hunger for knowledge grows, which leads her to commit the Seven Deadly Sins to achieve whatever she desires. She subsequently commits envy, lust, gluttony, greed, anger, sloth, and pride, which seemingly bring her the power she aspires, but in fact bring only unhappiness.

Keywords: Patriarchy, 18th Century London, Hunger for Power, Faustian Quest, Seven Deadly Sins

erkeklerin sahip olduğu özgürlüğü elde edebilmek ve toplumsal alanda kendini ispatlayabilmek için eril cinsiyetin su götürmez üstünlüğüne karşı meydan okumak zorundadır. Bunun için de güç sahibi olması gerekmektedir. Bilgi demek güç demek olduğundan dünyevi tecrübeleri arttıkça bilgiye duyduğu açlık da o derece artar ki bu durum onu arzuladığı şeyleri elde edebilmek için Hristiyan inancına göre insanın hayatı boyunca kaçınması gereken Yedi Ölümcül Günahı işlemeye yönlendirir. Lakin, sırasıyla işlediği günahlar; kıskançlık, şehvet düşkünlüğü, oburluk, açgözlülük, öfke, tembellik ve kibir, ona arzu ettiği gücü kazandırmış gibi görünse de aslında sadece mutsuzluk getirir.

Anahtar Kelimeler: Ataerkil Düzen, 18. Yüzyıl Londrası, İktidar Arzusu, Faustvari Arayış, Yedi Ölümcül Günah

First performed at the Royal Court Theatre in 1985, Timberlake Wertenbaker's *The Grace of Mary Traverse* primarily focuses on gender issues through the experiences of a young girl in the late 1700s London. The 18th Century in England is initially marked with the intellectual movement known as 'The Enlightenment' which covers about a century and a half and is considered to be ended with the French Revolution in 1789, and then with the 'Industrial Revolution' which began in the second half of the 1700s and brought a rapid economic growth to the country. Many developments both in technology, science, and arts which appeared as a result of the Industrial Revolution, altered the face of England forever. Social life also started to change with the migration from the country to the towns, the growth of population, the rise of the middle-class with the economic power industrialisation provided them. However, in addition to the improvements achieved in the late 18th Century, the rise of the machinery in the industrial areas had certain negative effects such as unemployment, poverty and high crime rates, as well.

The unplanned and rapid urbanization caused the streets of London to become over-populated and polluted where it was quite hard to survive without a proper income and/or a distinguished name. The life conditions were already difficult for everyone, but the situation was worse for the female members of the society who had little chance to find decent jobs with good wages due to the high unemployment rates. Most of the low-class women had to work in the factories under

harsh conditions for very long hours without any breaks while the upper-class ones were mostly confined in their households serving their fathers or husbands. The patriarchal norms of the society did not allow women to have a free voice either in the public or in their homes. Yet, finding a safe shelter was the main goal of a young woman in the male-dominated 18th Century England since most of the privileges were held by the male members of the society, who had an alleged and imposed superiority upon women, such as dealing with the politics, having economic supremacy, ruling the household, freely roaming in the streets, and going in and out of wherever they want, as it is seen in the play. The upper-class women had a small freedom with the help of money, of course. But in general, women were not allowed to enter certain places where the male members of the society freely access such as the coffee houses and the parliament. Moreover, the patriarchy let the male gender hold power in the society and over the lives of women so much so that the male predominance even allows them to sexually assault women without any concern for being punished.

Questioning the gender roles on her path to knowledge and freedom, and to self-discovery, the young and pretty daughter of a wealthy London merchant, Mary Traverse, explores the male-dominated 18th Century English society with its extremities and shortcomings at the same time. Mary leaves her home to find out what the real world is like; however, under the corrupt tutorage of her maid Mrs. Temptwell, she is led into a horrid and cruel world which she has never expected or imagined. She first discovers that the real world she is desperately curious about is far from being a welcoming and embracing one. Instead, it is a male-dominated and restrictive world which confines women to a very limited role in the society that barely gives them the right to access more than they can achieve. Indeed, all she knows about the world is limited to what she has read in the books. She even thinks that rape is something performed by the Greek Gods as told in the mythological stories. Upon facing the first misconception of a reality, her hunger for knowledge craves for more and more as she wants to see more of the world. Mary's Faustian search for knowledge is guided by the ill-minded Mrs. Temptwell who, tempted by animosity towards Mary's father, leads her to gambling, prostitution, and then to poverty putting her into a cycle of misdeeds and self-destruction. The more Mary gains worldly experience, the more disappointed she becomes, and sinks into despair. Furthermore, the harsh realities of the outside world make her cruel even to her own gender as well. Beating an old woman and sexually harassing Sophie, Mary herself becomes one of the suppressors who are the outcome of the patriarchal norms of the 18th Century English society.

The play begins with Mary's conversation with an unseen person while her father stands behind and away from her listening. "What is nature?" (Wertenbaker, 1985: 67) asks Mary, even in a made-up dialogue, she cannot help questioning things. Apparently, she is curious about nature, in other words the outside world. Yet, under her father's strict tutelage she is not allowed to go out of the house, even if it is to see a theatre play. Her father has given her so much to see in the house, so that she would not even need to gape out of the window.

Since she was a home schooled child, her hunger for knowledge started to grow at a very young age. "I waited, a curious child, delighted by the prospect of knowledge" (ibid., 71) says Mary in another conversation with herself. It was not enough for her what the teachers taught or what the books said. So when Mrs. Temptwell urges her to discover the streets, to find out what is so different out there, she immediately decides to leave her house without her father's consent as she desires to

“glitter with knowledge” (ibid., 74). However, she has to go through a drastic change both morally and materially in order to afford the cost of knowledge she longs for. Particularly, the moral cost of knowledge becomes so high that she has to deprive herself of the values which she has been dictated for all her life, and is therefore driven to damnation. What she first encounters in the dirty streets of London comes as a shock for her, which however triggers her desire for knowledge through experience, and as she experiences the corrupt side of the outside world she gradually becomes one of those who hold the power and the superiority only to use it tyrannically over others. At first, she intentionally loses her virginity, and then all her money in gambling, becomes a prostitute, blackmails her own father for money, and eventually gets involved in politics as she has always wanted. According to her father, her desire to study politics is not acceptable for a young lady in the 18th Century London. But she achieves what she has always dreamt of and becomes an important political figure towards the end of the play, even if it has destructive results for many people.

Mary’s quest to reach knowledge with worldly experience is accompanied with the Seven Deadly Sins which put her into self-gratification but eventually bring her unhappiness only. Her first sin is to envy a boy who could go everywhere he likes just because of his gender. That boy does not even have a name but he is a male, and this is enough. When Mrs. Temptwell asks whether she wishes to be like him Mary cannot give a certain answer. Although she believes that “envy is a sin” (ibid., 83), she cannot help being jealous of the boy’s privileges. “What’s happened to me?” says Mary, “I was happy in my rooms” (ibid.). She feels that something sinister has already started to get hold of her. She wishes to be like him, yet the price is her soul, just as in Marlowe’s *Doctor Faustus* (1604). So she makes an agreement with Mrs. Temptwell like Faustus did with Mephistopheles because she wants to know the world as it is, without any imitations or illusions. She wants to know it all, and Mrs. Temptwell is sure that Mary will find a way to pay her debt. Obviously, Mary and Faustus share the same motives in making such a bargain, but although they achieve knowledge with experience, none of them achieves true happiness and satisfaction in the end. Instead, what they get in return for their pact with the devil is becoming a cruel, remorseless and sinful human being who does not recognize his/her own mistakes till the point where things become irrevocable.

Her first worldly experience is witnessing the sexual assault of a young girl from the lower class by an upper class man when Lord Gordon rapes Sophie who saves Mary from being raped instead. However, instead of reacting against this violence performed by a man inflames an urge in Mary to gain power herself. This experience makes her desirous of that manly power which she could only achieve through knowledge and experience. As she wishes to have power as men do, Mary acts like “men” and hires Mr. Hardlong to provide her with sexual experience, and she pays him a lot of money to give her pleasure. The depiction of lechery, her second deadly sin, is followed by another sin, gluttony, as she asks for lots of food after her first sexual experience. However, even though she eats grossly, she wants more food because she still feels hungry. But it is not real hunger, she wants to consume absurd amounts of food only to fill “a void in the pit of her stomach” (ibid., 93). What she actually feels is an irrepressible hunger for knowledge as she asks “What comes next, Mrs. Temptwell, what comes next?” (ibid.)

What comes next is another deadly sin for Mary. She wants to get in certain places where only men are allowed and what opens the doors of the male world for her is money. She depicts the male

world of “cards, numbers, chance, mystery and gain” (ibid., 94) as a rich and generous one. As money makes her powerful enough to access the world of men, she becomes covetous in gambling in order to gain more and more money. Yet her greed causes her to lose all she has. As she gives in to avarice, she cannot control her anger and severely beats the old woman who loses the race on which Mary bets all her money. “There is no kindness. The world is a dry place” (ibid., 110) says Mary and beats the woman until she falls. Wrath does not bring her the money or the opportunity she has just lost to enter the men’s world. But it makes her the same as the cruel and aggressive men who use their physical power tyrannically on women.

Next, it is understood that, in order to survive, she becomes a prostitute. To some extent Mary accepts that it was a mistake to ask for more and more only to lose it all as she says “I was only trying to determine whether greed was the dominant worm in the human heart. I admit the experiment was costly” (ibid., 112-113) when she finds herself in a miserable situation. She was just about to secure a position in men’s world when she had to go back to the status of a lower-class woman whose life is restricted by the patriarchal norms of the society. Money is important for all, but it is crucial for women for it determines the life standards of them at large. There are not so many opportunities in the social and working life for women who do not have enough money to live a decent life. Therefore Mary has to earn a living by selling her body. When her unwanted pregnancy hinders her from working she sets up an arranged meeting with her father, who now claims her dead, in order to blackmail him for money. Since Mary has by now so changed, her father cannot even recognize her. Besides he cannot understand the reason why Mary has chosen such a life especially when he has given her anything a young lady could ask for. When her father asks “What’s made you like this?” Mary replies that “Experience is expensive and precise” (ibid., 120). Her father eventually agrees to give her whatever she asks for because he has become a member of the cabinet now and his new position should not be tarnished with a scandalous father-daughter relationship.

Up to that point, Mary has had a very costly experience in life, yet she no longer understands anything. It seems that she could not find what she was searching for, or what could make her happy. Instead of pleasure, it gave her “sadness, and then nothing” (ibid.) because most of all what she has experienced is the cruelty of men which gave them the power that she envies.

Upon securing a remarkable amount of wealth from her father, Mary does not have to work anymore. Sloth is the next sin which gets hold of her. She now spends her days doing nothing but idling in her elegant lodgings, but she is far from being satisfied as she cannot find anything to make the time pass. She cannot even sleep. She is stuck into a room which is secured by her father’s money again. “This isn’t experience” says Mary, “this is another bounded room” (ibid., 129). The men’s world has to have more than that. She still longs for experience and she needs to gain more power which causes her to commit another sin, pride. Taken by the idea of affecting the society with her speeches and moving the masses, she becomes more and more proud of herself. It is the first time she seems to be satisfied with what she has experienced as she says “Thousands and I’ve roused them. Oh, this is a delight beyond anything” (ibid., 144). After she first raises the rebellion against the Catholics, her enthusiasm to move and lead thousands of people makes her overly arrogant as she puts herself above the others and continues praising herself.

Mary: I’m drunk with what I’ve done: glory!

Guard: We're thousands but act like one. We have the strength to build the new world. Yes, we'll have all we want, we'll share it, we're one.

Mary: Yes, Yes. And it's by my command. I've done it all. (ibid., 146)

Though she feels glorious for what she has done, the burning makes her a little uneasy. Yet, her excessive pride hinders her from reasonable thinking. "I don't understand. I feel so powerful I can't think any more" (ibid., 147) says Mary. Her self-destructive hunger for power has created a gap between her and the divinity as she seems to forget the divine command while committing the seven deadly sins without having a worry for the religious orders. Pride, also known as Vanity, intervenes between the individual and God, which is also known to be "the sin from which all other sins arise" (www.deadlysins.com/pride/). "Oh God!" (Wertebaker, 1985: 147) cries Mary only when she hears that there are twenty thousand gallons of gin in Holborn where a huge fire has just broken out. She remembers God in the end, just like Faustus; however, it is too late, and there is no going back from what has been done. Her last sin not only results in her own self-destruction but also a great tragedy for many innocent people.

Just like a tragic hero/ine whose actions affect the whole society, Mary's actions affected the whole society and caused a catastrophe. Her hamartia is her desire for power which results in her own downfall. Her tragic flaw leads her to commit the seven deadly sins which she must stay away as a good Christian and as a young lady in the 18th Century London. Hubris, the excessive pride of the tragic hero/ine, leads him/her to break the moral or religious laws, which is usually punished with death. In Mary's case, there is not death but a huge disappointment and unhappiness as a result of her tragic mistakes.

Only after seeing the ashes and the bones Mrs. Temptwell brought from the fire site, Mary becomes conscious again. Her first reaction is the denial of what has happened because of her. "No! No! It cannot have happened" she cries but soon regrets what she has done and says; "I didn't want it to be like this. Please believe me. I wanted something good. I had dreams" (ibid., 149). When the soldiers are sent to shoot the people who are involved in the riots much to Mary's dismay, she begins to recognize her own faults as in the moment of recognition in a tragedy; i.e. anagnorisis, when a tragic hero/ine realises the mistakes he/she has made. This is not what she wanted, indeed. She admits that she did want knowledge, but she did not know what it was. Her desire for knowledge and power caused many people's death and misery, but a better world for anybody including herself.

During her Faustian journey, as her family name suggests she 'traverses' from one side to the other in search of knowledge and experience. "Through the whole play, Mary traverses from the traditional eighteenth century woman to a man and then again to a traditional woman, from upper class to lower class, and from prosperity to poverty" (Şentürk, 2016: 272). She experiences so many things she has never experienced before which help her to discover her true self as well. On her way to discover the outside world and her inner self at the same time, she is easily tempted by the seven deadly sins in order to reach her aim.

The seven vices in Roman Catholic theology, in other words 'the seven deadly sins', first enumerated by Pope Gregory I (the Great) in the 6th Century and elaborated in the 13th Century by St. Thomas Aquinas, are (1) vainglory, or pride, (2) greed, or covetousness, (3) lust, or inordinate or illicit sexual desire, (4) envy, (5) gluttony, which

is usually understood to include drunkenness, (6) wrath, or anger, and (7) sloth, each of which can be overcome with the seven corresponding virtues of (1) humility, (2) charity, (3) chastity, (4) gratitude, (5) temperance, (6) patience, and (7) diligence. (Seven Deadly Sins)

All of these virtues are expected to be found in a young lady in the patriarchal society of the 18th Century London. The holders of power, namely the male members of the society, who are also supposedly superior to the females expect them to be both humble, charitable, chaste, appreciative, moderate, patient, and diligent, which is a restrictive inferiority imposed upon women. If a woman does not have any of these virtues it means she is automatically committing a sin. Besides, home is the only secure place the females should stay. The lower-class women are usually alone at home whereas the upper-class women are accompanied with their maids or governesses.

The view of the holders of power was that woman's only proper role was that of dutiful adjunct to man, whether daughter, wife, mother or sister. She had no place outside the family and its home. [...] It was the female's duty to provide safe haven in which children could be nurtured in innocence and morality and where husbands would find refuge from the masculine wars of business, politics, philosophy and theology. (qtd. in Şentürk, 2016: 270)

Tired of this domestic confinement, Mary leaves her father's home looking for liberty and some experimental learning about the real world. In order to be free from the restrictions of the patriarchy, she needs to learn how to act like a man and become as powerful as a man. As Carlson states, "Mary Traverse's hunger for knowledge and experience forces her to confront restrictive institutional structures of family, class and gender" (2000: 143). While trying to change the role attributed to her by the patriarchal norms, her hunger for knowledge and experience puts her into a quest in which she is tempted by the seven vices that drive her into unhappiness. She starts her journey with challenging the patriarchal attitudes, but she soon adopts and performs those attitudes towards her own gender, and begins to be like the ones who suppress women. In other words,

While Mary tries to oppose and react against the male suppression on women and the men's objectifying women, she herself becomes the one who objectifies the other women around, especially Sophie. [...] In a patriarchal society where women are seen inferior and beaten, raped, even not accepted to the coffee houses where politics is discussed, Mary turns to have such a harsh attitude towards women when she experiences knowledge and power. (Şentürk, 2016: 273)

In a word, she imitates men. And yet, as Li states, her assertion of power through mimicry does not bring her what she longs for, instead she ultimately fails in her quest for power. (2013: 50) Mary's struggle against the traditional powers turns out to be a unique experience which eventually corrupts her too. Hence, in order to gain and hold the power, "women need to dismantle the ideological biases toward women rather than merely mimicking and appropriating the behaviours of men under the patriarchal ideology" (ibid.: 51). Because when they start imitating the ones who oppress them, they eventually become one of the oppressors themselves and fail in eliminating the preconceptions on women, just like Mary.

Challenging the patriarchal norms of the 18th Century English society, Mary unsuccessfully puts a step into the men's world, and understands that freedom comes with a heavy price. On account of her actions, she loses all her hopes to enter the world of males, and trying to cope with this disillusionment she goes back to the territory of her father where she initially left in order to reach knowledge and power. The motherless daughter of a wealthy merchant, Mary Traverse, "defying the bounded atmosphere of the patriarchal society represented by her father, crosses the accepted sexual frontiers, ends up bruised and battered but still has a hope for a just world in the future. [Nonetheless,] Mary's Faustian search for knowledge and experience has destructive consequences" (ibid.: 50) such as the death of many innocent people and a big disappointment for many others.

As Dahl states "Mary wants to cross into male domains. She wants to penetrate spheres both physical (first, their clubs, later their parliament) and experiential (desire, risk, violence, command). She seems to be trying to conquer their external and internal territory" (1993: 154). In order to overcome the predominance of the male sex, she has to become as powerful as them. That is why she makes the Faustian contract with her Mephistophelian guide Mrs. Temptwell. On the last night before the end of the twenty-four years, Doctor Faustus is full of fear and remorse, and begs for mercy; however, there is no salvation for him. Different from Faustus, Mary does not ask for mercy or become penitent for what she did, instead she confesses that knowledge did not bring her any happiness as she hoped. She finally returns to her father upon discovering the worst sides of the real world, but still holds a yearning for understanding the world around her, for it is only when she understands it all she will know how to love this world.

To sum up, it can be said that Mary wants a purpose in life, and that is why she stands against the patriarchal norms of the 18th Century. She resists the imposed role on her and looks for emancipation out of her sheltered house. She wants to prove herself in the social arena which is mainly possessed and preserved by the males. In order to prove herself she has to become powerful, and the only way she can be powerful is to gain knowledge as much as she can because knowledge is power, which is restricted to men only. Her Faustian curiosity, which leads her to many dangerous and unpleasant situations, causes her to commit the Seven Deadly Sins, i.e. the sins that drive the individual to eternal damnation.

Her quest for knowledge starts with her being envious of the male superiority in the social life. Following that, she finds herself in another field which is controlled by the superior sex as she pays for an intercourse and asks for more just like the lecherous men do. Lust is followed by gluttony as she gorges herself with lots of food after the same intercourse. She also becomes covetous when she gets involved in gambling, but her greed eventually causes her to lose all her money. Her downfall gains extra speed when she loses her money because of her greed. But just like Mary says "greed can attach itself to anyone" (Wertenbaker, 1985: 155) as money is a means of power. Therefore upon missing a chance to gain and hold power in the patriarchal world, her current situation makes her merciless enough to beat an old woman as she cannot control her anger after losing all she had. Sloth follows her sins after she becomes a prostitute and blackmails her own father for money. While idly passing her days, she starts to look for other things which could make her happy. When the poor and young Jack gives her the idea of moving the masses, it sparks a new excitement in her as she sees the effect of her speeches on people. She seems to have achieved what she has been longing for, she has

eventually become powerful. Yet, she soon becomes the slave of her pride and loses control over the events and the people around her, and her actions have destructive consequences both for herself and for many others. Indeed, she reaches certain amount of knowledge through experience; however, she has to pay quite a high price such as becoming the victim of power herself. Far from being satisfied with what she has achieved so far, she falls into despair and faces self-destruction as result of the Faustian pact with her Mephistophelian guide. Her soul miserably suffers from dissatisfaction whereas the seven deadly sins that she willingly commits bring her only unhappiness. In the end, it is seen that she is not able to overcome the hegemony of men, which limits and shapes the lives of the women, by gaining power in a patriarchal world; instead she goes back to her father's sheltered house where she can stay away from the cruel world outside.

Reference List

- Carlson, S., (2000). Language and Identity in Wertebaker's Plays. In E. Aston & J. Reinelt (Eds.). *The Cambridge Companion to Modern British Women Playwrights*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Dahl, M. K., (1993). Constructing the Subject: Timberlake Wertebaker's *The Grace of Mary Traverse*. *Journal of Dramatic Theory and Criticism*. Spring, 149-160.
- Li, W., (2013). Crossing the Accepted Sexual Frontiers: Mary Traverse's Faustian Quest in Timberlake Wertebaker's *The Grace of Mary Traverse*. *CSCanada Cross-Cultural Communication* Vol. 9, No.6, 50-54.
- Marlowe, C., (1999). *Doctor Faustus* (1604 text). *The Complete Plays*, (ed. Mark Thornton Burnett), Everyman, London, 340-389.
- "Seven deadly sins" THEOLOGY. <https://www.britannica.com/topic/seven-deadly-sins>. Accessed 03.02.2019.
- "Sins, Virtues, and Tales" SEVEN DEADLY SINS. <https://www.deadlysins.com/>. Accessed 08.02.2019.
- Şentürk, E., (2016). Woman as a Subject and/or an Object in *The Grace Of Mary Traverse* by Timberlake Wertebaker. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt: 9 Sayı: 44, 270-274.
- Wertebaker, T., (1996). *The Grace of Mary Traverse, Plays One*. Faber, London, 65-160.

INTERNATIONAL

CONGRESSON Multidisciplinary Social Sciences

ULUSLARARASI Multidisipliner Sosyal Bilimler Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Baskı Resim Sanatında Yeni Arayışlar

New Pursuits in the Art of Printmaking

Zeliha Kayahan¹

Abstract

From past to present, sociological, cultural, industrial and technological developments within individual / social period have been reflected in every field of science, art and education. This change has brought out original artworks made with new styles and materials. Particularly, Modern Art conception showing its first signs in the Renaissance and after the occurrence of the Industrial Revolution, art and the art education developed based on it, have begun to push the limits of its traditional patterns and develop alternative presentation possibilities. In this period, the idea of a painting being reproducible, for the first time came up within the printmaking art undoubtedly after the technical infrastructure that developed from the discovery of the printing press.

It has become possible to see experimental works in the art of printmaking with photography and computer technology coming into the art world in parallel with the rapid

Özet

Geçmişten bu yana bireysel/toplumsal süreçte sosyolojik, kültürel, endüstriyel ve teknolojik gelişmeler bilimin, sanatın ve eğitimin her alanına yansımıştır. Bu değişim, yeni üslup ve malzemelerle yapılan özgün sanat üretimlerini ortaya çıkarmıştır. Özellikle Rönesans Dönemi'nde ilk belirtilerini gösteren Modern Sanat anlayışı ve sonrasında yaşanan Sanayi Devrimi ile sanat ve ona bağlı olarak gelişen sanat eğitimi var olan geleneksel kalıplarının sınırlarını zorlamaya başlamış ve alternatif sunum olanakları geliştirmiştir. Bu dönemde bir resmin çoğaltılabilir olma düşüncesi ilk defa şüphesiz matbaanın keşfinden gelişen teknik altyapının sonrasında baskı resim sanatı ile gündeme gelmektedir.

Teknolojinin hızlı gelişimine paralel olarak fotoğrafın ve bilgisayar teknolojisinin sanat dünyası içerisine girmesiyle birlikte baskı resim sanatında da deneysel çalışmalar ve alternatif

¹Zeliha Kayahan, Arş. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Temel Sanat Bilimleri Bölümü, z.kayahan@hbv.edu.tr

development of technology. In addition to the use of collage, digital media designs and mixed techniques, the variety of printing materials has also been a creative part of these experimental studies in the printing-surface search. The use of cement and glue mixture developed by artist / academician Prof. Hasan Pekmezci as an alternative to the high printing technique offers one of the most striking examples of new searches in printmaking in our country. Such alternative and experimental searches of international artists such as Koichi Yamamoto, Tara Donovan and Phyllis McGibbon was evaluated through artist readings.

This study aims to create an idea about the place of modern-day printmaking in the process of modernization, to be informed about original / experimental works of national / international artists and to present a current perspective on the field of printmaking.

Keywords: Printmaking, Art of Printhing Technique, Modern Art.

arayışlar görebilmek mümkün hale gelmiştir. Kolaaj, dijital ortam tasarımları ve karışık tekniklerin kullanımının yanı sıra baskı malzemelerinin çeşitliliği de baskı-yüzey arayışlarında bu deneysel çalışmaların yaratıcı bir parçası olmuştur. Sanatçı/akademisyen Prof. Hasan Pekmezci'nin yüksek baskı tekniğine bir alternatif olarak geliştirdiği çimento ve tutkal karışımı kullanımı ülkemizde baskı resim deneyimi arayışlarının en çarpıcı örneklerinden birisini sunmaktadır. Koichi Yamamoto, Tara Donovan ve Phyllis McGibbon gibi uluslararası sanatçıların da bu tarz alternatif ve deneysel arayışları sanatçı okumaları üzerinden değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, günümüz baskı resim sanatının çağdaşlaşma süreci içindeki yeri hakkında bir fikir oluşturmayı, ulusal/uluslararası boyutta sanatçıların özgün/deneysel çalışmalarından haberdar olmayı ve baskı resim alanına dair güncel bir bakış açısını sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Baskı resim, Baskı Teknikleri, Sanat, Çağdaş Sanat.

Giriş

Sanat çevrenin, zamanın, yaşanan olayların etkisiyle değişerek ve gelişerek farklı ifade biçimleri ile geçmiş çağlardan günümüze gelmiştir. Bu yolculukta sanatçı sürekli bir arayış içerisinde olmuştur. Çünkü nesnel dünyanın görüntüleri aracılığıyla mesajını ileten sanat eserleri, toplumsaldan bireysele dünyanın tüm gerçeklerini, sanatçının düş dünyası ile birlikte yansıtmaktadır (Kılıç, 2019). “Özgün baskı”, “özgün baskı resim” olarak adlandırılan baskı resim, duygu ve düşüncenin kalıplar aracılığıyla başka bir yüzeye aktarımı ve birden fazla kopyanın elde edilebilirliği esasına dayanmaktadır (Fırıncı, 2013, s.128). Ülkeden ülkeye farklı şekillerde isimlendirilen baskı resim Çin’de ve Japonya’da duvar resimleri, olarak bilinen teknik, Anadolu’da “yazmacılık”, Almanya’da “Zeydruck”, Fransa’da “L’estampage” ve İngiltere’de “Block Printing” gibi isimlerle anılmaktadır (Akalan, 2000, s.16-18).

1. Özgün Baskı Resim'in Tarihsel Gelişimi

Ayan'a göre (2017, s.22) baskı resmin kökeni insanın ilk üretimini yaptığı mağara duvarındaki resimlere kadar uzanır. İnsanlık tarihi kadar eski olan çivi yazıları ilk defa oyma ile iz bırakma işlemi görmektedir (Küçüköner, 2012, s.3). Baskı alanındaki ilk uygulamalara yüzyıllar önce Mezopotamya'da rastlanır. Sümerler ve Asurlular tarafından kil ve balmumundan yapılan silindir mühürler baskı resmin temelini oluşturmuştur. Sonrasında Mısır ve Babiller'in, tahta üzerine oydukları anlamlı şekiller üzerine hafif boya sürerek bu kalıpları mühür olarak kullanmaları "tahta baskı sanatının" ilk hareket noktasını oluşturur. M.S. 105 yılında Çin'de kâğıdın bulunmasından sonra, tahta mühürler, su bazlı boya (çini mürekkebi) ile kâğıt ve ipek üzerine basılmaya başlanmıştır (Kınık, 2008, s.46; Akalan, 2000, s.2). Kâğıdın bulunması ile birlikte öncesinde kil, maden, taş, keçe vb malzemelere uygulanan yazı ve resimler kâğıt üzerine uygulanmaya başlamıştır.

Doğudaki inanç felsefesi ile gelişen baskı uygulamaları, ticari ilişkilerin gelişimiyle Batı kültürüne de yayılmıştır. Çinli keşişler, İran üzerinden Avrupa'ya gittiklerinde, baskı tekniklerini tıpkı Japonlara öğrettikleri gibi Avrupalılara da öğretmeye başlarlar. Bu sayede 15. yüzyıldan itibaren plastik sanatların içinde yer alan ve paylaşımaya yönelik en demokratik sanat anlayışlarından biri olan özgün baskı resim sanatı, resim çoğaltma tekniği olarak Avrupa'da da kullanılmaya başlanmıştır. 1450'de Alman Johannes Gutenberg'in dökme harfleri geliştirmesi ve matbaayı keşfetmesi Avrupa'da baskı alanında yeni bir çığır açılmasını sağlamıştır. Ağaç baskı tekniği kitap süsleme ve resimlemede bir sanat dalı olarak, bağımsız bir şekilde kendini göstermeye başlamıştır (Ayan, 2007, s.23; Yalçın, 2012, s.13).

17. , 18. ve 19. yüzyıllarda baskı resim büyük ustaların tablolarının kopyalanmasının bir aracı haline gelirken, reproduksiyondan da ileri gidememiştir. Ancak bu kopyalama işleminde aslına yaklaşma isteği yeni arayışları da beraberinde getirmiştir. Bir kısım sanatçılar kişisel eğilimlerinden hareket ederken, bir kısmı da tabloların kopyalanmasında daha etkili sonuçlar için araştırmalarda bulunmuştur. Alman dışavurumcu sanatçılar da, baskı tekniklerinin farklılıklarının, anlatımlarını daha güçlü kıldığını görmüşlerdir. Özellikle ahşap baskı, bazı sanatçılar tarafından, özellikle dışavurumculukta, diğer baskı tekniklerinden öncelik taşımaktadır. Deneysel baskılar yapan Dışavurumculuk akımı üyeleri, cesaret ve coşkuyla yeni araştırmalar ortaya koymuş ve özgür bir tutumla biçim bozmalardan yararlanarak baskı resme kendi anlatım dilleriyle yaklaşmışlardır. Çeşitlilik sunması açısından özgün baskı teknikleri, sanatçıya farklı görsel anlatımlar için olanak sunmaktadır. Tekniğin çeşitliliği görsel öğeleri oluşturma da farklılık yaratır. Örneğin; Rembrandt'ın çizgiyle elde ettiği geniş ve derinlikli koyu alanları; Goya ise, aquatint yoluyla daha kolay bir şekilde elde eder (Yalçın, 2012; Kılıç, 2019; Kassap, 2010).

20.yüzyılda baskı resmin sanatsal özerkliği elde etmesi için bazı kuralların konulması ihtiyaç halini almıştır. Bu sebeple 1960 yılında Viyana'da yapılan *III. Sanatçılar Kongresi*'nde baskı resme dair temel kurallar belirlenmiş ve bu kurallar tüm dünyada kabul görmüştür. Bu ölçütler;

Sanatçının eserini kendisinin basması ve yine kendisinin basım sonrası eserlerin basım sırası gözetilerek, kurşun kalem ile sol alt köşeye numarası ve tekniğinin yazılıp imzalanması; kalıbın baskı bitiminde hemen

imha edilmesi; numaralanmış baskıların renk ton farklılığı ya da kayma vb. herhangi bir farklılık olmamasına dikkat edilerek numaralanmasını kapsamaktadır. Bu kuralların yerine getirilmiş olması çoğaltılmış eserin sanatsal ürün olarak kabulünü sağlamaktadır (Ay, 2013, s.224).

1.1. Ülkemizde Baskı Resim;

Ülkemizde 1980'li yıllarda sanatı şekillendiren üç büyük sanat kurumu vardır. Bunlar; Sanay-i Nefise Mektebi, Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-iş Bölümü ve Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okuludur. Cumhuriyetin ilk on yılında Fransa ile Almanya'ya sanat öğrenimine gönderilen sanatçılar yurda dönerek Güzel Sanatlar Akademisi'nde ve Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü'nde yeni atılımları başlatmışlardır. Ülkemizde ilk baskı atölyesi Güzel Sanatlar Akademisi'nde (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) resim bölümünün başına getirilen Leopold Lévy öncülüğünde gerçekleşmiştir. Çukur baskı ve taşbaskı tekniklerinin uygulandığı bu atölyede Sabri Berkel Leopold Lévy'nin asistanı olarak çalışmıştır. Fethi Karakaş, Mümtaz Yener, Avni Arbaş, Selim Turan, Ferruh Başağa, Nuri İyem, Neşet Günal bu atölyede yetişmiş sanatçılardan bazılarıdır. Türkiye'de ilk sanatsal olarak özgün baskı resim üretimlerinin sergilendiği Leopold Levy atölyesinde; metal gravür, linolyum ve litografi çalışmalarıyla başlanmış ve bu atölye diğer sanatçılara da imkan yaratmıştır (Yalçın, 2012).

Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü'nde 1936 yılından sonra başlatılan linol oyma-basma çalışmaları 1960'lı yıllara kadar etkisini sürdürmüştür. Bu teknikteki çalışmaları teşvik eden ve öğreten ise Şinasi Barutçu olmuştur. O dönemin öğrencilerinden, özgün baskı resim eserleriyle adını duyurmuş isimleri şöyle sıralayabiliriz; Nevide Gökaydın, Nevzat Akoral, Muammer Bakır, Mustafa Aslıer, Mürşide İçmeli, Süleyman Saim Tekcan (Yalçın, 2012, s.43-44). 1960 sonrası deneysel yaklaşımların sanatta önem kazanması, baskı resim alanında çalışan sanatçılar içinde yeni tekniklerin denenmesi tavrını ortaya koymuştur. Bilimsel, teknolojik ve sosyal gelişmeler toplumun günlük yaşamını doğrudan etkileyerek üretim ve tüketim alışkanlıklarına yeni bir boyut getirmiştir. Bu üretim-tüketim alışkanlıkları içerisinde bir sanat ürünü olarak baskı resim taşınabilir ve çoğaltılabilir olma özellikleri ile daha ilgilenilen bir sanat eseri haline alır. Bugün küreselleşme, internet ve uydu görüntüleriyle dünya küçülmüş, kültürler yakınlaşmış, günümüz sanatçıları için sonsuz evren görünür olmuştur. Sanatın öz varlığının tartışıldığı bir dönemde anlam kargaşası ve farklı bakış açıları ile teknik olarak varlığını yüzyıllardır sürdüren baskı resim, evrimleşerek var olmayı başarmış ve günümüzde farklı kullanımlarla karşılaşmamızı olanaklı hale getirmiştir (Kılıç, 2019).

2. Baskı Resmin Çeşitleri:

Kullanılan aracı kalıp baskı resmin teknik adını belirler. Geleneksel yöntemlerle baskı resim dört farklı şekilde gerçekleştirilir.

Özgün Baskı Resim Teknikleri:

- *Ağaç ve Linol Baskı (Yüksek Baskı):* Kalıptan yüksekteki boyanın alınmasıyla yapılan baskı
- *Gravür (Çukur Baskı):* Kalıptan çukurdaki boyanın alınmasıyla yapılan baskı.

- *Taşbaskı-Litografi (Düz Baskı)*: Düz yüzeyden görüntünün suyun yağı itmesi prensibi ile çalışmaya imkan veren lito taşı aracılığıyla yapılan baskı
- *Serigrafi (Elek Baskı)*: İpek üzerine eserin pozlanması ve deliklerden boyanın yüzeye geçmesi ile yapılan baskı

Yukarıda sayılan geleneksel baskı resim yöntemleri ile üretilen her çalışma baskı sanatının doğası gereği sanatçısının belirlediği sayıda çoğaltılır, numaralandırılır, tekniği yazılır ve imzalanarak sergilenmeye hazır hale getirilir. Günümüz baskı sanatında yalnızca tek bir kalıp ile eser üretmenin dışında farklı kalıp ve yöntemler ile karışık teknikte baskı örneklerini de görmek mümkündür. Bir linol baskı çalışmasının üzerine sanatçının tasarımı dahilinde serigrafide yapmak mümkündür.

Bunun yanı sıra birçok sanatçı baskı resmi çalışmalarında bir aracı olarak kullanmış ve baskı resmin dilini kullanmıştır. Bunların içinde Munch ve Gauguin yer alır. Bu sanatçılar, o zamana kadar yapılmamış teknik ve biçimde baskılarını ortaya koymuşlardır. Munch ağacın doğal dokusundan yararlanarak, kompozisyonlarını büyük siyah lekeler halinde oymuş ve ekspresyonist bir etki yaratmıştır... Gauguin bu işe farklı bir biçimde yaklaşmıştır. Ağaç kalıbı kazıyarak ve sıyrarak gri olması gereken yüzeyleri alçaltmış, kalıbın bu yüzeylerinin daha az mürekkep almasını ve kâğıda geçmesini sağlamıştır (İçmeli, 1987, s.58). Ünu sanatçı Pablo Picasso ise linol baskı tekniğine önem veren sanatçılardan biridir..ilk kez tek kalıptan çok renkli baskı tekniğini uygulamıştır.

3. Baskı Resimde Yeni Arayışlar

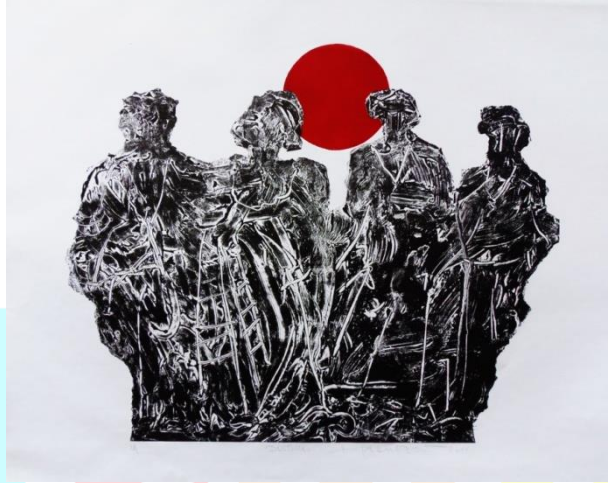
Endüstri devrimi sonrası yaşanan sanayileşme, teknolojiye ilerleme ve buna bağlı olarak toplumsal değişim/dönüşümler sanatı hatırı sayılır bir düzeyde etkilemiştir. Sanat bu gelişmeler ile dinamik kalan bir yapı içerisinde sanatçıyı yeni olanı aramaya iter. Sürekli bir arayış içinde olan sanatçı teknolojinin getirdikleri doğrultusunda geleneksel kalıpların dışına çıkar. Baskı resim çağın getirdiği değişim ve dönüşümlere en açık olan alanlardan biridir. Her türlü deneysel yaklaşımın farklı sonuçlar doğurduğu baskı sanatı sanatçılar için zengin bir görsel kaynak sunar.“Değişen sanat anlayışlarına ve çağın koşullarına göre şekillenen sanatçı ve izleyici bellekleri beslediği disiplinlerarası yaklaşımların desteği ve alternatif malzemeler aracılığı ile de özgün üretimlere ulaşabilmektedir” (Çevik, 2018, s.129).

Fırıncıya göre (2013), geleneksel baskı resim çalışmalarında (gravür, ağaç, linol, ipek baskı gibi) estetik düşünce sanatçının kontrolindedir. Sanatsal biçimin nitelikleri, sanatçının kendine ne gibi somut bir malzeme seçimiyle de belli olur (Kassap, 2010, s. 25). Baskı resmin birçok farklı materyali kalıp olarak kullanmasına fırsat veren yaklaşımı hem anlatım dilinin zenginleşmesine hem de deneysel bir yaklaşımla baskı resmin kavramsal sanat çalışmalarında kullanılmasını sağlamıştır (Ay, 2013, s.221). Özellikle kavramsal süreç ve uygulama açısından bakıldığında zaman zaman sadece farklı malzemelerin kullanımının da ötesinde düşünsel bir süreci de işaret etmektedir. Bu süreçte amaç, hem sanatçının hem de izleyicinin alışmış olduğu kalıpları yıkararak yeni bakış açıları sunabilmektir (Çevik, 2018, s.129).

Geleneksel bakış açısını reddeden ya da benimseyen ancak çağdaş anlayışta bir görsel yaratmayı hedefleyen her sanatçı deneysel bir arayış sürecine girer. “Eski ve yeni teknolojileri bir araya getirerek geleneksel ve çağdaşın buluşmasına olanak veren sanatsal üretim yöntemlerinden biri olan baskı resim, deneysel arayışlara fazlasıyla yatkındır” (Kılıç, 2019). Geleneksel ve çağdaş yöntemlerin bulunduğu en

belirgin teknolojik zemin bilgisayar teknolojisi ile sağlanmaktadır. Baskı sürecinin başlangıcında olabileceği gibi bir baskının son halini almasında aracı bir rolde oynayabilen bilgisayar ortamları sanatçı için engin bir görsel veri kaynağıdır. Fırıncı'ya göre (2013), “geleneksel baskı üretiminden radikal olarak farklı olan dijital teknolojiler aracılığıyla üretilen baskı resim pratiği, hem dijital hem gelenekselin güçlerini birleştirerek melez baskı resim tekniklerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır”. Fırıncı bu melez tekniklerin, modern ve geleneksel teknolojilerin mükemmel bir birleşimi olduğu görüşündedir.

Ülkemizde baskı resmin usta akademisyen/sanatçılarından biri olan Prof. Hasan Pekmezci alanından uzman sanat eğitimcilerinin öğrencisi olmuş felsefe, edebiyat ve şiir gibi alanlar ile yakın ilişkiler kurarak sanatına bu alanların etkilerini taşımış çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. 1987 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü'nden Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'ne baskı resim atölyelerini kurmak ve bu dersleri vermek üzere atanmıştır. Serigrafi ve özgün baskı alanlarında iki kitap, sempozyum, panel ve uygulamalı çalışmalarla bu alanın tanınması ve benimsenmesi için çaba harcamış/harcayan bir sanatçıdır (Kayahan, 2018a, s.27-28). Baskı resim çalışmalarında geleneksel kalıpların dışına çıkma konusunda öğrenciyi teşvik eden bir anlayışa sahip olan sanatçı, kalıp çeşitliliği konusunda oldukça deneysel çalışmalar gerçekleştirmektedir. Çimento, tutkal, su ve mukavva ile oluşturduğu baskı kalıpları ile bir çeşit yüksek baskı örneği ortaya koyan Pekmezci, gravürün malzeme bakımından sağlıklı anlamda tehlikeli olma durumundan uzakta daha zararsız ve pratik bir çözümü baskı resim sanatına kazandırmıştır.

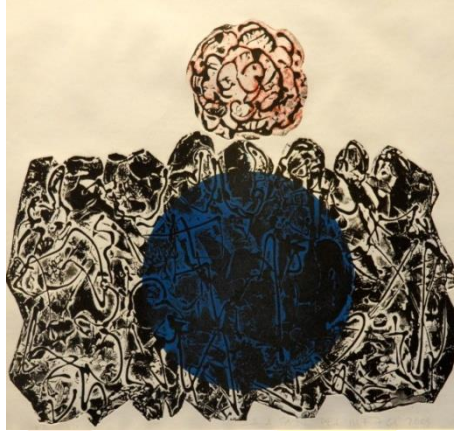

Resim 1: Hasan Pekmezci, 2011, 70x100 cm.

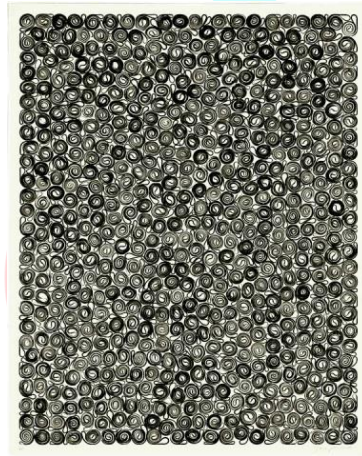
Resim 2: Hasan Pekmezci, 2009, 70x30 cm.

Bu teknikte sanatçı bir kap içerisinde çimento, su ve tutkallı karıştırarak kısmen akışkan bir malzeme elde eder. Bu karışım fırça, spatula vb. araçlar yardımı ile mukavva üzerine uygulanır. Bu uygulama sanatçıya istediği özgür tasarım ortamını sunmaktadır. Spontan ve tesadüfi etkilerinde zaman zaman görülebildiği bu yaklaşım ile sanatçı tasarımını mukavva üzerinde uygular. Kurumaya bırakılan kalıp bol matbaa mürekkebi verilmesiyle standart baskı sürecine girer. Duyarlı bir eğitimci/sanatçı olan Pekmezci için malzemenin ulaşılabilir olması önemlidir. Eğitimci içgüdü ile öğrencilerin kullanımına en uygun ve baskı resmin doğasını yansıtan malzemeleri teknik ile buluşturur.

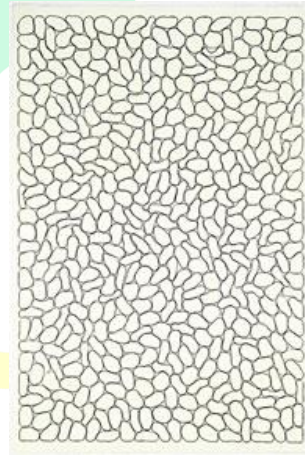

Resim 3: Hasan Pekmezci, 70 x 100 cm.

The New York Times Yazarı Carol Kino'nun *Küçük Şeylerin Dabisi (The Genius Of Fittle Things)* olarak adlandırdığı Amerikalı sanatçı Tara Donovan, çalışmalarını sıradan objeleri sayısız miktarda bir araya getirerek oluşturmaktadır. Donovan'ın benzer birimlerin tekrarı ile kurduğu bu bütüncül yapıların değeri süreç içerisindeki sabırdan gelmektedir. Titizlik, denge, bütünlük, dinamik gibi kavramlar Donovan'ın çalışmalarına bakıldığında ilk aklımıza gelenler olmaktadır (Kayahan, 2018b, s. 64). Çalışmalarında aynı birim ile minimal bir yaklaşım ortaya koyan Donovan enstalasyon dışındaki baskı resim çalışmalarında da bu tarzını sürdürür.

Resim 4: Tara Donovan, İsimsiz, 2007, Paket Lastiği Kalıptan Yüksek Baskı, 93.9x73.6 cm., Baskı Sayısı 38

Resim 5: Tara Donovan, Untitled (Rubber Bands), 2006

Bu baskının kalıbı binlerce paket lastiğinin bir tahta üzerine tutturularak düzenlenmesiyle hazırlanmıştır. Bu baskının esprisi görüntü bilgilerinin (bağlantıların) kalıbın basit bir paket lastiği modülünde bulunmasıdır. Baskı, modülü amaçlanan işlevinden ayrılarak, biçimsel “spiral yapı” ve esneklik özelliklerini ışıktandırarak, sıradan olanın içinde ustaca bir güzellik gösterisini yeniden

biçimlendirir. Yapıtın diğer bir etkin yönü de kalıbı oluştururken gereken saplantılı emek bilincinden kaynaklanmaktadır (Grabowski ve Fick, 2017, s.9).

Resim 6: Tara Donovan, Untitled, 2005

Sıradan bir kullanım nesnesi Donovan'ın baskı çalışmasında kalıbı haline gelir. Sanatçıyı burada öne çıkaran şey kuşkusuz yalnızca kalıpta hazır bir nesne kullanması değil aynı zamanda kendi sanatsal anlayışı doğrultusunda paket lastiği gibi zor ve küçük bir malzemeyi sayıca fazla denilebilecek bir miktarda kalıbın üzerine yapıştırmasındaki sabırdır. Baskı resim doğası gereği titiz bir yaklaşımı gerektirmektedir. Bu yaklaşım Donovan'da fazlasıyla yer almaktadır. Bu bağlam ile ortaya çıkan işte aynı oranda titiz ve başarıyı hak eder duruma gelir. Farklı nesnelere ile baskı kalıbı oluşturma birçok sanatçıda rastlayabileceğimiz bir durumdur. Donovan'ın baskı resimdeki yeni arayışı kendi enstalasyon çalışmalarının yanında aynı dili kullandığı baskı resim yüksek baskı tekniği ile çok yönlü bir görsel atmosfer yaratmak. Bu atmosferi enstalasyon çalışmalarında sonsuzluk algısı şeklinde hissedebiliriz. Aynı algı paket lastiklerinden oluşan baskıları içinde geçerli bir durumdur.

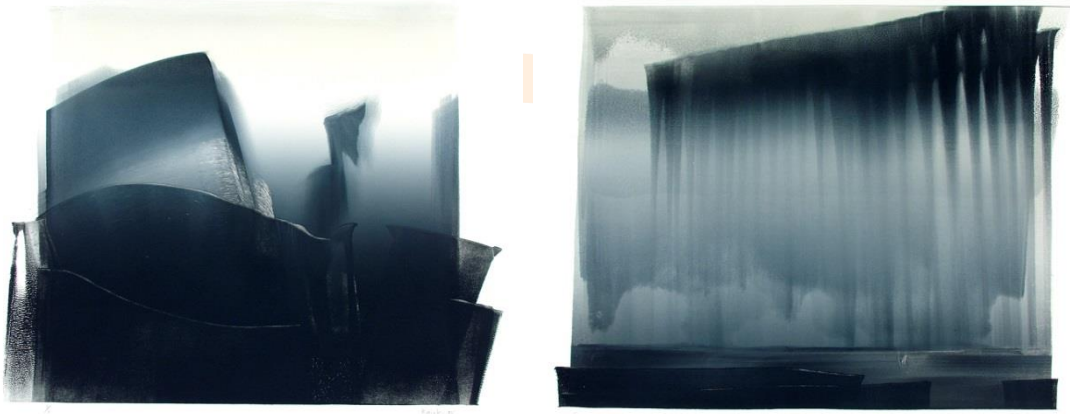
Japon akademisyen/sanatçı Koichi Yamamoto, baskı resme dair en farklı uygulamalardan birini ortaya koymuştur. Malzemenin büyük önem taşıdığı bu alanda kalıp kavramını ortadan kaldırarak merdaneyi bir fırça gibi kullanır. "Yamamoto, merdane, fırça ve bez kullanarak eksiltmeli ve eklemeli, her iki teknikle de çalışmaktadır. Baskıları sabit bir alan değil de dinamik ve akışkan bir durum olarak peyzajı akla getirir. Anıtsal toprak formları, uzun format dolayısıyla batan ve yüzen elemanlar olarak yer çekimine meydan okuyan sıvı atmosferlerden ortaya çıkarak biçimlenir" (Grabowski ve Fick, 2017, s.194).

Resim 7: Koichi Yamamoto

Yüzey sadece yakın zamana dair izler taşır. Eleştirel bir hüküm vermek için bunun altında yatanı anlamak gerekir. Peyzaj özne olarak alındığında, benim çalışmam tarihsel dönemleri tasvir girişimi olarak alınmalıdır. Ben yavaştan almak ve araştırmanın derinliğine inme eğilimindeyim (Tennessee Üniversitesi, t.y.).

Koichi Yamamoto, baskı resim diline yeni ve eşsiz bir yaklaşım geliştirmek için geleneksel ve çağdaş teknikleri birleştiren bir sanatçıdır. Onun baskıları yücelik, hafıza ve atmosfer gibi konuları keşfeder. Koichi küçük yada büyük ölçekli, itinayla geniş bakır plakalar üzerine çalışmaktadır (Yamamoto, t.y.).

Resim 8-9: Koichi Yamamoto

Los Angeles Times gazetesi tarafından “düşüncelerin ve çağrışımların kav kutusu” diye tanımlanan Phyllis Mcgibbon’un sanatı, çizimleri, elle gerçekleştirilmiş baskıları, baskı/kolaj konstrüksiyonları ve özel mimari kurulumlara karşılık yapılmış enstalasyonları birleştirmektedir. Mcgibbon baskı resmi, sanatsal kategorilerin içerisine dahil etmiyor. Çünkü ona göre baskı sürekli değişen dönüşen ve araştırmaya açık bir alan. Uluslararası sınırları kolayca aşan bir dinamiği var (Grabowski ve Fick, 2017, s.212).

Resim 10: Phyllis Mcgibbon, Diplomat, 2014
Resim 11: Phyllis Mcgibbon, Four Meditations

“Çoğu yapıtım, zaman içinde alt üst edilen, katmanlaşan ve yeniden iddia konusu olan görüntüler ve düşüncelerin durumundan ve tarihsel dönem kavramından ortaya çıktı. Baskı yapmanın görsel ve kavramsal süreçlerinin, şiirsel, feminist ve mimari düşünce biçimleriyle nasıl bağlantılı olduğu ilgimi çekiyor” (McGibbon’dan aktaran Grabowski ve Fick, 2017, s.212).

Resim 12: Gezgin: Dürer’den Sonra, 2005, İndirilmiş Bakır Tüp, 5 x 40.6 cm.

Gezgin (Traveler), Albrecht Dürer tarafından yapılan bir indirmeden esinlenilerek yapılmıştır. Dürer’in yapıtında bir melek, havada uçuşan, Azize Veronica’nın mendilini yakalamaktadır. Efsaneye göre, Veronica, Hazreti İsa’nın yüzündeki teri silmesi için, mendilini ona verir ve sonradan mendilin kumaşında, Hazreti İsa’nın yüz hatları ortaya çıkar. Veronica’nın mendilindeki resme saygı gösterilmiştir çünkü insan eliyle yapılmışa benzememektedir. Veronica, fotoğrafın koruyucu azizesi olarak adlandırılırken, belki de öyküsü, dokunma-gereksinim-içgüdüsünü kullanarak baskı yapanlarla bağlantılıdır.

Sayırsız sanatçı, Veronica’nın mendilindeki büyülü resimden ilham almıştır. Ancak ben, Veronica’nın efsanevi sevgi jestinden etkilendim. *Gezgin*, bir silindirin çevresini saran Körler Alfabesi (Braille) benzeri bir indirmeyi taşımaktadır. Bir yüzey boyunca yuvarlanırsa, Veronica’nın empati yüklü yaklaşımını, durmaksızın çoğaltacak bir iz bırakacaktır (Grabowski ve Fick, 2017, s.212).

Resim 13: Veronica’nın Damgası: Dürer’den Sonra, 2005, Elek Baskı ve Perdelik Kumaş Üzerine Karışık Teknik, 2.5x 2 m, North Lova Üniversitesi’nde üretilmiştir.

Sonuç

Geçmiş yüzyıllara bakıldığında sosyal, politik ya da bilimsel değişikliklerin en can alıcı noktasında her zaman sanat olmuştur. Gelişme ve ilerleme ancak bu değişikliklere ayak uydurma ile mümkün olmaktadır. Yeni arayış içerisinde olan tüm sanatçılar için sürekli gelişen teknoloji ve artan malzeme çeşitliliği arasında ortak olan temel duygu deneysel çalışmalara duyulan meraktır. Her yeni deneme bir sonraki için basamak bir başka sanatçı içinse farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Baskı resim üzerine yeni arayışlara girişen sanatçılar süreç içerisinde alışlagelmiş kalıpların dışına çıkarak sunum tekniklerinde de yenilikçi bir yaklaşıma ulaştıkları görülmektedir. Böylece daha dinamik ve yaratıcı çalışmalar ortaya koyulmaktadır. Geleneksel anlamda her baskı resim tekniği sanatçılarda farklı etkiler uyandırmaktadır. Buradaki asıl dikkat edilmesi gereken sanatçının seçmiş olduğu teknik ve o tekniğe getirdiği yeniliktir. Baskı sanatında yeni olanı arama bir dizi deneysel çalışmanın ortaya koyulmasını gerektirmektedir. Çünkü malzeme baskının olmazsa olmaz bir öğesidir ve bu doğrultuda sanatçının düşünsel sürecine en doğru katkıyı yapması beklenir. Bu bağlam ile bu araştırmanın örneklerinde yer alan Prof. Hasan Pekmezci ve Tara Donovan yüksek baskı tekniği üzerinden oyma ya da asite indirme eylemini ortadan kaldırarak eklemeli bir anlayışla yeni kalıp yaratma üzerine bir tavır sergilemişlerdir. Pekmezci'nin bu yaklaşım ile kazandırmış olduğu pratikliğe karşı Donovan daha sistematik bir yerleştirme ile kendi sanat anlayışını baskı resim dilini kullanarak izleyiciye aktarmayı seçmiştir.

Koichi Yamamoto'nun çalışmaları geleneksel baskı sürecinden farklı daha eylemsel bir süreci gözler önüne serer. Baskı resim malzemelerinden merdaneyi ana aracı haline getirerek, merdane ve boyanın kağıt yüzeyinde oluşturduğu iz, leke ve katmanlar üzerine yoğunlaşır. Yamamoto'nun çalışırken yarattığı performans en az çalışmanın sonucu kadar etkileyicidir. Phyllis McGibbon ise kalıbın kendisini sanat eseri noktasına koyar. Geleneksel baskı resim anlayışının mantığında basma işi sonrası imha edilmesi öngörülen kalıplar McGibbon'un çalışmasında başka bir perspektife ulaşır. Çünkü burada sanatçının ana hedefi özgün ve yeni bir kalıp oluşturmaktır. Bu kalıp basılabilir olma özelliğinin yanında başlı başına sanat eserinin kendisidir de aynı zamanda.

Tüm bu söylemler ışığında baskı resim sanatı geriye ya da ileriye uzanan yeniliklere açıktır. Geleneksel kalıpların dışında ya da içinde birçok kez sorgulamalara maruz kalmış olan baskı resim ulaşılabilirliği ve adaptasyon konusundaki esnekliği ile günümüzde birçok sanatçının tercih ettiği bir alan olmaktadır/olacaktır.

Kaynakça

- Akalan, G. (2000). Gravür. İstanbul: Kale yayınları. ISBN 975-97573-0-3
- Ay, G. A. (2013). Pappradierung/Kağıt Gravür. *Akdeniz Sanat Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12, 219-230.
- Ayan, H. M. (2007). Sosyolojik Açıdan Özgün Baskı Resim Sanatının Bugünkü Durumu ile İlgili Profesyonel Sanatçıların Görüşlerinin İncelenmesi. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çevik, N. (2018). Disiplinler Arası Etkileşimler Kapsamında Alternatif Malzemeler ve Seramik-Baskı Resim Yakınlaşmaları Üzerine Bireysel Uygulamalar. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Sayı: 22, 111-132.

- İçmeli, M. (1985). Çağdaş Açından Türk Grafik Sanatçıları, Türkiye’de Sanatın Bugünü ve Yarını. *Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları*, 1, 61-66.
- Fırıncı, M. (2013). Dijital Çağda Geleneksel Baskı Resim ve Teknikler Arası Geçiş (Melezleşme). *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 4(4), 127-135.
- Grabowski, B. ve Fick, B. (2017). Baskıresim. Çev: Simber Atay Eskier ve Arif Ziya Tunç, İstanbul: Karakalem Kitabevi Yayınları.
- Kassap, S. (2010). Günümüz Özgün Baskı Sanatında İfade Biçimleri. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kayahan, Z. (2018a). Bir Sanatçı ve Eğitimci Olarak “Hasan Pekmezci” [Özel Sayı]. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 27-29.
- Kayahan, Z. (2018b). Çağdaş Sanatta Saplantılı Emek Bilinci. *Akdeniz Sanat Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 22, 63-69.
- Kılıç, S. (2013). Baskıresim’de Deneysel Arayışlar ve Atölye 17. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 6. Uluslararası Öğrenci Trienali Sempozyumu, İstanbul. Erişim Adresi: <https://www.SelviHankilic.Com/Publication/Experimental Pursuit On Printmaking And Atelier 17.Pdf>
- Kınık, M. (2008). İlk Türk Matbaası’ndan Günümüze Baskı Tekniklerinin Türk Grafik Tasarım Eğitimine Yansımaları. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Küçüköner, H. (2012). Gravür Sanatı Tarihi ve Modern Uygulamalar. (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Tennessee Üniversitesi. (t.y.). Koichi Yamamoto, Associate Professor. Erişim Adresi: <https://art.utk.edu/printmaking/yamamoto/>**
- Yalçın, S. (2012). Sanayi Devriminden Günümüze Özgün Baskıresim Sanatının Önemi ve Yükseköğretimde Özgün Baskıresim Sanat Eğitiminin Sosyo-Kültürel Yansıma Açısından İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yamamoto, K. (t.y.) “About”. 1 Mayıs 2019 tarihinde erişildi. <https://www.Yamamotoprintmaking.Com/About>